

Digitales Brandenburg

hosted by Universitätsbibliothek Potsdam

[Sefer Melakhim]

[Sefer Melakhim]

Shelomoh ben Yitshak

5565 [1804/1805]

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-9667

25

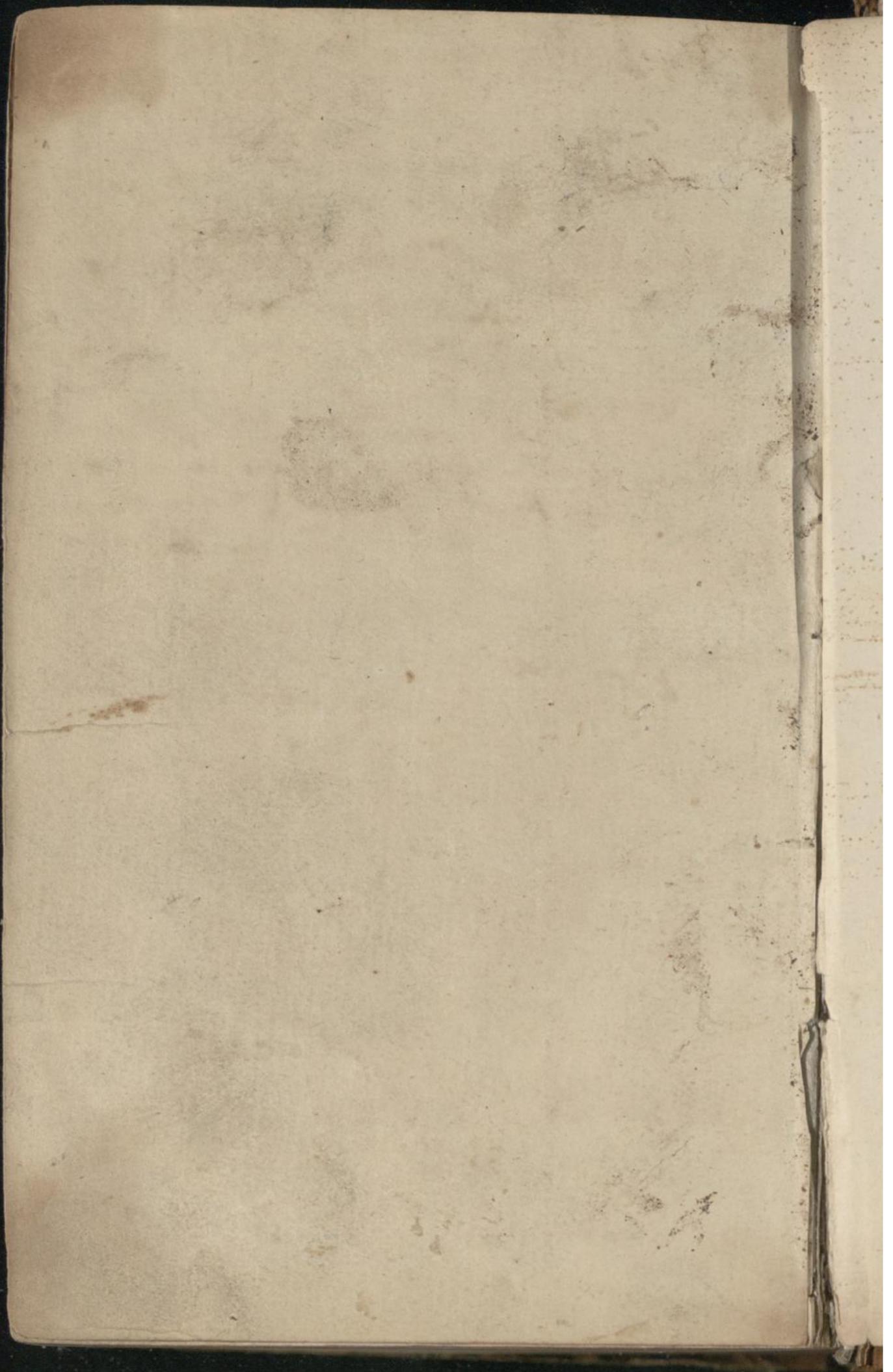
Erste Kogelstein.

Gegeben aus dem Königl. d. d. Kabinetkammer - Archiv

Israel Sachs

14. 10. 57

EG/

ספר

קריה נאמנה

כולל

נביאים וכתובים

מחברה רביעיה

bey Isaac David Zirndorfer,
in Fürth.

דער

דער זאגער

ערד

ערדער זאגער

ערדער זאגער

ערדער זאגער

ערדער זאגער

ערדער זאגער

ערדער זאגער

ערדער זאגער

נביאים ראשונים

ספר

מלכים א

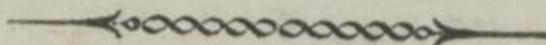
עם תרגום אשכנזי ובאור.

והוספתי בו, פי' הנשר הגדול רש"י ז"ל, וגם בכל מקום שנאמר בפירושו מלת בלע"ז, בא בצידו, באר היטיב פירושו בל"א:

ונלוס אליו פי' מכלל יופי, שכל דבריו כנופך ספיר זיהלוס, מנחר בקרה כל סתור ונעלם.

וגם לעשות הטוב והישר, להועלה רב לנערי בני ישראל יגעתי ומצאתי, להציג על הסדר את המלכים, הן מלכים הכוללים, והן מלכי יהודה וישראל, אשר היו שנות דור ודור:

למען ירון הקורא בהם ויחיה חקוק על לוח לבם, לא יסוף מזכרם, גם עד זקנה זכרה לי אלהי לעונה:

נדפס

בפירדא

בשנת ה'תקס"ה לפ"ג

בבית ובדפוס התורני כהר"ר איצק יצ"ו

בן המנוח כהר"ר דוד צירענדארף ז"ל.

ספר חובות

ספר

ספר חובות

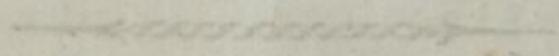
ספר חובות

ספר חובות

ספר חובות

ספר חובות

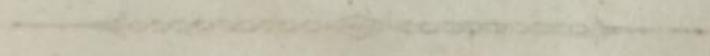
ספר חובות

ספר

ספר חובות

ספר חובות

ספר חובות

א (א) והמלך דוד זקן בא בימים ויכסהו בכנדים ולא יחס לו :
 (ב) ויאמרו לו עבדיו יבקשו לאדני המלך נערה בחולה ועמדה לפני המלך ותהי לו סכנה ושכבה בחיקה וחס לאדני המלך : (ג) ויבקשו נערה יפה בכל גבול ישראל וימצאו את אבישג השונמית ויבאו אחיה למלך : (ד) והנערה יפה עד מאד ותהי למלך סכנת ותשרתהו והמלך לא ידעה : (ה) ואדניה בן חגית מתנשא לאמר

רשי

א (א) ולא יחס לו : אמרו רבותינו כל המבזה צנדים אינו נהנה מהם לסוף לפי שקרע את כנף המעיל לשאול ומדרש חגדה אמר רבי שמואל בר נחמני כשראה דוד את המלך עומד בירושלי וחרצו בידו נטטן דמו מיראתו : (ב) בתולה : בתולה מחממין את צורה : סוכנת מחממת וכן וזוקע עניים יסכן צם וקהלת י' ט' : ד לא ידעה : שהבתול יפה לחמ' מן הצעולה ורבותינו אמרו משום לא ירבה לו נשים (דברים י' ז' ז') וכבר היו לו שמונה עשר : (ה) מתנשא : מתפאר וחמשים

א (א) דער קעניג דוד ווארד אלט אונד בעטאנט ; מאן דעקטע איהן מיט געווענדרערן צו , ער קאננטע זיך דעננאך ניכט ערווערצען .
 (ב) דא שפראכען זיינע בעדינטען צו איהם : מאן זאללטע דעם קעניגליכען העררן איין יונג פרייליכעס מעדכען אויס זוכען ; דיועס ווארטע דעם קעניגע אויף , זיין זיינע פפֿלעגריין , אונד רוהע אין זיינען ארמען . זא קעננטע זיך דער קעניג ערווערמען . (ג) מאן זוכט טע נון אים גאנצען געביטע ישראל'ס איין שענעם מעדכען אויס , פֿאנר אבישג דיא שונמית , אונד בראכטע זיא דעם קעניגע . (ד) דאז מעדכען וואר אויס ערארדענטליך שען , זיין ווארד דעם קעניגס פפֿלעגריין , בעדינט טע איהן ; דער קעניג זאָהנטע איהרן אַבער ניא בייא . (ה) אדניה , זאָהן דער חגית , שטאלצירטע , דאכטע : איד

באור

א (א) והמלך דוד זקן , בן שבעים שנה היה דע"ה בעת ההיא , וגם בניו החס היה נקרא זקן , ככתוב בספר תהלות (ב') ימי שנותינו בהם שבעים שנה . ולא יחס לו , לפי פשוטו מחמת זקנה וכרות דעות , אשר סבבו תמיד את המלך הישר הדין . אבל חכמינו ז"ל דרשו באופן אחר . (ב) נערה בחולה : נערה שהיא עדיין בתולה ; וכן מתרגם אשכנזי . סוכנת הכסדי תרגם "קריבא" , לפי הכוונה ; וקריב לזה הוא מתורגם בל"א . ולפרשים דרכים אחרים בזה . (ה) מתנשא : היה מתנשא , וחסר פעל היה , כמו ופרעה חולם (ראשית מ"א) , היה חולם , ודומיו לאמור , אמר בלבו , וכן מתורגם בלשון אשכנזי . רכב , למלכי ישראל לא הותר להרבות קוסים , ולזה לא היה רכב ופרשים דבר קטן א א א א א

איד ווערדע קעניג ; שאַפֿטע ויד וואַגען
 אונד רייטער אָן , אונד פֿונפֿציג מאַן
 ליפֿען פֿאַר איהם הער . (ו) (דער
 פֿאַטער גאַב איהם ניא אײנען פֿערווייס ,
 זאגטע איהם ניא : וואַרום טהוסט דוא
 דאָן ? — איבערדיס וואַר ער פֿאַן
 זערהר שענער בילדונג , אונד , דער
 געבירט נאָך , גלייך נאָך אבשלום) .
 (ז) נון בעשפראַך ער זיך עפֿטערס
 מיט יואב , דעם זאָהנע צרויה'ס ,
 אונד מיט דעם פֿריסטער אביתר , דיא
 איהם כײשטאַנד לײסטעטען .
 (ח) אַכער דער פֿריסטער צרוק ,
 בניהו , דער זאָהן יהוידע'ס , נחן , דער
 פֿראַפֿעט , שמעי , רעי , אונד דיא
 קריגסאַבערן דוד'ס וואַרען דעם ארונה
 ניכט צו געטהאַן . (ט) ארונה לײס
 נון

לאמר אני אִמְלֹךְ וַיַּעַשׂ לוֹ רֶכֶב
 וּפָרָשִׁים וַחֲמִשִּׁים רָצִים
 לְפָנָיו : (ו) וְלֹא־עָצְבוּ אָבִיו
 מִיָּמָיו לְאֹמֵר מִדּוֹעַ כָּכָה עָשִׂיתָ
 וְגַם־הוּא טוֹב־הָאָר מְאֹד וְאָחֻז
 יְלֶדָה אַחֲרָי אֲבִשָׁלוֹם : (ז) וַיְהִי
 דְבָרָיו עִם יוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה וְעִם
 אֲבִיתָר הַכֹּהֵן וַיַּעֲזֵרוּ אַחֲרָי
 אֲדֹנָיָה : (ח) וַצְדוֹק הַכֹּהֵן וּבְנֵיהֶו
 בֶּן־יְהוֹיָדָע וְנָחֻן הַנָּבִיא וְשִׁמְעִי
 וְרֵעִי וְהַגְּבֹרִים אֲשֶׁר לְדָוִד לֹא
 הָיוּ עִם־אֲדֹנָיָהוּ : (ט) וַיִּזְבַּח

אדניהו

רש"י

באור

אכל ישראל . (הרלב"ג) . (ו) ולא עצבו ,
 לא העניבו כשצט מוסר . ומה נעמו דברי
 חכמי הקדושים : כל המוכע תוכחה
 מביאו לידי מיתא . ואותו
 ילדה תגית אם אדוכיכו אחרי שילדה מעכה
 את אבשלום . (רד"ק) . (ז) ויעזרו אחרי ,
 נקשר פה פעל עזר עם מלת אחרי , והקישור
 הוא הוא דומה למליכת האשכנזי בענין קרוב
 לזה (נאכהעלפֿען) . (ט) ומריא ,
 המריא

וחמשים איש . נטולי טחול וחקוקי
 כפות רגלים : (ו) ולא עזבו . לא
 הכעיסו למדך שהמוגע תוכחה מננו
 מביאו לידי מית' : וגם הוא טוב תואר .
 כאבשלום שנאמר וכאבשלום לא היה
 איש יספ (שמואל ב' י"ד כ"ז) היה גרמה
 להם שנתגלו : ואלוהו ילדה אתו אחרי
 אבשלום . כלומר גדלתו אחר תרבות
 שגדלה אמו של אבשלום : (ז) עם יואב
 בן צרויה לפי שהיה יודע שגלבו של דוד עליו על שהרג את אבנר ועמשא ואבשלום
 וסופו שיזיה את בנו המולך תחתיו עליו . לפיכך היה רונה שימלוך זה על ידו
 ויאהבנו : ועם אביתר הכהן . שנסתלק מן הכהונה משגרת דוד מירושלים מפני
 אבשלום ששאל באורים ותומים ולא עלתה לו שנאמר ויעל אביתר (שמואל ב' ט"ז
 כ"ד) והי' מבני בניו של עלי וידע שלא ישמש בימי שלמה שהרי נאמר לעלי והקיימותי
 לי כהן נאמן והסתלק לפני משיחי (שמואל א' ב' ל"ה) והיה חפץ שיממוד זה על ידו :
 (ח) ונחן הנביא שנבא לדוד שלמה ימלוך כמו שנאמר בדברי הימים (א' כ"ב ט')
 ושלמה יהיה שמו : (ט) ומריא . שור של פטס : חנן הזוחלת . חנן גדולה

מנסיך

שהיו הגבורים

אֲדֹנָיָהוּ צֶאֱן וּבִקֵּר וּמְרִיאָ עִם
אָבִן הַזֹּהֶלֶת אֲשֶׁר־אֶצֶל עֵין רִגְלִי
וַיִּקְרָא אֶת־כָּל־אֲחָיו בְּנֵי הַמֶּלֶךְ
וְלִכְל־אֲנָשֵׁי־יְהוּדָה עֲבָדֵי הַמֶּלֶךְ׃
(י) וְאַת־נָתַן הַנְּבִיא וּבְנֵיהֶו
וְאַת־הַגְּבֵרִים וְאַת־שְׁלֹמֹה אָחִיו
לֹא קָרָא׃ (יא) וַיֹּאמֶר נָתַן אֶל־
בֶּת־שֶׁבַע אִם־שְׁלֹמֹה לֵאמֹר
הֲלֹא שָׁמַעְתָּ כִּי מֶלֶךְ אֲדֹנָיָהוּ בֶן־
חַגִּית וְאֲדֹנָיָהוּ דָוִד לֹא יָדַע׃
(יב) וַעֲתָה לְכִי אִיעָבֶדְךָ נָא עֲצֵה
וּמְלָטִי אֶת־נַפְשִׁי וְאַת־נַפְשִׁי
בְּנֶדֶךָ שְׁלֹמֹה׃ (יג) לְכִי וּבֹאִי אֶל־
הַמֶּלֶךְ דָּוִד וְאָמַרְתָּ אֵלָיו הֲלֹא־
אַתָּה אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ נִשְׁבַּעְתָּ
לְאִמְתְּךָ לֵאמֹר כִּי־שְׁלֹמֹה בְּנֶדֶךָ
יִמְלֹךְ אַחֲרָי וְהוּא יֹשֵׁב עַל־כִּסְאִי
וּמִדַּע מֶלֶךְ אֲדֹנָיָהוּ׃ (יד) הִנֵּה
עוֹרֶךָ מִדְּבַרְתָּ שֵׁם עַם־הַמֶּלֶךְ

ואני רש"י

מנסיין זה את כחם להזיזה ולגררה לשון
מיס זוחלקן וזחלי עפר (דברי' ל"ב כ"ד)
ויונתן תרג' אבן סכותא שעומדין עליה
ונופס למרחו' עין רוגל תירגס יונתן
עין קנרס הוא כובס שמתקן בגדי נמר ברגליו על ידי צעיטה : (י) ואת שלמה
אחיו לא קרא . שידע הים שהתנבא עליו הנביא למלך : (יב) ומלטי את נפשך .
ען המחלוקת לאחר מות המלך שירצה בך למלך כמה שהבטיחו הקב"ה :

1 2

נון צו אבן זוחלת , כייא עין רוגל ,
שאצפע , רינדער אונד געמעסטעטעס
פיה שלאכטען , אונד אללע זיינע ברוי
דער , דיא קעניגליכען פרינצען , וויא
אויך דיא בעדינטען דעס קעניגס , אויס
דעם שטאממע יהודה , צו גאסטע בוי
טען . (י) אבער דען פראפעטען נתן ,
בניהו , דיא קריגסאבערן אונד זיינען
ברודער שלמה לוד ער ניכט דאצו איין .
(יא) דא שפראך נתן צו ברוך שבע ,
דער מוטטער שלמה'ס : דוא ווירסט
יא וואהרל געהערט האכען , דאס
אדוניה , דער זאהן חגית , רעגירען
וויל , אונד דוד , אונזער העד , ניכטס
דאפאן ווייס . (יב) זא לאס דיר גון
איינען ראטה ערטהיילען , אינד רעטטע
דיין לעבען אונד דאז לעבען דיינעם
זאהגעס שלמה . (יג) אויף ! געהע
הין צום קעניג דוד , אונד שפריך צו
איהם : מיין הערר אונד קעניג ! דוא
שוואורסט יא דיינער מאגד : דיין זאהן
שלמה זאלל נאך מיר רעגירען , אונד
אויף מיינעם טהראנע זיצען ; ווארום
מאכט זיך דען איצט אדוניה צום
קעניג ? — (יד) אינרעם דוא נון מוט
דעם קעניגע שפרעלען ווירסט , ווערדע
אין

באור

המריא הוא כאן ובקרהם מוטטמן נבית על
האנים : (רד"ק) . וכן מתורגם אשכנזי .
(וביחוקאל ל"ז) כתב רש"י ז"ל : "סור של
פטס קרוי א מרי כלשון ערבי" (יד) ומלאתי
אח

עין קנרס הוא כובס שמתקן בגדי נמר ברגליו על ידי צעיטה : (י) ואת שלמה
אחיו לא קרא . שידע הים שהתנבא עליו הנביא למלך : (יב) ומלטי את נפשך .
ען המחלוקת לאחר מות המלך שירצה בך למלך כמה שהבטיחו הקב"ה :

(בא) חטאים

איך נאבקאסמען , אונד ריינע ווארטע
כשטעטיגען . (טו) כח שבע קאם
היראויף צום קעניג אינס ציממער ,
(דיוער וואר זעהר אלט , אונד אבישג ,
דיא שונמית , בעדיהנטע איהן .)

(טו) ניינטע זיך , אונד ווארף זיך פאר
איהן הין . ער פראנטע זיא : וואס
איזט דיר ? — (יז) זיא אנסווארטעטע
איהם : מיין געביהטער ! דוא שוואורסט

דיינער מאגד ביים עוויגען , דיינעם
גאטטע : דיין זאָהן שלמה ווירד נאך
מיר קעניג , בעועצעט מייען טהראן —
(יח) נון מאכט זיך אדוניה צום הערר .
שער , אונד דוא , מיין קעניג , ווייסט
עס ניכט . (יט) ער לים פיל רינדער ,

שאפע אונד געמעלטעטעם פיה
שלאכטען ; לוד אללע קעניגליכע
פרינצען , דען פריסטער אביתר אונד
דען פעלדהערן יואב איין ; אונד דיינען
דיהנר שלמה לים ער אונגעבעטען .

(כ) אויף דין , מיין קעניג אונד
הערר ! ריכטעט גאנץ ישראל דיא
אויגען , דאס דוא איהנען קונד טהוסט ,
זער נאך מיינעם קעניגליכען דהערן
אויף דעם טהראנע פאלגען זאלל ;

(כא) רוהט אבער מיין קעניג איינז
טאהל בייא זיינען פעטערן , דאן ליידע
איך אונד מיין זאָהן שלמה פערלוסט .
(כב) זיא

אלני המלך עם אבתיו והייתי

ואני אבוא אהריך ומלאתי את

דברך : (טו) והבא בתשבע

אל המלך החדרה והמלך זקן

מאד ואבישג השונמית משרת

את המלך : (טו) ותקד בת

שבע והתשתחו למלך ויאמר

המלך מה לך : (יז) והאמר לו

אדני אתה נשבעת ביהוה אלהיך

לאמחה כישלמה בנך ימלך

אחרי והוא ישב על כסאי :

(יח) ועתה הנר אדנייה מלך

ועתה אדני המלך לא ידעת :

(יט) וינבח שור ומריא וצאן

לרב ויקרא לכל בני המלך

ולא ביתר הכהן וליואב שר

הצבא ולשלמה עבדך לא

קרא : (כ) ואתה אדני המלך

עיני כל ישראל עליך להגיד

להם מי ישב על כסא אדני

המלך אחרי : (כא) והיה כשכב

אני ובני שלמה חטאים :

(כב) והנה

רש"י

באר

(כא) חטאים • חסרים ומוטעים מן

הגדולה • כמו אל השערה ולא יחטית

(שופטים י"ז)

פמו אל השערה ולא יחטית (שופטים כ') • (רש"י) • וכן מתורגם בל"א •

(כב) אחת

את דברך , ואקיים ית פתגמיכי

(הכסדי) • וכן מתורגם בל"א • (טו) זקן

מאוד , עיין למעלה מזה (פסוק א')

(כא) חטאים , חסרים ומוטעים מן הגדולה ,

(כב) וְהִנֵּה עֹדְפָה מְדַבֶּרֶת
 עִם־הַמֶּלֶךְ וְנָתַן הַנְּכִיָּא בָּהּ :
 (כג) וַיִּגִּידוּ לַמֶּלֶךְ לֵאמֹר
 הִנֵּה נָתַן הַנְּכִיָּא וַיָּבֵא לִפְנֵי
 הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁתַּחֲוֶה לַמֶּלֶךְ עַל־אִפְיוֹ
 אֶרְצָה : (כד) וַיֹּאמֶר נָתַן אֲדֹנָי
 הַמֶּלֶךְ אַחֵהּ אִמְרֵת אֲדֹנָיהוּ
 יִמְלֹךְ אַחֲרָי וְהוּא יֵשֵׁב עַל־
 כִּסֵּאִי : (כה) כִּי יִרְד הַיּוֹם
 וַיִּזְבַּח שׁוֹר וּמְרִיא וְצֹאן רָב
 וַיִּקְרָא לְכָל־בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וְלִשְׂרֵי
 הַצָּבָא וּלְאַבְיָתָר הַכֹּהֵן וְהַגָּם
 אֲכָלִים וְשֹׁתִים לִפְנֵיו וַיֹּאמְרוּ יְחִי
 הַמֶּלֶךְ אֲדֹנָיהוּ : (כו) וְלִי אָנֹכִי
 עֲבָדָה וְלִצְדוֹק הַכֹּהֵן וְלַבְּנֵיהֶו
 בְּדִיהוּיָדַע וְלִשְׁלֹמֹה עֲבָדָה לֹא
 קָרָא : (כז) אִם מֵאֵת אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ
 גָּהִיָה הַדְּבָר הַזֶּה וְלֹא הוֹדַעְתָּ
 אֶת־עֲבָדֶיךָ מִי יֵשֵׁב עַל־כִּסֵּאִי
 אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ אַחֲרָיו : (כח) וַיַּעַן
 הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֹּאמֶר קְרֹאֵוּ לִי

עבד ק' רש"י
 לבת

(כב) ויא שפראך נאך מיט דעם קעניגע,
 אלס נתן, דער פראפעט אנקאם.
 (כג) מאן מעלדעטע ביא דעם קעניג:
 נתן, דער פראפעט, אויטרא. דזער
 קאם פאר דען קעניג, אונד ווארף זיך
 פאר איהן הין, מיט דעם געזיכט צור
 ערדע. (כד) ער שפראך: מיין קעניג
 אונד דזער! בעפאהלסט דוא דען
 ווירקליך: אדניה ואלל נאך מיר קעניג
 זיין, אונד אויף מיינעם טהראנע
 זיצען? — (כה) ער גינג יא היטע
 אויס דער שטארט, לים רינדער,
 שאפע אונד געמעסטעטעס פיה דער
 מענגע נאך שלאכטען, אונד לוד
 אללע קעניגליכע פרינצען, אייניגע
 פעלדזדזערן אונד אביתר, דען
 פריסטער, דאצו איין. ויא שמויסען
 איצט ביא איהם, אונד רופען: עס
 לעבע דער קעניג אדניה! (כו) אונד
 מיד, דיינען קנעכט, דען פריסטער
 צדוק, בניהו, דעוואהן יהוידע'ס אונד
 דיינען דיהנער שלמה לים ער אונד
 געבעטען. (כז) ואללטעדזעס ווירקליך
 פאן טיינעם קעניגע אונד הערדן הער.
 ריהרען? — אונד דוא וואללטעסט
 דיינעם קנעכטע ניכט וויסען לאססען,
 ווער מיינעם קעניגעס טהראנפאלגער
 זיין ואלל? — (כח) היראויף אנט
 ווארטעטע דער קעניג, אונד שפראך:
 רופעט

כאור

(כד) אחה אמרת. מסר ה"א השאלה,
 וטעמו: האתה, אדוני המלך, אמרת
 אדוכיה ימלך? — האם אחת נכון הדבר?
 (כה) כי ירד, שהעיר היתה גבוהה,
 קראו לי לבת שבע, כראסהמה, כי בת
 כי

ד' י"ז): (כד) אתה אמרת. בתמיה:
 (כה) כי ירד היום. שהעיר היתה גבוהה
 ואכן
 ואכן הוחלט למטה בניא. (רש"י). (כח) שבע
 שבע יבאה מן הסדר כנול נתן הנביא, כדי שלא יכיר המלך

רופעט מיר כח שבע ! זיא קאם אונד
טראט פאר איהן היין (כט) דא שוואיר
דער קעניג , וויא פאלגט : זא וואהר
דער עויגע לעכט , דער מיך אויס אללער
נאטהעררעטטעט ! (ל) הייטע פאלל-
ציה' איך נאך , וואס איך ביים עויגען ,
גאטט ישראל'ס , דיר געשווארען : דיין
זאהן שלמה העררשע נאך מיר , אונד
טהראגן' אן מיינער שטעללע !

(לא) דא נייגטע זיך כח שבע מיט דעם
געזיכט צור ערדע , אונד שפראך :
לאנגע לעבע מי קעניגליכער געביטער .
(לב) חידאויף פראך דער קעניג דוד :
רופעט מיר דען פריסטער צדוק , דען
פראפעטען נתן , אונד בניהו , דען
זאהן יהוידע'ס ! אלס זיא נון צו איהם
קאמען , (לג) זאנטע ער צו איהנען :
געדימט מיינע קנעכטע מיט אידן ,
זעצטע מיינען זאהן שלמה אויף מיין
מוילטהיר , אונד פיהרעט איהן ריינ-
אונטער צור קוועללע גיהון .

(לד) דארט זאלבע איהן דער פריסטער
צדוק אונד דער פראפעט נתן צום קעניג
איבער

עבדי אדניכם והרכבתם את-שלמה בני עלהפרדה אשר-
לי והורדתם אתו על-גהון : (לד) ומשה אתו שם צדוק הכהן

לבה-שבע ותבא לפני המלך
והעמד לפני המלך : (כט) וישבע
המלך ויאמר חיהוזה אשר-
פרדה את-גפשי מכל-צרה :
(ל) כי באשר נשבעתי לך
ביהוזה אלהי ישראל לאמר כי-
שלמה בנך ימלך אחרי והוא
ישב על-כסאי תחתי כי בן
אעשה היום הזה : (לא) ותקד
בת-שבע אפים ארץ ותשהחו
למלך ותאמר יחי אדני המלך
דוד לעלם : (לב) ויאמר המלך
דוד קראו-לי לצדוק הכהן
ולנתן הנביא ולבניהו בן-יהוידע
ויבאו לפני המלך : (לג) ויאמר
המלך להם קחו עמכם את-
שלמה בני עלהפרדה אשר-
לי והורדתם אתו על-גהון : (לד) ומשה אתו שם צדוק הכהן

באור

אל ק'

רשי

ונתן

כי זה הדבר היה מוסכם ביניהם . (רד"ק) .
(לא) לעולם , זמן ארוך , כמו ועבדו
לעולם (שמות כ"א) , שהוא עד הוונל . וכן
מתורגם אשכנזית . (לב) ולנתן הנביא
זיה המלך לקראו מקדש , כי הוא הלך לדרכו
בנוא בת שבע . (לג) עבדי אדוניכם ,
כמו עבדי , ובא השם תחת הכנוי , כמו מתחת
שמי ה' (איכה ג') . וזאת היא אחת מסגולות
הלשון בלשון עבר . הפרדה . סימן למלכותו ,
כי רק מלך ירכב על פרדת מלך . גיהון ,
הוא מעין השילוח . מבאן שאין מושחין את

ואבן הזוחלת למטה צגיא : (לג) על
הפרדה אשר לי . הוא סימן לו שימלוך
ותחלת הגדולה שאין הדיוט רוכב על
סוסו של מלך : אל גיהון . הוא מעיין
השילוח מכאן שאין מושחין את המלכים
אלא על המעיין סי' שתמשך מלכותו :
(לד) ומשה אותו . נותן לו שמן זין
ריסי
המלכים אלא על המעיין , סימן שתמשך
מלכותו

וַנִּחַן הַנְּבִיאִי לְמֶלֶךְ עַל-יִשְׂרָאֵל
וַיִּתְקַעְתֶּם בְּשׁוֹפָר וַאֲמַרְתֶּם יְחִי
הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה: (לה) וְעַלִּיתֶם
אַחֲרָיו וּבֹא ויָשֶׁב עַל-כִּסֵּאֵי וְהָיָא
יְמֶלֶךְ תַּחְתָּי וְאַתּוּ צְוִיתִי לֵהָיוֹת
נָגִיד עַל-יִשְׂרָאֵל וְעַל-יְהוּדָה:
(לו) וַיַּעַן בְּנֵיהוּ בְּן-יְהוֹיָדָע אֶת-
הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר וַאֲמֵן בֶּן יֹאמֶר
יְהוָה אֱלֹהֵי אֲדָנָי הַמֶּלֶךְ:
(לז) כִּי אֲשֶׁר הָיָה יְהוָה עִם-אֲדָנָי
הַמֶּלֶךְ בֶּן יְהוֹיָדָע עִם-שְׁלֹמֹה
וַיַּגִּדֵל אֶת-כִּסְאוֹ מִכִּסֵּאֵי אֲדָנָי
הַמֶּלֶךְ דָּוִד: (לח) וַיֵּרֶד צְדוֹק
הַכֹּהֵן וַנִּחַן הַנְּבִיאִי וּבְנֵיהוּ בֶן-
יְהוֹיָדָע וְהַכֹּהֲנִי וְהַפְּלִתִי וַיִּרְכְּבוּ
אֶת-שְׁלֹמֹה עַל-פְּרֻדַּת הַמֶּלֶךְ
דָּוִד וַיִּלְכּוּ אֹתוֹ עַל-גִּיחֹן:
(לט) וַיִּקַּח צְדוֹק הַכֹּהֵן אֶת-קֶרֶן
הַשֶּׁמֶן מִן-הָאֵהָל וַיִּמָּשַׁח אֶת-
שְׁלֹמֹה וַיִּתְקַעוּ בְּשׁוֹפָר וַיֹּאמְרוּ

איבער ישראל ; היראוף שטאסעט
איהר אין דיא פאזוינע , אונד רופעט :
עס לעבע דער קעניג שלמה !
(לה) דאן בעגלייטעט איהר איהן ווידער
העראויף , אונד ער בעשטיינע זאגלייך
מיינען טהראן , אונד העררש'אן מיינער
שטערללע ; דען איהן דזאבע איד
בעשטיממט , רעגענט איבער ישראל
אונד יהודה צו זיין . (לו) דא אנט-
זוארטעטע בניהו , דער זאהן יהוידע'ס ,
דעם קעניג , אונד שפראך : אמן !
דער עוויגע , גאטט מיינעס קעניגליכען
הערן , שטיממע דאמיט איבעראיין !
(לז) ער זייא מיט שלמה , וויא ער מיט
מיינעם קעניגע וואר , אונד מאכע זיינען
טהראן ערהאכנער , אלס דען טהראן
מיינעם קעניגליכען הערן !
(לח) נון גינגען דער פריסטער צדוק ,
נתן , דער פראפעט , בנידו , דער
זאהן יהוידע'ס אונד דיא כרתי אונד
פלתי הינאונטער , זעצטען שלמה אויף
דאז מוילטיהר דעם קעניגס דוד , אונד
פיהרטען איהן אן דיא קוועללע גיחון .
(לט) דער פריסטער צדוק בראכטע דאז
עהלהארן אויס דעם געהייליגטען צעלמע
מיט , אונד זאלכטע שלמה ; מאן
שטים אין דיא פאזוינע , אונד אללעם
דיף : עס לעבע דער קעניג שלמה !
(מ) דאז

כָּל-הָעָם יְחִי הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה:

(מ) ויעלו

באור

רש"י

רוסי עיניו כמין נזר כזה : (לו) חמן -
שיחיה שלמה : (לז) מכסא אדוני
המלך . מכאן שאין אדם מתקנה צנו : (לח) הכרתי והפלתי . תרגם יונתן
וקשתיה וקלעיה ורבותיהו אמרו חורים ותומים : (לט) את קרן השמן . משמן
המשחה שעשה משה : מן האהל . שהארון נתון צעיר דוד ונלוותיה של שמן המשחה
לפני הארון כמו שאנו שונין

(מ) דאָן גאַנצע פֿאַלק בעגלייטעט
 היראויף שלמה ווידער נאָך דער שטאַרט,
 מיט פֿלעטנשפיהל אונד גראַסען פֿריי
 דענבעצייגונגען , זאָ דאָן דיאָ ערדע
 אונטערם לערם צו בעכען שיהן .
 (מא) דיס הערטע נון אדניה אונד אַלל
 זיינע געסטע , אַלס זיאַ עכען צו צעכען
 אויפֿהערטען . דאָ זאָגטע יואב , אַלס
 ער דען שאלל דער פֿאַזוינע הערטע :
 וואַרום איזט לערם אונד אויפֿרוהר אין
 דער שטאַרט . (מב) נאָך שפּראַך ער ,
 דאָ קאָם יונתן , דער זאָהן דעם פֿריס
 טערס אכיתר , אונד אדוניה דיף איהם
 ענטגעגען : קאָם הערבייא! דואַ ביסט
 איין פֿראַפֿער מאַן , אונד פֿערקינדעסט
 געוויס וואַס גוטעס . (מג) יונתן אַבער
 אַנטוואַרטעטע , אונד שפּראַך צו אדניה :
 דיסטאַל ניכט ! אונזער הערר , דער
 קעניג דוד , האַט שלמה דיאַ רעג הרונג
 איבערגעכען . (מד) ער שיקטע דען
 פֿריסטער צדוק , דען פֿראַפֿעטן נחן ,
 בניהו , דען זאָהן יהוידע'ס אונד דיאָ
 ברחי אונד פֿלחי מיט איהם , דיאָ איהן
 אויף דעם קעניגס מוילטיהר רייטען
 ליסען . (מה) צדוק , דער פֿריסטער ,
 אונד נחן דער פֿראַפֿעט . זאַלבטען
 איהן נון ביאָ גיחון צום קעניג , בעגליי
 טעטען איהן פֿריידיג העראויף , אונד
 דיאָ שטאַרט וואַר פֿאַלל פֿרעהליכען
 געטיממעלס . דאָס איזט דער לערפ ,
 דען

באור

ורבים כן . (מ) בחלילים , פלאיטי
 (פלוטע) זלע'ז (רש"י) וכל"א (פלעטע) ,
 וכן מתורגם . (מג) אבל , כלומר עכשיו
 אין נשורתי טובה לך (רש"י) . וכן מתורגם

(מ) ויעלו כל העם אחריו והעם
 מתלילים בחלילים ושמחים
 שמחה גדולה ותבקע הארץ
 בקולם : (מא) וישמע אדניהו
 וכל הקראים אשר אתו והם
 כלו לאכל וישמע יואב את קול
 השופר ויאמר מדוע קול
 הקריה הזמה : (מב) עודנו
 מדבר והנה יונתן בן אביחר
 הבחן בא ויאמר אדניהו בא
 כי איש חיל אתה וטוב הבשר :
 (מג) ויען יונתן ויאמר לאדניהו
 אבל אדנינו המלך דוד המלך
 את שלמה : (מד) וישלח אתו
 המלך את צדוק הכהן ואת נתן
 הנביא ובניהו בן יהוידע
 והפרחי והפלתי וירכיבו אתו
 על פרדת המלך : (מה) וימשחו
 אתו צדוק הכהן ונתן הנביא
 למלך בגחון ויעלו משם
 שמחים ותהם הקריה הוית

רשי הקול

צסדר יומא : (מ) צחלילים פלאוטי
 זלע'ז (פלעטין , Flute) זל"א חקווער
 פפיפן) : ותבקע הארץ . דברו
 הכביאים לשון הבאי כלשון בני אדם :
 (מג) אבל אדונינו כלומר עכשיו אין

הקול אשר שמעתם : (מו) וגם
 ישב שלמה על כסא המלוכה :
 (מו) וגם באו עבדי המלך
 לברך את אדנינו המלך דוד
 לאמר ייטיב אלהיך את שם
 שלמה משמה ויגדל את כסאו
 מכסאך וישתחו המלך על
 המושב : (מח) וגם דרכה אמר
 המלך ברוך יהוה אלהי ישראל
 אשר נתן היום ישב על כסאי
 ועיני ראות : (מט) ויחרדו
 ויקמו כל היקראים אשר
 לאדניהו וילכו איש לדרכו :
 (נ) ואדניהו ירא מפני שלמה
 ויקם וילך ויחזק בקרנות
 המזבח : (נא) ויגד לשלמה
 לאמר הנה אדניהו ירא את
 המלך שלמה והנה אחז בקרנות
 המזבח לאמר ישבע לי כיום
 המלך שלמה אם ימית את
 עבדו בחרב : (נב) ויאמר שלמה אם יהיה רבן חיל לא יפל

דען איהר הערטעט . (מו) אויך ויצט
 שלמה שאן אויף דעם קעניגליכען
 טהראנע , (מו) אונד דא קעניגליכען
 בעדיהנטען ווינשטען אונזערס העררן ,
 דעם קעניג רוד , גליק , אונד זאגטען :
 גאטט מאכע שלמה'ס נאמען נאך
 בעדיהמטער , אלס דען דייניגען ,
 אונד זיינע רעגירונג גלענצענדער , אלס
 דיא דייניגע . היראויף נייגטע זיך דער
 קעניג אויף דעם בעטטע ,
 (מח) אונד שפראך אלוא : געלאכט
 זיין דער עוויגע , גאטט ישראל'ס ,
 דער מיך הייטע מיינען טהראנפאלגער
 זעהן לעסט ! (מט) דא ערשראקען
 אדוניה'ס זעממליכע געסטע , שטאנדען
 אויף , אונד יעדער גינג זיינעם וועגעס .
 (נ) נון פירכטעטע זיך אדוניה , פאר
 שלמה , שטאנד אויף , גינג היין ,
 אונד אומפאסטע דיא עקען דעם
 אלטארס . (נא) עס וואורדע שלמה
 היגטערבראכט : אדוניהו פירכטעטע דען
 קעניג , אומפאסט דיא עקען דעם אל-
 טארס , אונד שפריכט : דער קעניג
 שלמה שווערע מיר ערשט , דאס ער
 זיינען קנעכט ניכט דורכס שווערד
 טעדטען לאססען ווילל .
 (נב) דא אנטווארטעטע שלמה : ווירד
 ער איין רעכטשאפנער מאן זיין , זא
 זאלל

באור

אשכנזית . (מו) לברך , לשון נרכה נופל
 על ענינים רבים , שאלת שלום וכל הדומה לו ;
 והכל ממקור אחד . (נ) בקרנות המזבח ,
 המזבח היה מקום מקלט , כנודע מספרי
 הקדש . (נא) אם ימית , ללא ימית
 (הפסדי) . וכן מתורגם אשכנזית .
 (נב) לבן

רשי

בשורתי טובה לך : (נ) בקרנות
 המזבח יסחיק בנצטען אמר הרוגי בית
 דין נקברין בקברי בית דין חמות כאן
 ולאקבר בקברי חבותי כך דרש רבי
 תנחומא :
 ב (ה) חת

זאלל קיין האאר פאן איהם צור ערדע
פאללען ; ווערדען אבער לאסטער און
איהם ענטדעקט , זא מוס ער שטערבן .
(נג) דער קעניג שלמה שיקטע נון היין ,
אונד לויס איהן פאם אלטאר העראונטער
ברינגען ; אונד אלס ער פאר דען קעניג
קאם , אונד זיך פאר איהם הינווארף ,
זא וואגטע שלמה : געה נאך הויזע !

יפל משערתו ארצה ואם רעה
תמצאוהו ומת : (נג) וישלח
המלך שלמה וידרהו מעל
המזבה ויבא וישתחו למלך
שלמה ויאמר לו שלמה לך
לביהך :

ב (א) דיא שטערבצייט דורס
נאהטע נון דערפאן , אונד ער
בעפאהל זיינעם זאון שלמה , וויא
פאלגט : (ב) איך געהעדען וועג
אללער אירדישען ; פאססע דוא מוטה ,
אונד וויא מאן ! (ג) בעאכאכטע דען
דיהנסט דעם עוויגען , דיינעם גאטטעם ,
וואנדלע איין זיינען וועגען , האלטע
זיינע געזעצע , געכאטע , פארשריפטען
אונד

ב (א) ויקרבו ימידוד למות
ויצו את שלמה בנו לאמר :
(ב) אנכי הלך בדרך כל הארץ
וחוקת והיית לאיש : (ג) ושמרת
את משמרת יהוה אלהיך ללכת
בדרכיו לשמר חקתיו ומצותו
ומשפטיו

ב א ו ר

(גכ) לכן חיל . לנכר דדקיל חטאין .
(הכ"ל) . לאיפול משערתו ארצה . לא
יקרטדע . (נג) לך לביתך , אל תירא ואל
תחז , כי נשאתי חטאתך .
ב (א) ויקרבו ימידוד למות , המליכה
הזאת תורה בלשון עבר על התקרבות

זמן המות , והיא ד"מ (בילדליך) , כאו הימים
יתקרבו אל המות ויתרחקו מן הימים . וחכמי
האמת דרשו בענין הזה דברים רמים
וכשנבים , לא יבינוס , כי אס שרידים אשר
ה' קרא . (ב) לאיש , זריו ומושל בנפסך
וכונש את ירך (ד"ק) . (ג) תשכיל ,
תגליח

מ כ ל ל י ו פ י

א (א) יחם , איתן מהקל , ושרש יחם ונפלה יו"ד פ"א הסועל מהמכתב , ופי' ולא יחם
בשרו לי : (ב) סכנה , תועלת מועילה בפני הכינה , ועוד פירשו מחממת מלשון ערבי
שקורין לדבר החם אלסכון ומורה עליו ושכבה בסיקך ר"ל שלא ידעה כי אסורה היתה לו משום
לא ירבה לו נשים [ובשרש סכן פי' ר' יונה סוכנת כלומר אינרת מענין ערי מסכות] :
(ד) עצבו , פועל עבר כל' לא הכעיסו : ומריא , מין ממיני הבקר הגדולים בלע"ז בופנו ,
וי"א כי המפוטמי יקראו מריאים : אכן הזחלת , נקרא כן לפי שהמים נגרים חוחלי' אצלה ,
וי"ת אכן סכותא שומד' עלי' ונפסי' למרסוק : עם סמוך : (טו) משרת , חסר ממנו תי'ו
למ"ד הסועל : (כא) חטאים , כל' ידמה שנהי' חטאי' לפניך שלא יהי' לנו דבר בענין
המלוכה , וי"מ כי הוא כינוי לדוד דרך מוסר ר"ל כי החטא יהי' על דוד : (לג) עבדי אדניכ' ,
על הכרת יועל הפלתי : (לח) אל גיחון , הוא הנקרא שילוח אפשר שנקרא כן , לפי
שיבא אל הגנות , מענין כי אתה גמי : הכרתי והפלטתי , שתי משפחו' נקראו כן : (מ) מחללי'
בחלילים , כל' זמר שמו חליל : ותבקע , כאלו הארץ נבקעת מרוב שמחה : (מו) על
המשכב , השתחו לאל על המשכב שהי' שוכב עלי' :

א (א) יחם , איתן מהקל , ושרש יחם ונפלה יו"ד פ"א הסועל מהמכתב , ופי' ולא יחם
בשרו לי : (ב) סכנה , תועלת מועילה בפני הכינה , ועוד פירשו מחממת מלשון ערבי
שקורין לדבר החם אלסכון ומורה עליו ושכבה בסיקך ר"ל שלא ידעה כי אסורה היתה לו משום
לא ירבה לו נשים [ובשרש סכן פי' ר' יונה סוכנת כלומר אינרת מענין ערי מסכות] :
(ד) עצבו , פועל עבר כל' לא הכעיסו : ומריא , מין ממיני הבקר הגדולים בלע"ז בופנו ,
וי"א כי המפוטמי יקראו מריאים : אכן הזחלת , נקרא כן לפי שהמים נגרים חוחלי' אצלה ,
וי"ת אכן סכותא שומד' עלי' ונפסי' למרסוק : עם סמוך : (טו) משרת , חסר ממנו תי'ו
למ"ד הסועל : (כא) חטאים , כל' ידמה שנהי' חטאי' לפניך שלא יהי' לנו דבר בענין
המלוכה , וי"מ כי הוא כינוי לדוד דרך מוסר ר"ל כי החטא יהי' על דוד : (לג) עבדי אדניכ' ,
על הכרת יועל הפלתי : (לח) אל גיחון , הוא הנקרא שילוח אפשר שנקרא כן , לפי
שיבא אל הגנות , מענין כי אתה גמי : הכרתי והפלטתי , שתי משפחו' נקראו כן : (מ) מחללי'
בחלילים , כל' זמר שמו חליל : ותבקע , כאלו הארץ נבקעת מרוב שמחה : (מו) על
המשכב , השתחו לאל על המשכב שהי' שוכב עלי' :

וּמִשְׁפָּטָיו וְעֲדוּרָיו בְּכַתּוּב
 בְּתוֹרַת מֹשֶׁה לְמַעַן תִּשְׁכַּל אֶת
 כָּל־אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה וְיָאת כָּל־אֲשֶׁר
 תִּפְּקֶה שָׁם : (ד) לְמַעַן יָקִים
 יְהוָה אֶת־דְּבָרוֹ אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלַי
 לֵאמֹר אִם־יִשְׁמְרוּ בְּנֵיךָ אֶת־
 דְּרָכַם לִלְכֹת לִפְנֵי בְּאֵמַת בְּכָל־
 לְבָבְכֶם וּבְכָל־נַפְשָׁם לֵאמֹר לֹא־
 יִכָּרֵת לָךְ אִישׁ מֵעַל בְּסֵא יִשְׂרָאֵל :
 (ה) וְגַם אֵתָּה יִדְעָה אֶת אֲשֶׁר־
 עָשִׂה לִי יוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה אֲשֶׁר
 עָשָׂה לְשֵׁנֵי־שָׂרֵי צְבָאוֹת יִשְׂרָאֵל
 לְאַבְנֵר בֶּן־נֵר וְלַעֲמֹשָׂה בֶן־
 יִתָּר וַיְהַרְגֵם וַיִּשְׂם דְּמֵי־מַלְחָמָה
 וּבְשָׁלִים וַיִּהְיוּ דְמֵי מַלְחָמָה
 בְּחַגְרָתוֹ אֲשֶׁר בְּמַחְנוֹ וַיִּבְנְעֵלוּ

רש"י

ב (ה) את אשר עשה לי • שהראה
 הספר של' דוד ביד אוריה במדרש
 ר' תנחומא : דמי וולחמה בשלום •
 שהיה להם שלום עמו ולא היו נשמרים
 זמנו : בחגורתו אשר במחניו • שחגר
 חרבו מזומדת על מחניו שלא כדרך
 החגורים בנחתו לקראת עמשה ופיה
 למטה כדי שתפול כמה שנאמר והוא
 יצא ותפול וכשנפלה ונטלה כסבור
 עמשה שלא נטל אלא להגזיה מן הארץ
 ולא נשומר מחרב אשר ביד יואב :
 ובנעלו אשר ברגליו • את חבצלת הרג
 בערמה

אונד פֿערֿארדנונגען , זאָ וויאָ ויאָ אים
 לעהרבוכע משה'ס אויף געצייכנעט זינד ,
 דאָמיט דואַ גליקליך זייעסט אין אַללעס ,
 וואָס דואַ אונטערנימסט , אונד וואָהין
 דואַ דיך ווענדעסט , (ד) אונד דער
 עוויגע מיר יענע פֿעהרֿהייסונג ערפֿיללע :
 ווען דייע נאָכקאָממען אויף איהרען
 וואַנדעל אַכטען , אונד מיט גאַנצעם
 דערצען אונד גאַנצער זעעלע , פֿאַר
 מיר אין וואַהרהייט וואַנדעלן : זאָ פֿערֿ־
 שפרעכע איך , עם זאָללען דיר ניאָ
 נאָכפֿאַלגער אויף דעם טהראָנע ישראָ'ס
 מאַנגעלן • (ה) אויך ווייסט דו־
 וואָהל , וויאָ זיך יואב געגען מיך
 בעטראַגען , אונד וואָס ער דען כידען
 פֿעלדהעררן ישראָ'ס , דעם אַבנר ,
 זאָהן דעם נר אונד דעם עמשה , זאָהן
 דעם יתר , טהאַט , דאָס ער ויאָ אומ־
 בראַכטע , דאָו בלוט־דער קריגער אין
 פֿרידענסצייטען פֿערגאַס , אונד מיט
 דיזעם בלוטע דען גורט אום זיינע לענדען
 אונד דען שוה אן זיינעם פֿוסע בעפֿלעק־
 מע

אשר

באור

תכלית • ועיקר המלה מלשון שכל • כי האיש
 המכלית בדרכיו למשכיל וכס יחס • את
 כל אשר תעשה , כמו בכל אשר תעשה •
 (רד"ק) • (ד) לאמר לא יכרת , הוכפלה
 המלה הזאת בפסוק הזה בעבור שארבו
 הדברים באמצע , וזה כגולה (איריאטיס)
 מום) בלשון הקדש • (ה) אשר עשה לי
 יואב בן צרויה , חכמינו , זכרם לחיי עד ,
 גלו לנו מה עשה יואב , ואמרו , שהראה את
 הספר , אשר שלח לו דוד ביד אוריה ; וכל
 דבריהם אמת • אשר עשה , חסדו וי'
 העיטוף , ומשפטו ואשר עשה ; ורבים כמוהו •
 וישם דמי מלחמה בשלום , שער המאמר
 הוא : שפך דמי (אכשי) מלחמה • בעת •
 שהיה שלום בארץ • וכן מתורגם בל"א • ויהן
 דמי

טע • (ו) פֿערפֿאהרע אַלזאָ נאָך
 דיינער קלוגהייט , אונד לאַס זיין גרויעס
 רוויפט ניכט פֿרידליך זיין דיא גרוֹפֿט
 זינקען • (ז) דען קינדערן ברזליס ,
 דעס גלעדי , אַבער ערצייגע גנאָדע ,
 אונד ציהע זיא אַן דיינע טאַפֿעל ; דען
 זיא שטאַנדען מיר בייא , אַלס איך
 פֿאַר דיינעם ברודער אכשלום פֿלאָה •
 (ח) עס העלט זיך איך בייא דיר שמעי ,
 דער זאָהן דעס גרא , אויס בחורים ,
 פֿאַם שטאַממע בנימן , אויף • דיוער
 שמערהטע מיך מיט דען ביטטערסטען
 לעסטערונגען , אַלס איך נאָך מחנים
 גינג ; קאַם מיר אַבער נאַכהער אַם
 ירדן ענטגעגען , וואָ איך איהם בייס
 עוויגען שוואור : איך לאַס דיך ניכט
 מיט דעם שווערדע אומבריינגען •

(ט) לאַס איהן נון ניכט אונגעשטראַפֿט ;
 דוא ביסט קלוג , אונד ווירסט שאַן
 וויססען , וויא דוא מיט איהם פֿער־
 פֿעהרסט , דאַס זיין גרויעס רוויפט
 בלוטיג אין דיא גרוֹפֿט געזענקט ווערדע •
 (י) דוד ענטשליף צוזיינען פֿעטערן ,
 אונד וואורדע זיין זיינער רעוידענגן
 בעגראַבען • (יא) ער רעגיהרטע אין
 אַללעם פֿירציג יאָהר איבער ישׂראל ;
 אין

באור

דמי מלחמה • כיונת המקרא , שהיה נחמס
 על בגדיו , וכל מלבושיו הנחיל בדמס •
 (ז) כי בן קרבו אלי , גם המה התקרבו
 אלי , להיות לי לעזרה בעת צרה •
 (ח) נמרצת , חזקה , כמו מה נמרצו אמרי
 יושר (איוב ו"ו) • (הרד"ק) • ויפה דק •
 והכסדי תרגם לפי הכוונה : לווען
 מריקין , וכן מתורגם אשכנזית •
 (יב) וחכן

אֲשֶׁר בְּרָגְלוֹ : (ו) וְעִשִׂית
 בְּחִכְמָהּ וְלֹא תוֹרֵד שִׁיבְתוּ
 בְּשָׁלֹם שְׂאֵל : (ז) וְלִבְנֵי בְּרִזְלֵי
 הַגְּלָעָדִי תִעַשְׂוּ חֶסֶד וְרַחֲמֵי
 בְּאֹכְלֵי שְׁלַחְנָה כִּי כֵן קָרְבוּ אֵלַי
 בְּבַרְחֵי מִפְּנֵי אֲבִשְׁלוֹם אַחִיָּה :
 (ח) וְהִנֵּה עִמָּךְ שְׁמַעִי בֶן־גִּרְיָא
 בֶן־הַיְמִינִי מִבְּחָרִים וְהוּא קָלְלָנִי
 קָלְלָה נִמְרָצָת בַּיּוֹם לִכְתִּי מַחְנִים
 וְהוּא יֵרֵד לְקַרְאֹתִי הַיְרֵדֵן
 וְאֲשַׁבֵּעַ לוֹ בִּיהוָה לֵאמֹר אִם־
 אֲמִיחָהּ בְּחָרֵב : (ט) וְעַתָּה יֵלֶךְ־
 הַתִּנְקָהוּ כִּי אִישׁ חָכָם אֲתָהּ
 וְיַדְעֶתָ אֵת אֲשֶׁר תִּעַשְׂהָ לּוֹ
 וְהוֹרִדְתָּ אֶת־שִׁיבְתוֹ בְּדָם
 שְׂאוֹר : (י) וַיִּשְׁכַּב דָּוִד עִם־
 אֲבֹתָיו וַיִּקְבֹּר בְּעִיר דָּוִד :
 (יא) וְהַיְמִיִּם אֲשֶׁר מָלַךְ דָּוִד עַל־

רשי ישראל

בערמה ששאלו נידמ' היאך חוללת כמס
 שנאמר ויטהו יואב א תוך השעה לדבר
 חתו בשלי לשון של נעלך : (ו) ולא
 תורד חת שיבתו בשלוס שאל • אל
 תניחבו למות מיתת עצמו וליפול
 בגהיגס : (ח) קללה נמרצת • מפורשת
 כמו מה ימריכך מה נמרצו כמו מה
 נמלנו : (ט) כי איש חכם חתה • תן

לכך למנוח לו עון מות בשביל דבר אחר חסו וידעת אשר תעשה לו : (יב) ותכן

ישראל ארבעים שנה בחברון
 מלך שבע שנים וכירושלם
 מלך שלשים ושלש שנים :
 (יב) ושלמה ישב על-כסא דוד
 אביו והתכן מלכותו מאד :
 (יג) ויבא אדניהו בן-חגית אל-
 בה-שבע אם-שלמה והאמר
 השלום באך ויאמר שלום :
 (יד) ויאמר דבר לי אלהיך
 והאמר דבר : (טו) ויאמר אתה
 ידעת כי-לי היתה המלוכה
 ועלי שמו כל-ישראל פניהם
 למלך והסב המלוכה והיה
 לאחי כי מיהורה היתה לו :
 (טז) ועתה שאלה אחת אנכי
 שאל מאתך אל-תשיבי את-
 פני והאמר איך דבר : (יז) ויאמר
 אמרינא לשלמה המלך כי
 לא-ישיב את-פניך ויהתן-לי
 את-אבישג השונמית לאשה :

אין חברון זיבן , אונד אין ירושלים
 דרייא אונד דרייסיג יאהרע . !
 (יב) שלמה זאס נון אויף דעם טהראנע
 זיינעם פאטערס דוד , אונד זיינע
 רעגירונג וואר פֿעסט געגרינדעט .
 (יג) אדוניהו , דער זאָהן חגית ,
 גינג נון צוברח שבע , דער מוטטער
 שלמה'ס . זיא פֿראַגטע : איזט דיין
 בעזוך אויך פֿרידליך ? — ער אַנטוואַרט
 עטע : יא , גאַנץ פֿרידליך ,
 (יד) איך האָבע נור עטוואַז מיט דיר
 צו שפרעכֿן . זיא ערווידערטע : רעדע
 נור ! (טו) דאָ שפראַך ער : דוא ווייסט
 וואָהל , דאָס דיא רעגירונג אייגענט
 ליך מיר געביהרטע , אונד גאַנץ ישראל
 אַן מיד , אַלס איהרען קינפֿטיגען קעניג ,
 זיך ווענדעטע ; דעננאָך גינג זיא מיר
 פֿאַר-איבער , אונד וואַרד מיינעם
 ברודער צו טהייל — זיא וואַר איהם
 פֿאַם עוויגען בעשטימט .
 (טז) נון אַבער האָבע איך איינע איינציגע
 ביטטע אַן דיך , שלאַגע זיא מיר ניכט
 אַב ! זיא זאָגטע צו איהם : רעדע !
 (יז) ער פֿוהר פֿאַרט : רעדע דאָך מיט
 דעם קעניג שלמה , דער דיר געוויס
 ניכטס פֿערווייגערט , דאָס ער מיר
 אַבישג , דיא שונמית , צור פֿרוי-
 געבע . (יח) זיא אַנטוואַרטעטע : גוט
 איך

(יח) והתאמר ברת-שבע טוב

אנכי

באור

רשי

(יב) ותכן מלכותו מואד . חף על
 העליונים
 כאדם האומר לתניו : הלי אתה , אם לצרי ? — ובעבור שאדוכיחו היה שונא לה , ולבנה
 שלמה כל הימים שאלה אותו כזאת , בנואו עתה אליה . וכן מתורגם אשכנזית : (טו) שמו כל
 ישראל , לא די שלי היתה המלוכה מכל הדת , כי אחי קטן ממני בשנים , אלא חף כל ישראל
 שקובי להיות להם למלך ; וכל זאת וחסב המלוכה ,
 ממני

איך ווערדע וועגען דיינער מיט דעם קעניגע שפרעכען . (יט) זיא גינג אויך ווירקליך הין צום קעניג שלמה , מיט איהם וועגען אדוניהו'ס צו שפרעכען . דער קעניג שטאנד אויף , גינג איהר ענטגעגען , נייגטע זיך , זעצטע זיך דאן ווידער אויף ווינען טהראן , לויט איינען שטוהל פיר זיינע מוטטער ברוינגען , אונד זיא זעצטע זיך צו ווינער רעכטען .

(כ) דארויף שפראך זיא : איך האבע איינע קליינע ביטטע אן דיר , שלאגע זיא מיר ניכט אב ! אונד דער קעניג אנטווארטעטע : פארדע מיינע מוטטער ער ! איך ווערדע דיר , ניכטס פער ווייגערן . (כא) דיראוויף פוהר זיא פארט : מעכטע דאך אבישג , דיא שונמית , דיינעם ברודער , אדוניהו צור פרויא געגעבען ווערדען !

(כב) דער קעניג אבער אנטווארטעטע זיינער מוטטער : ווארום ביטטעסט דוא פיר אדוניהו בלאס אס אבישג אויס שונם ? — ביטטע איהם דאן גאנצע קעניגרייך אויס , ער איזט יא סיינ ערלט רער ברודער ! — פערלאנגע עס פיר איהן , פיר דען פריסטער אביתר , פיר יואב וואהן צרויה'ס ! (כג) דאראויף שוואור

כאור

נמכי וכתנה לשלמה אחי הנעיר . (יט) לאם דערלך , כמו לאמו , וכל השם תחת הכני , דחה למעלה מזה (ח' ל"ג) . וסכמיכו"ל אמרו : "לאמה של מלכות היא דות . " (כב) ושאלו לו את המלוכה . כי אותה הוא מנקה . והנה שלמה נחמתי בתן לכב אדוניהו , וידע , כי לא מלהכחו את חנישג חפן לקחה לאשה , אך למען התחזק על ידה במלכות , וכמו שאמרו חז"ל : "אין הדיוט משתמש בשרביטו של מלך" . ולכן התקנף עליו , והשיב משפתו כרעה על ראשו . ולאביתר הכהן וליוואב בן צרויה , גם הם ימלכו עמו , כי המנה היו בעודיו . וכל זה הוא דרך המול ואסוק (איראניש) . (כג) כה

אנכי אדבר עליך אל המלך : (יט) והבא בת שבע אל המלך שלמה לדבר לו על אדוניהו וינקם המלך לקראתה וישתחו לה וישב על כסאו וישם כסא לאם המלך והתשב לימינו :

(כ) והאמר שאלה אחת קמנה אנכי שאלה מאותך אל השב את פני ויאמר לה המלך שאלי אמי כי לא אשוב את פניך : (כא) והאמר יתן ארז אבישג השנמית לאדוניהו אחיה לאשה :

(כב) ויען המלך שלמה ויאמר לאמו ולמה את שאלת אתי אבישג השנמית לאדוניהו ושאלו את המלוכה כי הוא אחי הגדול ממני ולו ולאביתר הכהן וליוואב בן צרויה :

(כג) וישבע

רשי

העליונים : (יט) לדבר לו . לדבר בשבילו בשביל אדוניהו : לאם המלך . אמרו רבותינו לאמה של מלכות היא דות : (כב) ושאלו את המלוכה . משישתמש בשרביטו של מלך היא תחלת השררה

וכן התקנף עליו , והשיב משפתו כרעה על ראשו . ולאביתר הכהן וליוואב בן צרויה , גם הם ימלכו עמו , כי המנה היו בעודיו . (כג) כה

(כג) וַיִּשְׁבַּע הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בְּיְהוָה
 לֵאמֹר כֹּה יַעֲשֶׂה לִּי אֱלֹהִים וְכֹה
 יוֹסִיף כִּי בִּנְפִשׁוֹ דִּבֶּר אֲדַנְיָהוּ
 אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה : (כד) וַעֲתָה
 חִי־יְהוָה אֲשֶׁר הֵכִינִי וַיֹּשִׁיבֵנִי
 עַל־כַּסֵּא דָּוִד אָבִי וְאֲשֶׁר עָשָׂה־
 לִי בַּיּוֹם הַזֶּה כִּי הָיִיתִם
 יוֹמְתֵי אֲדַנְיָהוּ : (כה) וַיִּשְׁלַח
 הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בֵּיד בְּנֵיהוּ בֶן־
 יְהוֹיָדָע וַיִּפְגַּע־בּוֹ וַיָּמֹת :
 (כו) וּלְאֲבִיתָר הַכֹּהֵן אָמַר הַמֶּלֶךְ
 עֲנֹתָה לִּי עַל־שִׁדְיָה כִּי אִישׁ
 מִוֹת אֲתָה וּבַיּוֹם הַזֶּה לֹא אֲמִיָּהָה
 כִּי־נִשְׂאָת אֶת־אֲרוֹן אֲדֹנָי יְהוָה
 לִפְנֵי הָיָד אָבִי וְכִי הִתְעַנִּית בְּכָל
 אֲשֶׁר־הִתְעַנָּה אָבִי : (כז) וַיַּגִּישׁ
 שְׁלֹמֹה אֶת־אֲבִיתָר מִהַיּוֹת כֹּהֵן
 רִשׁוֹ יְחִיר י'

שוואור דער קעניג ביים עוויגען , אונד
 שפראך : גאָזט שטראַפֿע מיך אַיִצט
 אונד איממער , ווען אדוניוהו ניכט וועגען
 דיזער ביטטע זיין לעבען פֿרליהרט !
 (כד) יא , זאָוואָהר דער עוויגע לעכט ,
 דער מיך בעשטימטע , אויף מיינעם
 פֿאַטערס טהראָן צו זיצען , אונד מיין
 קעניגליכעם הויז ערהעלט , וויא ער
 פֿערשפראַכען האָט — נאָך דזייטע
 ווירד אדוניוהו געטעדטעט ! (כה) דער
 קעניג שלמה בעאַרדערטע זאָגלייך
 בניהו , דען זאָהן יהוידע'ס , דער איהן
 הינריכטעטע . (כו) צום פריסטער
 אביתר אָבער זאָגטע דער קעניג : געה
 נאָך ענתות אויף דיינע גיטער , דוא
 האָסט צוואַר אויך דען טאָד פֿערדיהנט
 אַלליין וויל דוא דיא לאַדע גאָטטעם
 פֿאַר מיינעם פֿאַטער דוד געטראַגען ,
 אונד דיק געקוועהלט האָסט , איבער
 אַלל , וואָ זיך מיין פֿאַטער קוועהלטע :
 זאָ וויל־לי אַיך דיק פֿיר יעצט ניכט
 טעדטען לאַססען . (כז) זאָ פֿערטריב
 שלמה דען אביתר פֿאַם פריסטעראַמט
 דעם

ליהוה

באור

השררה : (כד) עשה לי בית • בית
 המלוכה כאשר דבר ביד נתן :
 (כו) ענתות לך • משם היה : כי איש
 מוות אתה • שמרדת במלכות חבי
 בהיותך עם אדוניוהו להמליכו שלא
 מדעתו : כי נשאת את ארון • בצרות
 חבי מפני חבשלוס : וכי התענית • עמו
 בחותם הגדה שנאמר (שמואל ב' י"ז
 כ"ט) כי אמרו העם רעב ועיף ונמא
 במדבר : (כז) אשר דבר על בית עלי • והקימותי לי כהן כאמון וגו' (שמואל ח' ב' ל"ה)
 והגטת נר מעון וגו' (שמואל ח' ב' ל"ב) ומשתרבה שילה לא היה בית

(כג) כה יעשה לי אלהים וכה יוסיף ,
 לשון שנועה בספרי הקודש , וכן יאמר גם
 הלועז האשכנזי : (שטראַף מיך גאָטט) •
 (כד) הכינני וישיבני , הכין אות לשנת
 על כסא ישראל • עשה לי בית , בית
 המלוכה כאשר דבר ביד נתן • (רש"י) וכן
 מתורגם בלשון אשכנזי • (כו) וביום הוֹאֵה
 לא אמיחך , כי אם ביום סקדי , ופקדתי
 עליך את טעמתך , אשר השיחך לנכד למחוד
 כנגד מלכות בית דוד • (כז) דבר ה' אשר
 דבר

דעם עוויגען , אונד דארודך ווארדע
 דאן ערפיללט , וואס דער עוויגע איבער
 דאן הויז עלי'ס צו שילה אויסגעשפראכען
 האטטע . (כח) אלס נון דיוע נאכריכט
 אן יואב געלאנגטע (יואב היילט עס
 ווירקליך מיט אדוניו , אָבער עס גלייך
 ניכט מיט אבשלום געהאלטען האטטע)
 פלאָה ער אין דאָן צעלט דעם עוויגען ,
 אונד אומפאססטע דיא עקען דעם אל-
 טאָרס . (כט) עס ווארדע נון דעם קעניג
 שלמה געמעלדעט , יואב האָבע זיך נאָך
 דעם צעלטע דעם עוויגען געפליכטעט ,
 אונד בעפֿינדע זיך נעבען דעם אלטאָר ;
 דאָ שיקטע דער קעניג בניהו , דען זאָהן
 יהוידע'ס , מיט דעם בעפֿעהל : געהע
 דין , אונד טערטע איהן .
 (ל) בניהו קאָם אַלואַ אין דאָן צעלט
 דעם עוויגען , אונד שפראַך : געה
 הינאויס ! דער קעניג בעפֿיהלטס . ער
 אָבער אַנטוואַרטעטע : ניין , דויר
 ווילל איך שטערבען , בניהו בעריכטעטע
 דעם קעניג : זאָ שפראַך יואב , אונד
 דיס אַנטוואַרטעטע ער מיר .

ליהוה למלא את דבר יהוה
 אשר דבר על-בית עלי בשלה :
 (כח) והשמעה באה עד-יואב
 כי יואב נטה אחרי אדניה ואחרי
 אבשלום לא נטה ויגם יואב ו-
 אהל יהוה ויהוה ויחזק בקרנות
 המזבח : (כט) ויגד למלך שלמה
 כי נס יואב אל-אהל יהוה והנה
 אצל המזבח וישלח שלמה את-
 בנידו בני יהוידע לאמר רד
 פגע-בו : (ל) ויבא בניהו אל-
 אהל יהוה ויאמר אליו כה-אמר
 המלך צא ויאמר לא כי-פה
 אמות וישב בניהו את-המלך
 דבר לאמר כה דבר יואב וכה
 ענני : (לא) ויאמר לו המלך

(לא) היראויף זאגטע דער קעניג : זא טהוע עשה
 באור רשי

דבר . וסיכין דבר ? — וגדעתי את זרועך ,
 וכל הפרשה (שמואל א' ב') . (כח) והשמעה
 באה עד יואב , כי לקח המלך שלמה נקמה
 משוכאיו . כי יואב נטה אחרי אדוניה ,
 ולכן ירא עתה לנסו . ואחריאבשלום לא
 נטה , סוף דבר אבל בקש לנטות , אלא
 שכתירא שעדיין לחלוחית של דוד קיימת .
 (רש"י) . (ל) פה אמות , הכה בטח
 יואב , שהמוצק יקלטנו , ובאמת טעה מאל ,
 כי קדושת המזבח לא תגין בעד מרכסים ,
 ככתוב בתורת משה איש האלהים : מעס
 יוצאי תקחנו למות (שמות כ"א י"ד) . (לא)
 וה ארות דמי חנם , כמיתתו תסיר מעלי
 קטאת דמי הכרובים האלה , כי על המלך
 לבער

חשוב לעבודה להקב"ה ועתה כשיצנה
 בית הבחירה מלא הקב"ה את דברו
 לגרש את בני עלי : (כח) והשמעה
 באה עד יואב . שמועת מנות דוד שנה
 להורגו . וידע שלמה שונאו כי יואב
 נטה אחרי אדוניהו ואחרי אבשלום לא
 נטה . סוף דבר אבל בקש לנטות אלא
 נתיירא שעדיין לחלוחית של דוד
 קיימת : (ל) ויאמר לא . שתיס לא
 אקבל עלי קללות שקללני דוד חביב
 צמיתת אבנר (שמואל ב' ג' כ"ט) יחולו
 על

עשה כאשר דבר ופגעו בו וקברוהו והסירוהו ידמי חנם אשר שפך יואב מעלי ומעל בית אבי: (לב) והשיב יהוה את דמו על ראשו אשר פגע בשני אנשים צדקים וטבים ממנו ויהרגם בחרב ואבי דוד לא ידע את דאבנר בן נר שר צבא ישראל ואת עמשא בן יתר שר צבא יהודה: (לג) ושבו דמיהם בראש יואב ובראש זרעו לעלם ולדוד ולזרעו ולביתו ולבסאו יהיה שלום עד עולם מעם יהוה: (לד) ויעל בניו בן יהוידע ופגעו בו וימתו ויקבר בביתו במדבר: (לה) וימתן המלך את בניו בן יהוידע תחתיו על הצבא ואת צדוק הכהן נתן המלך תחת אביתר: (לו) וישלח

המלך רשי

על ראש יואב וקבלם שלום עליו ואחר כך חנא: (לא) עשה כאשר דבר חנני מקבלם עלי לכך נדבקו כל חלו בזרע דוד עתה הים מנורע חסא מחזיק בפלך יהויקים נפל בחרב וחסר לחם נדקוהו: (לד) בביתו בזרעו שחיתת ביתו הפקר כמדבר לעניים

טהוע, וויאער'ס האבען ווילל, טערטע איהן דאזעלכסט, אונד לאס איהן נאכהער בעגראבען. זא שאפפסט דוא דאז אונשולדיגע בלוט, דאז יואב פער גאס, פאן מיר אונד מיינעם פאטערס הויז' הינוועג. (לב) דער עוויגע ברינגט נון דיא בלוטשולד אויף זיינען קאפף, דאס ער צווייא מענגער, דיא פראממער אונד בעססער, אלס ער, ווארען, איבערפיהל אונד אומבראכטע, (מיון פאטער דוד וואוסטע וואהרליך ניכטס דאפאן) נעמליך דען פעלדרוועררן ישראל'ס, אבנר זאהן נר, אונד דען פעלדרוועררן יהודה'ס, עמשא זאהן יתר'ס. (לג) איהר בלוט האטטע עוויג אויף יואב'ס אונד זיינער נאכקאממען הויפט; דוד אבער, זיינען נאכקאממען זיינעם רויווע אונד זיינעם טהראגע ווערדע עוויגער פרידע פאן גאטט צו טהייל. (לד) בניהו, דער זאהן יהוידע'ס, גינג נון הין, טערטעטע איהן, אונד ער ווארדע אין דער וויסטע, אין זיינעם הויזע, בעגראבען. (לה) דער קעניג זעצטע נון בניוהו, דען זאהן יהוידע'ס, אן יואב'ס שטעללע, איכער דאז העער, אונד דען פריסטער צדוק אן דיא שטעללע אביתר'ס.

(לו) גון

באור

לבער דס נקי מקרב ארט. (לב) והשיב ה' את דמו על ראשו, עתה גס לו ה' כפעלו, ולכן חל תירח מהמית את הרשע. (לד) ויקבר בביתו במדבר, מקרא קנה ושעורו: נביתו (חסר היה) כמדבר. וחכמינו ז"ל דקדקו במאמר הזה, ואמרו: "שהיה ביתו הפקר לעניים כמדבר". (לה) צדוק הכהן, הוא הכהן הכחמן, אשר נבא עליו חיש האקים לעלי

א ב א

(לו) נון שיקטע דער קעניג , לויס שמעי רופען , אונד שפראך צו איהם : בויע דיר איין הויז אין ירושלים , אונד בעוואָהנע עם ; געה אַבער ניכט אויס דער שטאָרט , עם ווייַ וואָרזין עם וואָללע . (לו) דען זאָבאלד דוא דיק פֿאָן דער שטאָרט ענטפֿערנסט , אונד נור איבער דען באַך קדרון געהקט : זאָ וויססע , דאָס דוא שטערבען מוסט , דוא ביסט דאָן זעלכסט אָן דיינעם טאָדע שולד . (לה) שמעי אַנטוואָרטע : טע דעם קעניג : עם איזט גוט , דיין קנעכט ווירד טהון , וואָס מיין קעניגליכער הערר בעפֿיהלט . אונד שמעי בליב איינע לאַנגע צייט אין ירושלים .

(לט) אַבער נאָך אַיינער צייט פֿאָן דרייאַ יאהרען ענטליפֿען איהם צווייאַ קנעכטע , אונד פֿלאָהען צו אכיש זאָהן מעכה , דעם קעניג אין גת . אונד אַלס מאָן דעם שמעי מעלדעטע : דיינע קנעכטע זינד אין גת , (מ) דאָ מאַכטע ער זיך אויף , זאָטטעלטע זיינען עזעל , רייזטע נאָך גת צו אכיש , זיינע קנעכטע צוריק צו פֿאָרדערן , אונד בראַכטע זיאַ אויך ווירקליך פֿאָן גת ווירער צוריק . (מא) נון וואָרדע דעם קעניג שלמה דיזנטערבראַכט , דאָס שמעי פֿאָן ירושלים נאָך גת גערייזט , אונד בעי דייטס ווירער צוריק געקאָממען ווערע . (מב) דאָ

באור

לעלי (שמאל א' ב' ל"ה) . (לו) בנה לך , כי ביתו היה במקדש וכו' לולכנות בית בירושלים , כדי שיהיה מושן לו למנוח עלילה להמתין (ד"ק) . (לו) נחל קדרון , סמוך הוא לירושלים , כטדע מכתה מקראות נתנ"ך . ד"טך יהיה בראשך , אתה בעמך מהיה קייב במיתחך . וכן כונתה השליכה הולת נכל שפרי הקודש , וגם בלשון חכמינו ז"ל : ואם אתה דמו בראשו (פסטים דף ק"ב) . (מב) השבעתיך , אף אלת זכר לקעלה

המלך חקרא לשמעני ויאמר לו בנה לך בית בירושלם וישבת שם ולא תחצא משם אנה ואנה : (לו) והיה ביום צאהך ועברת את נחל קדרון ידע תבדע פימות חמורת דמך יהיה בראשך : (לה) ויאמר שמעי למלך טוב הדבר כאשר דבר אדני המלך בן יעשרה עבדך וישב שמעי בירושלם ימים רבים : (לט) והיו מקץ שלש שנים ויברחו שני עבדים לשמעני אד-אכיש בן מעכה מלך גת ויגידו לשמעני לאמר הנה עבדיך בגת : (מ) ויקם שמעי ויחבש את חמרו וילך גתה לאכיש לבקש את עבדיו וילך שמעי ויבא את עבדיו מגת : (מא) ויגד לשרלמה בירחלך שמעי מירושלם גת וישב : (מב) וישלח

המלך

רש"י

לענינים : (לו) ולא תצא משם . כדי שיהא מצוי לו ולמנוח לו חטא מות : (מב) ואעד כך . לשון התראה : (מג) את

השטעה

הַמֶּלֶךְ וַיִּקְרָא לְשִׁמְעִי וַיֹּאמֶר אֵלָיו
 הַלּוֹא הִשְׁבַּעְתִּיךָ בַיהוָה וְאָעַד
 בְּךָ לֵאמֹר בַּיּוֹם צִאָהָךְ וְהִלַּכְתָּ
 אֲנִי וְאָנְדָה יָדַע הַדַּע כִּי מוֹת
 הַמּוֹת וְהֵאמֵר אֵלַי טוֹב הַדָּבָר
 שְׁמַעְתִּי: (מג) וּמִדַּוְעַ לֹא שָׁמַרְתָּ
 אֶת שְׁבַעַת יְהוָה וְאֶת־הַמִּצְוָה
 אֲשֶׁר־צִוִּיתִי עֲלֶיךָ: (מד) וַיֹּאמֶר
 הַמֶּלֶךְ אֶל־שִׁמְעִי אַתָּה יָדַעְתָּ
 אֶת כָּל־הַרְעָה אֲשֶׁר יָדַע לְבָבְךָ
 אֲשֶׁר עָשִׂיתָ לְדָוִד אָבִי וְהַשִּׁיב
 יְהוָה אֶת־רַעְיֹתֶיךָ בְּרֹאשֶׁיךָ:
 (מה) וְהַמֶּלֶךְ שָׁלַמָּה בְּרוּךְ וְכִסָּא

דוד רשי

(מג) את שבעת ה' אשר הסבעתיך
זה'

(מב) דא שוקטע דער קעניג, לים דען
 שמעירופען, אונד שפראך צו איהם:
 האבע איך דיר ניכט ביים עוויגען בע-
 שווארען, אונד דיר מיט דען ווארטען
 געווארנט: ווא באאלד דוא הויט דער
 שטאדט געהסט, אונד אירגענד ווא היך
 רייזעסט, ווא וויססט, דאס דו-
 שטערבען מוסט? — גאבסט דו-
 מיר ניכט צור אנטווארט: עס היזט
 גוט, איך ווערדע געהארבען? —

(מג) ווארום האסט דו- דען דען
 שוואור ביים עוויגען אונד מיינען דיר
 גענעכען בעפערהל ניכט בעאבא-
 טעט? — (מד) דער קעניג פוהר
 פארט: דוא וויסט ועלבסט אין ריינעם
 הערצען, וויא פיל בעזעס דוא מיינעם
 פאטער דוד צו פינטעסט, דוועס לעסט
 נון דער עוויגע אויף דוין דוויפט
 קאממען. (מה) דער קעניג שלמה
 אבער ווירד געזענגעט, אונד דוד'ס

כאור טהראן

השבעה, כראה שהשביעו (רד"ק) ואעד,
 לשון התראה (רש"י) שמעתי, אש-
 מכת מלבי, ואלעזנה. (מג) שבעת ה',
 השבע, אשר נשבעת זה. (מד) אשר ידע לבבך,
 אתה ידע כללכנך את כל הרע אשר עשית
 לדוד אבי וכן מתורגם אשכנזי. (מה) וכסא דוד יהיה נכון, על דרך
 אלמר

מכלל יופי

ב (ב) בדרך, כוונתו: והיית לחי, זריו ומושל בנפשו ובכובש את ירכך: [גם יתכן לומר
 כי היה גער ורך באגים כי כן כתיב ואשכנזי נער קטן ע"כ כוונתו וסוקת והיית לאיש ולא יהיו
 מעשיך כנער נעיר באגים.]: (ג) וערוחו, שרש עוד, ובראו' בו היו בקריאה ובהפכה
 עין הפועל למ'ד הפועל כמו ועולתה, על בני עלוה: תשכיל, פועל יוצא, כלומר תכלית:
 אשר עשה לי, שהרג אנשים ויהיה לפני חסר ויהיה שמו: באכלי שלחניך, באכלי לחם שלחניך:
 (ח) נמרצה, ענין תיקוף וזק: (כא) יתן את אבישג, אינו לשון זכר לנקבה אלא
 פי' יתן זה המתן: (כד) ביה, בית מלכות, וכת' ודקיס לי מלכי: (כו) ענהות,
 איש ענתות ומענינו תכין חסרונו, או פי' לענות לך: (כז) מהיות כהן, כהן גדול:
 (כח) ואחריו אנשים לא נטה, לפי שמרדו שניהם אנשים ואדניה, ויחבלא היה מסכים
 במרד אנשים אבל במרד אדני' הסכי' לפי שכבר הי' דוד זקן ולא פחד ממנו ועי' בשרש נטה:
 (לד) בביתו במדבר, מדבר יקרא מקום שאין שם ישוב ויקרא ג'כ מדבר מקום שהוא כיוצא
 אבל אינו עטוי כיחוקו למרעה וכן פי' זה במקום שהי' לו שם מרעה למקנה והיה לו שם בית
 ובאלותו מקום נקבר: (מו) נבונה, עבר מכתן נפעל כי הוא מלעיל:

טהראן עויג פאר גאטט געגרינדעט
בלייבען . (מו) דויראוויף גאב דער
קעניג דעם כניוהו זאָהן יהודע'ס בעפע-
הל , אונד ער גינג הינאויס , אונד
ריכטעטע איהן הין . שלמה'ס דעגירונג
וואָר נונטער גאַנץ געזיכערט .

ג (א) שלמה פֿערשוועגערטע זיך נון
מיט פרעה קעניג פֿאַן מצרים ,
נאָהס דעססען טאָכטער צור געמאָהלין ,
אונד וויס איהר אין דער שטאָדט דוד'ס
איינע וואָהנונג אָן , ביס ער דען בויה
זיינעם הויזעס, דעם טעמפעלס אונד דער
מויערן ירושלים'ס פֿאַללענדעט האַטטע .
(ב) דאָו פֿאַלק אָפֿפֿערטע דאָסאַלס
נאָך אויף העהן , ווייל קיין הויז פֿיר דען
נאַמען דעם עויגען ערכויעט וואָר .

(ג) שלמה ליכטע דען עויגען וואָג .
דעלטע נאָך דען פֿאַרשריפטען זיינעם
פֿאַטערס דוד , נוד דאָס ער אויך אויף
העהן

לָלֶכֶת בַּחֲקוֹת דָּוִד אָבִיו בַּק

באור

אמר במקום אשר הורשע לפני מלך ויטן
בנדק הסאו (משלי כ"ה ה') . (מו)
והממלכה נכונה ביד שלמה , כי אבדו
שנאי בית המלך מתוך קהל ישראל .
ג (א) ויביאה אל עיר דוד , הניאה א
עיר דוד (לשנת 88) עד כלותו
וכו' . ובתרגום האשכנזי נאלס הכתוב הזה
כפי הנאות . (ב) רק העם , מלת רק
בכתוב הזה קשה להולמה נמאוד מאד , כי מה
בא למעט ? אולי כוונת המקרא שלבת פרעה
שנא שלמה בית מכות בעיר דוד , עד אשר בנה
לה בית בעיר הלבנון ; אבל עס ישראל לא
שנאו מונח להקטיר טרם נבנה בית המקדש ,
ולכן הקריבו קרבנות' נבמות . (ג) ויאבה ,
עבדו מאהבה , אע"פ שלק' בת פרעה , לא סר
מעבודת ה' עד עת זקנתו רק נבמות הוא
מונח , ואף שהנמות היו מתרות עד בנין
הבית

דוד יהיה נכון לפני יהודה עד-
עולם : (מו) ויצו המלך את-
בניהו בן-יהוידע ויצא ויפגע
בו וימת והממלכה נכונה ביד
שלמה :

ג (א) ויתחתן שלמה את-
פרעה מלך מצרים ויקח
את-בת-פרעה ויביאה אל-עיר
דוד עד בלתי לבנות את-ביתו
ואת-בית-יהודה ואת-הומת
ירושלים סביב : (ב) רק העם
מזבחים בבמות פי לא נבנה
בית לשם יהודה עד הימים ההם :

(ג) ויאבה שלמה את-יהודה

בבמות רש"י

זה' : (מו) והממלכה נכונה וגו' .
כלומר לא נעש על כל אלה :
ג (א) ויתחתן שלמה . וכל זמן שהי'
שועי רבו קיי' לא נתחתן צו מכתן
אמר לעולם ידור אדם במקום רבו :
עד כלותו לבנות וגו' . ואח"כ בנה לה
בית : (ב) מזבחים נבמות . לשם שמים
כל הרונה בונה מזבח בראש גגו או
בחצרו : (ג) ויאבה שלמה ללכת
בחוקות דוד אביו . הרבע שנים עד שלא
התחיל לבנות הבית . אבל משהתחיל
לבנות ויתחתן שלמה את בת פרעה
נמנחת אומר כי על אפי וחמתי הית' לי
העיר שהיא למן היום אשר בנו אותם

בַּבְּמוֹת הוּא מְזַבֵּחַ וּמִקְטִיר :
 (ד) וַיִּלֶךְ הַמֶּלֶךְ גְּבַעְנָה לְזִבְחַת
 שָׁם כִּי־הָיָה הַבְּמֹה הַגְּדוֹלָה
 אֶלֶף עֲלוֹת יַעֲלֶה שְׁלֹמֹה עַל
 הַמְּזַבֵּחַ הַהוּא : (ה) בְּגִבְעוֹן
 נִרְאָה יְהוָה אֶל־שְׁלֹמֹה בַּחֲלוֹם
 הַלַּיְלָה וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים שְׂאֵל מָה
 אֲתָדַלֵּךְ : (ו) וַיֹּאמֶר שְׁלֹמֹה
 אֲתָה עֲשִׂיתָ עִמָּי עֲבָדָה יְדוּד אָבִי
 חֶסֶד גְּדוֹל כַּאֲשֶׁר הִלַּךְ לִפְנֵיךָ
 בְּאֵמֶת וּבְצַדִּיקָה וּבִי־טָרַח לִכְבֹּד
 עִמָּךְ וַתִּשְׁמַרְלוּ אֶת־הַחֶסֶד
 הַגְּדוֹל הַזֶּה וַתַּחֲזִיחוּ בְּיָשֵׁב
 עַל־כִּסְאוֹ בַּיּוֹם הַזֶּה : (ז) וַעֲתָה

הָעַן אֶפְפָּעֶרְטֶע אונד רייכערטע .
 (ד) זאָגינג דער קעניג אויך נאָך גבעון ,
 אום דאָ צו אַפּפּערן , ווייל דאָרט איינע
 בעדיהמטע העהע וואָר ; טויענד גאַנצע
 אַפּער כראַכטע שלמה אויף דעם
 דאָרטיגען אַלטאַרע דאָר .
 (ה) היר צו גבעון ערשין איהם דער
 עוויגע אין איינעם נעכטליכען טרויסע ,
 אונד שפראַך צו איהם : פּערלאַנגע
 עטוואָ , דאָ אויך דיר געבען זאלל !
 (ו) אונד שלמה אַנטוואָרטעטע : דוא
 ערצייגטעסט דיינעם קנעכט , טיינעם
 פּאַטער דוד , גראַסע גנאָדע , ווייל
 ער מיט וואָרהייט , רעכטשאַפּענהייט
 אונד אויפֿריכטיגעם הערצען פּאָר דיר
 וואָנדערלטע , אונד זעצעסט דינע גנאָדע
 יעצט נאָך פּאַרט , דאָ דוא איהם איינען
 זאָהן געגעבען , דער איצט אויף זיינעם
 טריאַגע זיצט . (ז) עוויגער , מיך
 גאַטט

יהוה

באור

הבית, מ"מ לא הלך כזה בחקות דוד אביו,
 כי אביו לא זבח דק לפני הארון בידולים או
 בכמה אשר נזכעו, וזה שזכח סגורן אדונה
 היבוס, הורחט שעה היתה לכפר על העם
 בעת הקף, אבל שלמה זכח בכמות אחרות -
 (רד"ק בתוספת באור) - (ד) הבמה
 הגדולה - במעלה ומשיכות, כי גם היה
 זבח הכחות, אשר עשה בכלל (הכל) -
 יעלה שלמה, עתיד במקום עבר, כמו אז
 יסיר משה (שמות פ"א) זדומיו - על
 המזבח ההוא, ביום אחד (רש"י) - וכן
 דעת חז"ל, ונס מדברי הימים (ב' א' ו' ז')
 נראה כן - (ה) בגבעון עראה ה' אל
 שלמה, כלילה ההוא, כן כתוב בדברי
 הימים (ב' א' ד') - בחלום הלילה, בכחות
 דנות באות בחזיונות לילה, כאשר אמר משה
 אדונינו: בחלום אדבר צו (במדבר י"ב).
 (ו) כאשר הלך, על אשר הלך זבישד לבב,
 (זכיר) ביצת לכב עמך (ז) עזר

רש"י

ועד היום הזה (ירמיהו ל"ג א') כך
 שנינו בסדר עולם למודנו שאין הפרשיו'
 כתובות כסדר: בצמות - הוא מזבח
 בגנותו דבר הכתוב ששהה את זנך
 הבית ארבע שנים: (ד) היה הבמה
 הגדולה - הוא מזבח הנחשת שעשה
 משה במדבר וסוקבעה בשילה חרבה
 שילה צימיו עלי ובאו לטוב - חרבה טוב
 צימיו שאלו ובאו לגבעון: יעלה שלמה -
 כמו מעלה שלמה: על המזבח ההוא -
 ביום אחד: (ו) ותשמר לו - לשון
 זואמות את דבריו כמו ושמר ה' אליהם
 לך וגו' (דברים ז' י"ג) ואף כחן ותשמר
 לו את החסד האמנם דברך לקיים לו
 את החסד אשר הבטחתו על ידי נתן
 בגניס: (ז) עזר

גאטט ! דוא מאכטעסט דיינען קנעכט
 צום קעניג אן מיינעם פאטערס רוד
 שטעללע , איך אבער בין איין אונער-
 פאהרנער יינגלינג , פערשטעה דיין
 קונסט צו רעגיהרען ניכט ,
 (ח) אונד לעבע אונטער דיינעם אויס-
 ערוועהלטען פאלקע , דאן זא צאהל
 רייך איזט , דאס עס פאר מענגע ניכט
 בערעכנעט אונד ניכט געזעהלט ווערדען
 קאן . (ט) דרום פערלייזע דיינעם
 קנעכטע איין פערשטענדיגעס הערץ ,
 אום דייין פאלק ריכטען , אונד צווישען
 דעם גוטען אונד שלעכטען אונטערשייד-
 ען צו קעננען ; דען ווער קענטע זאנסט
 דויע גראסע נאציאן רעגיהרען ? —
 (י) דעם עוויגען געפיהל עס , דאס
 שלמה דויעס פארלאנגטע , (יא) אונד
 ער שפראך צו איהם : ווייל דוא דיר נוד
 דויעס ווינשט , אונד ניכט לאנגעס
 לעבען

יהוה אלהי אהה המלכה את-
 עבדך תחת דוד אבי ואנכי גער
 קטן לא יאדע צאת וכו' :
 (ח) ועבדך בתוך עמך אשר
 בחרת עם רב אשר לא ימנה
 ולא יספיר מרב : (ט) ונתת
 לעבדך לב שמע לשפט את-
 עמך להבין בין טוב לרע כי מי
 יוכל לשפט את עמך רכבד
 הזה : (י) ויטב הדבר בעיני
 אדני כי שאל שלמה את הדבר
 הזה : (יא) ויאמר אלהים אליו
 יען אשר שאלת את הדבר הזה
 ולא

באור

רשי

(ז) גער קטן , כמשמעו , כי בן י"ב שנה היה
 בעת היות , לפי דעת חז"ל הנחמנה , ו-
 מה שכתב רש"י ז"ל על המקרא הזה . צאת
 וכו' , טעם מליכה הואת ידוע , וכל המתורגם
 לפי הכונה . (ח) לא ימנה ולא יספיר ,
 כפל ענין במלות שוות . (ט) לב שומע ,
 לב מנין , כמו כי שומע יוסף (ראשית מ"ב
 כ"ג) . כי מי יוכל לשפוט , (בלעדי זה)
 את עמך הכבד הזה . (יא) לשמע בשפט ,
 רח

(ז) נער קטן . בן י"ב שנה היה
 חס לך החשבון ויקרא את שמו
 ידודי (שמואל ב' י"ב כ"ה) צו צפרק
 ענה אמון את תמר שנאמ' ויהי אחרי
 כן ולאצלום אחות . מוקן שנת' ימים
 ויהי גוזז' לאצלום וסרג את אמון
 ואצלום צרח וילך גשורה ויהי שם ג'
 שנים הרי ה' שנים ושז חצלנו לירושלי'
 וישז בירושלי' שנתים הרי שבע לשלמה .
 ומרד בחזיו' יגהרג . אחר זאת ויהי רעז צימי דוד שלש שנים הרי עשר ברח' עשרה
 מנה את ישראל וישוטו בכל הארץ תשעה חדשים . בשנת מותו תיקן משמרות בשנת
 הארבעים למלך דוד גדרשו הרי שתי' עשרה למולך שלנו' : (ט) את עמך הכבד .
 מתוך שהם רבים יש להם עסקים רבים וצחי' לדין ואין לי מתוך לעיין צדיגם דבר
 אחר כי מי יוכל לשפוט את עמך הכבד בזה משפטם כבד מאד חס יבא דין שני כתי'
 לפני וחסול מזה ואתן לזה שלא כדין חגי נענש חבל ישראל הריני נענש עליו עונש
 נפשות שנאמר וקבע את קובעיהם נפש (משלי כ"ד כ"ג) :
 (יב) ואם

וְלֹא־שָׁאַלְתָּ לְךָ יָמִים רַבִּים וְלֹא־
 שָׁאַלְתָּ לְךָ עֶשֶׂר וְלֹא שָׁאַלְתָּ
 בְּפֶשַׁע אִבִּיךָ וְשָׁאַלְתָּ לְךָ הַבֵּין
 לְשִׁמְעַע מִשְׁפָּט: (יב) הִנֵּה עֲשִׂיתִי
 כְּדַבְרֵיךָ הַנֵּה וְנִתְּחִי לְךָ לִב חָכֵם
 וְנִכְזֹן אֲשֶׁר כְּמוֹהָ לֹא־הָיָה לְפָנַי
 וְיִחַרְרֶיךָ לֹא־יָקוּם כְּמוֹהָ:
 (יג) וְגַם אֲשֶׁר לֹא־שָׁאַלְתָּ נִתְּחִי
 לְךָ גַם־עֶשֶׂר גַּם־כְּבוֹד אֲשֶׁר
 לֹא־הָיָה כְּמוֹהָ אִישׁ בְּמַלְכִים
 כְּרִימִיָּה: (יד) וְאִם יִהְיֶה
 בְּדַרְכֵי לְשִׁמְרֵי חֻקֵי וּמִצְוֹתַי
 כַּאֲשֶׁר הִלַּךְ דָּוִד אָבִיךָ
 וְהֵאֲרַכְתִּי אֶת־יָמֶיךָ: (טו) וַיִּקַּץ
 שְׁלֹמֹה וְהִנֵּה חֲלוֹם וַיָּבֹא יְרוּשָׁלַם

לעבען , ניכט רייכטהום ניכט דען טאד
 דיינער פיינדע פערלאנגסט , זאנדערן
 פערשטאנד , אום ריכטיג אורטהיילען
 צו קעננען ; (יב) זיהע , זא ווילל איך ניכט
 נור דיינע ביטטע ערפיללען , אונד דיר
 זא פיל פערשטאנד אונד פערנונפט פער-
 לייהען , אלס נימאנד פאר דיר געהאבט ,
 אונד נימאנד נאך דיר , בעווענען ווירד ;
 (יג) זאנדערן איך געבע דיר אויך ,
 וואס רוא ניכט פערלאנגטעסט : רייכ-
 טהום זא וואהל , אלס עהרע , זאראס
 קיינער אונטער דען קעניגען דיינעס
 צייטאלטערס דיר גלייך קאממען ווירד .
 (יד) אונד וואנדעלסט רוא אין מיינען
 ווענען , בעאכאכטעסט מיינע געזעצע
 אונד בעפעעהלע , וויא דייין פאטער דוד ,
 זא פערלייהע איך דיר אויך לאנגעס
 לעבען . (טו) נאכדעם שלמה פאן
 זיינעם טרויסע ערוואכט וואר , גינגער
 ווידער נאך ירושלים , שטעללטע זיך
 פאר

ויעמד ולפני ארון ברית

רשי

באור

(יד) ואם תלך בדרכי . והארכת את
 יומך . העושר והכבוד שלא התנית
 בתורתך לתת למוך חוק לך בין זכאי
 בין חייב אבל חורך הימים ומלכות
 הדורות כבר התנית בתורתך לבלתי
 סור מן המטה למען יאריך ימים על
 מולכתו וגו' (דברים י"ז כ') ועל אותו
 תנאי לא חשבה ואם תלך בדרכי
 והארכת וגו' וכן במלכות דורותיו
 אחריו אמר לו ואתה אם תלך לפני וגו'
 כי לא יכרת לך איש וגומר (לעיל ב' ד')
 כך שנוי בספרי ר' חנינא בן גמליאל אמר הרי הוא אומר גם עושר גם כבוד וגו':
 (טו) ויקץ שלמה והנה חלום . והנה הבין שחלמו אמת שומע עוף מנפנף ומבין
 לשונו כלב נוצח ומבין לשונו :

ראה למעלה מזה פסוק ט') . (יב) אשר
 כסוך לא היה , (איס) לפניך . (יג) גם
 עושר גם כבוד , העברי יכפיל עליו גם
 להשוות הדברים (קאמפאראטיף) כמו :
 גם בחור גם בתולה (זירת האזינו) ,
 ודומיו , ובלשון רומי וזרפת ישמשו שמוש כזה
 במלת עט (אוכד) . (יד) ואם תלך
 בדרכי , אבל שלמה סר מאחרי ה' , על כן
 מת בן חמישים ושתים שנה . וראה דברי רש"י
 ז"ל במקרא הזה . (טו) והנה חלום , ראה
 למעלה מזה (פסוק ה') . ורבותינו ז"ל
 אמרו : הבין שחלמו אמת , שומע עוף מנפנף
 ומבין

ויעש

פאר דיא בונדעסלאדע דעס עוויגען ,
מראכטע גאנצ- אונד פריידענאפפער
דאר , אונד גאכ אללען וויגען האפ-
בעדיהנטען איין גאסטמאהל .

(טו) אום דיזע צייט קאמען צוויי
הורען צום קעניג פאר געריכט .

(יו) אונד איינע דערזעלבען שפראך :

איך פלעהע אום גרעכטיגקייט , מיין
הערר ! איך אונד דיזע פרויא בעוואהנען

איין הויז , אונד אין דיזעס הויזע קאם
איך נידער . (יח) אס דריטטען טאגע

נאך מיינער נידערקונפט ווארד איך
דיזע פרויא ענטבונדען , וויר בעוואהנען

אבער דאז הויז גאנץ אלליין , אונד
אויסער אונס ביידען , בעפינדעט זיך

ניכטאנד דארין . (יט) נון שטארב דאז
קינד דיזער פרויא אין דער גאכט , פער-

מוטהליך האט זיא עס ערדריקט ,
(כ) דא שטאנד זיא אין דער גאכט

אויף , גאהם מיר מיין קינד , וועהרענד
איך , דיזע טאג , נאך שליף , פאן

דער וויטע וועג , לענטע עס אין איהרען
שאַאז , אונד איהר טאדטעס קינד

לענטע זיא אין דען מיינען .
(כא) אלס איך נון דעס טארגענס אויפ-

שטאנד , מיין קינד צו וויגען , ואוואר
עס טאדט ; איך בעטראכטעטע עס

אבער

ברית יהוה ויעל עלות ויעש
שלמים ויעש משתה לכל-

עבדיו : (טו) אז תכאנה שנים
נשים זנות אל המלך ותעמדנה

לפניו : (יו) ויהאמר האשה
האחת בי אדני אני והאשה

הזאת ישבות בבית אחד ואלד
עמה בבית : (יח) ויהי ביום

השלישי ללדתי ותלד גם
האשה הזאת ואנחנו יחדו אין

זר אתנו בבית זולתי שתים-
אנחנו בבית : (יט) וימת בן

האשה הזאת לילה אשר שכבה
עליו : (כ) ותקם בתוך הלילה

ותקח את-בני מאצלי ואמחה
ישנה ותשכיבהו בחיקה ואת-

בנה הכרת השכיבה בחיקי :

(כא) ואקם בבקר להניק את-

בני והגה מרת ואחבונן אליו

בכור

בכור

בכור

בכור

דשי

ויעש משתה . ושמח לבו שהבין שחלומו
חמת : (כא) ואתבונן אליו . נתתי

לב

(יט) לילה , כלילה . והוא תואר הפעל
(אדוועביוס) אשר , במקום כי , והגיס ככה . שכבה עליו , כראה כי מפני

שכבה עליו מת , כי אלו לא מת כך אלא שקדמו מולי , לא נולד הספק חיה , כי היו
מנקדות אותו שזר נשים נחליו , והיה נודע לתי הוא , לפיכך אמרה אשר שכבה (רד"ק) .
(כא) ואתבונן אליו בבקר , הקסתכלתי

לאור

באור

ומבק לשוט , וטי' . ויעש משתה לכל
עבדיו , כי היה שמח וטוב לב על כל הטובה

אשר הבטיח לו האלהים . (טו) אז , צעת
היא . והכתוב הולך ומספר , איך הקים

ה' את דברו הטוב , אשר דבר על שלמה בנבוען .
(אדוועביוס) אשר , במקום כי , והגיס ככה . שכבה עליו , כראה כי מפני

שכבה עליו מת , כי אלו לא מת כך אלא שקדמו מולי , לא נולד הספק חיה , כי היו
מנקדות אותו שזר נשים נחליו , והיה נודע לתי הוא , לפיכך אמרה אשר שכבה (רד"ק) .
(כא) ואתבונן אליו בבקר , הקסתכלתי

לאור

בַּבֶּקֶר וְהָיָה לֹא־הָיָה בְנֵי אִשָּׁר
 יִלְדֶהוּ: (כב) וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה
 הָאֲחֵרֶת לֹא כִי בְנֵי הָחַי וּבְנֵי
 הַמֵּת וְזֹאת אָמְרָת לֹא כִי בְנֵי
 הַמֵּת וּבְנֵי הָחַי וַתִּדְבַר־נָה לִפְנֵי
 הַמֶּלֶךְ: (כג) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ זֹאת
 אָמְרָת וְהַדְּבָרֵי הָחַי וּבְנֵי הַמֵּת
 וְזֹאת אָמְרָת לֹא כִי בְנֵי הַמֵּת
 וּבְנֵי הָחַי: (כד) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ
 קְחוּ־לִי הָרֶב וַיָּבִיאוּ הַחֶרֶב לִפְנֵי
 הַמֶּלֶךְ: (כה) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ גִּזְרוּ
 אֶת־הַיֶּלֶד הַחַי לִשְׁנַיִם וַתִּחַן אֶת־
 הַחֶזֶי לְאֶחָת וְאֶת־הַחֶזֶי לְאֶחָת:
 (כו) וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אִשָּׁר־בְּנָה
 הַחַי אֶת־הַמֶּלֶךְ כִּי־נִכְמְרוּ רַחֲמֶיהָ
 עַל־בְּנָה וַתֹּאמֶר וּבִי אֲדָנִי תִּחַן
 לָהּ אֶת־הַיֶּלֶד הַחַי וְהַמֵּת אֶל־
 תָּמִיתָהוּ וְזֹאת אָמְרָת גַּם־לִי גַם־
 לָךְ לֹא יִהְיֶה גִזְרוּ: (כז) וַיַּעַן
 הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר תִּחַן־לָהּ אֶת־
 הַיֶּלֶד הַחַי וְהַמֵּת לֹא תָּמִיתָהוּ
 הִיא

אָכְעַר גַּענוֹיָא בִּיִּים טַאגְס־לִיכְט, אונד —
 זיעה דא! עס וואר נאר ניכט מיין קינד,
 דאן איך געכאר. (כב) דאן אנדרע
 ווייב אָכער שפראך: עס איזט ניכט אן
 דעם, מיר געהערט דאן לעבענדע
 קינד, דיין קינד איזט טאָרט; וואַרויף
 יענע ווידער זאָגטע: ניין, דיר געהערט
 דאן טאָרטע קינד, אונד מיר דאן
 לעבענדיגע, אונד זאָ שטריטטען זיא
 פֿאַר דעם קעניגע. (כג) דאָ שפראך
 דער קעניג, דיזע זאָגט: מיין קינד לעבט,
 אונד דאן דייע זיאט געשטאַרבען;
 יענע אָכער: דיין קינד איזט טאָרט,
 אונד דאן מייע לעבט.
 (כד) זאָ ברינגט מיר איין שווערד! מאָן
 בראַכטע דאן שווערד פֿאַר דעם קעניג.
 (כה) אונד דער קעניג פֿוהר פֿאַרט:
 הויעט דאן לעבענדע קינד אין צוויי
 טהיילע, אונד געכט יעדער פֿאַן איהנען
 זיינע העלפֿטע! (כו) נון פֿלעהטע
 דיא ווירקליכע מוטטער דעם לעבענדען
 קינדעם, דיא פֿאַן ליבע צו איהרעם
 קינדע ענטבראַנטע, אונד שפראך צום
 קעניג: איך ביטטע, מיין דערר!
 מאָן געבע ליכער איהר דאן לעבענדע
 קינד, נור דאָס עס ניכט אומגעבראַכט
 ווערדע. דאן אנדרע ווייב זאָגטע:
 ווערדע איך נאָך רוא זאָללען עס האַבען,
 מאָן טהיילע עס! (כז) הידאוּף פֿינג
 דער קעניג ווידער אן, אונד שפראך:
 געכט יענער דאן לעבענדע קינד, אונד

טעדטעט עס ניכט; זיא איזט זיינע מוטטער

ב א ו ר

לאור היום נודתו * (הג"ל בשיטת קצת) *
 (כו) חנו לה, כלשון דלים, כי אמרה זאת
 כלשני העלך, אשר הכיאות הפרכה הילוד,
 כמו ילד, והוא שם מחשקל פעול * גם לייגם
 לך, ראה למעלה יחה (פסוק י"ג) * (כו)
 היא אמו, כיון שמרמזת עליו * ונדרש *
 ינאח

מוטטער . (כח) אלס נון גאנץ ישראל
 דאז אורטהייל , וועלכעס דער קעניג
 פֿעללטע , פֿערנאָרדטען , בעקאמען
 זיא פֿורכט פֿאַר איהם , דען זיא זאָהן ,
 דאָס געטטליכע ווייזוהייט אין איהם וואָר ,
 אום גערעכטיגקייט אויס צו איבען .
 ד (א) שלמה וואָר נון קעניג איבער
 גאנץ ישראל . (ב) פֿאַלגענדע
 שטאַטסבעדיהנטען האַטטע ער :
 עוריהו זאָהן דעם פריסטערס צדוק ,
 (ג) אליחורף אונד אחיה , זעהנעדעם
 שישא , וואָרען גערזוימשרייכער ;
 יהושפט זאָהן אחילוד וואָר קאַנצלער ;
 (ד) בניהו זאָהן יהוידע וואָר פֿעלד־
 דהערר , צדוק אונד אביחור וואָרען
 אָבער פריסטער ; (ה) עוריהו זאָהן
 נתן וואָר אַמטס הויפטמאַן , זכור זאָהן
 נתן

היא אמו : (כח) וישמעו כל-
 ישראל את המשפט אשר שפט
 המלך ויראו מפני המלך כי
 ראו ברחמם אלהים בקרבן
 לעשות משפט :

ד (א) ויהי המלך שלמה מלך
 על כל ישראל : (ב) ואלה
 השרים אשר לו עזריהו בן
 צדוק הכהן : (ג) אל חרפואחיה
 בני ישא ספרים יהושפט בן
 אחילוד המזכיר : (ד) ובניהו
 בן יהוידע על הצבא וצדוק
 ואביתר כהנים : (ה) ועזריהו

בְּרִנְתָן עַל־הַנְּצָבִים וְזָכוּר בְּךָ

באור רש"י נתן

לזלסהסכלל צו : (כז) היא אמו . צת
 קול הופיע ואמרה היא אמו :
 (כט) מלך על כל ישראל . משרחו
 צחכמהו שמחו כולם במלכותו :
 ד (ג) סופרים . לכתוב דברי
 הימים : המזכיר . אחיה
 משפט, בא לפניו ראשון שיפסקו ראשון
 ק

יבאה בת קול ואמרה היא אמו (רד"ק) .
 (כח) כי חכמת אלהים בקרבו , צאמת
 הוא פלא גדול , שזופט בן שמים עשרה שנה
 יביט בעיניו לכות בני האדם , ויגלה
 מנסוגיהם . לעשות משפט , לפיכך יראו
 מפניו לעשות דבר רע ואפי' בסתר , כי האו
 כי ברוב חכמתו יוכיח לאור משפט , כמו
 שנעשה בזה המשפט (רד"ק) . הנה לדעתו
 ז"ל מלת ויראו במקרא הוה הוא יראת עיני
 (פֿורכט) , ולא יראת התרוממות (ערה)

פֿורכט) ; ועל פיו מתורגם אשכנזי .

ד (א) מלך על כל ישראל , משרחו צחכמהו שמחו כולם במלכותו (רש"י) . (ב)
 עוריהו , לא כתב על מי מנהו (רד"ק) . (ד) ואביתר , כהן אשכ
 היה

מכלל יופי

ג (ד) יעלה , עתיד במקום עבר ורבי' כמוהו : (ט) לב שומע , שמועת הכנה ;
 הכבד , הגדול , ובפי' הכבד הרבה : (טו) ויקץ , בא בני' ד האיתן לבד : (טז) או
 תכאנה , כמו באו , ועם מלת או יבא ברוב עתיד במקום עבר כמו או יסיר : (כא) ואחבונן ,
 הסתכלתי : (כה) לאחח , בא כן מבלי סמיכות : (כז) הילוד , פשול , או אש כמו ילד

נָתַן כְּהֵן רָעָה הַמֶּלֶךְ :
 (ו) וַאֲהִישֶׁר עַל-הַבַּיִת וְאֲדַנְיָו
 בֶּן-עֲבָדָא עַל-רִמּוֹ :
 (ז) וְלִשְׁלֹמֹה שְׁנַיִם עֶשְׂרֵי נְצֻבִים
 עַל-כָּל-יִשְׂרָאֵל וְכָל־כָּלוּ אֶת-
 הַמֶּלֶךְ וְאֶת-בֵּיתוֹ חֹדֶשׁ בַּשָּׁנָה
 יְהִיָּה עַל-אֶחָד לְכָל־כָּל :
 (ח) וְאֵלֶּה שְׁמוֹתֵם בְּן-חֹר בְּהַר
 אֶפְרָיִם : (ט) בֶּן־דָּקָר בְּמִקֵּץ
 וּבִישַׁעֲלָכִים וּבֵית שֶׁמֶשׁ וְאֵילֹן
 בֵּית־חֲנָן : (י) בֶּן־חֶסֶד בְּאֶרְבּוֹת
 לֹז שֹׁכֵה וְכָל־אֶרֶץ חֶפְרָה :
 (יא) בֶּן־אֲבִינָדָב כָּל־נֶפֶת דָּאָר
 סַפַּת בֵּת־שְׁלֹמֹה הַיְתֵרָה לֹז
 לְאִשָּׁה : (יב) בְּעֵנָא בֶּן־אֲחִילוֹד
 הַעֲנָךְ וּמְגִדּוֹ וְכָל־בֵּית שְׂאֵן אִשָּׁר
 אֶצֶל צְרַתְנָה מִתַּחַת לְיִזְרְעֵאל
 מִבֵּית שְׂאֵן עַד אֲבֵל מְחֹלָה עַד

נחן פריסטער אונד אָבערהאַפֿטֿייסטער
 דעס קעניגס ; (ו) אחישר , שלאָס
 הויפטמאַן, אונד ארונים , זאָהן עבדא ,
 שטייעראיינגעהפער . (ז) אויך האַטטע
 שלמה צוועלף אַמטלייטע איבער גאַנץ
 ישראל , דיא דען קעניג אונד זיינען
 האַפֿטטאָט פֿערפֿלעגען מוסטען ;
 יעדער האַטטע נעמליך איינען טאַנאַט
 אים יאהרעדיא פֿערפֿלעגענג אויף זיך .
 (ח) אונד זא דיסטען זיא : בן חור :
 אויף דעס געבירגע א רים :
 (ט) בן דקר : צו מקץ , שעלכים ,
 בית שמש אונד אילין בית חנן ;
 (י) בן חסד : צו ארכות . צו זיינער
 אַמטמאַנשאַפֿט געהערטע שוכה אונד
 דאָז גאַנצע לאַנד חבר .
 (יא) בן אבינדב : אין דער לאַנדשאַפֿט
 דאר . טפח , איינע טאַכטער שלמה'ס ,
 וואָר זיינע פֿרויא . (יב) בענא זאָהן
 אחילוד : אין הענג , מגדו אונד גאַנץ
 בית שאן , דאָז בייא צרחן אונטער
 יזרעאל ליגט , פֿאָן בית שאן ביז נאָך
 אבל מחולה , ביס אובער יקמעס הינא
 אויס . (יג) בן גבר : אין רסות גלעד .

מעבר ליקמעים : (יג) בן גבר ברמות

באור

רשי

כך שמעתי : (ה) על הנצבים . שנים
 עשר נציבים היו לו לכלכל את המלך
 ואת ביתו : (ו) על המס . שהעלה על
 ישראל כמה שנאמר ויעל המלך שלמה
 מס (מלכים א' ה' יג) : (ז) וכלכלו
 את המלך . כל סעודתו ומאכל הסוס
 וכל נרכי הונאה : (יא) נפת דאר .
 פלכי דור : (יג) חבל ארגז . מונגה היה עליהם לנצות מס המלך כי משפט
 המלך

היה , ולא בן אחימען , אשר נרש שלמה
 (הנ"ל) . (ה) כהן רעה המלך , רבא
 שושניאל דמלכא . (הארמי) . ונחמרה ויג
 העיטוף מילת רעה , והגיס כן . ועל פי זה
 מתורגם אשכנזי . (יא) נפת דאר ,
 פלכי דאר (רש"י) . ונחמרה יהושע (י"א ב')
 פירש : (קאנטדעס) בלעז , והוא
 לאנד .

צו זיינער אַמטמאַנשאַפֿט געדערטען
 דיא דערפֿער יאיר'ס , זאָהן מנשה אין
 גלעד , פֿערנער דער גאַנצע שטריך
 ארגב אין בשן , זעכציג גראָסע שטעדטע
 מיט מויערן אונד עהערנען ריגעלן . (יד)
 אחינדב זאָהן ערא : צו מחנים ; (טו)
 אחימעץ : אים געביטע נפתלי'ס יאודער
 נאָהם איינע טאָכטער שלמה'ס , בשמת !
 צור פֿרויא ! (טז) בענא זאָהן חושי :
 אין אשר אונד צו כעלות ; (יז) יהושפט
 זאָהן פרוח : אים געביהטע יששכר'ס ;
 (יח) שמעי זאָהן אלא : אים געביהטע
 בנימנ'ס ; (יט) גבר זאָהן ארי : אים
 לאַנדע גלעד , נעמליך אים לאַנדע
 סיחון'ס , קעניגס איבער אמורי , אונד
 עוג'ס קעניגס צו בשן , אויסער דעם
 אַמטמאַננע , דער בערייטס אים לאַנדע
 וואַר . (כ) יהודה אונד ישראל וואַרען
 זאָ פֿיל וויא זאָנר אַם מעער , אַסען ,
 טראַנקען אונד וואַרען פֿרגניגט .
 (כא) שלמה בעהעררשטע אַללע רייכע ,
 דיא צווישען דעם פֿלוססע אונד דעם
 לאַנדע פלשחים , ביס אַן דיא גרענצען
 מצרים'ס לאַגען ; ויא בראַכטען איהם
 געשענקע , אונד וואַרען איהם , זאָ
 לאַנג ער לעכטע , אונטערווירפֿיג .
 (כב) צו

בַּרְמוֹת גִּלְעָד לֹו חֹות יֵאִיר בֶּן־
 מְנַשֶּׁה אֲשֶׁר בְּגִלְעָד לֹו חֶבֶל
 אֲרֵגָב אֲשֶׁר בְּבִשָּׁן שְׁשִׁים עָרִים
 גְּדֵלוֹת חֹמֶה וּבְרִיחַ נְחֹשֶׁת :
 (י) אַחִינֹדָב בֶּן־עֵרָא מַחֲנִימָה :
 (טו) אַחִימֵעַץ בְּנֵפְתָלִי גַם־הוּא
 לָקַח אֶת־בְּשִׁמְתַּת בֵּת שְׁלֹמֹה
 לְאִשָּׁה : (טז) בְּעֵנָה בֶן־חֹוּשִׁי
 בְּאֲשֶׁר וּבְעֵלוֹת : (יז) יְהוֹשָׁפָט
 בֶּן־פְּרוּחַ בִּישָׁשְׁכָר : (יח) שְׁמַעִי
 בֶּן־אֵלָא בְּבִנְיָמִן : (יט) גִּבְרַת בֶּן־
 אַרִי בְּאֶרֶץ גִּלְעָד אֶרֶץ סִיחֹון
 מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי וְעַג מֶלֶךְ הַבִּשָּׁן
 וְנָצִיב אֶחָד אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ :
 (כ) יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל רַבִּים כְּחֹל
 אֲשֶׁר־עַל־הַיָּם לָרַב אֲכָלִים
 וְשִׁתִּים וְשִׁמְחִים : (כא) וְיִשְׁלַמָּה
 הָיְהוּ מוֹיֶשֶׁל בְּכָל־הַמְּמַלְכוֹת מִן־
 הַנְּהָר אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים וְעַד גְּבוּל
 מִצְרַיִם מִגְּנָשִׁים מִנְּחָה וְעַבְדִּים אֶת־שְׁלֹמֹה כָּל־יְמֵי חַיָּו :
 (כב) וַיְהִי

באור

רשי

שמלך יש לגזות יחיותיו מן העם כמו
 שנא' במשפט המלוכה בספר (שמואל
 א' ח') : (יט) ונציב אחד אשר בארץ .
 רב ושמואל פליגי חד אמר אחד ממוכה
 על כולם הוא עזריס בן נתן האמור
 למעלה וחד אמר כנגד חודש העיבור :
 (כג) צריאים

(לאַנד שאַפֿט) זל"א . (יט) ונציב אחד
 אשר בארץ , רב ושמואל פליגי , סד
 אמר אחד ממוכה על כלם , הוא עזריס בן
 נתן האמור למעלה ; וסד אמר כנגד חודש
 העיבור (רש"י) . (כא) הנהר , הידוע
 הוא
 למעלה וחד אמר כנגד חודש העיבור :

(כב) ויהי להם שלמה ליום אחר
 שלשים כר סלת ושלשים כר
 קמח: (כג) עשרה בקר בראים
 ועשרים בקר רעי ומארה צאן
 לבר מאיל וצבי ויחמור
 וברברים אבוסים: (כד) ביהוא
 דדהי בכל עבר הנהר מהפסת
 ועד עזה בכל מלכי עבר הנהר
 ושלום היה לו מכל עבריו
 מסביב: (כה) וישב יהודה
 וישראל לבטח איש תחת גפנו
 ותחת האנתו מדין ועד באר
 שבע כל ימי שלמה: (כו) ויהי
 לשלמה ארבעים אלף ארות
 סוסים למרכבו ושנים עשר
 אלף פרשים: (כז) וכלכלו
 הנצבים האלה את המלך שלמה ואת כל הקרב אל שלחן

(כב) צו שלמה'ס טאפעל מוסטע
 טעגליך געליפערט ווערדען: דרייסיג
 כור פיינעם מעהל, זעכציג כור געמיינעם
 מעהל, (כג) צעהען געמעסטעטע
 רינדער, צוואנציג וויידערינדער,
 הונדערט שאאפע, אהנעדרארעהען,
 הירשען, יחמור אונד געמעסטעטען
 פעגעל צו רעכנען. (כד) דען ער
 בעהעררשטע דאז גאנצע לאנד אונד
 אללע קעניגע דיסזייטס דעם פלוססעם
 פאן חפסח בים עזה, אונד האטטע
 פאן אללען זייטען אומהער פרידע.
 (כה) דרום וואהנטען אויך אונטער
 שלמה'ס רעגירונג ישראל אונד יהודה,
 פאן דן כים באר שבע, רוהיג יעדער
 אונטער זיינעם פייגענכוים אונד וויינ-
 שטאקע. (כו) ער האטטע פירציג
 טויזענד שטעללע פאן וואגענפערדען,
 אונד צוועלף טויזענד דייטפערדע.
 (כז) דיא ערווערונטען אמטמענער
 מוסטען, יעדער אין זיינעם מאנאט,
 דען קעניג שלמה אונד יעדען, דער צו
 זיינער

הנצבים האלה את המלך שלמה ואת כל הקרב אל שלחן

רשי

באור

(כב) צריאים - פטומים על האבוס:
 רעי - מן האחו: וכדורים אבוסים.
 יש מרבותינו חומרי' תרגולי' פטומין:
 (כו) ארבעים אלף ארות סוסים.
 וכדורי הימים (א'ט' כ"ה) הוא
 חומר ארבעת אלף פירשו רבותינו
 ארבעים אלף ארות היו וככל אחת
 ארבע אלף אינטבלאות או ארבעת
 אפים ארות וככל אחת ארבעים אלף
 אינטבלאות: (כז) לא יעדרו דבר
 אפילו של ימות החמה בימות הגשמי;

הוא פרת. (כג) רעי, מן המרעה, אבל
 הכריאים הם המפוטמים בבית (רד"ק).
 וכדורים אבוסים, ועיפוי פטימיו.
 (הארמי) - וכן מתורגם אשכנזית. (כד)
 כי הוא ארדה, הטעם כי האיל וצבי ויחמור
 וכדורים אבוסים שהיו בשלחבו בכל יום שהיו
 מביאים לו מנחה מכל עבר הנהר כי מושל בהם
 היה (מדברי רד"ק) (כו) ארות סוסים,
 הרפתים אשר בהם הסוסים (שטעללע)
 כל"ס. (כז) לא יעדרו, הוא מענין איש
 לא

(כח) והשעורים

ווינער טאפעל געצאגען ווארד , מיט אללעם פערזארגען , אונד הורפטען נוכטס מאנגעלן לאססען !

(כח) זעלבסט גערשטע אונד שטראף פיר דיא פפערדע אונד מוילטהידע מוסטען זיא ליפערן אן דען ארט , וואהין עס געהערטע , יעדער וויא איהם פאר געשריבען וואר . (כט) דער עוויגע גאב דעם קעניג שלמה אונגעמיין פיל וויזיהייט אונד פערשטאנד , אונד זיינע קענטניסע ווארען אויס געברייטעט , וויא דער זאנדאם מעער . (ל) זיינע וויזיהייט איבערטראף אללע וויזיהייט דער מארגענלענדער אונד עגיפטער .

(לא) קיינער אונטער אללען מענשען קאם איהם אן וויזיהייט גלייך , זעלבסט נוכט דיא לורישען דיכטער איתן , דער אורחי , הימן , כלכל אונד דרדע ;

זיין

באור

לא כעדר (ישעיה מ') (הרלב"ג) . (כח) ולרכש , מין בהמה , וי"א שהם פרדים בני הסוסיות כשו רוכני הרכש (הרד"ק) . (כט) ורוחב לב , אין מחול נשוא המדה לא נשוא המספר , והרוחב הוא לענין מדה ולא למספר , אלא רוכני הרכש היה לו בכל דברי חכמות אשר הנה מחול (מדברי הכ"ל) . (לא) איתן האורחי והימן וכלכל ודרדע , איתן היו בני זרע בן יהודה , איתן האורחי בן זרע בן יהודה שנאמר בדברי הימים (א' ז'ו') ובני זרע זמרי ואיתן , היו לויים משוררים בני מחול , היו יודעים ליסד מזמורים האמורים במחולות שיר שהיו הלויים אמורים על דוכנס מזמורים שסדו בספר תהלים משכיל לאיתן האורחי , ומשכיל להימן האורחי (רש"י) . הנה לדעתו ז"ל נקראו המשוררים הנזכרים בני מחול על שם כלי שיר הנזכר בספר תהלות (ק"נ) בשם מחול , והאשר נמצא הרכבה הזאת פעמים רבות בספרי הקודש : בני אשפתו (איכה ג') ועל פי בני תמותה (תהלות ק"ב) וכדומה . ועל פי

זה

שלחן המלך שלמה איש חדשו לא יעדרו דבר : (כח) והשערים וההבן לסוסים ולרכש יבאו אל המקום אשר יהיה שם איש כמשפטו : (כט) ויתן להם חכמה לשלמה ותבונה הרבה מאד ורחב לב כהול אשר על שפת הים : (ל) ותרב חכמת שלמה מחכמת כל בני קדם ומכל חכמת מצרים :

(לא) ויחכם מכל האדם מאיתן האורחי והימן וכלכל ודרדע

בני

רשי

(כח) והשעורים והתנן . היו נותנים חלו הנגיזים חל הנוקוס אשר יהי שם הוולך : (ל) מחכמת כל בני קדם . מה היא חכמת בני קדם יודעי' בזמלות וכו' כדאיתא בפסיקתא דפרה אדומה וכל הפרשה הזאת נדרשת שם לפי משמעה : (לא) ויחכם מכל האדם . כמשמעו : איתן והימן וכלכל ודרדע . איתן היו בני זרע בן יהודה איתן האורחי בן זרע בן יהודה שנאמו' בדברי הימים (א' ז'ו') ובני זרע זמרי ואיתן . היו לויים משוררים . בני מחול היו יודעים ליסד מזמורים האמורים במחולות שיר שהיו הלויים אמורים על דוכנס מזמורים שסדו בספר תהלים משכיל לאיתן האורחי . ומשכיל להימן האורחי . וי"א בפסיקתא מכל האדם

זה

בְּנֵי מַחֹל וַיְהִי שְׁמוֹ בְּכָל־הַגּוֹיִם
סָבִיב : (לב) וַיְדַבֵּר שְׁלֹשֶׁת
אַלְפִים מִשָּׁל וַיְהִי שִׁירוֹ הַמִּשָּׁה
וְאַלְף : (לג) וַיְדַבֵּר עַל־הָעַצִּים
מִן־הָאָרֶז אֲשֶׁר בְּלִבְנוֹן וְעַד
הָאֲזוֹב אֲשֶׁר יֵצֵא בְּקִיר וַיְדַבֵּר
עַל־הַבְּהֵמָה וְעַל־הָעוֹף וְעַל־
הָרֶמֶשׂ וְעַל־הַדְּגָיִם : (לד) וַיָּבֵאוּ
מִכָּל־הָעַמִּים לִשְׁמֹעַ אֶת חֲכַמַת
שְׁלֹמֹה מֵאֵת כָּל־מְלָכֵי הָאָרֶץ
אֲשֶׁר שָׁמְעוּ אֶת־חֲכַמַתּוֹ :

ה (א) וישלח

רשי

זה אדם הראשון איתן האזרחי זה
אברהם . הימן זה משה ובלכל זה
יוסף . ודרדע זה דור המדבר . מחול
שנמחל להם על מעשה העגל :
(לב) שלשת אלפים משל . שלשת
לימודי משלות שלש פעמי' כתיב משלי
שלמה בספר משלי : ויהי שירו חמשה .
שלשה חלה ושיר השירים וקהלת . ואף
בכל אחד כדי הוא ללמוד ומדרש אגדה
שהיה אומר בכל פסוק שלשת אלפים
משל ועל כל משל חלק וחמשה טעמים :

(לג) וידבר על העצים . מה רבואת כל אחת ועץ פלוני ויפה לבנין פלוני וליטע
בקרקע פלונית וכן על בהמה מה רפואתה ועיקר גידוליה ומאכלה . ומ"ח מה
ראש מזרע ליטהר בגזרה שגזוהים ובגמון שבגמוכים . ועל הבהמה ועל העוף
מה ראה זה להיות כשר בשחיטה בסיומן אחד זה בשני סיומן ודגים וחגבים
בלא כלום :

מ כ ל ל י ו פ י

זיין נאמע וואר אונטער אללען פֿעלקערן
אומהער בעקאנט . (לב) ער פֿערט
פֿערטיגטע דרייא טויזענד זיטטענשפּריג
כע , אונד טויזענד אונד פֿינף געדיכטע .
(לג) ער וואוסטע פֿאָם גאַנצען פֿפֿלאַג
צענרייך , פֿאָן דער צערערן אויף דעם
לבנון בין צום איזאָפּף , דער אויס דער
מויער וועקסט , אונד פֿאָן אללען פֿיר
פֿיססיגען טהירען , פֿעגעלן , ווירמען
אונד פֿישען צורעדען . (לד) דאָהער
קאָמען לייטע אויס אללען נאַציאָנען ,
זעלבסט פֿרעמדע קעניגע , צו דענען
דער רוף זיינער ווייזרהייט געל־אַנגט
וואַר , אום שלמה'ס ווייזרהייט אָן צו
הערען .

ה (א) חירם

באור

זה מתורגם אשכנזית (לירישע דיכטער)
כי שם התואר (ליריש) , גם הוא נגזר משם
כלי שיר הנקרא (לירא) או (ליוער)
בלה"ע . ודע זאת . (לב) שלשת אלפים
משל , אינם נמנאים חללנו , וכן ויהי
שירו חמשה ואלף כי ספרים רבים אבדו
מישראל בגלותם (רד"ק) . (לג) וידבר
על העצים , חקר על הדברים הטבעיים ,
וידע סוגיהם , מיניהם , פרטיהם , ותועלתם .
הארז אשר בלבנון עד האזוב , וזכר הנדול
בנמחים והקטן בהם . על הבהמה , הסוּת
ההולכות על ארבע , ומניקות את ילדיהן .

ה (א) וישלח

זה מתורגם אשכנזית (לירישע דיכטער)
כי שם התואר (ליריש) , גם הוא נגזר משם
כלי שיר הנקרא (לירא) או (ליוער)
בלה"ע . ודע זאת . (לב) שלשת אלפים
משל , אינם נמנאים חללנו , וכן ויהי
שירו חמשה ואלף כי ספרים רבים אבדו
מישראל בגלותם (רד"ק) . (לג) וידבר
על העצים , חקר על הדברים הטבעיים ,
וידע סוגיהם , מיניהם , פרטיהם , ותועלתם .
הארז אשר בלבנון עד האזוב , וזכר הנדול
בנמחים והקטן בהם . על הבהמה , הסוּת
ההולכות על ארבע , ומניקות את ילדיהן .

ד (ה) על הנכבים , ממונה על שנים עשר הנכבים : רעה המלך , תאר לסיוד , שרשו רעה
מענין רעך , כתר גומו אשכנזי דמלכא שהי' עמו תמיד , ובמכלל , הי' ראוי העי"ן
בניר

ה (א) חירם , קעניג צו צור , זאנדמע זיינע האַפּבעדיהנטען צו שלמה , אלס על פּערנאָהם , דאָס מאַן איהן , אַן זיינעם פּאַטערס דוד שטעללע , צום קעניג געזאלבט ; דען חירם וואָר איממער דוד'ס פּריינד געוועזען .

(ב) דאָראויף שיקטע שלמה צו חירם , אונד לים איהם זאָגען : (ג) דוּאָ דאָסט מיינען פּאַטער/דוד געקאָנט , אונד ווייסט , דאָס ער דעם עוויגען , זיינעם גאָטטע , קיינען טעמפעל בויען קאָנטע , וועגען דער פּילען קריגע , דיאָ ער צו פּיהרען האָטטע ביס דער עוויגע אללע זיינע פּיינדע איהם צו פּיססען לענטע . (ד) דאָ מיר אַכער-דער עוויגע , מיין גאָטט , פּאָן אללען זייטעןאומהער רוהע פּערלייהט , אונד איך קיינע הינדערניסע , קיינע שטעה-רונג פּירכטען דאָרף : (ה) זאָ בין איך ענטשלאָסען , דעם עוויגען , מיינעם גאָטט , איינען טעמפעל צו בויען , וויאָ אויך דער עוויגע צו מיינעם פּאַטער דוד זאָגעט : דיין זאָהן , דען

ה (א) וישלח חירם מלך צור את עבדיו אל שלמה פי שמוע כי אתו משחוי למלך החת אביהו כי אהב היה חירם לדוד כל הימים : (ב) וישלח שלמה אל חירם לאמר : (ג) אתה ידעת אחדוד אבי כי לא יכל לבנות בית לישם יהוה אלהיו מפני המלחמה אשר סבבהו ערחת יהוה אתם תחת כפות רגליו : (ד) ועתה הניח יהוה אלהי לי מסביב אין שטן ואין פגע רע : (ה) והנני אמר לבנות בית לישם יהוה אלהי פאשר דבר יהוה אל דוד אבי לאמר

אך בנד

באור

רשי

ה (א) וישלח חירם , לשאל בשלום שלמה , ולברכו על אודות מלכותו .

(ג) אתה ידעת את דוד אבי (וידעת) כי לא יכול וכו' . מפני המלחמה , לא רצה לבנות לו הטעם , כי האל מנעו , כילא היה כבוד אביו , ואמר לו זה הטעם הנראה .

(ד"ק) . אשר סבבהו , (זוכאיו) .

ה (ג) לא יכול לבנות בית וגו' . לא היה רשאי מפני המלחמה והכתוב אומר והניח לכם מכל חויביכם מספר וואח כוהיה המקום וגו' לשכנו

תדרשו (ו) ויהי

מכלל יו פי

בניי מפני הסמיכות , אלא שנמצא בספרי' כן : (כב) בראים , ענינו שמניס וכן איש בריא : (כו) ארות סוכי' , ענינו אנושים , תרגום אכוס בעליו אורויא דמרוהי : (כו) יעדרו , ענין חסרון : (כח) ולרכש , כתב ר' יונה כיהס סוכי' הטובי' שלא עברו עליהם שנים רבו , ויתכן שהם נהמות אחרות לא ידענוס כי הנה אמר בסוסיס רוכני הרכש , וי"א שהס קרדיס בני הקוסיות : (כט) כחול , נשאל לכל הדברים שנריך התבוננו' שהס כחול , ולא נשאל לרקב לב :

בְּנֵה אֲשֶׁר אֶתֵּן סְחָתְךָ עַל-
 כִּסְאֶךָ הוּא יִבְנֶה הַבַּיִת לְשְׁמִי :
 (ו) וְעִתָּה צִוְּהָ וַיִּכְרַתְמוּ לִי
 אֲרָזִים מִן־הַלְּבָנוֹן וְעֲבָדֵי יְהוָה
 עִם־עֲבָדֶיךָ וְשִׁכְרַתְךָ אֶתֵּן
 לָךְ כְּכֹל אֲשֶׁר תֹּאמַר בִּי וְאַתָּה
 יָדַעְתָּ כִּי אֵין בְּנֹוֹ אִישׁ יֹדֵעַ לְכַרֵּת
 עֵצִים כְּצֹדָנִים : (ז) וַיְהִי כִשְׁמֹעַ
 חִירָם אֶת־דְּבָרֵי שְׁלֹמֹה וַיִּשְׁמַח
 מְאֹד וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ יְהוָה הַיּוֹם
 אֲשֶׁר נָתַן לְדָוִד בֶּן־חָכִם עַל-
 הָעַם הָרַב הַזֶּה : (ח) וַיִּשְׁלַח
 חִירָם אֶל־שְׁלֹמֹה לֵאמֹר שָׁמַעְתִּי
 אֵת אֲשֶׁר־שָׁלַחְתָּ אֵלַי אֲנִי
 אֶעֱשֶׂה אֶת־כָּל־חֲפָצְךָ בְּעֵצֵי
 אֲרָזִים וּבְעֵצֵי בְרוֹשִׁים :
 (ט) עֲבָדֵי יָרְדוּ מִן־הַלְּבָנוֹן וְמֵה
 וְאֲנִי אֲשִׁימָם דְּבָרוֹת בָּיִם עַד־

המקום

דָּאָרְט ווערדע איך זייא

איך נאך דיר אויף דיינען טהראן זענען
 ווערדע , זאלל מיינעם נאחמען איינען
 טעמפעל בויען . (ו) ערטהיילע דאָ
 הער בעפעהל , דאָס מאָן מיר צעדערן
 אויס דעם לבנון הויע : מיינע קנעכטע
 זאללען דיינען קנעכטען דאָבייא היילפע
 לייסטען , אונד דען אַרבייטסלאָהן
 דיינער לייטע ווילל איך ענטריכטען ,
 וויא דוא זעלבסט איהן בעשטימטן
 ווירסט . דען דוא ווייסט יא , דאָס
 אונטער מיינען לייטען נימאָנד איזט ,
 דער דאָו דאָלצפֿעללען זאָ גוט פֿער־
 שטעהט וויא דיא צידונים .
 (ז) אַלס חירם שלמרוֹם וואַרטע
 דערטע , פֿרייעטע ער זיך ועדור ,
 אונד שפראך : געלאָבט זייא נון דער
 עוויגע , דער דעם קעניג דוד אַיינען
 ווייזען זאָהן געגעבען , דיזעם צאָהל־
 רייכען פֿאַלקע פֿאַר צו שטעהען .
 (ח) אונד דעם קעניג שלמה לים ער
 צור אַנטוואַרט זאָגען : איך האָבע דאָו
 פֿער נאָממען , וואָס דואַן מיך האָסט
 געלאָנגען לאָסטען , אונד איך ווילל
 אַללעס טהון , וואָס דוא וועגען צעדערן־
 אונד טאַנגעןביימע פֿערלאָנגסט .
 (ט) מיינע קנעכטע זאללען זייא פֿאַם
 לבנון הינאונטער אין דאָו מעער ברינגען ,
 לעגען

באור

רש"י

(ו) זיהי כשמע חירם את דברי שלמה .
 יתכן שלא אמר זה על אלו הדברים ששלח לו
 שלמה , כי לא היה צהם על מה שימח מנד
 החכמה שהיה נראה צהם , אלא שנאמר , כי
 כאשר שמע דברי שלמה בחכמה הנפלאה
 שהיתה בולפי מה שספרו לו המגידים , שמח
 מאוד והודה למי שכתן לדוד בן חכם יושב על
 כסאו (לכ"ג) . (ט) אשימם דוברות
 בים

תדרשו וגו' : (ו) כלידונים . שכנים
 ליער לנד אחד היו וצמומשתו של חיר' :
 (ט) אשימם דוברות . רפסודות
 קורא להם בדברי הימים ובלשון אשכנז
 פל"ץ ובלע"ז רי"ץ קושרין הענים זה
 עם זה ומוציפיה אותן על פני המים
 ומוליכין אותן כמו שמוליכין ספינה :

לעגנו , אן דען ארט , דען דוא
בעשטימען ווירסט , דינשאפפען ,
אונד דאן אויס איינאנדער לעגען
לאססען , דאמיט דוא זיא אין עמפפאנג
נעהמען קאנסט ; דאפיר אבער ווירסט
דוא אויך טהון , וואס איך פערלאנגע ,
אונד מיר לעבענסמיטטעל פיר מיינען
האפשטאט ליפערן . (י) חירם גאב
אלוא אן שלמה צעדערן - אונד טאננענ-
האלץ , זא פיל ער פערלאנגטע , (יא)
אונד שלמה גאב אן חירם , צוואנציג
טויזענד כור וויצען צור שפייע פיר
זיינען דאפשטאט , אונד צוואנציג
כור עהל פאן גשמאסנען אליפען , דיועס
מוסטע שלמה דעם חירם יעהרליך
ליפערן . (יב) דער עוויגע פערליעה
שלמה וויזהייט , וויא ער'ס איהם צו
געזאגט דאטטע ; עס וואר פרידע
צווישען איהם אונד חירם , אונד זיא
ערדיטעטען איינען פריינדשאפטסבונד
מיט איינאנדער . (יג) דער קעינג
שלמה לויס נון אויס גאנץ ישראל
דרייסיג טויזענד מאן צום פראהנדיהנסט
אויסדעכען , (יד) פאן דענען ער
באור יעדען

המקום אשר תשלח ארתי
ונפצתיים שם ואתה חשא ואתה
תעשה את החפצי לתת לחם
ביתי : (י) ויהי חירום נתן
לשלמה עצי ארזים ועצי
ברזשים כל החפצו : (יא) ושלמה
נתן לחירם עשרים אלף כר
חטים מכלת לביתו ועשרים כר
שמן בתית כהיתו כהיתו שלמה
לחירם שנה בשנה : (יב) ויהיה
נתן חכמה לשלמה כה אשר
דבר לו ויהי שלם בין חירם ובין
שלמה ויכרתו ברית שניהם ;
(יג) ויער המלך שלמה מס
מכל ישראל ויהי המס שלשים
אלף איש : (יד) וישלחם לבנונת
עשרת
רשי

עד המקום אשר תשלח אלי . אשר
תודיעני להביאם שם : ונפנתיים שם .
כשמחיר אגדן ומוציאן אל היצשה כל
עץ ועץ לעצמו הוא קרוי ניפון דיפני'יור
בלע"ז (והוא דעפ"ער Defaire בל"א
חויף לעזן חויז חגנדר לעגן) :
(יא) מכולת לביתו . לשון מחכל :
שמן כתיית . שמן נקי שאין זתים נטחנים
בריחים אף כותש במכתשת ואין מעלה
שמרים כל כך כמות הטחון : (יג) ויהי
המס . עולה לשכר של שלשים אף חיש :
(יד) חליפות

בים , (ואניאס) עד המקום וכו' . (יא)
מכלת לביתו , כמו מחכל , ומשפט המלה
מחכלת וכנלעה האל"ף בדגש , וכת"י פרכוס
לאכש ביתיה (הרד"ק) . (יב) נתן חכמה
לשלמה , חכמה האמורה פה היא חכמה
המדעית (פאליטיק , שטאאטסקונדע) ,
ולכן סמך הכתוב ויהי שלום וכו' . (יג) מס ,
הנה היה ענין זה המס כמו שזכר , שהוצרכו
לברור מישראל שלשים אלף יהיו על מלאכת
כריתות העצים והבאתם באופן שלא יכבד
עליהם , והוא שכל יחלקי לשלש כמות תהיה
כל כת חמש אחד בלכונן , ומקיס חדשי' בתינו
(הרלב"ג) . והרד"ק הספיק עמו , וכן
מתורגם אשכנזית . (יד) לבנונת , הה"א
במקום

עִשְׂרֵת אֲלָפִים בַּחֹדֶשׁ חֲלִיפוֹת
 חֹדֶשׁ יְהִיו בְּלִבְנוֹן שְׁנַיִם הַחֹדְשִׁים
 בְּבֵיתוֹ וְאֲדָנִירָם עַל-הַמֶּם :
 (טו) וַיְהִי לְשִׁלְמָה שִׁבְעִים אֶלֶף
 נִשְׂאָה סָבֵל וְשָׁמַנִּים אֶלֶף
 חֶצֶב בָּדָדָר : (טז) לְבַד מִשְׁרֵי
 הַנְּצָבִים לְשִׁלְמָה אֲשֶׁר עַל-
 הַמְּלָאכָה שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וְשִׁלְשׁ
 מֵאוֹת הָרָדִים בְּעַם הָעִשְׂרִים
 בַּמְּלָאכָה
 רש"י

יעדען מאַנאַט צעהן טויזענד מאָן וועלכע
 סעלסווייזע גאָך לבנון שיקטע , זאָ דאָס
 איממער יעדער פֿאַן איהנען אַייגען
 מאַנאַט אַויף לבנון , אונד צוויי
 מאַנאַטע צו הויזע וואָר . איבער דיזען
 פֿרָאָהנדיהנסט וואָר אדונירם געזעצט .
 (טו) אַויך האַטטע שלמה זיבנציג
 טויזענד לאַסטערעגער אונד אַכטציג
 טויזענד שטיינהויער אַויף דעם געבירגע ,
 (טז) אונד אַיבערדיס דרייאַ טויזענד
 אונד דרייאַ הונדערט אַויפֿזעהער בייא
 דיזעם געשעפֿטע , וועלכע דיא אַרבייטס
 לייטע צור אַרבייט אַנטריבען .
 (יז) אַויף

כאור

צייקוס למ"ד בתחלה . חליפות , צמלק
 מקיס תחנות , כמו שפרש הכתוב והולך .
 ומלת חליפות היא תואר הפעל (אדווער
 ביום) . בביתו , גבר בביתיה (המתרגם
 הארמי) . (טו) נושא סבל , פי' נושא
 משא , ויהיה סבל סולא תואר (רד"ק) וכן
 מתרגם

(יד) חליפות . כמו שמיים והומר
 חדש יהיו בלבונו כשהיו י' אלפים איש
 בתשרי בלבונו . והעשרים אף איש בביתו
 ובמרחשון מתחלפים כ' אלפים השניים
 ויוצאין ללבונו וחלו חחרים לביתם
 ובכסלו ויוצאים עשרת אלפים השלישים

ויוצאין ללבונו ואו חחרים לביתם ובטב' יוצאין הראשונים וחחר' ללבונו וכן חחרים
 חלילה נמצאו כל י' אלפים שבהם חדש בלבונו ושנים חדשים בביתם : על המס .
 לגבותו : (טו) שבעים אלף נושא סבל : להצוא האבנים מן ההר לעיר ושמונים
 אלף החוצבים אותם צהר הרי מזה ונ' אלף כולם גרים גרורים היו שנתגיירו
 מנחמת גדולת שלמה ושולחנו וכן כתיב בדברי הימים ויספר שלמה את כל הגרים
 ויומנאם מזה והמושים אלף ויעש מהם שבעים אלף וגו' : (טז) משרי הנצבים .
 נוגשים ונצבים על עושי המלאכה . שלשת אלפים ושלש מאות . ובדברי הימים
 הוא חומר ושש מאות חומר חמי שלשת אלפים ושלש מאות היו ממונים על מזה
 וחמשים אלף שכל אחד ממונה על חמשה ויותר והשלש מאות שנוספים
 בדברי הימים היו ממונים על כולם שכל אחד ממונה על חמש מאות ויותר ותדע
 שהרי יש עוד שני כתובים בדבר זה מכחישין זה את זה שנאמר בו בספר זה ואה
 שרי הנצבים אשר לשלמה ה' מאות וחמשים ובד"ה הוא חומר מאתים וחמשים הרי
 חרבע מקראות מכחישין זה את זה אבל יש לנו לפרש שבמקראות האחרונ' ממונים
 על כולם ולשלמו' היו או הגרים להיות נוס' סבל ולחנצ צהר והיו לו שאר עושי המלאכה'
 לערי המסכנו' שהם אזרחיים שאלו הכתובים אמורים שם ובספר מלכים מנה את
 הנציבים הגרים שני מנינים שרי הארבעים והחמשה לבדט

(יז) אויף דעם קעניגס בעפעדורל
ו אורדען נון גראסע אונד שווערע
שטיינע אויסגעבראכען פֿיר דען גרונד
דעם טעמפעלס , אונד אנדרע שטיינע
געווען . (יח) דיא בויאלייטע שלמה'ס
אונד חירום'ס , וויא אויך דיא גבלים
בעארבייטעטען דיס אללעס , אונד
שאַפֿטען שטיינע אונד האַלץ צום בויע
דעם טעמפעלס .

ו (א) אים
באור

מתורגם בל"א . (יז) ויסיעו , כתרגומו
ועקרו , וזה לחובבים בהר שחבבו ין ההר
אבנים גדולות ליסוד הבית , ואותם הם
שאמר עליהם אבני עשר אמות ואבני שמונה
אמות (להלן ז'י') , ולשאר הבנינים יחבבו
אבנים קטנות והם הנקראים אבני גזית , וכן
אמר בסמוך (שם י"א) מלמעלה אבנים
יקרות במדות גזית , ויהיה אבני גזית חסר
ו' והשמוש כמו שמש ירח (חנקוקג') ופירושו
אבנים גדולות ליסוד הבית ואבני גזית לשאר
הבנין מלמעלה , ואבן גזית היה ידוע ביניהם
מדתה כמו שאמר בסמוך במדות גזית כמו
שהיה ידוע בימי חכמי המשנה מדת הגזית
חמשה טפחים , אבל של שלמה היו יותר
גדולות , אבל מדתה ידועה היה להם (רד"ק) .
אבנים יקרות , כבדות (רש"י) . וכן
מתורגם אשכנזית . (יח) והגבלים , אנשי
עיר גבל , והמה הגדילו לעשות במלאכה
ההיא , כאשר העיד עליהם יחזקאל בן בוזי
(כ"ז) : זקני גבל וחכמיה היו בך מחזיקי
בדקך .

ו (א) בחדש

במלאכה : (יז) ויצו המלך ויסעו
אבנים גדולות אבנים יקרות
ליסוד הבית אבני גזית :
(יח) ויפסלו בני שלמה ובני
חירום והגבלים ויכינו העצים
והאבנים לבנות הבית :

ו (א) וירי
רש"י

והג' מאות החסודים לירף עם מאתים
וחמשים שהיו ממונים על עושי ערי
המסכנות ומנה חמש מאות וחמשים
שרים וצד"ה מנה כל נציבי הגרים
לעמון הגדולים עם הקטנים שלשת
חלצים ושש מאות וכולן גרים ונציבי
ערי המסכנות שהיו ישראל מאתים
וחמשים מנה לעמון : הרודים בעם
העושים במלאכה . הנוגשים את העם
עושי המלאכה : (יז) ויסיעו . מן
ההר לשון עקירה : אבנים יקרות .
כבדות . אבני גזית נפסלות ומסותתות
וא"ת תהרי כבר נאמר ומקצות והגרזן
לא נשמע צבית בהצנותו פי' כלי ברזל
לא נשמע צבית בהצנותו אלא שהיה
מסתת מבחון ומכנים ובונה מבפנים
כך נדרש בסוטה : (יח) ויפסלו .
בהרים : והגבלים . אומה ששמה גבל

ובקיאים לסתת אבנים ולבנות כמה שנאמר בנר זקני גבל וחכמיה היו בך
מחזיקי בדקך : ויכינו . לשון הזמנה : ו (א) בחדש

מ כ ל ל י ו פ י

ה (ג) המלחמה , יחיד ולשון רבים בא עליו : (יא) מכלח , שם ושמו אכל :
(יד) שנים , כמו ושנים , וכן שמש ירח : (טו) סבל , שם בפלג שבת : (יז) יקרות
כבדות , [וי"ת אבנין יקרן שהיו טובות ושצונו' מאשרי אבנים] : אבני גזית , חסר וי'ו
השמוש : (יח) והגבלים , פיסלי האבנים בקו ובמדה כמו שפוסלים פנות הבית בקו ובמדה
ונותני' חוט של סיקרא בסוף מדתם או משרטטין בשרטוט ומשם יפסלו האבן והוא מענין גבול
כלומר שמים גבול למדת האבן (אמר המעתיק לפ"ז הי' צריך להיות גבולים או מגבילים ולא
גבלים) והמפרשים פי' אנשי גבל שהיו אומני אבן וכן זקני גבל :

ו (א) ויהי בשמונים שנה
 וארבע מאות שנה ליצאת
 בני ישראל מארץ מצרים בשנה
 הרביעית בחדש זו הוא החדש
 השני למלך שלמה על ישראל
 ויבן הבית ליהוה : (ב) והבית
 אשר בנה המלך שלמה ליהוה
 ששים אמה ארכו ועשרים
 רחבו ושלושים אמה קומתו :
 (ג) והאולם על פני היכל
 הבית עשרים אמה ארכו על-
 פני רחב הבית עשר באמה

רחבו

רשי

ו (א) בחדש זו : הוא חדש אייר
 דאית ביה זיוא לחילני וכן תירגם
 יונתן זיו ניצויא : הוא החדש השני .
 למניין חדשים שהרי ניסן ר"ה לחדשי :
 למלך שלמה . מוסב על השנה הרביעית
 רביעית למלכות שלמה וכן הוא אומר
 במקום אחר ויחל לבנותו בחדש השני
 בשנת ארבע למלכותו : (ב) ששים
 אמה . הסיכל והדביר יחד : (ג)
 והאול' על פני . לפני הסיכל בכניסתו :
 אורכו על פני רוחב הבית . אורך
 האולם לרחבו של הסיכל מן הצפון
 ולדרום כל מדה היתירה קרוייה אורך
 והפחותה קרוייה רוחב לפי שסיכל
 מודת מן המזרח למערב ויתירה קרוייה
 אורך ובאולם שמונת מן הצפון לדרום
 ומן המזרח למערב קרוייה צו רוחב :
 על פני הבית . לפני הבית לנד מזרח :

ו (א) אים פיריהונדערט אונד אכטציג
 סטען יאהרע נאך דעם אויסצווע
 דער קינדער ישראל אויס מצרים , אונד
 פירטען יאהרע דער רעגיהרונג שלמה'ס
 איבער ישראל , אים מאנאטע זיו , דאז
 איזט אים צווייטען מאנאט , פיינגער
 אן , דעם עוויגען איינען טעמפעל צו
 ערבויען . (ב) דאז רהויו , וועלכעם
 דער קעניג שלמה דעם עוויגען צו עהרען
 אויפפיהרען לים , וואר זעכציג עללען
 לאנג , צוואנציג ברייט אונד דרייסיג
 האך . (ג) פאר דעם היכל (ד . ה .
 הייליגע ציממער אדער פארטעמפעל)
 דעם רהוועס , צור מאנאטע ענווייטע ,
 וואר איינע האללע , צוואנציג עללען
 לאנג , אום דיא ברייטע דעם רהוועס
 איין צו נעהמען , אונד צעהן עללען
 ברייט

באור

ו (א) בחדש זו , הוא חדש אייר שהוא
 שני לחדשים כי ניסן ראש למדשים ,
 ונקרא זיו כמו שפירשו רז"ל דאית ביה זיוא
 לאילנא , פירוש זוהר הפרסים והגלגלים , וכן
 תירגם יונתן בירח זיו נכניא (הרד"ק)
 למלך שלמה , מוסב על השנה הרביעית ,
 רביעית למלכות שלמה , וכן הוא אומר במקום
 אחר (דברי הימי' ב' ג' ב') ויחל לבנות בחדש
 השני בשנת ארבע למלכותו (רש"י) . ויבן
 הבית , החל לבנותו (הרד"ק) . (ב)
 והבית , כל מקום שמתורגמת המלס הזאת
 (טעמפעל) הכוונה על כל הננין , הבית
 עם האולם והסכר , ובמקו' שמתורג' (הויו)
 הוא הבית בפרט , דהיינו הדביר והסיכל .
 (ג) על פני רחב הבית , אורך האולם
 לרחבו של הסיכל (רש"י) . על פני הבית ,
 לפני הבית לנד מזרח (הכ"ל) .
 (ד) שקיפים

ברייט . (ד) דיא פֿענסטער און ריוועס
 היווע לים ער דער געשטאלט מאַכען ,
 דאָס מאַן דורכזעהן קאַנטע , ווען זיאַ
 אַויך פֿערשלאָסען וואַרען , (ו) זיאַ
 וואַרען נעמליך פֿאַן גלאַז .

(ה) רינגס דערום און דיא אייסערן
 מויערן דעם היוועס , זאָוואָהל דעם
 היכל'ס , אַלס דעם דביר'ס (ד . ה .
 דעם אַללער הייליגסטען) , בויטע מאַן
 גאַללעריען , אונד פֿערוואָה זיאַ מיט
 געלענדער . (ו) דיא אונטערסטע
 גאַללעריע האַטטע פֿינף עללען אין דער
 ברייטע , דיא מיטטלערע זעכס , אונד
 דיא דריטטע זיבען ; מאַן מאַכטע
 נעמליך

רָחֲבוּ עַל-פְּנֵי הַבַּיִת : (ד) וַיַּעַשׂ
 לַבַּיִת הַלְוִי שְׁקָפִים אֲמָמִים :
 (ה) וַיִּבֶן עַל קִיר הַבַּיִת יְצוּעַ
 סָבִיב אֶת-קִירוֹת הַבַּיִת סָבִיב
 לְהִיכָר וּלְהַבִּיר וַיַּעַשׂ צְלָעוֹת
 סָבִיב : (ו) וַהֲיָצוּעַ הַתְּהִיכֹנָה
 חָמֵשׁ בָּאֲמָה רַחְבָּהּ וְהַתְּיכֹנָה
 שֵׁשׁ בָּאֲמָה רַחְבָּהּ וְהַשְּׁלִישִׁית
 שִׁבְעַת בָּאֲמָה רַחְבָּהּ כִּי מִגֵּרָעוֹת
 נָתַן

רש"י באור

(ד) שקופים אטומים . רבותינו
 פירשו שקופי' ל' ראייה ופתיחה והשקפ'
 פתוחי' מזחוף ואטומים מזפנים קנרי'
 מזפנים שלא כדרך חלונות אחרות
 העשויות למאור להראות שאינו צריך
 לאורה : (ה) יציע . חפץ טיף בלע"ז
 Appendice. (בל"ח חייך חנהאנג ,
 חנהאנג , וכן יחזקאל מ'ז' סוכה ט"ו
 ע"א) וג' שמות יש לה יציע תא בלע כך
 מפורש בצבא בתרא : את קירות הבית
 סביב : כנגד ההיכל ובית קדשי הקדשי'
 הוא הדביר עשה בלעות מזחוף לדרום
 ולמערב ולצפון . וסוף המקרא הוא פי'
 לראשו ויבן על קיר הבית סמוך לקיר
 הבית יציע סביב כיצד עשה את קירות

(ד) שקופים אטומים , פי' הר' הירן ויזיל
 ז'ל שהיו יכולים להשקיף בתוכן אף אם היו
 אטומים וסגורי' , כי היו מזכוכית כמו חלונות
 שלנו , והדין עמו , כי כלי זכוכית היו יקרים
 מאוד בעתים ההם , והכנענים (פֿעניציער)
 לבדם היו יודעים לעשותו , והמה הסתירו
 המלאכה הזאת מכל העמים , כנודע מקורות
 העתים לאומות הקדמונות . וגם חכמינו ז"ל
 הפליגו מאוד ביקר תפארת זכוכית לבנה
 בהרבה מקומות . והבן . (ה) יציעי ,
 השם הזה הונח על הקרקע (גאַללעריע) ,
 ושם בלעות מוסב על הכתלי' (געלענדער) .
 (ו) מגרעות , כותלי הבית היו הולכים
 ופוחתים בעובים צמדת אמה , מחץ כנגד שלש
 היציעות , כנגד היציע התחתונה היה עובי
 כותל הבית באמה יותר מעוביה כנגד היציע
 התיכונה , וכן עובי הכותל כנגד היציע
 התיכונה

ההיכל ולדביר עשה בלעות : ויעש . כמו עשה וכן עזי וחמרת יה ויהי לי ליצועה כמו
 היה לי ליצועה : (ו) היציע התחתונה . בכל רוח זרחה . היו התאים שלשה זה
 על זה ויודת ארכו לא גאמרה כאן ובמסכת מודות שנינו שלשים ושמונה תאים היו
 חמשה עשר בצפון חמשה על גבי חמשה וחמש' על גביהן וכן בדרום ושמונה במערב
 שלשה על גבי שלשה ושנים על גביהם התחתונה ה' והאמצעית שש והעליונה שבע
 למה כי מגרעות נתן לבית סביב חונה קומת התא ה' אמות וכשעלה כותל ההיכל
 חמש

גַּתָּן לְבַיִת סָבִיב הוֹצֵרָה לְבִלְתִּי
 אֲהוּ בְקִירוֹת הַבַּיִת : (ו) וְהַבַּיִת
 בְּהַבְנָתוֹ אָבֵן שְׁלֵמָה מִסַּע גְּבֻנָה
 וּמִקְבוֹת וְהַגְרִזָּן כָּל-כְּלֵי בְרוֹזָל
 לֹא-נִשְׁמַע בַּבַּיִת בְּהַבְנָתוֹ :
 (ח) פֶּתַח הַצֵּלַע הַתִּיכוֹנָה אֶל-
 כַּתֵּף הַבַּיִת הַיְמָנִית וּבְלוּלִים
 יַעֲלוּ עַל-הַתִּיכוֹנָה וּמִן-הַתִּיכוֹנָה
 אֶל

נעמליך פֶּאן אויסען אָן דער מויער אַב-
 זעצע , דאַמיט ניכטס אין דיא מויער
 איינגעפֿונט ווערדען דורפֿטע .
 (ו) דען דאַן גאַנצע הויז וואורדע פֿאָן
 לויטער גאַנצען שטיינען , זאָ וויא מאָן
 זיא בראַכטע , געבויעט , אונד מאָ
 זאַללטע בייא דעססען בויע ווערער
 דאַמער , נאָך בייא , נאָך זאַנסט
 אייזערנע גערעטהע הערען .
 (ח) דער איינגאַנג צור מיטטלערן
 גאַללעריע האָר צור רעכטען וויטע דעס
 דוויזעס , פֿערמיטטעלסט איינער
 ווענדעלט רעפּע קאַם מאָן צור מיטטלערן , אונד

באור

רש"י

חמש חמות גורע את עוביו וכנס בו
 חמה לפניו והניח על אותה כניסה
 ראשי קורות גג עליית התא שהיא
 קרקעית לאמנעית וכשעלה עשר כנס
 חמה להניח ראשי קורות עליית
 האמנעית שהיא קרקע העליון נמנחת
 אמנעית רחבה מן התחתונה חמה
 והעליונה רחבה מן התיכונה חמה :
 לבלתי אחוז בקירות . שלא לדבק ראשי
 הקורות דרך נקבים בקירות הבית
 שקילקול החומה הוא ואינו דרך גוי :
 (ו) אבן שלימה מסע . כמו שהסיעו
 מן הסר על ידי השמיר כמות שהיא
 באה משם נתונה בחומת הבניין ולא
 סתמוה בכלי ברזל ואבני גזית האמור
 למעלה מחלוקת היא בסוטה :
 הימנית . יונתן תיכונה זו כמו תחתונה ותיכונה בין עליונה לתחתונה שחמש
 תאים שצדרום היה לה פתח אל החוץ בשורה התחתונה וזה התרגום ובלולים
 יעלו אל התיכונה תירגם יונתן מליפתא התאים הללו לא היו פתוחים א החוץ א
 ג' פתחים היו לכל אחד כך היא שנייה במסכת מדות א' לתא מן הימין וא' לתא מן
 השמש ואחד לתא שעל גביו ולימוד כאן שאחד מן התחתונים שזכותל דרומי היה
 לו פתח אל החוץ דדרך אותו פתח נכנסין לכולם . ובלולים יעלו . מונס אל

התיכונה באמה יותר מעיבי הכותל כנגד היצי
 השלישית , והקורות אשר עליהן קרקע היצי
 סיככות על העובי הפושט לחץ ולא היו צריכי
 לתחוב אותן ככותל , לעשות חורים ונקבים
 בתוכה . (ג) והבית בהבנותו , זה טעם
 למה שהקרי' לבלתי אחוז בקירות הבית לפיכך
 הוא צריך לתת מנרעות נקיר הבית להניח
 שם ראשי קורות התאים , כי לא יכלו לעשות
 חורים נקיר להנחת הקורות כי כל כלי ברזל
 לא נשמע שם בבית בהבנתו . (מדברי רד"ק)
 מסע , כמו שהסיעו אותן מן ההר , וסם
 היו פוסלין אותן כמדת גזית , אבל מההבוא
 האבנים לבית , לא היו פיסלים מהם דבר .
 (הכ"ל) . (ח) ובלולים , הוא בנין עמוד
 אבנים עשוי מעלות מעלות והולך בהן דומה
 כמקיף סביבות עמוד , ואין צריך לשפץ כשאר
 סולם , כי היקישו הוא שיפועו (רש"י) . וכן
 מתורגם
 התיכונה

אונד פֿאן דיזער צו דער דריטטען .
 (ט) נאָכדעם מאָן דיזען בויא פֿאַל-
 לענדעט האַטטע , וואורדע דאָז הויז
 געוועלכט , אונד דיס געוועלכע מיט
 צעדערנהאַלץ בעלענט . (י) אַלסדאָן
 לעגטע מאָן רינגסהערום אויף דען אַלמאָן
 איינען פֿינף עללען האָהען בעדעקטען
 גאַנג אָן , אונד בעפֿעסטטיגטע איהן מיט
 צעדערנען באַלקען אָן דאָז הויז .
 (יא) נון ערגינג דאָז וואָרט דעם עוויגען
 אָן שלמה , וויא פֿאַלגט :
 (יב) דיזעם רהיז בויעסט דוא מיר !
 וואַנדעלסט דוא נאָך מיינען געזעצען ,
 האלטעסט

אֶל־הַשְּׁלֵשִׁים : (ט) וַיִּבֶן אֶת־
 הַבַּיִת וַיְכַלְהוּ וַיִּסְפֵּן אֶת־הַבַּיִת
 גְּבִים וַיִּשְׁדְּרָה בְּאַרְזִים : (י) וַיִּבֶן
 אֶת־הַיְצִוֵּעַ עַל־כָּל־הַבַּיִת חָמֵשׁ
 אַמּוֹת קָמְתוּ וַיַּאֲחֻזוּ אֶת־הַבַּיִת
 בְּעֵצֵי אַרְזִים : (יא) וַיְהִי דְבַר־
 יְהוָה אֶל־שְׁלֹמֹה לֵאמֹר :
 (יב) הַבִּירָז הַזֶּה אֲשֶׁר־אַתָּה
 בָּנִה אִם־תִּלְךָ בְּחַקְתִּי וְאֶת־
 מִשְׁפְּטֵי

רש"י

באור

מחרגס כל"א . (ט) גבים , כפה , שהיתה
 עשויה אותה תקרה כמין כפה , וכן בדברי
 רבותינו ז"ל שלשה גובבין את הקימה , ופירושו
 כמו כוספין (רד"ק) . ושדרות , פירוש , כי
 הארזים היו מונחים סדרים (הכל בקיטור) .
 (י) היציע וכו' , כוונת המוקרא , שגנה עוד
 יביע על גג הבית למעקה , ואחזאותה עם
 חומת הבית בעצי ארזים . (יא) דבר ה' אל
 שלמה , לפי שאמר אחר זה (ט"ו ב') וירא
 ה' אל שלמה שנית כאשר נראה אליו בגבעון ,
 למדנו שזאת הנבואה לא באה לשלמה בעצמו ;
 ואמנם הודיעה לו הש"י על יד כביא , בעת
 שהיה בונה הבית (רלב"ג) . (יב) הבית
 הזה

התיכונה שלמעלה וכלולים תירג' ונתן
 מסיבתא והוא שקורין כלשוננו ווי"ץ
 בלע"ז (Vis כל"א ווענדל טרעפף וכן
 יחזקאל מ"א ז') והוא בנין עמוד חזנים
 עשוי מעלות מעלות והסולך בהן דומה
 כמקף סביבות עמוד ועולין בו כמה
 וכמה חמות גזוס ואין נריך לשפע
 כשאר סולם כי היקפו הוא שיפוע . אל
 השלשים . כמו אל השלישיים :
 (ט) ויספן . לשון כסוי תקרה . גבים
 ושדרות בארזים . שתי תקרות אחת
 עשויה לנוי מלמטה ואחד של לוחי

ארזים מלמעלה של גבים היא התחתונ' ותירגס ונתן הגתונין ולא ידעתי מה הק'
 ושמעתי ושמנו של רבי מנחם ז"ל לשהס נסרים ארוגים נאים כמין גורם וקורין לו
 כלשוננו צי"ליר וכל"א הי"מלי והוא לשון שמים שמי קורה ואני חומר שהס לזנים
 חלולות כחצי קנה עגול שעושין לכסוי צתים : גבים לשון ארמי גובתא דקניא והס
 היו למעל' והשדרות למטה ושדרות לוחי ארזים סדורי' למעלה מן הגבים לדריסת
 הרגל כשעולין לראות צדק הבית וכן תירגס שדרות בארזים ועילא מיינהן
 סידרא דריכפת רישו שריתא ארזיא ריכפ' לשון תכיפת וחבירו עבי שחקים
 מריכפת ענין קלילין : (י) חמש חמות קומתו . של כל אחד ואחד הרי גובהן
 ט"ו חמות לבד עובי התקרה : ויאחזו את הבית . הוא כיסוי הגג העליון
 והספון האמור למעלה והוא תקרת העליים : (טו) מניחה בגלעות
 ארזים

מִשְׁפָּטֵי תַעֲשֹׂה וְשִׁמְרַתְּ אֶת־
 כָּל־מִצְוֹתַי לְלַכְתָּ בָּהֶם וְהִקַּמְתִּי
 אֶת־דְּבַר־יְאֹתָן אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לְ־
 דָוִד אָבִיךָ : (יג) וְשָׁכַנְתִּי בְּחוֹךְ
 בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא אֶעֱזֹב אֶת־עַמִּי
 יִשְׂרָאֵל : (יד) וַיִּבֶן שְׁלֹמֹה אֶת־
 הַבַּיִת וַיְכַלְהוּ : (טו) וַיִּבֶן אֶת־
 קִירוֹת הַבַּיִת מִבֵּיתָהּ בְּצַלְעוֹת
 אַרְזִים מִקְרָקַע הַבַּיִת עַד־קִירוֹת
 הַסָּפֵן צָפָה עַץ מִבַּיִת וַיִּצַף אֶת־
 קְרָקַע הַבַּיִת בְּצַלְעוֹת פְּרוּשִׁים :
 (טז) וַיִּבֶן אֶת־עֲשָׂרִים אֲמָה
 מִדְּבֹתַי הַבַּיִת בְּצַלְעוֹת אַרְזִים
 מִן־הַקְרָקַע עַד־הַקִּירוֹת וַיִּבֶן לוֹ
 מִבַּיִת לְדָבִיר לְקֹדֶשׁ הַקְּדוּשִׁים :
 (יז) וְאַרְבַּעִים
 רִשְׁוִי

הַאֲלֹטְעִסְט מִיִּנַע פֶּאֲרִשְׁרִפְטֵעֵן , אֹנֶד
 בַּעֲבָאֲבִטְעִסְט זְאֲרַגְפֶּע־לְטִיג מִיִּנַע
 גַּעֲכָטְטַע : זֶא עֶרֶפִילֵלֶע אִיךְ דִיר אַוִיךְ
 מִיִּנַע פֶּעֶרֶהִיִסוֹנֵג , דִיא אִיךְ דִיִנַעִם
 פֶּאֲטְעֶר דוֹד גַּאֲב , (יג) רֹוהַע שְׁטַעטִם
 אַוִנְטֶעֶר דַען קִינְדֶעֶרן יִשְׂרָאֵל , אֹנֶד
 פֶּעֶר לֶאֶסְסַע נִיא מִיִן פֶּאֲלֶק .
 (יד) אֶלֶם נֹון שְׁלֹמֹה מִיט דַעם
 (אִיִיסֶעֶרן) בּוִיא דַעם הוִיוּעִם פֶּעֶרֶטִיג
 וּוְאֶר , (טו) לִים עֶר אִינוּוֶעֶנְדִיג דִיא
 מוִיעֶר מִיט טֶאֶפֶע־לוֹוֶעֶרֶק פֶּאָן צַעֲדֶעֶרֶנ־
 הַזְאֶלֶךְ אִיבֶעֶר־צִיָּהוּ ; פֶּאָם פֹּוס־בְּאֶרְעֵן
 בִים צוֹר מוִיעֶר־פֶּלֶאֲטְטַע וּוְאֶר אֶלֶלֶעִם מִיט
 הַזְאֶלֶךְ גַעֲטַע־פֶּעֶלֶט , דַען פֹּוס־בְּאֶרְעֵן
 אֲבֶעֶר לִים עֶר מִיט טֶאֶנְנַע־נַהֶאֶלֶךְ דִיהֶלֶען .
 (טז) אִינוּנְעֶר־הַזְאֶלֶב דַעם דְּוִיוּעִם ,
 צוּוְאֶנְצִיג עֶלֶלֶען וּוִיט פֶּאָן דַעֶר מוִיעֶר
 (צוֹר אֲבֶעֶנְדִוִיטְטַע) מֶאֶכְטַע מֶאָן אִיִנַע
 בַרַעֲטַע־רוּוְאֶנְד פֶּאָן צַעֲדֶעֶרֶנְהַזְאֶלֶךְ ,
 וּוֶעֶל־בַע פֶּאָם פֹּוס־בְּאֶרְעֵן בִים אָן דִיא
 דַעֲקַקַע רִיִיבְטַע . דִיוֶעֶר אֲב גַעוּוְאֶנְדֶעֶר־
 טַע רוּים וּוְאֶר דַעֶר דְּבִיר , אָדַעֶר דֶאָן
 אֶלֶלֶעֶר־הַיִילִיג־סְטַע

באור

הוזה כו' , שיעור המקרא הזה הוא (על דבר)
 הבית הזה אשר אתה בונה (אכי אומר לך)
 אם תלך וגו' . (יג) עמי ישראל , ככל
 את השם , והסגולה (אייגענהייט) כלשון
 עבר . יד) ויבן שלמה את הבית ויכלהו ,
 ר' לאמר שגכה אותו בלויפן הנזכר , וכלה
 חיפוי וקירווי , בנה את קירות הבית מבית
 בצלעות חרוי' (מדברי רלב"ג) . וכן מתורגם
 בל"א . (טו) קירות הספון , קירו' הסמוכות
 לספון , אשר הספון מונח עליהם ; (מויער
 פלאטטען
 עד הקירו' . עד התקרה עשה קיר חרו'
 לו' . אותם עשרים חמה : מבית לדביר .
 חמה מוחזי' חמה טרקסין המפסקה בין חרבעים לעשרים וחמה מחזינה
 לקדש הקדשים . הבדילן לחותן עשרים חמה : (יז) ההיכל
 לפני

חרוים . קירות חרו' אלל קיר האבן כווי
 לטוח עליו זהב כמו שהוא אומר למטה
 וינף שלמה את חמה מבית מפנימה זהב
 סגור ואי אפשר לטוח זהב על גבי
 האבנים כי אם בעצים ובחומרות :
 קירות הספן . קירות העליות : את
 קרקע הבית . הרגפה כולה : (טז)
 את עשרים חמה מירכתי הבית . עשרי'
 שהן מסוף ההיכל והלאה והעשרים
 שבסוף הבית הן של בית הכפור' .
 לכתות קיר האבן לטוח עליו זהב : ויבן לו' .
 חמה מוחזי' חמה טרקסין המפסקה בין חרבעים לעשרים וחמה מחזינה
 לקדש הקדשים . הבדילן לחותן עשרים חמה : (יז) ההיכל
 לפני

אללעהר הייליגסטע . (יו) דיא איבריגען
 פירציג עללען דעם הויזעם מאכטען דען
 היכל אויס . (יח) דיא צעדערנווענדע
 אים אינגערן דעם הויזעם ווארען מיט
 קאלאקינטען אונד אויפברעכענדען
 בלומען געציהרט : אללעס וואר פאן
 צעדערנהאלץ , אונד נירגענדס שטיין
 צו זעהען . (יט) דען דביר , וועלכער
 אים אינגערסטען דעם הויזעם וואר ,
 בעשטימטע ער צור אויפבעוואהרונג
 דער בונדעסלאדע דעם עוויגען .
 (כ) אים אינגערן דעם דביר'ס , דער
 צוואנציג עללען לאנג , ברייט צוואנציג ,
 אונד צוואנציג האך וואר , ליט ער דיא
 ווענדע מיט גקריגנעם גאלד בעלעגען ;
 דען

(יו) וארבעים פאמה היה הבית
 הוא ההיכל לפני : (יח) וארו
 אלהבית פנימה מקלעת פקעים
 ופטורי צצים הכל ארו אין אבן
 נראה : (יט) ודביר בתוך הבית
 מפנימה הכין לתחן שם אר
 ארון ברית יהוה : (כ) ולפני
 הדביר עשרים אמה ארך
 ועשרים אמה רחב ועשרים
 אמה קומתו ויצפהו זהב סגור
 ויצף

באור

רשי

פלאטטען) בלשון אשכנז . (יו) לפני ,
 מנפנים , וכן בדברי חכמינו ז"ל : לפני
 ולפני . (יח) מקלעת פקעים , כמעשה
 קלעים ופקעים , והסגירות פקעות שדה
 (קאלאקינטען) , או מקלעת פקעי' סמוך
 לכקעים , ופי' ציור פקעים (מדברי רד"ק) .
 פטורי ציצים , פתוחים דמות ציצי' ופרחי' ,
 טורי כמו פטר מים (משלי י"ז י"ד) שהוא
 כמי פיתח (מהכ"ל) . (יט) לתחן , מקור
 כמולתת , והכו'ן נוספת במקור לפעמים כמו
 השנית מחרין אפך (תהלות פ' ד') (מהכ"ל) .
 (כ) ולפני הדביר , ר"ל לפני ארון הדביר ,
 והוא חסר המטרף , וכמוהו רבי' (הרלב"ג) .
 ויצף מובח ארו , ופסא מדבחא נסרין
 דארזא (המתרגם הכשדי) . וכן מתורגם
 בל"א . והמזבח הוא מזבח הקטרת .
 (כא) ברחוקות

לפני . לצד החוץ : (יח) וארו א הבית
 פנימה מקלעת פקעים . ואותם קירו'
 חרזים שעשה אל הבית פנימה לכסות
 קיר האבן קלוע היה צייר קליעות
 וזורת פקעים כמין כפתורים פקעים
 למויי' שילש בלע"ז La moiselle (מלה)
 נישכת בל"א חיון געלענגטי חרבייט ,
 ועכשיו נאמר בלשון לא מאסייקא ,
 מאסיישי חרבייט) . ופטורי
 צצים . תירגס יונתן ואטועין שושנין
 נורת שלשלאות פטורי לשון חבלי' בלשון
 גמרא כמו כפיטורי צפי ווסט ציזים
 לשון פרחים כמו וינץ ניץ חצלים ופרחי'
 ומנחם חצרו ופטורי לשון פטר רחם
 וכמו יפטורו בשפה : הכל חרז חין אבן נראה . כל ביתא רפי נסרין דבריו לית חבנא
 מיתחזא : מקלעת פקעים . ת"י גלף חיזו ציעין : (יט) ודביר בתוך הבית . מחינת
 אמה טרקסין : לתחן . כמו לתת : (כ) ולפני הדביר . ולפנים מן אותה מחינה
 הללשל כ' אורך ושל עשרים רוחב ועשרים קומת עליית בית של קדשי הקדשים
 כמוכה משל היכל : וינפהו . לדביר הוא המחינה : וינץ מזבח ארו . היא מזבת
 הקטרת ותמיה

חני

וַיִּצַף מִזִּבְחַת אֶרֶז : (כא) וַיִּצַף
 שְׁלֹמֹה אֶת־הַבַּיִת מִפְּנִימָה זָהָב
 סָגוּר וַיַּעֲבֵר בְּרֵחַ יְקוּחַת זָהָב לִפְנֵי
 הַדְּבִיר וַיִּצַּף הוּא זָהָב : (כב) וְאֶת־
 כָּל־הַבַּיִת צִפָּה זָהָב עַד־הֵם כָּל־
 הַבַּיִת וְכָל־הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר־לַדְּבִיר
 צִפָּה זָהָב : (כג) וַיַּעַשׂ בַּדְּבִיר
 שְׁנֵי כְרוּבִים יְצִי־שִׁמּוֹן עֵשָׂר
 אַמּוֹת קוֹמָתוֹ : (כד) וְחֲמִשׁ אַמּוֹת
 כַּנֹּף הַכְּרוּב הָאֶחָת וְחֲמִשׁ אַמּוֹת
 כַּנֹּף הַכְּרוּב הַשֵּׁנִית עֵשָׂר אַמּוֹת
 מִקְצוֹת כַּנְּפָיו וְעַד־קְצוֹת כַּנְּפָיו :
 (כה) וַעֲשָׂה בְּאֵמָה הַכְּרוּב הַשֵּׁנִי
 מִדְּרוֹ אֶחָת וְקָצַב אֶחָד לַשֵּׁנִי
 הַכְּרוּבִים : (כו) קוֹמַת הַכְּרוּב

האחד רש"י

אזי ושל משה למה נגנו : (כא) את
 הבית בית קדשי הקדשים : זה סגור
 פירשו רבותינו בשעה שנפתח ליוכר
 כל חנויות נסגרות ויונתן תירגס זה
 טב שמי שיש לו ממנו סוגרו לעצמו :
 ויעבר לשון בריחי : ברתוקו' שלשלאות : (כב) ואת כל הבית כל הסיכל כולו :
 (כג) עני שמן דאשי זיתא : עשר אמות קומתו ורגליהם בקרקע עומדים אחד
 מנפון לארון ואחד מן הדרום סובבין עליו ועל זדיו שהארון הים נתון ארכו לרוחבו
 של בית וזדיו זולטין בפתח הדביר בפרוכ' שכנגד הפתח וזדיו נתונין בראש אורכו
 כדי שיהיו שני לויים יכולים ליכנ' ביניהם כשנשאין אותו במדבר : (כד) עשר אמות
 מקצות כנפיו ועד קצות כנפיו כשהן פרושו נמוא כנפות שניהם שהיו כוגעי' זו בזו
 גומלחו' כל חלל עשרים אמה וגוף הכרובי' אינו מן המדה ועומד בנס ומהלך כנף
 אחד בקיר נפון וכנף הכרוב השני טוגע' בקיר מזרח סוככי' על הארון ועל זדיו :
 (כו) וכנפיהם

דעו אלטאר לים עד מיט צעדערה האלץ
 בעלעגען . (כא) שלמה לים דאז
 גאנצע הויו אינווענדיג מיט געדרינגעם
 גאלד בעלעגען , אונד נאכדעם דזעם
 געשעהען וואר , דאז איננרע דעם
 דביר'ס מיט גאלדנען קעטטען צוואממען
 רינגעלן . (כב) דאז גאנצע הויו וואר
 אלזא פעלליג מיט גאלד בעלעגט ,
 אויך דער אלטאר ביים דביר וואר
 גענצליך מיט גאלד איבערצאגען .
 (כג) אין דעם דביר מאכטע מאן צווייא
 כרובים פאן עהלכווימהאלץ ; יעדער
 וואר צעהן עללען האך . (כד) פֿינף
 עללען האטטע דער איינע פֿליגעל דעם
 כרוב'ס , אונד פֿינף עללען דער אנדערע
 פֿליגעל ; אלזא צעהן עללען פֿאן איינעם
 ענדע דער פֿליגעל ביים צום אנדערן .
 (כה) עבען זא דזאטטע דער אנדערע
 כרוב צעהן עללען , ביידע דזאטטע
 איינערלייא מאאס אונד פֿאָרם .
 (כו) דער איינע כרוב וואר צעהן עללען
 האך

באור

(כא) ברתוקו' זהב, בשלשין דהב (הארמי)
 וכן מתורגם אשכנזית . (כב) לדביר ,
 הכל הדביר . וכל כוכתו לאמר , כי קירותיו
 וגגו הכל כפה זהב . (מרד"ק) .
 (כט) מלפנים

האך , אונד דער אונדערע עבענפאללם צערן עללען . (כו) דיוע כרובים זעצטע מאן אין דיא מיטטע דעם אינגערן צימערס מיט אויסגעברייטעטען פליגלען לען , זא דאס דער פליגעל דעם אינגען דיוע וואנד , אונד דער פליגעל דעם אונדערן כרוב'ס דיא געגענאזיכער שטערענדע וואנד בעריהרטע , אין דער מיטטע דעם צימערס אפער דיא ביידען אונדערן פליגעל אן איינאונדער שטיסען . (כח) מאן בעלעגטע דיא כרובים מיט גאלד . (כט) אללע ווענדע דעם הויזעס וואורדען רינגס הערום מיט איינגעשניטטען פייגורען פאן כרובים , פאלמען אונד אויפברעכענדען בלומען געציהרט , זא וואהל אים אינגערן , אלס אייסערן צימער . (ל) דען פום באדען , אים אינגערן אונד אייסערן צימער , בעלעגטע מאן מיט גאלד . (לא) אים איינגאנגע דעם דביר'ס מאכטע מאן איינע פליגעלטהירע פאן עהלבויהאלץ , דיא אבערשוועללע מיט דען

באור

(כט) מלפני ולחיצון , מלפני' הוא הדביר , ולחיצון הוא ההיכל , וכן פ' לפנימה ולחיצון . (לד"ק) . (לא) ואת פתח הדביר , ולתרה בית כפורי (הכשדי) . האיל מזוזות חמישית , האיל הוא הסף העליון , ואומר , כי איל הפתח ומזוזותיו היו בתכונה חמישית , שהיתה

האחד עשר באמה וכן הכרוב השני : (כו) ויהן את הכרובים בתוך הבית הפנימי ויפרשו את כנפי הכרובים והגיע כנף האחד בקיר וכנף הכרוב השני נגיעת בקיר השני וכנפיהם אל-תוך הבית נגיעת כנף אל-כנף : (כח) ויצף את הכרובים זהב : (כט) ואת כל-קירות הבית מסבי קלע פתוחי מקלעות כרובים ותמרת ופטורי צצים מלפנים ולחיצון : (ל) ואת-קרנע הבית צפה זהב לפנימה ולחיצון : (לא) ואת פתח הדביר עשור דלתות עצי-שמן האיל

מזוזות

רשי

(כז) וכנפיהם' את תוך הכי' נוגעו' וראשי הכנפים אשר באמצע הבית נוגעת כנף אל כנף שכל חלל הבית עשרים : (כט) ואת כל קירות הבית . קירות העץ . מסב קלע . מוקפות ציורין . פתוחי מקלעות כרובים . חשוקי גורת החיצון : (ל) ואת קרנע הכי' ולהיכל : (לא) עני שמן . עני זית . האיל . חילי הפתח הם המזוזות שמכאן ושמכאן עשויות עגולות כמין אילים איו ואילמיו וכן בכל בנין יחזקא ספות הפתחי' קרויין חילין . מזוזות חמישית המפתח האחד והמזוזות מכאן ומכאן שתיים הרי שלש והמשקוף שעליו עשוי כשתיים כזה כך שמעתי . ואני אומר מזוזות חמישית חמשה עלעו' היו למזוזת ולא היתה מרובעת . ואינו מדבר לא במפתח ולא במשקוף שלא מינו מפתח ומשקוף

ומשקוף

מזוזות חמשות : (לב) ושהתי
 דלתות עצי-שמן וקלע עליהם
 מקלעות פרובים והמרות
 ופסוירי צצים וצפה זהב וירד
 על-הפרובים ועל-התמרות
 את-הזהב : (לג) וכן עשה
 לפתח ההיכל מזוזות עצי-שמן
 מאת רבעית : (לד) ושהי-דלתות
 עצי ברזשים שני צלעים הדלת
 האחת גלילים ושני קלעים
 הדלת השנית גלילים :
 (לה) וקלע פרובים והמרות
 ופסוירי צצים וצפה זהב מישר
 על-המחקה : (לו) ויבן את-

החצר

רש"י

ומשקוף קרויין חילים : (לב) וירד על
 הכרובים . היה מרדד הזהב טסין דקין
 לשקען צפיתוחי העור' להיות שוקע בו
 במקום החקק וזולט על הצליטה שלא
 יסח הזהב מוצטל את העורות ויהיו
 צורות העץ ניכרות בזהב : (לג) מאת
 רביעית . מזוזות הסיכל היו רבועות
 וכן ת"י מן ארבעה סיטריהון : (לד)
 ושתי דלתות . כל אחת כדי חצי רוחב
 הפתח . שני צלעים . ת"י תרין צירין
 ציר העליון וציר התחתון . גלילים סגלגלין :
 ושני קלעים . חף זה מתורגס צירין
 לשון קלעים אומר חני שהוא לשון חרמי
 לשון כניסה שהוא נכנס בחור המפתח :
 (לה) וקלע כרובים . על הדלתות . מיושר
 על המחוקה . הזהב מכוון על חיקוק
 העורות שוקע במקום שיקועו וזולט
 במקום צליטתו שיהיו צורות ניכרו' בו :
 (לו) ועור כרתות

דען פפאסטען בילדעטע איין פֿינפֿעק .
 (לב) דיא ביידען טהירפֿליגעל פֿאן
 עהלבויםהאָלץ פֿערציהרטע מאן מיט
 שניצווערק פֿאן כרובים , פֿאלמען אונד
 אויפֿברעכֿנרען בלומען , אונד איבער
 צאָג זיא מיט גאָלד ; מאן בעשלוג זיא
 נעטליך מיט גאָלדנען בלעכען .

(לג) אם איינגאנגע דעס היכל'ס מאכטע
 מאן עכענפֿאלס פֿפֿאסטען פֿאן עהל
 בויםהאָלץ , וועלכע אָבער איין פֿירעק
 בילדעטען . (לד) דיא ביידען טהיר
 פֿליגעל וואָרען פֿאן טאָנגענהאָלץ , אונד
 בעשטאָנר יעדער פֿליגעל אויס צווייא
 בלעטטערן , דיא מאן איבעראיינאָנדער
 שלאָגען קאָנטע . (לה) אַויך דיזע
 טהירען פֿערציהרטע מאן מיט שניצווערק
 פֿאן כרובים , פֿאלמען אונד אויפֿ
 ברעכֿענרען בלומען , אונד איבערצאָג
 זיא מיט גאָלד . אַללעס וואָרד דעם
 געצייכֿנעטען ריס גענויא נאָך געמאַכט .
 (לו) דען אינגערן רחף אומפֿאָסטע
 מאן

באור

שהיתה המזוזת חמש צלעות (רד"ק) . (לב)
 וירד , תרגום וירקעו ורדיו (הכ"ל) .
 (לג) מאת רביעית , רביעית תואר
 לתכונה ומאת דבק עם התכונה , כאילו אומר
 עשויה מתכונה רביעית (הכ"ל) . (לד)
 קלעים , כמו צלעים , וכן-תרגדון (תהלות
 ס"ח) , כמו תרגדון (הכ"ל) . (לה) מישר
 על המחוקה , הכל נעשה , כאשר היה
 בתבנית המחוקק , וכן אומר בדברי הימים
 (כ"ח י"א י"ב) ויתן דוד לשלמה בנו את
 תבנית

ציר העליון וציר התחתון . גלילים סגלגלין :
 ושני קלעים . חף זה מתורגס צירין
 לשון קלעים אומר חני שהוא לשון חרמי
 לשון כניסה שהוא נכנס בחור המפתח :
 (לה) וקלע כרובים . על הדלתות . מיושר
 על המחוקה . הזהב מכוון על חיקוק
 העורות שוקע במקום שיקועו וזולט
 במקום צליטתו שיהיו צורות ניכרו' בו :
 (לו) ועור כרתות

חרזים

מאן מיט דרייג רייהען פאן קוואדער-
 שטיינען , אונד איינער ריידע פאן
 צעדערנען באלקען . (לו) אים פירטען
 יאהרע , אים מאנאטע זין ווארד דער
 גרונד צום טעמפעל גאטטעס געלעגט ,
 (לח) אונד אים איילפסטען יאהרע ,
 אים מאנאט בול , דאן איזט אים
 אכטען מאנאט , שטאנד דער טעמפעל
 פאללענדעט דא , מיט אללעם , וואס
 דאצונעטהיג אונד ערפארדערליך וואר .
 זיכען יאהרע וואורדע אלוא דארט
 געכויפט .

מלכים א ו ז

החצר הפנימית שלשה טורי
 גזית וטור כרתת ארזים :
 (לו) בשנה הרביעית יסד בית
 יהוה בירח זו : (לח) ובשנה
 האחת עשרה בירח בול הוא
 החודש השמיני בלה הבית לכל
 דבריו ולכל משפטו ויבנהו
 שבע שנים :

ז (א) אן זיינעם הויזע אכער בויעטע
 שלמה דרייצעהן יאהרע , ביסעס
 פערטיג וואר . (ב) חערנאך בויעטע
 ער איין זאמטערהויז אים וואלדע לבנון .
 דיועס וואר דהונדערט עללען לאנג ,
 פונפציג ברייט אונד דרייסיג האך , אונד
 רוהטע אויף פיר ריידען צעדערנער
 זיילען , אויף וועלכען צעדערנע באלקען
 לאגען

ז (א) ואת ביתו בנה שלמה
 שלש עשרה שנה ויכל את
 כל ביתו : (ב) ויבן את בית
 יער הלבנון מאה אמה ארבו
 וחמשים אמה רחבו ושלשים
 אמה קומתו על ארבעה טורי
 עמודי ארזים וכרתות ארזים
 על

באור

רשי

תבנית האולם וכו' . (לח) בירח בול ,
 הוא מרחשון (רלב"ג) . ואמרו חכמינו ל:
 ירח שהעשב בלה בשדה , וכולין לבהמה מן
 הבית (היימאנאט) .
 ז (א) בנה שלמה , נכויו ורכיסי כן .
 (ב) בית יער הלבנון , בית מקירת
 מלכיא . (הכשדי) . וכן מתורגם בל"א .
 וכרתות ארזים . קירות גדולות הנקראים
 מרישים

ארזים . נדבך של קירוי הוסיס בחומה :
 (לו) בשנה הרביעית . למלך שלמה :
 יסד בית ה' . הוחל יסודו : (לח) בירח
 בול . הוא מרחשון שהעשב בלה בשדה
 וכולין לבהמה מן הבית מלשון ויכל
 לחמורים :
 ז (א) ואת ביתו בנה שלמה שלש
 עשרה שנה . שבמלאכת

גבוה נדרז ובשלו נתעלל ובשנתו ספר
 מקירת מלכיא : וכרותות ארזים .
 העמודים בקרקע והכרותות מעמוד
 היה עזרת הכהנים ועזרת ישראל והיא
 לפי שהיתה לפני האולם וקורא אותה פנימית
 לפי שהיתה לפני מעזרת נשי ובמקרא לא
 מצינו כתיב עזרת נשים כי אם
 במשנה

הכתוב : בית יער הלבנון . ת"י בית
 קורות ארזים לאורך הבית היה טור
 לעמוד וטור השני ממול החצר הפנימי
 היה עזרת הכהנים ועזרת ישראל והיא
 לפי שהיתה לפני האולם וקורא אותה פנימית
 לפי שהיתה לפני מעזרת נשי ובמקרא לא
 מצינו כתיב עזרת נשים כי אם
 במשנה

על-העמודים : (ג) וספן בארז
ממעל על-הצלעות אשר על-

לאגנן . (ג) איינע דעקקע פאן צעדערנ
האלץ וואר אבער דען געמעכערן ,
וועלכע

רש"י העמרים

באר

במשנה : (ג) וספן בארז . קרוי עליו
מלמעלה : על הנלעות . מחינו' עליונו'
שעל הכרותות ארבע מחינות לאורך
הבית כולן פתחים וחלונות כי בית
הקץ הוא עשוי לאויר ועל אותן מחינו'
קירו הסופן ארבעים וחמשה נסרים
היה הסופן שלשה טורי נסרים על

מרישים בדברי רז"ל . (רד"ק) . (ג) וספי
בארז וכו' , זה הוא בנין בית יער הלבוש
בקוצר : על ארבעה טורי עמודים היו מונחים
הקורות , ואם בן היה ג' פעמים חלל בין טור
לשני ; על החלל הזה , על הקורות ממעלה ,
היו התאים לסדר אחד ט"ו , ליחד מ"ה .
' והחלונות
על ארבעת טורי העמודים חמשה עשר
נסרים

מכלל יופי

א) ויבן את רבית , החל לבנותו : (ג) והאולם , הוא בית כמו יביע הוא כפה
שקורים בלע"ז בולט"א ובפי' כקרא בלשון המקרא אולם מה שנקרא בלשון תלמוד בית אשר :
(ד) חלונות , נפלה המ"ס וכשאר' היו ד' בלתי הסמיכות : שקופים אטומים , אשר בו התרגום
פתיחן מלגז וסתימן מלגז ובדברי רז"ל מנאט בהיפך : (ה) ויעש כלעות , הוא יביע אשמה
סכיב בית המקדש [ונשרש יביע היביע הוא שגשגין באמצע הבית מקיר לקיר כמו מדר להשתמש
בו בהנכע] : (ו) החיכונה , ר"ל האמצעית והוא תאר ופי' יונתן בשרש תוך :
(ח) ובלולים , בו' ובדגש ופי' במעלות , וי"ת במסנתא לפי שהיו עולים בהם במסכה
[ונשרש לול וי"ל ובלולים ובארובות כלומר דרך ארובה היו עולים מולו ובדברי רז"ל . לול
ארובה] : (ט) גבים , שעה קרויו כעין צורות שהיו הלוחית חקיקים מצויירים
בחתוכות על תכונות הצורות ותרגום בוד גופא . והנכון בעיני כי פי' גבי' כלעות כי כלעות
הבהמה יקראו גב וכן כלעות האדם , וענינו כי קרה הבית בכלעות : וסדרות בשי"ן כמו בסמ"ך
ענין סדר ומערכה : (י) וואחו את הבית בעצו ארוזים , פי' קרה אותם בעצו ארוזים וכן
ת"י ועליל ית ביתא ואמר לשון אחזה לפי שהקורות אפועת בשני כותלים : בכלעות ארוזים ,
לפי שהקורות לבי' כמו הכלעות לטוף : (טו) סירוח הספן , שם , ענינו קרויו הבית
וכיסויו , ובפי' עד קירית הספן ועד הספן כלו' הקירות נוקרקע הבית ועד שמי קורה :
(יז) החיכל לפני , פי' הפנימי וקראו פנימי ואע"פ שהוא תוך לדביר לפי שהוא פנימי לאולם
או פי' לפני שהי' לפני הדביר בכניסה כי הדביר ולמ"ד לדביר ולמ"ד לפני אינ' משמשת להבי'
הדבר אל העגם אבל הם מורות על העגם : (יח) מקלעת , פתוח פתוחים , ואולי היו
פתוחים כפתוח הקלע אכר למטה : ובפי' מקלעת סמוך לפקעים , ופי' גיור פקעים והם
צורות פקעות שדה , ולדעת יונתן כצורת בינים : ופטורי בינים , כמו פטר שהוא כמו פותח ,
ופי' שפתחו בהם הבינים והפרחים והוא שם , והנפרד בין ונבלע הנח בדגש , והענין ציורים
כמו פרחים ובינים : (יט) להתן שם , מקור בתוס' הנו"ן , כי הנו"ן טוספת פעמים
במקור ואחר שניספה בו הנו"ן היתה דגשה בו התי' הנוספת לחסרון הנו"ן למ"ד הפועל :
(כ) ולפני , לא הי' לפניו כ"א החיכל וההיכל ארבעים אמה ארכו ושלשים אמה קומתו והיא
אומר עשרים אמה קומתו אלא פי' ולפניו כמו ולפנים כמו חלונות כלו' הדביר שהי'
לפנים : סגור , כלומר מוקק ומטוהר : (כג) עצי שטן , הוא העץ הנקרא בלע"ז פי"ן כי
הוא שיין : (לא) ואת פתח הדביר , כמו ולפתח : (לח) בירח בול , י"א כי נקרא בול
מענין מנוח בעבור רוב הגשמים שהיו במדקסון :

וועלכע אויף געדאכטען ווילען רוהטען .
 דא געמעכער וואָרען פֿינף אונד פֿירציג
 אָן דער צאהל , פֿונפֿעעהן אין איינער
 רייע . (ד) אין אַללען דרייאַ רייען
 וואָרען פֿענסטערעפֿונגען אַנגעבראַכט ,
 אונד צוואַר זאָ , דאַס יעדעסמאַל איינע
 אַויסוויכט דער אַנדערן געגענאַיבער
 וואָר . (ה) בייא אַללען אַיינגענגען
 בילדעטען דיא פֿפֿאַסטען אונד שוועללען
 איין פֿירעק , אונד דיא איינגענגע וואָרען
 אין אַללען דרייאַ רייען עבענפֿאַללס
 אין גראַדער ריכטונג געגען איינאַנדער .
 (ו) איינע האַללע , דיא סאַן פֿאַר דעם

הַעֲמוּדִים אֲרְבָּעִים וַחֲמִשָּׁה
 חֲמִשָּׁה עֶשֶׂר הַטּוֹר :
 (ד) וְשִׁקְפִים שְׁלֹשָׁה טּוֹרִים
 וּמַחֲזֵה אֶל־מַחֲזֵה שְׁלֹשׁ פְּעָמִים :
 (ה) וְכָל־הַפְּתָחִים וְהַמְּזוּזוֹת
 רְבָעִים שִׁקְף וּמֹל מַחֲזֵה אֶל־
 מַחֲזֵה שְׁלֹשׁ פְּעָמִים : (ו) וְאֵת
 אוֹלָם הַעֲמוּדִים עֶשֶׂה חֲמִשִּׁים

אמה
 פֿונפֿציג האַטטע , דאָכטע , ווילענעביידע מאַכטע

באור

רשי

והחלונות מקבילות אשה א אחותה , והפתחים
 איש א אחיו , להשקיף לארבע רוחות , כי בית
 מקירה היה . (ד) שקופים , חלונות מלשון
 שקיפים אטומים (למעלה ו' ד') . ומחזה ,
 השקפה . והטעם שהשקפה לשון היה נגד
 ההשקפה האחרת , וזה שלש פעמים , בכל
 טור , וכן הדבר בפתחים . (ו) מעל
 פניהם

נסרים הטור ושקופין שלשה טורי ועוד
 עשה קירוי אלל שלשת טורי הנסרים
 ושלשה טורי השקופים כי רוחב של
 חומשה עשר נסרים לא קירה את הבית
 לאורכו שהוא מאה חמה ועשה אללו
 לקרות הבית קירוי של נסרים קטנים
 נתונים על מרישין קטנים הנותרים
 מטור כרותות הארזים אל טור שלשה מרישין זה לסוף זה ושקופים מצ' צידיהן כעין
 משקוף שהדלת שוקף בו ועל אותן שקופין ראשי הנסרים הקטני נתונים בו אורכן
 של נסרים קטנים כנגד רחבן של נסרים גדולים שנתן תחלה : (ד) ומחזה אל
 מחזה . ראשי נסרים של שקוף זה למול נסרים של זה . מחזה לשון קנה ומנח' כן
 פתרו וחיצרו אלל מחוז הפנס וכל חזית שבלשון משנה כך הוא בסדר מערכ' התמיד
 וכן הוא עושה מחזה מבחוץ בפרק השותפין צ"ב ויונתן אף הוא תירגמו זוי לקביל
 זוי אלל שקופים אטומים וכן רבועים שקף כולם תירגס כלונסא וכל הפתחים
 והמזוזות שסתם מקירת מלכים עשוי פתחים פתחים מפני האויר ולכך קראו בית
 יער שדומה ליער : (ה) רבועים שקף . ת"י מרבעין וחפן כלונסא מחופים היו
 הפתחים בנסרים דקין ורבועין היו כשאר פתחי צתי ולא עשוין כפה כעין פתחי
 חולם . ומול מחזה אל מחזה . ומול של מחזה זה מוסב לקראת מחזה האחרת
 ראש הנסר לקראת ראש הנסר שלש פעמים בכל תקרה ותקרה ואיני יודע היאך :
 (ו) ואת חולם העמודים . חולם עשה לפני העמודים האלה לבית מזבח
 חמשים חמה ארכו לרחבו של בית שהיה חמשים חמה ושלשים רחבו לפני ארך

משך

אָמַר וְאָרְפוּ וְיִשְׁלָשִׁים אָמַר
 רָחְבוּ וְאוֹלָם עַל-פְּנֵיהֶם
 וְעַמּוּדִים וְעַב עַל-פְּנֵיהֶם :
 (ו) וְאוֹלָם הַבָּסָא אֲשֶׁר יִשְׁפֹט
 שֵׁם אֱלֹם הַמִּשְׁפָּט עֵשׂוּרָה וְסַפֵּן
 בְּאָרְזוֹ מִהַקְרָקַע עַד-הַקְרָקַע :
 (ח) וּבֵיתוֹ אֲשֶׁר-יֵשֵׁב שֵׁם הַצֵּדֵר
 הָאֲחֵרֶת מִבֵּית לְאוֹלָם כַּמַּעֲשָׂה
 הַזֶּה הָיָה וּבֵית יַעֲשֹׂרָה לְבֵת-
 פְּרַעְיָה אֲשֶׁר לָקַח שְׁלֹמֹה כְּאוֹלָם
 הַזֶּה : (ט) כָּל-אֵלֶּה אֲבָנִים
 יִקְרָת
 פְּרַעְיָה'ס , אֲיִינַעַן פְּאֵלְלָאֵסֵס אֲוִיפְיָהֲרַעַן . (ט) אֲלֵלַע שְׁאִינַעַן צוֹ דִּיזַעַם

פִּוּנְפֵינַג עֵלְלַעַן אִין דְּעַר לְעַנְגַע אִינְד
 דְּרִיִּיסִיג אִין דְּעַר בְּרִיִּישַׁע , זָא דָאָס דִּיא
 הָאֲלֵלַע דִּיא בְּרִיִּישַׁע דָּעַס זִיִּלְעַנְגַע בִּידְעַס
 אֲיִינְנָאָהֶם . דִּיזַע הָאֲלֵלַע כַּעַשְׂאָנְד אִוִּיס
 זִיִּלְעַן מִיט אֲיִינַעַם גַּעבַעַלְקַע דְּאָרְאוּיָהּ .
 (ו) פֿערֿנְעַר מֵאָכְטַע מֵאָן אֲיִינַע הָאֲלֵלַע
 דָּעַס טַהֲרָאָנַס , וּוְאָרְזִין עַר גַּעַרִיכְט הִילַט ,
 אָדַעַר דִּיא גַּעַרִיכְטִס הָאֲלֵלַע , אִין
 דִּיזַעַר וּוְאֲוֹרְדַע דְּעַר פֿוֹסִכְאָדַעַן מִיט
 צַעַדֶּרְנַהֲאֵלֶץ גַּעַרִיהִלַט פֿאַן אֲיִינַעַם
 עַנְדַע בִּיס צוּם אָנְדֶּרַעַן .
 (ח) דָּאָן דִּיזַע אָבַעַר , וּוְעֵלְכַעַם עַר
 כַּעַוְוָאָרְנַטַע , שְׁטָאָנְד אִין אֲיִינַעַם
 אָנְדֶּרַעַן פֿאַרְהָאָף הִינְטַעַר אֲיִינַעַר הָאֵלֶּ
 לַע , אֲוֹנְד וּוְאָרְ אֲוִיָּהּ עַבַעַן דִּיזַע אָרְט
 אָנְגַעֲלַעַנְט . אִין דִּיזַעַר הָאֲלֵלַע לִיס עַר
 אֲוִיָּךְ זִינַעַר גַּעַמְאָהֲלִין , דְּעַר טָאָכְטַעַר
 פְּרַעְיָה'ס , אֲיִינַעַן פְּאֵלְלָאֵסֵס אֲוִיפְיָהֲרַעַן . (ט) אֲלֵלַע שְׁאִינַעַן צוֹ דִּיזַעַם

רשי

באור

מוֹסָךְ הַבַּיִת אֵל שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ הַיְהוּדִי
 קְרוּיָה אֲוֹרְךְ וְהַקְרָקַע קְרוּיָה רֹחַב :
 וְאוֹלָם עַל פְּנֵיהֶם . אֲוֹלָם גְּבוּהַ עֵשָׂה עַל
 כָּל הַבַּיִת : וְעַמּוּדִים וְעַב עַל פְּנֵיהֶם .
 וְעַל כְּרוֹתוֹת אַרְצִים שַׁעַל הַעַמּוּדִים
 הַחַתְּחוּנִים הַיָּבֵב עַל עַמּוּדִים אַחֲרִים
 וּמוֹרִישִׁין מֵעַמּוּד לְעַמּוּד הַעַמּוּדִי לְאַרְזוֹ
 צִהַן לְלַעַז מִזֶּה לְזֶה וְהַעֲבִים לְקִירוֹ
 הַעֲלִיִּים . עַב הוּא מְרִישׁ כְּמוֹ שְׁטַיִט
 וְהַעֲבִים אֵלּוֹ הַמְרָשִׁים : (ו) וְאוֹלָם
 הַכֶּסֶס . וְאוֹלָמָא לְאַתְקַנָּא תְּמוֹן כּוֹרְסִי לְבַיִת דִּין דְּדִחִין תְּמוֹן פְּרוֹסְדָּא לְבַיִת דִּינָא
 עַבִּיד פְּרוֹסְדָּא לְשַׁן פְּרוֹסְדוֹר . וְסַפֵּן צֵאֲרָז . מַחּוּפָּה קְרָקַע הַרְגַּפָּה בְּאַרְצִים : מִן
 הַקְרָקַע . ת'י מִן חוּשִׁיא וְעַד חוּשִׁיא מִיִּסוּד כּוֹתֵל זֶה וְעַד יִסוּד כּוֹתֵל זֶה : (ח) וּבֵיתוֹ
 אֲשֶׁר יֵשֵׁב שֵׁם . דִּירָה גְּמוּרָה לְאוֹלָם שֵׁם : מִבַּיִת לְאוֹלָם . לְפָנִים מִן אֲוֹלָם שֵׁל בַּיִת
 יַעֲרֵר הַלְבָנוֹן : וּבַיִת יַעֲשֶׂה לְבַת פְּרַעְיָה . עֵלְהָ בְּלַבּוֹ לַעֲשׂוֹת בַּיִת לְבַיִת פְּרַעְיָה : כְּאוֹלָם
 הַזֶּה . כְּמוֹעַשֵׂה הַאוֹלָם הַזֶּה : (ט) כָּל אֵלֶּה . כָּל הַבְּנֵים הָאֵלֶּה עֲשׂוּיִים כְּבִידוֹת :
 כְּמוֹדַת גִּזִּית . כְּמוֹדַת אֲבָנֵי גִזִּית מוֹדָה אַחַת הִיא לְאַבְנֵי גִזִּית בְּמוֹדִינָה :

פְּנֵיהֶם . עַל פְּנֵי הַעַמּוּדִים , אֲשֶׁר הֵבִית נִכְיִן
 עֲלֵיהֶם . וְהָיָה אִם כֵּן אֲוִיָּךְ הַאוֹלָם לְרוֹחַב
 הַבַּיִת , כְּמוֹ אוֹלָם בֵּית ה' . (ו) מִהַקְרָקַע
 עַד הַקְרָקַע , ר'ל עַל פְּנֵי כָּל הַקְרָקַע אוֹלָם
 הַמִּשְׁפָּט מִיִּסוּד הַכִּתֵּל זֶה עַד יִסוּד כּוֹתֵל זֶה
 שְׁכַנְנְדוֹ . (הַרְלֵב"ג) . (ח) לְאוֹלָם . אֲיִינְנו
 הַאוֹלָם הַנּוֹכַח . הַצֵּדֵר הָאֲחֵרֶת . הִיא עוֹד
 חֲזַר גְּדוּלָה , וְהִיא סְבִיבָה כָּל הַבַּיִת מִסָּף , אֲךְ
 הַחֲזַר הַזֶּה הִיא מִכַּפְּתֵים . (ט) מִבַּיִת
 וּמַחוּץ . כַּמִּנִּי שְׁטַחִיהֶם הַנְּרָאִים אַחַד נְרָאִים
 מִכַּפְּתֵים וְאַחַד מִכַּתָּן . (הַרְלֵב"ג) . עַד
 הַטַּפְחוֹת

בויע ווארען זעהר שווער , נאך איינעם
בעשטימטע מאַס געהויען , אונד אויף
ביידען זייטען מיט זענען געשניטטען ;
זא וואהל פֿאַם גרונד ביס צום דאַכע ,
אַלס פֿאַן אויסען ביס צום גראַסען פֿאַר
דאָף הין . (י) דער גרונד וואורדע
מיט שווערען אונד גראַסען קוואַדער
שטיינען , פֿאַן אַכט ביס צעהן עללען ,
געלעגט , (יא) דאָז געביידע זעלבסט
אַבער וואורדע צום טהייל מיט שווערען ,
נאך איינעם בעשטימטען מאַס
געהויענען שטיינען , צום טהייל מיט
צעדערנבאלקען אויפֿגעפֿיהרט .

(יב) דער גראַסע דאָף , דער דאָז
געביידע אומגאַב , וואַר פֿאַן דרייַ
זייטען מיט געהויענען שטיינען , אונד
פֿאַן איינער זייטע מיט צעדערנען באַר
קען איין געשלאַססען . עבען זאָ וואַר
אויך דער אינגרע פֿאַרהאָף דעם טעם
פעלס אונד דער האַללע אָן דעם וואַהנ
דוויזע שלמה'ס . (יג) דער קעניג
שלמה שיקטע אונד ליס חירם אויס צור
האַלען . (יד) דויער וואַר דער זאָהן

יקרת במדות גזית מגררות
במגרה מבית ומחוי וממסד
עד הטפחות ומחוי עד החצר
הגדולה : (י) ומיסד אבנים
יקרות אבנים גדלות אבני עשר
אמות ואבני שמנה אמות :
(יא) ומלמעלה אבנים יקרות
במדות גזית וארו : (יב) וחצר
הגדולה סביב שלשה טורים
גזית וטור כרות ארזים ולחצר
בית יהודה הפנימית ולא אלם
הבית : (יג) וישלח המלך שלמה
ויקח את חירם מצור : (יד) בן
אשה אלמנה הוא ממטה נפתלי

ואביו

איינער וויטטווע אויס דעם שטאַממע
נפתלי

באור

רשי

הטפחות , שמי קורה , כמו וימיני טפחה
שמים (ישעיהו מ"ח) . (רש"י) . (יד) ממטה
נפתלי , הוא היה ממטה כפתלי , ואמו מבנות
דן , כמו שאמר בדברי הימים בן אשה למכה
מבנות דן . ומה שאמר ואביו איש טורי , שהיה
גד בטר , כמו עובד אדום הגתי , כילו היה ,
ולפי

וממסד עד הטפחות . בגובה היה
הבנין הזה עשוי באבני גזית החלה מן
היסוד עד שמי קורה . ממסד לשון
יסוד : הטפחות . שמי קורה כמו
וימיני טפחה שמים : ומחוי . לגד החץ
היה כל משך הקירות באבנים הללו
עד החצר הגדולה : (י) ומיסוד אבני גדולות . והיסוד שנתוך הקרקע היה של
אבנים גדולות יותר ממה גזית : (יא) ומלמעלה אבנים יקרות . ומלמעלה
ליסודות היו אבנים יקרות עד הטפחות כמו שנאמר למעלה . והרז . וחפי נסרין
דארזא כמו שנאמר וספון בארז : (יב) שלשה טורי גזית . החומה עשויה שלש
נדבכין של אבנים ונדבך של עץ עליהם : (יד) חרש חומן . וימלא את החכמה ואת
החכונ' ואת הדעת . שלשה כלי חומנו' שהעולם נברא בהן של בחכמ' יסד חרן כונן
שמים

וַיֵּאבְדוּ אֱשֵׁרֵי הַרְשׁ נְחֻשֶׁת
 וַיִּמְלֵא אֶת־הַחֲבֵמָה וְאֶת־
 הַחֲבוּנָה וְאֶת־הַדַּעַת לַעֲשׂוֹת
 כָּל־מְלָאכָה בְּנְחֻשֶׁת וַיָּבֹא אֶל־
 הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וַיַּעַשׂ אֶת־כָּל־
 מְלָאכָתּוֹ : (טו) וַיִּצַר אֶת־שְׁנֵי
 הָעַמֻּדִים נְחֻשֶׁת שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה
 אַמָּה קוֹמַת הָעַמּוּד הָאֶחָד וְחוּט
 שְׁתֵּיבַע עֶשְׂרֵה אַמָּה יָסַב אֶת־
 הָעַמּוּד הַשֵּׁנִי : (טז) וַיִּשְׁתִּי כְתָרוֹת

נפחלי , זיין פֿאַטער וואָר איין צורו ,
 קונסטאַרבייטער אין קופֿפֿער , פֿאַלל
 וויזוהייט , פֿערנונפֿט אונד קענטניסען ,
 אַללערליי אַרבייט אַויס דיזעם
 מעטאַלל צו מאַכען . ער קאַם נון צום
 קעניג שלמה , אונד פֿערפֿערטיגטע
 אַללעס , וואָס דיווער נעטהיג האַטטע .
 (טו) ער מאַכטע נעמליך צווייא עהרנע
 ויילען , דערען יעדע אַכטצעהן עללען
 האָך וואָר , אונד אַיינע שנור פֿאַן
 צוועלף עללען קאַנטע זאָ וואָהל דיא
 אַיינע , אַלס דיא אַנדרע ויילע אומט
 פֿאַססען , (טז) פֿערנער צווייא קנייפֿע ,
 אַויס קופֿפֿער געגאַססען , אַבען אויף
 דיא

עֲשֵׂה לָחֵת עַל־רֵאשֵׁי הָעַמּוּדִים

מצק

באור

רשי

ולפי שגר בנת קראו גתי * (הרד"ק) *
 (טו) ויצר אח שני העמודים , ר"ל שהוא
 עושה כורתם , מפני עזותו הדפוס , שבו
 השליך הנחשת אחר שהתיכו * (רלב"ג) *
 שמנה עשרה אמה קומת העמוד האחד *
 נכסר דברי הימים התבאר שקומת שניהם
 היתה שלשים יחידות אמות , ויחסר מזה אם
 כן אמה * ואפשר שנאמר , שלא דקדק בזה ,
 כמו שלא דקדק בכמו האופן הזה במקומות
 רבים * (מדברי הכל) * יסוב * (את העמוד
 האחד , וכו') את העמוד השני * והטעם
 שהקפת כל עמוד היה י"ב אמה *
 (טז) הכתרת * מלשון כתר מלכות (אסתר
 א')

שמים בתבונה בדעתו תהומות נבקעו
 בשלשתן נבנה הבית : (טי) את שני
 העמודים * שהעמוד בחול' וכן וכו' :
 שמונה עשרה אמות קומת וגו' * ונדברי
 הימים הוא אומר שלשים וחמש אמה
 קומתן שינקו שניהם כאחת והאמה
 החסרה אומר אני חצי אמה היתה לכל
 אחד בראשו שאינה דומה למלאכת שאר
 העמוד כמו שאמר למטה צענין ועל
 ראש העמודים נעשה שושן : וחוט' צ
 אמה יסוב העמוד השני * לימוד שהיה
 ד' אמות על ד' אמות עגול שכל שיש

בהיקפו שלשה טפחים יש בו רוחב טפח יעוצו ארבע אנצעות והוא חלול מפרש
 בסוף ספר ירמיה והרי זה מקרא קצר פירוש אורכו של אחד וילמד השני ממנו
 ופירש היקפו של שני וילמד מונו הראשון וכן תירגם יונתן וחוט משך תרתין עברי
 אמין מקיף ליה וכן לעמודא תנינא : (טז) ושתי כותרות : פומיי' לש' בלע' ז
 (Pommelle) אפפיל פארמיג וכן שמות כ"ה ל"א 'גפני' ב'י"ד) : מונק * טרי"ש
 גיטי'ר בלע' ז (Etre gette) כמו עטיר געטע בל"א וואָר געגאָסן) * חמש אמות
 קומת הכותרת האחת * ובסוף הספר הוא אומר שלש אמות שנינו במשנת ארבעי'

דיא זיילען צו ועצען , דער איינע קנויף
 וואר פינף עללען דאך , אונד דער
 אנדרע עבענפאללם פינף עללען .
 (יז) לויבווערק וויא דאן לויב דער ביימע
 געפארסט , אויף שנירען וויא קעסטען
 געפלאכטען , ווארען צור ציהרדע אן
 דען קנויפען איבער דען זיילען ; זיבען
 רייהען וואלכער פערציהרונגען ווארען אן
 יעדעם קנויף . (יח) ער מאכטע פער-
 נער צווייא רייהען גראנאטעפפעל (אום
 דיא קנויפע) הערום , דיא אן רעם
 לויבווערק הינגען , אום דיא קנויפע
 איבער דען זיילען צו בערעקען ; זא
 וואהל

מצק נחשת חמש אמות קומת
 הכתרת האחת וחמש אמות
 קומת הכתרת השנית ;
 (יז) שבכים מעשה שבכה
 גדלים מעשה שרשרות לכתרת
 אשר על ראש העמודים
 שבכה לכתרת האחת ושבעה
 לכתרת השנית : (יח) ויעש את
 העמודים ושני טורים סביב על-
 השבכה האחת לכפות את-

הכתרת אשר על ראש הרמנים

באור

רשי

א) , והארמי אמר : קרובתא , קרוב למלה
 הרומית קארנא (קראנע) . (יז) שבכים -
 מוקפות מעלים ופרטים ,
 והשכים היו על הגדילים . (יח) ויעש את
 העמודים , המקרא הזה מסידר הוא , ובמקו'
 מלת עמודים נרדף להיות רמנים , וכן
 להיפך . דוק ותשכח . ובאמת יש ספרים
 שכתוב

ותשע מדות שתי אמות התחתונים של
 כותרות היו שוות לעמוד שלא היה בסך
 נורה ושלש העליונות היו עודפות לחזק
 מוקפות נורה שנה' שבכים מעשה שכה
 כמין לולבין של דקל היו מוקפות וחומר
 חני שלא מנה אותן שתי אמו' התחתוני'
 בסוף הספר לפי שהיו שוות לעמוד
 והעמוד תחוב כותרת שתי אמות : (יי) שבכים מעשה שכה . השכות שהיו
 להם דומות כמין כיפה שקורין קוויפ' א כל ג' (מבואר שמות כ' הד') מעשה שכה
 מוקפות היו נורות של לולבין דקל כמו ועל שכה יתהלך וגדילי' היו להם כמעשה
 שרשרות : שבעה לכותרת האחת . שבעה ל לבים היו להקיף חחד לשכב' אחת ושני
 טורים של רימונים ושל נחושת הרימונים תחובים נשרשרת המקפת את הכותרת
 כך מפורש בדברי הימים ובמשנת ארבעים ותשע מדות : (יח) לכפות את הכותרת
 אשר על ראש הרימונים . הרי זה מקרא מסורס לכפות הרימונים את הכותרת
 אשר על הראש וכן היו הכותרות עשויות לפי סדר משמעות המקראות כמין שני
 חגנים היתה כל אחת חגן התחתון קיבולו למעלה והוא קרוי גולה כמו שנאמר
 בענין וגולות הכותרות ותירגמו יונתן חגני קרנוותא הענין כפוי על התחתון בית
 קיבולן למט' היא הקרוי' שכה כמה שנאמר בענין זה והשכות שתיים לכפות
 את שתי גלות הכותרות כמנחת רחבה במקום הדבק ומשופעת ויורדת והוא קרוי

בטן וכן ת"י מלעומת

הבטן

הַרְמְנִים וְכֵן עָשָׂה לְכַתְּרֵת
 הַשְּׁנִיחַ: (יט) וְכַתְּרֵת אֲשֶׁר עַל-
 רֹאשׁ הָעַמּוּדִים מַעֲשֵׂה שׁוֹשַׁן
 בַּאֲוָלָם אַרְבַּע אַמּוֹת:
 (כ) וְכַתְּרֵת עַל-שְׁנֵי הָעַמּוּדִים
 גַּם-מִמַּעַל מְלַעֲמַת הַבֶּטֶן אֲשֶׁר
 לַעֲבֹר - שִׁבְכָה וְהַרְמוֹנִים
 מֵאֲחֵים טָרִים סָבִיב עַל הַכַּתְּרֵת
 הַשְּׁנִיחַ: (כא) וַיִּקַּם אֶת-
 הָעַמּוּדִים לְאֵלֶם הַהִיכָל וַיִּקַּם
 אֶת-הָעַמּוּד הַיְמָנִי וַיִּקְרָא אֶת-
 שְׁמוֹ יָכִין וַיִּקַּם אֶת-הָעַמּוּד
 הַשְּׂמָאלִי וַיִּקְרָא אֶת-שְׁמוֹ בַעֲזֵי:

וּאָהֵל כִּיֵּא דַעַם אֵינְעוּן , אֵלֶם כִּיִּים
 אַנְדְרֵעוּן וְקִנּוּיָף . (יט) דִּוּעַ קִנּוּיָפֵעַ
 וּוְאָרְעוּן לִילִיעַנְפֵּרְמִיג , וּוִיא (דִּיא
 קִנּוּיָפֵעַ) אֵינ דַּעַר הַאֲלָלֵע , אֹנְד
 הַאֲטָטְעוּן פִּיר עֵלְלֵעוּ (אִים דֹּרֶב־
 מַעַסְסֵעַר) . (כ) דִּיא צוּוִיאֵ הֹנְדֵרֵרֵט
 גֵּרֵאֲנָאֲטֵעַפֵּעַל הִינְגֵעוּן אֵינ צוּוִיאֵ רִיִּיהֵעוּ
 אֹם דִּיא קִנּוּיָפֵעַ אֹיָף דַּעוּ וּוִילֵעוּן הַעֵרוּם ,
 נַעֲמִלִיד (אֵינְעֵ רִיִּיהֵע) אָבַעֲרֵהֶאֲלָב
 אֹנְד (אֵינְעֵ רִיִּיהֵע) אֹנְטֵעֲרֵהֶאֲלָב
 דַּעַם בּוּיֵכַעַם , אֹם וּוֵעֵלְכֵעוּ דָּאָו לּוּיֵב־
 וּוֵעֵרְקֵוּוּאָר . (כא) דִּוּעַ וּוִילֵעוּן רִיִּכְטֵעַ־
 טַע עַר אֵינ דַּעַר הַאֲלָלֵעַ דַּעַם הַיִּכְלֵם
 אֹיָף , שְׁטַעֲלִטֵעַ אֵינְעַ דַּאֲפֵאָן צוּר
 דַּעֲכְטֵעוּן וּוִיטֵעַ , אֹנְד נַאֲנְטֵעַ וּוִיא יִכִּין ,
 אֹנְד דִּיא אַנְדֵרֵעַ צוּר לִינְקֵעוּן וּוִיטֵעַ ,
 וּוֵעֵלְכֵעַ עַר בּוּעוּ נַאֲנְטֵעַ ,
 (כב) אֹנְד וַעֲצֵטֵעַ אֹיָף דִּיא וּוִילֵעוּן דַּעוּ
 לִילִיעַנְגַּ

רשי (ככ) ועל ראש העמודים מעשה באור שושן

הַבֶּטֶן לְקַבֵּל דּוּבְקָא וְגוֹבַה שְׁחֵי הַאֲגֻמֹת
 הַאֲלֵם אַרְבַּע אַמּוֹת וְזֶהוּ שְׁחֵי מַעֲשֵׂה
 שׁוֹשַׁן בַּאֲוָלָם אַרְבַּע אַמּוֹת מִטְּוִיִּירוֹת הַיּוֹ
 צַם כְּמִין פְּרָחֵי שׁוֹשַׁנִּים כְּדֶךְ הַצִּיּוּרִין
 צְכוּתֵל הַאֲוָלָמוֹת אַרְבַּע אַמּוֹת גּוֹבַה
 וְהַאֲמִם הַחֲנוּשִׁית הִיא כּוֹתֵרֵת קֵטְנָה
 לְמַעַל מִן הַגְּדוּלָה הִיא שְׁחֵי מַעֲשֵׂה וְכּוֹתֵרֵת
 עַל שְׁנֵי הָעַמּוּדִים : (כ) גַּם מִמַּעַל
 מֵעוֹמֹת הַבֶּטֶן . שְׁחֵי לַעֲבֹר הַשְּׁכֵכָה
 צַם הַשְּׁכֵכָה צְשׁוּלִיָה הִיא בַּחֲמֵלֵעַ
 צַמּוּקִים הַדְּבַק שְׁעַל הַשְּׁכֵכָה מִדּוּבְקַת
 צְגוּלָה אֲשֶׁר תַּחְתִּים : וְהַרְמוֹנֵי מַחְתִּי .
 רְמוֹנִים עֲשׂוּיִין שְׁנֵי טוּרִים סָבִיב מִחֻרְזֵי
 צְשִׁלְשֵׁלֵת וּמִקִּיפִין אֶת הַשְּׁכֵכָה : עַל
 הַכּוֹתֵרֵת הַשְּׁנִיחַ אֵף זֶה מִקְרָא קִנְרַע עַל
 הַאֲחַת וְכֵן עַל הַשְּׁנִיחַ : (כב) וְעַל רֹאשׁ
 הָעַמּוּדִים

שְׁכֵכָה צַם כֵּן . (יט) מַעֲשֵׂה שׁוֹשַׁן י
 (כּוֹתֵרֵת , אֲשֶׁר עַל רֹאשׁ הָעַמּוּדִים) בַּאֲוָלָם .
 אַרְבַּע אַמּוֹת . נְקוּטֵר , כִּי אֵלֶם הִיא צְהִיָּקָף ,
 לֹא יִהְיֶה עֵרֶךְ רֵאשִׁי בֵּין הָעַמּוּדִים וּבֵין הַכּוֹתֵרֵת .
 (כ) וְכּוֹתֵרֵת וְכוּ' , טַעַם הַכְּתוּב הוּא ,
 שְׁהַרְמוֹנִים הֵינְטְלוּיִם צְשִׁנֵי טוּרִים עַל כּוֹתֵרֵת
 אֶחָד , מֵאֵה רְמוֹנִים צְטוּר אֶחָד מִמַּעַל
 הַשְּׁכֵכָה , וּמֵאֵה רְמוֹנִים צְטוּר הַשְּׁנִי מִלְּמַטָּה
 לַשְּׁכֵכָה , וְהַשְּׁכֵכָה הִיא מִקְפַת אֶת צַמּוּקֵי
 הַכּוֹתֵרֵת , וַיִּקְרָא מִקִּים הַכּוֹתֵרֵת , אֲשֶׁר שֵׁם
 הַהִיָּקָף הַגְּדוּלָה צַמּוּקֵי (אֹיִשְׁלֵאֲדוּנְג) .
 וּמַעֲשֵׂה הַמִּקְרָא הַמְּכֻרָם הוּא כֵּן הִיא :
 וְהַרְמוֹנִים מֵאֲחֵים טוּרִים סָבִיב עַל כּוֹתֵרֵת עַל
 שְׁנֵי הָעַמּוּדִים וְכוּ' עַל הַכּוֹתֵרֵת הַאֲחַת וְעַל
 הַכּוֹתֵרֵת הַשְּׁנִיחַ . (כג) לְאֹלֶם הַהִיכָל .
 כְּמוֹ בַּאֲוָלָם הַהִיכָל , וְכַמּוֹהוּ כִּי אֵיִשׁ הַרְנְתִּי
 לַפְּנֵי (רֵאשִׁית ל' כ"ג) צְפַנְעִי , וְרַבִּים
 וּלְשׁוֹ . (ד"ק) . (כב) וְעַל רֹאשׁ

העמודים

ליליענפערמיגען קנויף . אונד זא וואר
 דיא ארכייט דער זיילען פאללענדעט .
 (כג) נון פערפערטיגטע ער איינען
 גראסען קעססעל (אדער טויכבאר) ,
 פאן קופפער געגאססען . דיוער וואר
 רונד , האטטע פאן איינעם ראנדע בים
 ום אנדערן (ד . א . א . אים דורכ
 מעססער) צעהען עללען , איז דער
 העהע פינף עללען , אונד איינע שנור
 פאן דרייסיג עללען קאנטע איהן אומ
 פאססען . (כד) אונטער דעם ראנדע
 רינגס אומהער ווארען קאלאקינטען ,
 צעהן אויף איינער עללע ; זיא אומ
 גאבען דען קעססעל פאן אללען זייטען
 אין צווייא רייהען , אונד ווארען מיט
 איהם אין איינס געגאססען .

שושן ויהם מלאכת העמודים :
 (כג) ויעש את הים מוצק עשר
 באמה משפתו עד שפתו עגל
 סביב וחמש באמה קומחו וקוה
 שלשים באמה יסב אתו סביב :
 (כד) ופקעים מתחת לשפתו
 סביב כבבים אתו עשר באמה
 מקפים את הים סביב שני
 טורים הפקעים יצקים ביצקתו :
 (ככ) עמר

(כה) דיור

באור

רשי

העמודים . (הקיס) וכו' . (כג) ויעש את
 הים . נקרא פה כלי גדול מזויק מים רבים
 לרחצה ים בהעתקת הוראה (שפראכ
 פיגור) * וקו וכו' . או הסיקף על דרך
 הקירוב או הקוטר על דרך הקירוב , כי אם
 יהיו שניהם משבן מד קדק'עלה להיקף יותר
 מל"א אמות * (כד) עשר באמה , עשר
 מהם היו עולים באמה * (מדברי רלב"ג) .
 (כו) כמעשה

העמודי מעשה שושן . חזי חמה בראש
 כל אחד היה כותלו רק כשושן ושאר
 העמוד עוביו ד' אצבעו' נבז לכך לא
 נזנית חותה חמה זיליקת העמודים
 בדברי הימים לפי שלא היתה שזה
 למלאכת העמוד : (כג) עשר בחמה
 משפתו עד שפתו . באומצעתו שכל
 רוחב כלי עגול באומצעתו הוא : וקו
 שלשים באמה . זהו שאמר כל שיש בהקיפו שלשה טפחים יש בו רוחב טפה
 הקיפו שלשים ורחבו עשר ומתוכו הוא מורד : קומתו . עומקו בדברי הימים
 הוא אומר שעשאו לרחיצת הכהנים לטבול בתוכו : (כד) ופקעים . גלף
 לורת ציעין תרגם יונתן : מתחת לשפתו . בשלש אמות תחתונות שהיו
 מרוצעות שכן שנינו בגמרא דעירובין שלש תחתונות מרוצעות ושתי עליונות
 עגולות ואי אפשר לן להכיל אלפים בת שהם מאה וחמשי' וקוה טהרה ארבעו'
 לא צענין זה כמו שפירשו רבותינו בעירובין ועליונות מרוצעות והתחתונות
 עגולות אי אפשר לומר דבן כתיב עגול סביב משפתו לכך הוא אומר בפקעים
 כללו עשר באמה מקיפין את הים סביב שצמקום ריבועו והיקפו ארבעים אמה
 לכל רוח אבל במקום עיגולו אי אפשר לומר עשר באמה סביב : שני טורים
 הפקעים יצקים . ביצקתו . הכל מונק יחד לא שהצר לו את הפקעים אחר
 יציקתן על ידי מהמרת או על ידי דבק שקורין שלדור' א' בלע"ז (עין שם כ"ה

יח

(כה) עִמָּד עַל־שְׁנֵי עֵשָׂר בָּקָר
 וְשִׁלְשָׁה פָּנִים וְצְפוֹנָה וְשִׁלְשָׁה
 פָּנִים יָמָה וְשִׁלְשָׁה פָּנִים נֶגְבָּה
 וְשִׁלְשָׁה פָּנִים מְזֻרְחָה וְהָיָה
 עֲלֵיהֶם מְלִמְעָלָה וְכָל־אֲחֵרֵיהֶם
 בַּיְתָה : (כו) וְעָבְיוּ טַפַּח וְשִׁפְתוֹ
 בְּמַעֲשֵׂה שִׁפְת־כּוֹס פָּרַח שׁוֹשָׁן
 אֲלֵפִים בֵּת יָכִיל : (כז) וַיַּעַשׂ אֶת־
 הַמְּכֻנּוֹת עֵשָׂר נְחֹשֶׁת אַרְבַּע
 בְּאֵמָה אַרְבַּע הַמְּכֻנּוֹת הָאֲחֵרֹת
 וְאַרְבַּע בְּאֵמָה רְחֵבָה וְשִׁלְשׁ
 באמה

רש"י

י"ח) : (כה) וכל אחוריהם של
 צקרים הללו ביתה אל תחת הים היו
 אחוריהם פוגים שנים שצנפין לקראת
 שזדרום ושל מזרח כנגד של מערב :
 (כו) ועוביו טפח שוליו ודופנותיו
 לא שעל פיו הים דק ומרוקע ומרודד
 כמעשה שפת כוס ששותין בו ומנוייר
 פרח ושושן : אלפים בת ששת אלפים
 סחין שהבת בת ג' סחין שנאמר האיפה
 והבת תוכן אחד נמלאו חמשים ומאה
 מוקים טהרה הארבעים מאות מאה

(כה) דיוער קעססעל ריהטע אויף
 צוועלף רינדערן , פֿאַן דענען דרייַזיג
 מיט דעם געוויכטע געגען נאַרדען ,
 דרייַא געגען וועסטען , דרייַא געגען
 זידען אונד דרייַא געגען אָסטען גערייַבֿ
 טעט וואַרען . אויף איהרען ריקען לאַג
 דער קעססעל , אונד איהרע הינטער־
 טהיילע וואַרען איינווערטס געקעהרט .
 (כו) דיא דיקע דעם קעססעלס וואַר
 איינע האַנדברייַט , אונד איין ראַנג
 וואַר וויא דער ראַנג אַן דעם קעלבע
 איינער בליהענדען לייליע , צווייַא
 טויזענד בת פֿאַססטע ער .
 (כז) ער מאכטע פֿערנער צעהן קופֿפֿע
 ערנע געשטעללע , יעדעס וואַר פֿיר
 עללען לאַנג , פֿיר עללען ברייַט אונד
 דרייַא

באור

(כו) במעשה שפת כוס פרח שושן .
 שפת הים היתה עשויה כמעשה שפת החלק
 באסנה פירחת הנקרא כוס (קעלך)
 בחמת הימים (באטאניק , קרייטער
 קונדע) . וכן מתורגם אשכנזית . אלפים
 בת יכיל . הכה אמר בזה המקום אלפים בת
 יכיל , ונסכר דברי הימים (ב' ד' ה') אמר
 מחזיק בתים שלשת אלפים יכיל , ואמר דו"ל
 שאר נזכר בזה המקום הוא בלח אך ביבש
 מחזיק יותר מפני הגדש , ויהיה אם כן גדש
 הים מחזיק כמו חצי השיעור שמחזיק הים .
 וזה אפשר , כי שהים הדבר הנגדש עולה על
 הים

מקוואות והעשרים מאות חמשים מקוואו' ואף כשתחלוק הכל לפי מדה ששיערו
 חמשים אמה על אמה ברום ג' אמות למקוה תמצאנו כן שלש אמו' המרובעות מאה
 מקוואות ולשתים העגולות חמשים מקוואות שהמרובעות יתר על העיגול רביעית
 ובדברי הימים כתיב הים שלשת אלפים פירשו רבותינו צמדת היבש שהגודש הים
 שלים בבית הקיבול : (כו) ושלש באמה קומתה . של מכונה לצד קומת האופן
 שהיא יושבת עליו אמה וחצי אמה וגובה המכונה אמה וחצי ארבע באמה אורך
 וגומר האמה גובה היתה מרובעת אבל חצי האמה היתה עגולה שנאמר וצראש
 המכונה חצי האמה קומה עגול סביב :

(כח) מסגרות

דרייא עללעו האך • פאלגענדער
 געשטאלט וואר יעדעס געשטעלר גע-
 ארבייטעט : פאן אויסען אומגאכען עס
 לייסטען, וועלכע צווישען דען געווימזען
 אנגעבראכט ווארען • (כט) אן דיזען
 לייסטען ווארען פֿיגורען פֿאן לעווען,
 רינדערן אינד כרוכים, עכען זא אן
 ביידען געווימזען, אָכען אונד אונטען
 (ד • א • פֿאסטאמענט • אונד פֿוס גע-
 זימוע) • דיא לעווען אונד רינדער
 ווארען פֿעסט דאראן געלעטעט, אונד
 אויף בלעכען געארבייטעט •

בִּאמֶה קֹטְחָהּ: (כח) וְזֶה מַעֲשֵׂה
 הַמְּכֹנָה מִסְגְּרוֹת לָהֶם וּמִסְגְּרוֹת
 בֵּין הַשְּׁלֵבִים: (כט) וְעַל-
 הַמְּסֻגְרוֹת אֲשֶׁר בֵּין הַשְּׁלֵבִים
 אֲרִיֹוֹת בָּקָר וּכְרוֹבִים וְעַל-
 הַשְּׁלֵבִים בֵּן מִמַּעַל וּמִתַּחַת
 לְאֲרִיֹוֹת וּלְבָקָר לִיּוֹת מַעֲשֵׂה
 מוֹרָד: (ל) וְאֲרִבְעָה אֹפְנֵי

(ל) יעדעס געשטעלל האַטטע פֿערנער פֿיר נחשת

באור

רשי

היס שיעור רב • (רלב"ג) • (כח) וזה
 מעשה המכונה לכל מכונה יש שלשה
 חלקים : חלק הראשון הסמוך לארץ נקרא
 בלשון אשכנזי (פוסגעווימוע), וחלק השני
 העומד עליו יקרא (דער ווירפֿעל) ועליו
 שוכן השלישי הנקרא (פֿאסטאמענט
 געווימוע) • השני חלקים הראשון והשלישי,
 רחבים מכל נד יותר מחלק השני והם נקראים
 פה שלבים, וחלק שני קורא בשם כרן • וכניב
 לכל מכונה היו מסגרו שוכנות, לא עומדות,
 וכעשו לעלות בהן אל הכיור לרחצה בו, כי
 הוא היה נבוכין הארץ כקומת איש • ועל
 המסגרות היו תמונות אריות ובקר,
 והתמונות ההן לא היוקו עם המסגרות, רק
 חוברו בהן, כאשר ידוקעו פחים •
 (כט) ליוות, מדובק • (הכשדי) • מורד,
 מלאן ויורד את הזהב (למעלה מזה ו"ו ל"ג) •
 (לא) ופירו

(כח) מסגרות להם • ראיתי במשנת
 מ"ט מודות המסגרות כמין טבלאות
 מסגרות להם המסגרות מיד חופן ליד
 חופן הוא עץ התחוב בחוף החופן
 בנקב וקרוי אי"ש של בלע"ז Esfeu. הוא
 אי"ש"א, כל"א חקסע, רחדחקסע)
 וארבעת האופנים צמכונה מסגרות
 מוכאן ומסגרות מוכאן מארבע נדדין
 וזין זו לזו ארבע אמות רוחב ומלמעלה
 סרנים כמו נסרים מול המסגרות
 והשלבים מן התחתונה לעליונה ומסגרו'
 אחרות זין השלבים כעין מלאכ' כרעי
 המטה של בני כפר שאינן עגולים אלא
 פלט לצור בהם האריו' וכרוכים ואומר
 חני שהשלבים הללו כמין שליבו' סולם
 כמין וקלו' נחשת זקופין על המסגרו' התחתונה בשנים וג' זין וקל למוקל מסגרו'
 קבוע' משליבה לשליבה וי"ת כן תירגמו שליבה': (כט) ועל המסגרות אשר זין
 השלבים • היו מוויירות נורות אריות ונורות בקרים וכרוכים • ועל השלבים כן •
 בסים להוסיב הכיור עליו מלמעלה למסגרת אשר על ראשם • ומתחת לאריות
 ולבקר • המדוקמין על המסגרות שזין השלבים • ליוות מעשה מורד • ליוות כמין
 זכר ונקבה מתווכרין זה בזה • מעשה מורד • מרודדין כמין ריודו טס דק ואין בולטין
 בעביו ולא הקוקים בשיקוע וי"ת לוי' מעשה מורד מדבק עובד כיבוש שולדו' ד בלע"ז:
 (ל) וארבעה אופני

נחשת למכונה האחת וסרני
 נחשת וארבעה פעמתיו כתפת
 להם מחתת לכיר הכתפות
 יצקות מעבר איש לזות :
 (לא) ופיהו מבית לפחרת
 ומעלה באמה ופיה עגל מעשה
 כן אמה ונחצי האמה וגם על
 פיה מקלעות ומסגרתיהם
 מרבעות לא עגלות :
 (לב) וארבעת האופנים למתחת
 למסגרות וידות האופנים
 במכונה

פיר קיפערנע רעדער , איינען קופ
 פערנען ווירפערל , אן דעססען פיר
 ווינקעלן שולטערבלעטטער ווארען ;
 דיוע שולטערבלעטטער ווארען נעמליך
 אונטערדאָלֶב דעס וואַשבעקענס אן
 געגאָסען , אונד פֿאַן דער אַנדערן
 וויטע געגענאיבער אַנגעלעטעט .
 (לא) דיא מינדונג דעס וואַשבעקענס
 וואַר איינע עללע האָך איבער דעם
 קראַנצע ; דיא מינדונג דעם קראַנצעס
 אַבער וואַר רונד , געמאַכט דאָ וואַש
 בעקען דאָריין צו זעצען , דאָסטע
 אַנדערטהאַלב עללען אין דער ווייטע ,
 אונד וואַר מיט פֿיגורען פֿערציהרט .
 דיא לייסטען וואַרען פֿירעקיג , ניכט
 רונד , (לב) אונד אונטער איינען
 וואַרען פֿיר רעדער , דערען אַקסען אן
 דעם

רשי

באור

אופני • שנים לפניה ושנים
 לאחרים בדרך העגלות הגדולות :
 וסרני נחשת • יונתן תירגס נסרין
 דנתשא הם הנסרים העליונים מול
 הסוגרות סרני כמו נסרים • וארבעה
 פעמותיו של כן שעליהם כתפות להם בולטות לזעלה מן הנסרים בזויו הכן ותחת
 הכיור היושב על הכן היו הכתפוי יצקות ללמוד שמתוך הכן היו הכתפות יוצאות
 ביניקה אחת והכתפות מחזיקות לכיור שלא יפול למטה לתוכו של כן : מעבר איש
 לזיות • מנד כל אחד מן הכתפות היו לזיות של זכר ונקבה מזוירות : מעבר איש •
 כמו איש אל אחיו האמורים בכרובי : (לא) ופיהו מבית לכותרות ומעלה באמה •
 פיהו של כן יוצא מתוך פיה של כותרת והכתרת הוא גג המכונה עשוי כמין פובע
 משפע מכל גדדיו ובאמל' נקבעת נקב עגול חמי' וחמי' חמ' רוחצ בעגול וסביב אותו
 נקב כמין היקף מחייה חמי' חמה גובה סביב וכך מפורש למטה בענין שגל' וברחש
 המכונה חמי' חמה קומה עגול סביב והוא קרוי פי הכותר' והכן יוצא על אותו
 היקף ושולי הכן תחובין בתוך פי ההיקף ולמעל' הימנו הוא בולט חמה וזה שאמרו'
 כחן ופיהו מבית לכותרת ומעלה באמה • ופיה עגול מעשה כן • ופיה של כותרת
 עגול דוגמ' כן העגול : חמה וחמי' חמה • רחבה בעגול וגם על פיה מוקלעו' נורת
 פרחים : (לב) וארבעת האופנים למתחת למסגרות • שהמסגרות חופן לחופן
 כמו שפירשתי • וידות האופנים • הוא

(לא) ופיהו וכו' • פי הכיור היה ממעל
 לכותרת חמה , כי על ראש המכונה היה קומה
 עגול חמי' חמה , כאשר יזכיר למטה • והקומה
 ההיא נקראת כותרת • ופיה וגומר • הכותרת
 עגולה והיא מושג הכיור • מעשה כן , מלשון
 אֵת
 ען

דעם געשטעלל אן געגאססען ווארען . יעדעס ראד וואר אנדערטהאלב עללען האך . (לג) דיא רעדער ווארען וויא איין וואגענראד געארבייטעט ; איהרע אקסען , נאבען , פעלגען אונד שפייכען , אללעס וואר אויס געגאסנעם קופפער . (לד) דיא פיר שולטערבלעטטער אן דען פיר עקען איינעם יעדען געשטעללס ווארען אויס דעם געשטעללע זעלבסט געארבייטעט . (לה) יעדעס געשטעלל דעאטטע אכען איינע רונדע ערהעהונג (איינען קראנץ) , איינע האלבע עללע האך , וועלכע גאנץ דעררום גינג . אונד זא וואהל דער קראנץ אויף דעם געשטעללע , אלס דיא אקסען אונד לייסטען ווארען מיט דעם געשטעללע איין איינס געגאססען . (לו) אבער דיא פיגורען פאן כרובים לעווען

במכונה וקומת האופן האחד
אמה וחצי האמה : (לג) ומעשה
האופנים כמעשה אופן
המרכבה ידותם וגפיהם
וחשקיהם וחשיריהם הפל
מוצק : (לד) וארבע כתפות אל
ארבע פנות המכנה האחת מן
המכנה כתפיה : (לה) ובראש
המכונה חצי האמה קומה עגל
סביב ועל ראש המכנה ידיתה
ומסגרתיה ממנה : (לו) ויפתח
על-ההלחת ידיתה ועל
מסגרתיה

באור

רשי

את הכור ואת כנו . (לו) ויפתח על הלוחות . שער הכתוב הזה : ויפתח על הלוחות על ידותיה ועל מסגרותיה כדנים ופי' . והטעם שהנרות האלה לא היו מן המכונה כידות ומסגרות , כי אם פתח אותן על לוחות ואחר כן מסגרות אופן . וכמעט איש

גבוס : ידותם . חי' יסיל : וגביהם . צויל'ש בלע"ז (Moyeu ברש"י כי מוויי' חיל בל"א דיא נאבע אס וואגן ראד וכן יחזקאל י"ג) סס הגקבים . ומשוקים . עיגולס סביב שהוא קישורן : ומסגריהם . זרועות האופנים התחובים מגביהם לחישוקי ה' שקורין ריי"ש בלע"ז (Rais. דיא שפייכע אס ראד) : (לד) וארבע כתפות . כמו שפרשתי למעלה שהוא סביב הנקבוד' פעמותיו כתיפו' להם ולא שגאן כאן חלא לומר ומן המכונ' כתפיה : (לה) חצי האמה קומה עגול היא . מחוג' כמו שפירשתי למעלה שהוא סביב הנקב ושהאמה מרובעם : ועל ראש המכונה ידותיה . הם סרני הנחשת האמורים למעלה . ומסגרותיה מונג' . מסגרות התחטנות הונקו עמה ולא שחיבדן לאחד כן : (לו) ויפתח על הלוחות ידותיה ועל מסגרותיה . התחטנות על שניהם פתח וחקק כרובים אריות ותימורות : כמעט איסוליות . פתח סביב בזכר ונקבה החונקי' בזרועותיהן כן פירשו רבותי . כמעט . לשון אחז' ודיבוק כזכר המעורה בנקבה ופירושו איש ולווייתו

ען התחוב בלוחות וקורין חי' יסיל .
במכונה . דביקים מנוקים במכונה
ביניקה אחת : (לג) כמעשה אופן
המרכבה . תרגם יונתן כעובד גלגלי
מרכבה יקרא אופן בתוך האופן שתי
וערב כמו שאמר ביחזקאל במרכבת
גבוס : ידותם . חי' יסיל : וגביהם . צויל'ש בלע"ז (Moyeu ברש"י כי מוויי' חיל בל"א דיא נאבע אס וואגן ראד וכן יחזקאל י"ג) סס הגקבים . ומשוקים . עיגולס סביב שהוא קישורן : ומסגריהם . זרועות האופנים התחובים מגביהם לחישוקי ה' שקורין ריי"ש בלע"ז (Rais. דיא שפייכע אס ראד) : (לד) וארבע כתפות . כמו שפרשתי למעלה שהוא סביב הנקבוד' פעמותיו כתיפו' להם ולא שגאן כאן חלא לומר ומן המכונ' כתפיה : (לה) חצי האמה קומה עגול היא . מחוג' כמו שפירשתי למעלה שהוא סביב הנקב ושהאמה מרובעם : ועל ראש המכונה ידותיה . הם סרני הנחשת האמורים למעלה . ומסגרותיה מונג' . מסגרות התחטנות הונקו עמה ולא שחיבדן לאחד כן : (לו) ויפתח על הלוחות ידותיה ועל מסגרותיה . התחטנות על שניהם פתח וחקק כרובים אריות ותימורות : כמעט איסוליות . פתח סביב בזכר ונקבה החונקי' בזרועותיהן כן פירשו רבותי . כמעט . לשון אחז' ודיבוק כזכר המעורה בנקבה ופירושו איש ולווייתו

וּמִסְגֵּרֵהֶיךָ כְּרוּבִים יִצְרָיִת
 וְתִמְרֹת כַּמֶּעַר אִישׁ וְלוֹחַ סָבִיב:
 (לו) כְּזֹאת עָשָׂה יְהוָה עִשׂוֹר
 הַמְכַנְּנֹת מוֹצֵק אֶחָד מִדָּה אַחַת
 קָצַב אֶחָד לְכֻלָּהֶנָּה: (לח) וַיַּעַשׂ
 עִשְׂרֵה כִּיּוֹרוֹת מְחֻשֵׁת אַרְבָּעִים
 בַּת יִכְלִי הַכִּיּוֹר הָאֶחָד אַרְבַּע
 בָּאֵמָה הַכִּיּוֹר הָאֶחָד כִּיּוֹר אֶחָד
 עַל־הַמְּכֻנָּה הַיְאֹחַת לְעִשְׂוֹר
 הַמְכַנְּנֹת: (לט) וַיִּתֵּן אֶת־הַמְכַנְּנֹת
 חֲמִשׁ עַל־כַּתֵּף הַיְבִית מִיָּמִין
 וְחֲמִשׁ עַל־כַּתֵּף הַיְבִית מִשְּׂמָאלוֹ
 וַיִּאֲתֶהֱיִם גָּתֵן מִכַּתֵּף הַיְבִית
 הַיְמָנִית קִדְמָה מִמּוֹל נֶגֶב:
 (מ) וַיַּעַשׂ חִירוֹם אֶת־הַכִּיּוֹרוֹת

לעווען אונד פאלמען , און דען אַקסען
 אונד אונטערן לייסטען . שלוב ער ערשט
 אויף בלעכע , אונד לעטעטע ויא דאן
 רינגס הערום אן דיא זייטען .
 (לו) זא אַרבייטעטע ער דיא צעהן
 געשטעללע , אַללע האַטטען איינער-
 לייא מאַאס , גוס אונד פֿאַרם .
 (לח) היראויף פֿערפֿערטיגטע ער צעהן
 וואַשבֿעקען . יעדעס הילט פֿירציג בת ,
 אונד האַטטע פֿיר עללען . אויף יעדעס
 דער צעהן געשטעללע קאם איין וואַש-
 בעקען . (לט) פֿינף פֿאַן ריווען גע-
 שטעללען זעצטע ער אן דיא זייטע דעס
 הויזעס צור רעכטען , אונד פֿינף אן
 דיא זייטע צור לינקען ; דאן טויכבאָד
 אַבער זעצטע ער אן דיא רעכטע זייטע
 דעס הויזעס פֿאַן מיטטאָנגעגען מאַרגען .
 (זיד אַסט) . (מ) דאן פֿערפֿערטיגטע
 חירם דיא אַשטעפֿע , שוויפֿעלן אונד
 בעקען

וְאֶת־הַיְעִים וְאֶת־הַמּוֹרָקוֹת

באור ויבל

רשי

איש כטעם אמרו מעבר איש , והרצון בו ,
 בהכלות כל איש מהם , והוא בקצוותיהם ,
 הססס מחונרות סביב מעצמותם . וכמוהו
 ממערה נבע (שופטים כ' ל"ג) . (רלב"ג) -
 ומכינו זכרונס לנרכה דרשו בזה מה שדרשו ,
 והדברים עתיקים . (לו) קצב . ידוע מלשון
 דו"ל . לכלהנה , ה"א האחרונה נוספת ,
 כמו ואת עלית על בלנה (סוף משלי) .
 (לט) קדמה ממול נגב , פירוש , גתן היס
 בעורה לנג דרום , משוך כלפי מזרח . (רד"ק) :
 (מ) את הכיורות . הרצון בו הסירות .
 וכן

ולפי משמעותו לווית לשון דיבוק
 שולדורא בלע"ז כמו לווית היו סס
 עשויות כווער איש והווער כמו
 שפירשנו : (לו) מוצק אחד . כסס
 שינק את הראשונה כן ינק את כולם :
 (לח) עשרה כיורות . כתוב בדברי
 הימים את מעשה העולה ידיחו צם
 ואמר רצי כיורות הן הן סידות כמוס
 דאת אמר בכיו' אש צענים וגו' זכן והכס
 בכיו' : (לט) על כתף הבית . כנגד
 כתף הבית הימני' : מכתף הב' הימני' .
 מול נגב מוקטוע יזרחית נפוטית כנגד האויר שבין כותל צפוני של בית לנג
 כותל העזרה לנג צפוני קרוי מומול נגב משוך ומרוחק מן הדרום ואין מול ומומול

ויכל חירם לעשות את כל
 המלאכה אשר עשה למלך
 שלמה בית יהוה : (מא) עמדים
 שנים וגלת הכתרת אשר על
 ראש העמודים שהים והשבכות
 שהים לבסות את שהי גלות
 הכתרות אשר על ראש
 העמודים : (מב) ואת הרמנים
 ארבע מאות לשהי השבכות
 שני טורים רמנים לשבכה
 האחת לבסות את שהי גלת
 הכתרות אשר על פני העמדים :
 (מג) ואת המכנות עשר ואת
 הכורת עשרה על המכנות :
 (מד) ואת הים האחד ואת
 הבקר שנים עשר תחת הים :
 ואת המורקות ואת כל הכלים
 שלמה בית יהוה נחשת ממרט :
 (מו) בכבר הירדן יצקם המלך
 במעבה האדמה בין סבות ובין

בעקען : אונד בעשלאם הירמיט דיא
 גאנצע ארכיים , דיא ער פיר דען קעניג
 שלמה אים טעמפעל צומאכען האטטע :
 (מא) צווייא ויילען מיט רונדען קנייפען
 דאראויף ; צווייא לויבווערקע , אום
 דיא רונדען קנייפע אויף דען ויילען צו
 בעדעקען ; (מב) פיר רונדערט
 גראנאטעפעל פיר דיא ביידען לויב-
 ווערקע , פאן וועלכען צווייא רייהען
 אן יעדעס לויבווערק ווארען , אום דיא
 קנייפע אויף דען ויילען צו בעדעקען ;
 (מג) צעהן געשטעללע מיט דען צעהן
 וואשכעקען , וועלכע אויף איהנען
 רוחטען ; (מד) איין גראסער קעססעל
 אונד צוועלף רינדער , דיא איהן טרוגען ;
 (מה) אשטעפעע , שויפעלן אונד
 בעקען . אללע דיזע גערעטחע , דיא
 חירום פיר דען קעניג שלמה אין דעם
 טעמפעל מאכטע , ווארען אויס פאליר-
 טעם קופפער . (מו) אים ירדנ'ס
 קריינע , צווישען סכור אונד צרחו ,
 לים זייא דער קעניג אינדער האהלען
 ערדע

(מה) ואת הפירות ואת היעים
 האהל אשר עשה חירם למלך
 (מו) בכבר הירדן יצקם המלך

צרחן רשי

האלה ק' באור

שוין צפתרון : (מב) שני טורי
 רמונים . מאס רמונים צטור חרותים
 צשרטרות : (מה) סירות . של נחשת
 לדשן את המזבח . יעים מגרפות של
 נחשת שקורין ווי'דל צלע'ז לחתו' צהן
 דשן לחת צתוך הסירות : (מו) יצקם .
 התיכס וקניקס כתצניחם : צמעס
 האדמה

וכן אמר אשר זה ואת הכירות ואת היעים .
 וכן כתוב בדברי הימים בשני אלו המקומות .
 (רלכ"ג) . (מה) נחשח ממורט , זך
 ונקי מכל חלודה ומכל סיג . (רד"ק) .
 (מו) במעבה האדמה , ר"ל שפסר צעובי
 האדמה צורת הדמוסים להתך את כל הכלים
 האלה , כי לא היה נכון לגדלם לעשות להם
 דפוסים , יוטבו נהם זולת זה הדך .
 (רלכ"ג)

מלכים א ז

הרגום אשכנזי לא

צִרְחָן : (מו) וַיִּנַּח שְׁלֹמֹה אֶת־
 כָּל־הַבָּלַיִם מְרַב מְאֹד מְאֹד לֹא
 נִחְקַר מִשְׁקַל הַיְּנַחְשֹׁת :
 (מח) וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה יָאת כָּל־
 הַבָּלַיִם אֲשֶׁר בֵּית יְהוָה אֵת מִזְבַּח
 הַזֶּהָב וְאֵת־הַשְּׁלֵחָן אֲשֶׁר עָלָיו
 לֶחֶם הַפָּנִים זָהָב : (מט) וְאֵת־
 הַמְּנֹרוֹת הַיָּמֵשׁ מִיָּמִין וְחֲמֵשׁ
 מִשְׁמָאל לְפָנָי הַדְּבִיר זָהָב סָגוֹר
 וְהַפָּרַח וְהַנֶּרֶת וְהַמְּלַקְחִים זָהָב :
 (נ) וְהַסְּפוֹת וְהַמְּזֻמְרוֹת
 וְהַמְּזֻרְקוֹת וְהַבְּפוֹת וְהַמְּחֻתּוֹת
 זָהָב סָגוֹר וְהַפְּתוֹת לְדִלְהוֹת
 הַבַּיִת הַפְּנִיכִי לְקֹדֶשׁ הַקִּדְּשִׁים
 רִשִׁי לְדֹלְתִי

ערדע גיסען • (מו) שלמה בעוואָהרטע
 אַללע דיזע גערעטהע אויף , אָהנע זיא
 פֿאַרהער צו וועגען , ווייל דיא מענגע
 דעס קופֿערס צו גראָס וואָר •
 (מח) נון לויס שלמה אַללע איברזע
 גערעטהע , דיא צום טעמפעל גאַטטעס
 געדוּערטען , פֿערפֿערטיגען : דען
 גאַלדנען אַלטאַר , דען גאַלדנען טיש ,
 אויף וועלכעס דאַן שוואַבראַד לאָג ,
 (מט) דיא לייכטער , פֿאַן
 דענן פֿינף צור רעכטען אונד פֿינף
 צור לינקען פֿאַר דעם דביר שטאַנדען ,
 אויס פֿיינעס , געדינגען גאַלדע ; פֿער־
 נער דיא גאַלדנען בלומען , לאַמפען
 אונד לייכטשעערען , (נ) דיא שאַאַלען ,
 מוזיקאַלישען אינשטרומענטע , בעקען ,
 לעפֿפֿעל אונד פֿפֿאַננען , אַללעס פֿאַם
 פֿיינסטען גאַלדע • וָ גאַר דיא אַנגעלן
 דער טהירען אַם אינגערן ציממער אָדער
 אַללערהייליגסטען זאָ וואָהל , אַלס אויך
 אַם באַור

(רלכ"ג) • (מו) וינח שלמה , ואכנע
 שלמה • (הארמי) • וכן מתורגם אשכנזי
 (מח) ואת השלחן , שם כלל , כמו ויהי לי
 שרדומור , כי עשרה שלמות עשה שלמה ,
 כמו שכתוב בדברי הימי' ויעש שלמות עשרה ,
 ואומר ואת השלכות ועליהם לחם הפנים •
 (הרד"ק) • (מט) זהב סגור , ר"ל נקי
 ומזוקק , וידמה זקוקו היה בסיסגורו טוך
 הכור באש עם דברים יוצאו ממנו סיגו
 בעשן • ולזה נקרא סגור • (רלכ"ג) •
 (נ) והמוזרות , כלים שזמורים בהם •
 (הר"ק) • וכן מתורגם כל"ס • והפחות ,
 הס

כלי של מינחמר הוא וכן מוזרות
 הוזרות והסיפות לקבל דם והכפות לבזיכי לבונה : מחתות : לחתו' זכון תרומות
 הדשן וגחלי' להוליך מוזבח החיטון למזב' הפנימי להקטיר קטורת : והפתות •
 מפתחות שועתי שפתין בהם אח המנעול' : לדלתות הבית • שהוא קדם
 לקדשים : לדלתי הבית • שהו'

האדמה • בעושי גרגשתא : (מו) וינח
 שלמה • מלשקול את משקל הכלים האם
 מרוב מחד וחדל לספור משקלם :
 (מט) חמש מימין וחמש משמאל • חי
 אפשר לומר חמש מימין הפתח וחמש
 משמאל הפת' אח כן מנינו מגורה זכפון
 והתורה אמרה על ירך המשכן תימנה
 לא של משה באמנע חמש מימינה וחמש
 משמאלה : והפרח • של מגורה :
 והגרות • בזיכין שנותנין זכון השמן
 והפתילה • והמלקחיים • שמרימין זכון
 את הפתילה מתוך השמן : (נ) והסיפות •
 הוזרות והסיפות לקבל דם והכפות לבזיכי לבונה : מחתות : לחתו' זכון תרומות
 הדשן וגחלי' להוליך מוזבח החיטון למזב' הפנימי להקטיר קטורת : והפתות •
 מפתחות שועתי שפתין בהם אח המנעול' : לדלתות הבית • שהוא קדם
 לקדשים : לדלתי הבית • שהו'

הרגום אשכנזי

מלכים א ז ה

אם היכל ווארען פאן גאלד .
(נא) אלס נון דיא גאנצע ארכיזע העם
טעמפעלס , וועלכע דער קעניג שלמה
אונטערנארום , צו ענדע וואר ,
בראכטע ער אללעס , וואס זיין פאטער
דוד אן גאלד , זילכער אונד געפעסען
הייליגטע , אונד לעגטע עס אין דיא
שאצקאממער דעם טעמפעלס .

לדלתי הבית להיכל זהב :
(נא) ותשלם כל המלאכה
אשר עשה המלך שלמה בית
יהוה ויבא שלמה את קדשי
דוד אביו את הכסף ואת הזהב
ואת הכלים נתן באצרות בית
יהוה :

ח (א) נון בעדיף שלמה דיא על
טעסטען ישראל'ס אונד אללע
הייפט

ח (א) אזיקהר שלמהו ארת

זקני ישראל ואת כל ראשי

המטות

רשי

באור

הס זירי הדלתות . ושרה המלה פתה , דומה
לשרה פתח , לפי שעי הכירים יפתחו
הדלתות . (נא) נתן באוצרות וכו' ,
ספר וי' העישוף .
ח (א) אל המלך , ראש למעלה מזה
(ח)

להיכל כל פתחותיהן היו זהב :
(נא) את קדשי דוד חזיו . מה שגשאר
מכסף וזהב שהקדיש חזיו . ויודע
הגדה שלא רצה שלמה לתת מוחותו
הקדש לבנין הבית . ושומעתי מחכמי
ישראל שהיו אומרים לפי שהיה יודע שסופו ליחר לפי שלא יהיו האומות אומרים
קשה ירחתם שלקחו נקמת' מן הבית שנבנה מן גזילות וחבלות שגזל מהם דוד .
ויש אומרים כך אמר שלמה רעב היה ציוני חזיו שלש שנים שנה אחר שנה ויהיה
לו לבזבז הקדשו' הללו להחיות בהן עניי ישראל :

ח (א) נשיאי חזיו לבני ישראל . של בני ישראל : מעיר דוד .
שנתנו

מכלל יופי

ד) ושקפים שלשה טורים , זה לעמת זה חלונות , וקראם שקופים לפי שאלם משקוף
מהם (א"ה ח"כ) שקופים או משקפים ראוי לקרות להם : (ה) שקף ,
תרגום כלונסא : (ו) ונב , פי' קורה גדולה : (ט) מגררות , ענין כריתה : נעגרה ,
סס הכלי שבורתין ביופי' מות ומסוק כי שני הפנים היו מגוררות : ומחסד , סס , שראו יסוד
וכי' מן היסוד ועד הכותל ומעלה עד שמי הקורה : (יד) ואביו איש צרי , שהו' גר בנור
וצורו קריאתו מלרע : סרו , בינוני : (כ) מלעמת הנטן , סס בדרך ההשאלה ר"ל מקום
האמצעי : (כא) לאוסם היכל , כמו בחולם היכל : (כד) ופקעים מתחת לשפתו ,
שהי' טוכתם כטורת פקוע דה , וי'ת וטורת ביעין : (כו) בת יכיל , מדה ידועה כמדת
האיפה : (ל) וסרני הם הלוחו' בהפוך סדור האותיות : מעבר איש לחיות , מעבר כל איש
וי'ס מן הליות היו הכתמת : (לו) כמעט , שראו ערה , והוא סס ענין גילוי , והו' וניסוף :
(מח) אשר בית ה' , בו נבית , ואת השלמן , סס הכלל כמו ויהי לי שור וקעור : (נ)
והפתוח , כמין כוס קט של כרול שיסוב זיר הדלת עלי' , להיכל , בלא ו'ו וספרי' שכתוב
בהן ו'ו טעות הוא :

הַמִּצּוֹת נְשִׂאֵי הָאֲבוֹת לְבָנֵי
 יִשְׂרָאֵל אֶל־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה
 יְרוּשָׁלַם לְהַעֲלוֹת אֶת־אֲרוֹן
 בְּרִית־יְהוָה מֵעִיר דָּוִד הִיא צִיּוֹן :
 (ב) וַיִּקְהֲלוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה
 כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל בִּירַח הָאֲתָנִים
 בַּחֹג הוּא הַהֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי :
 (ג) וַיָּבֵאוּ כָּל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁאוּ
 הַכֹּהֲנִים אֶת־הָאֲרוֹן : (ד) וַיַּעֲלוּ
 אֶת־אֲרוֹן יְהוָה וְאֶת־אֹהֶל מוֹעֵד
 וְאֶת־כָּל־כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר
 בָּאֹהֶל וַיַּעֲלוּ אֹתָם הַכֹּהֲנִים
 וְהַלְוִיִּם : (ה) וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה
 וְכָל־עַדְתֵּי יִשְׂרָאֵל הַנוֹעֲדִים עָלָיו
 אָהוּ לְפָנֵי הָאֲרוֹן מְזַבְּחִים צֹאן
 וּבָקָר אֲשֶׁר לֹא־יִסְפְּרוּ וְלֹא־יִמְנוּ

מרב

רש"י

שנתנו שם דוד כשהביאו מצית עובד
 חדום : (ב) צירח האתנים תרגם
 יונתן צירחא דעתיקיא דקרן ליה ירחא
 קדמואה צחגא וכען הוא שביעאה
 משניהנה תורה וכתוב בניסן הוא ראש
 חדשים נקרא תשרי שביעי : (ד) ואת
 אהל מועד • שעשה משה וגנון שלמה
 משכנב' צית ראשון כמו ששנינו בתוספת'
 דסוטה : אשר באהל • אשר נטס
 דוד

והלויים, הכהנים הארון, והלויים את אהל מועד וכלי הקדש אשר באהל • (מהכ"ל)

הייפטער דער שטעממע אונד פֿאַמיליען
 דער קינדער ישראל צו זיך נאָך ירושלים,
 אום דיא בונדעסלאָדע דעם עוויגען
 אַוים דוד'ס שטאַדט, אַוים ציון,
 הינאוויף אין דען טעמפּעל צו ברינגען.
 (ב) אַיִם מאַנאַטע אַחנים, דאַז אַיִנס
 אַיִם זיכענטען מאַנאַטע, אַם לוֹיב־
 היטטען פֿעסטע, פֿערזאַממעלטע זיך
 גאַנץ ישראל צום קעניג שלמה.

(ג) אַלס נון אַללע עלטעסטען ישראל'ס
 אַזגעקאַממען וואַרען, האַכען דיא
 פּריסטער דיא לאָדע אויף, (ד) אונד
 טרונגען זיִא הינאוויף נעכסט דעם
 שטאַפֿטסצעלטע אונד אַללען היירליגען
 גערעטהען, דיא דאַרין וואַרען. דיועם
 פֿערריכטעטען דיא פּריסטער מיט בייִ
 הילפֿע דער לוֹים. (ה) דער קעניג
 שלמה אָכער אונד מיט איהם דיא גאַנ־
 צע, פֿאַן איהם צו זאַממען בערופֿנע
 נאַציאָן גינגען פֿאַר דער לאָדע איינזעהר,
 אונד אָפּפֿערטען איינע אונזעהלכאַרע
 מענגע שאַפֿע אונד רינדער.

(1) דיא

באור

(א' ל"ג) • (ב) בירח האתנים,
 שנו לוספים הפירות והמביאות לבית
 (פֿרוכטמאַנאַט), כמו שנקרא סג האסוף
 לזה הטעם, וכן אתנים לשון חזק, שהתנואות
 והפירות קיי האדם ומרבותיו ז"ל שאמרו
 חדש שנולדו אבות הם אתני עולם, כמו
 והאיתנים מוסדי ארץ (עיכה ו' ב'),
 ומהם שאמרו, שהוא חזק המנות, שיש בזה
 חדש סגים ומנות • (רד"ק) • בחג, קודם חג
 המכות נקהלו, אלא אמר כי בחג נקהלו
 לעשות שם חככת המקדש, והגם שנת ימים
 קודם חג הסכות, הוא שנקהלו בירושלים,
 כמו שכתב • (הכ"ל) • (ד) הכהנים
 (ח) ויאריכו

(ו) דיא פריסטער בראכטען נון דיא לארע דעם געטטליכען בונדעם אן איה רען בעשטימטען ארט , נעמליך אין דען רביר דעם הויזעס , אדער אין דאז אללער הייליגסטע , אונטער דיא פליג געל דער כרוכים . (ז) דען דיוע כרוי טעטען דיא פליגעל איבער דען ארט , ווא דיא לארע רוהטע , אונד בעדעקטען אלס פאן אכען דיא לארע מיט אידרען טראגעשטאנגען .

(ח) אבער מאן טאכטע דיא טראגע שטאנגען צו לאנג , אונד דאהער ווא מאן איהרע שפיצען שאן אס אינגאנגע פאם הייליגען ציממער צום רביר ; דאך ווארען זיא אויסערהאלב דעם זעלבען ניכט צו זעהען , אונד זיא בליבען אלזא דאזעלסט בים אויף דיוען טאג .

(ט) אין דער לארע וואר ווייטער ניכטס , אלס דיא צווייא שטיינערנען טאפעלן , וועלכע משה אס בערגע חרב הינאין לעגטע , אלס דער עוויגע מיט דען קינדערן ישראל , נאך איהרעם אויסצוגע אויס מצרים , איינען בונד ערריכטעטע . (י) אלס נון דיא פרויס

באור טער

(ח) ויאריכו הכדים , אשכנז שא הכדים אינס הכדים שעשו אותם יותר ארוכים , ממה שהיו משל משה , כי שיעור קדש הקדשים לא היה לו כי אם עשר אמות ועתה היה שיעורו עשרים אמה , ואמר שכבר היו כראים ראשי הכדים מן הקדש אבל פני הכביר והוא פתח קדש הקדשים ולח היו כראים החוצה בהיכל , אך היו מניעים עד פני הכביר , ולזה היו מניעים בעובי הכותל ושם היתה פרוכת להגדיל בין הקדש ובין קדש הקדשים אף על פי שהיו עם דלתות , כי לא היה אפשר לשגרם כי הכדים יונעו מזה . (רלב"ג) . (ט) אשר הניח שם משה בחרב , (ביום) , אשר כרת ה' (ברית) עם בני ישראל וכו' . וכן מתורגם אשכנזית .

מרב : (ו) ויביאו הכהנים את ארון ברית יהוה אל מקומו אל דביר הבית אל קדש הקדשים אל תחת פני הפרוכים : (ז) פי הפרוכים פרישים פנפים אל מקום הארון ויסכו הפרוכים על הארון ועל בדיו מלמעלה : (ח) ויאריכו הכדים ויראו ראשי הכדים מן הקדש על פני הדביר ולא יראו החוצה ויהיו שם עד היום הזה : (ט) אין בארון רק שני לחות האכנים אשר הפח שם משה בחרב אשר כרת יהוה עם בני ישראל בצאתם מארץ מצרים : (י) ויהי בצאת הכהנים מן

הקדש רשי

דוד לארון : (ו) כנפי הכרוכים . לוחן שעשה שלמה העומדים על רגליה בקרקע ואין חלו כרוכים של כפור שעל הארון : (ז) אל מקום הארון . מוקיר אל קיר כמו שאמר לזעלה בעניין : (ח) ויראו ראשי הכדים . צפרוכת שכנגד הפתח בלחם טרקסין יכול יהיו מרקעין בה ויוציאין ת"ל ולא יראו החוצה ה' כינד דוחקין וזולטין כמין שני דדי אשה כענין שנה' בין שדי ילקן (שיר ח' י"ג) : (י) צלחת הכהנים (יב) ה' הכהנים

הקדש והענין מלא את בית
 יהוה: (יא) ולא יכלו הכהנים
 לעמוד לשרת מפני הענין כִּי־
 מלא כבוד יהוה את בית יהוה:
 (יב) אז אמר שלמה יהוה אמר
 לשכן בערפל: (יג) בנה בניתי
 בית זבל לך מכון לשבתך
 עולמים: (יד) ויסב המלך
 את פניו ויברך את כל־קֹהֵל
 ישראל וכל־קהל ישראל עמד:
 (טו) ויאמר ברוך יהוה אלהי
 ישראל אשר דבר בפיו את
 דוד אבי ובידו מלא לאמר:
 (טז) מן־היום אשר הוצאתי

את

רש"י

הכהנים מן הקדש • הכהנים שנשאו
 הארון בדביר כשילאו שרתה שכינה
 בהיכל: (יב) אז אמר שלמו •
 כשראה סעו חמו' עתה רוחה חני
 שהשכינה שורה צנית שניתי שהרי
 כך הניח לבא ולשכון צו מחוך
 ענין וערפל והיכן חמו' כי צעק ארחה
 על הכפור' (ויקרא ט"ז ב') כך שנייה
 בספרי: (יג) לשבתך עולמים •
 שמשנצחה לא הותרו הנמו' ולא שרת'
 שכינה במקום אחר: (טו) אשר
 דבר בפיו • שיתן לו בן שיבנה בית:
 ובידו מלא • קיים את דברו בידו
 הטובה: (טז) מן היום וגומר •

את

טער אויס דעם הייליגטהום גונגען •
 ערפילטע איינע וואלקעדען גאנצען
 מעמפעל • (יא) דיא פריסטער קאנג
 טען וועגען דער וואלקע ניכט דא בלויז
 בען אונד איהר אטט פערריכטען, דען
 דיא העררליכקייט דעם עוויגען ערפיללע
 טע דאן גאנצע הויז גאטטעס •

(יב) דא שפראך שלמה: דער עוויגע
 פערשפראך, אין דיסטער וואלקע צו
 טהראנען! (יג) נון האבע איך דור
 איין וואנהויז געבויעט, צו דייעס טהראנע
 נע געווייהט, אויף עוויגע צייטען!

(יד) היראוויף וואנדטע דער קעניג דאן
 אנגעזיכט צו דער פערואממלונג ישראל'ס,
 אונד ועעגנעטע זיא • דיא פערואממ
 לונג שטאנד דיא גאנצע צייט איבער
 אויפערעכט • (טו) דאן שפראך ער:
 גערעכט ויזא דער עוויגע, דער גאטט
 ישראל'ס, דער מיט זיינער אללמאכט
 איצט ערפיללט, וואס ער מיינעס
 פאטער דוד איינסט פעררהיס:

(טז) פאן דער צייט אן, דא איך מין

באור פאלק

(יב) ה' אמר לשכון בערפל, והיכן
 אמר? כי צעק ארחה על הכפרת (ויקרא י"ז
 ב') כך שנייה בספרי (רש"י) • ונקמה הכיית
 במלת בערפל בעבור ההפסק • והנה שלמה
 אמר זה לכהנים, לכל ירך לנבס מפני
 מראה כבוד ה'; ואשר כן הסג דבריו אל
 האלהים, ואמר: (יג) בנה בניתי וכו',
 וכן מתורגם בלשון אישכניו • (יד) ויברך,
 לא נכתבה הנרכה שנרכס, אלא הנרכה
 שנרכס אחר תפלתו נכתבה, ואשר שנרכס
 כתן הודאה לאל • (מלברי רד"ק) •
 (טו) ובידו מלא, רוצה לומר, שהשי
 השלים בידו ובכחו מה שצד בפיו • (רלב"ג) •
 לאמר, שגא בפיו • (רד"ק) • (טז) ואבחר
 וכו' • המקרא הקצר הזה נמשא אלס בדברי
 הימים (ב' ב' ה' ו' י') • ולא נחתי בדיש
 להיות נגיד על עמי ישראל ואבחר בירושלים

א ה ז א להזת

פאלק ישראל אויס מצרים פיהרטע, ער
 וועהלטע איך ניא איינע שטאדט אירגענד
 איינעם שטאמעם פאן ישראל, אום מיר
 דאזעלכסט איינען טעמפעל בויען צו
 לאססען, דער נאך מיינעם נאמען גע-
 נאנטט ווירדע, — נון האבע איך דוד ער-
 קאהרען, איבער מיין פאלק צו העררשען.
 (יז) אויך אלס מיין פאטער דוד וויללענס
 וואר, דעם עוויגען, גאטט ישראל'ס, איי-
 גען טעמפעל צו בויען, (יח) דא ליס ער
 איהם זאגען: דוא האסט דיר פאלק גע-
 נאממען, מיר צו עהרען איין הויז צו
 בויען, דיזער פארנאץ איזט זעהר גוט;
 (יט) נור דוא זאללסט איהן ניכט אויס-
 פיהרען, זאנדערן דיין זאהן, דען דוא
 צייגען ווירסט, ווירד צו מיינעם נאמען
 איינען טעמפעל בויען. (כ) זא האט
 צו דער עוויגע ערפיללט, וואס ער פער-
 שפראך: איך בין אן מיינעם פאטערס
 שטעללע געקאממען, ויצע אויף דעם
 טהראנע ישראל'ס, וויא הער עוויגע
 פעהרים, האבע, דעם עוויגען,
 גאטט ישראל'ס, צו עהרען, איינען
 טעמפעל געבויעט, (כא) אונד דארין
 איינען ארט פיר דיא לאדע בעשטיממט,
 אין וועלכער דער בונד דעם עוויגען
 ליגט, דען ער מיט אונזערן פארפאר-
 דען שלאס, אלס ער זיא אויס מצרים
 פיהרטע. (כב) נון שטעללע זיך
 שלמה

את עמי את ישראל ממצרים
 לא בחרתי בעיר מכל שבטי
 ישראל לבנות בית להיות שמי
 שבו אבחר בדרך להיות על-
 עמי ישראל: (יז) ויהי עם
 לבב דוד אבי לבנות בית לשם
 יהוה אלהי ישראל: (יח) ויאמר
 יהוה אל דוד אבני יען אשר
 היה עם לבבך לבנות בית
 לשמי הטיבת פי ה'יהוה עם
 לבבך: (יט) רק אתה לא
 הבנה הבית פי אס-בנה היציא
 מחלציקה הווא יבנה הבית
 לשמי: (כ) ויקם יהוה את-
 דברו אשר דבר ואקם תחת
 דוד אבני ואשב על-בסיס
 ישראל כאשר דבר יהוה
 ואבנה הבית לשם יהוה אלהי
 ישראל: (כא) ואשים שם
 מקום לארון אשר-שם ברית
 יהוה אשר פרת עם אבותינו
 (כב) ויעמד שלמה לפני מזבח

באור

רשי יהוה

להיות שם שם, וכו' • ולכן הוצגו סימני
 סחיות הכוונס (געראנקענשטריכע)
 צתרגום האשכנזי, להראות את החסרון
 (כב) לפני מזבח ה', מונס הנקשת אעשה
 שלמה

את זו דבר אל דוד אבני • (כב) ויעמוד
 שלמה לפני מזבח ה' • כתיב בדברי
 הימים כי עשה שלמה כבוד נחשת
 ויתנהו

יְהוָה נִגַד כָּל־קְהַל יִשְׂרָאֵל
 וַיִּפְרֹשׁ כַּפְּיוֹ הַשָּׁמַיִם: (כג) וַיֹּאמֶר
 יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֵין־כְּמוֹתָהּ
 אֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל־
 הָאָרֶץ מִתַּחַת שִׁמְרֵי הַיְבֵרִית
 וְהַחֲסֵד לְעִבְרִיתֵי הַהַלְכִים לְפָנֶיהָ
 בְּכָל־לֵבָם: (כד) אֲשֶׁר שָׁמְרָתָהּ
 לְעִבְדָּהּ דָּוִד אָבִי אֵת אֲשֶׁר־
 דִּבַּרְתָּ לּוֹ וַתְּדַבֵּר בְּפִיהָ וּבִידָהּ
 מִלֵּאתָ בַיּוֹם הַזֶּה: (כה) וַעֲתָה
 יְהוָה י אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שְׁמֵר
 לְעִבְדָּהּ דָּוִד אָבִי אֵת אֲשֶׁר
 דִּבַּרְתָּ לּוֹ לֵאמֹר לֹא־יִכְרַח לָךְ
 אִישׁ מִלְּפָנַי יֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל
 רַק אִם־יִשְׁמְרוּ בְנֵיהָ אֶת־דִּרְכֹּם
 לָלֶכֶת לְפָנַי כַּאֲשֶׁר הִלַּכְתָּ לְפָנַי:
 (כו) וַעֲתָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יֵאֱמָן
 בְּאֵי דְבַרְיָהּ אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לְעִבְדָּהּ
 דָּוִד אָבִי: (כז) כִּי הָאֱמָנִים יֹשְׁבֵי
 אֱלֹהִים עַל־הָאָרֶץ הִנֵּה הַשָּׁמַיִם
 וְשִׁמְי הַשָּׁמַיִם לֹא יִכְלָלוּךָ אֵף
 דְּבַר ק' כִּי רש"י

שלמה אין גענענווארט דער גאנצען
 פֿערוואַמלונג ישראל'ס פֿאַר דען אלטאַר
 דעם עוויגען , כרייטעטע זיינע הענדע
 גען היממעל , (כג) אונד בעטעטע ,
 עוויגער! גאָטט ישראל'ס ! דיר גלייכט
 נימאָנד , וועדער אָבען אים היממעל ,
 נאָך אונטען אויף דער ערדע ,
 דוא העלטסט דיינען בונד , אונד ער
 צייגסט גנאָדע דיינען דוהנערן , די
 מיט גאָנצעם הערצען פֿאַר דיר וואַנד
 לען ! (כד) זאָ הילטעסט דוא אויך
 דיינעם קנעכטע , מיינעם פֿאַטער דוד ,
 וואָס דוא איהם צוואַגטעסט , אונד זאָ
 לעסט דיינע אַלמאַכט הייטע אין ערפֿיל
 לונג געהען , וואָס דוא איינסט פֿער
 דייסען האָסט . (כה) ערפֿיללע דאָ
 הער , עוויגער ! גאָטט ישראל'ס !
 אויך יענע פֿערהייסונג , דיא דוא מיינעם
 פֿאַטער דוד גענעבען האָסט : ניא זאָל
 דיר אָן איינעם נאָכפֿאַלגער אויף דעם
 טהראָנע ישראל'ס פֿעהלען , זאָ לאַנגע
 דיינע נאָכקאָממען אויף איהרע האַנד
 לונגען אָבט האָבען , אונד פֿאַר מיר
 וואַנדעלן , וויא דוא געוואַנדערל
 האָסט . (כו) לאָסט דאָך , אָ גאָטט
 ישראל'ס ! דיא וואַרטע וואַהר ווערדען ,
 דיא דוא דיינעם קנעכטע , מיינעם
 פֿאַטער דוד , גענעבען האָסט !
 (כז) צוואַר זאללטע דען גאָטט ווירקליך
 היר אויף ערדען גאָהנען ? — דיא
 היממעל אונד אַללער היממעל היממעל
 שליסען איהן ניכט איין , וויא פֿיל ווע

באור ניגער

שלמה , כמו שכתוב בדברי הימים (רד"ק)
 (כו) האמנם , ה"א פתוחה , כי י"א
 לתמה (מרד"ק) לא יכלכלוך , לא יכלתן
 לסוברא

ויתנאו בתוך העזרה ויעמוד עליו ויברך
 על זרכיו : (כג) שומר הצדק
 מוחין וגונו לשומר הצדק והחסד
 לקיים הצטחתו : (כד) אשר שמרת
 לשון אמוג הצטח : (כו) האמנם

לשון אמוג הצטח : (כו) האמנם

ניגער דיועם הויו , דאן איך ערבויעט האבע ! (כח) ווענדע דוך אבער , מיין גאטט ! צו דעם געכעט דיינעם קנעכטעם אונד צו זיינעם פלעהען , אונד פערנימם דיא פלעהענטליכע ביטטע , דיא דיין קנעכט יעצט פאר דוך כרינגט : (כט) לאס דינע אויגען טאג אונד נאכט אפפען זיין איבער דיועם הויו אונד דיוען ארט , פאן וועלכעם דוא זאגט טעסט : מיין נאמע זאלל דא גענאנט ווערדען ! מערקע אויף יעדעס געכעט , דאן דיין קנעכט אן דיועם ארטע צו דיר פערריכטען ווירד , (ל) אונד פערנימם אויך דיא געכעטע דיינער קנעכטע אונד דיינעם פאלקעם ישראל , ווען זיא דוך דיר אנרופען ! הערע עס אן דעם ארט , ווא דוא אים היממעל טהראנסט , ער הערע אונד פערצייע ! (לא) פערגעהט דך יעמאנד געגען זיינען נעכסטען , אונד עס ווירד איהם איין אייד צו ער קאנט , אום איהן צו בעשווערען , אונד דער שווערענדע קאמט פאר דיין גען אלטאר אין דיועם הויוע , דען אייד צו לייסטען : (לב) זא הערע דוא אים היממעל

כי הבית הזה אשר בניתו : (כח) ופנית אל התפלה עבדך ואל תחנתו יהוה אלהי לשמע אל הרנה ואל התפלה אשר עבדך מתפלל לפניך היום : (כט) להיות עיניך פתוח אל הבית הזה לילה ויום אל המקום אשר אמרת יהוה שמי שם לשמע אל התפלה אשר יהפלל עבדך אל המקום הזה : (ל) ושמעת אל תחנת עבדך ועמך ישראל אשר יתפללו אל המקום הזה ואתה תשמע אל מקום שבתך אל השמים ושמעת וסלחת : (לא) את אשר יחטא איש לרעהו ונשא בו אלה להאלהו ובא אלה לפני

מזבחה בבית הזה : (לב) ואתה תשמע השמים ועשית

באור

רשי

למינרא יקד . (הארמי) . (כט) להיות עיניך פתוח וכו' , למהוי רעיא קדמך , לאנא על ביתא דין . (הכ"ל) . וכדכריה האלה הרחיק השלם הוא את ההגמה . אל המקום הזה , כמו במקום הזה , וכן ואל הארון תתן את העדות (שמות כ"ה כ"א) כמו ובארין , וכן הדומים לזה בפרשה הזאת , אל המקום , אל הבית . (מדברי רד"ק) . (לא) ובא אלה . ויבא להשבע שנועה . הנה מלת אלה פעל עבר מבנין הקל , מנחי הה"א , וחסרה וי"ו העטיף , ובראוי ובראיה ורבים ככה . ועל פי זה מתורגם כל"א . (לב) השמים , מן שמיא . (הכדרי)

לשון תמים . לא יכלכלך . לא יכילוך : (לא) אשר יחטא איש לרעהו . זועל חטא איש . וגשא צו אלה . כשם שהמים צודקין אותה כך המים צודקין אותו : וגשא צו . לשון נושא : וצא חלה לפני מזבחק . והעמיד הכסן את האשה לפני ה' : (לב) לתת דרבו צראשו ועשית

וְעִשִׂית וּשְׁפַטְתָּ אֶת־עַבְדֶּיךָ
 לְהַרְשִׁיעַ רָשָׁע לְתַתּוֹ הַרְכוּ
 בְּרֵאשֵׁי וְיִהְיֶה צְדִיק לְתַתּוֹ לוֹ
 כְּצַדְקָתוֹ : (לג) בְּהַגְנֵה עִמָּךְ
 יִשְׂרָאֵל לְפָנַי אֵיב אֲשֶׁר יַחְטְאוּ
 לָךְ וְשָׁבוּ אֵלַיךָ וְהוֹדוּ אֶת־שִׁמְךָ
 וְהִתְפַּלְלוּ וְהִתְחַנְּנוּ אֵלַיךָ בְּבֵית
 הַזֶּה : (לד) וְאַתָּה הִתְשַׁמַּע
 הַשָּׁמַיִם וְסַלַּחְתָּ לְחַטָּאת עַמָּךְ
 יִשְׂרָאֵל וְהִשְׁכַּחְתָּם אֶל־הָאָדָמָה
 אֲשֶׁר נָתַתָּ לְאֲבוֹתָם :
 (לה) בְּהַעֲזֹר שָׁמַיִם וּלְאֲדֹמֵי
 מָטָר כִּי יַחְטְאוּ לָךְ וְהִתְפַּלְלוּ
 אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה יִרְחוּ אֶת־
 שִׁמְךָ וּמַחְטָאֵיהֶם יִשׁוּבוּן כִּי
 תַעֲנֵם : (לו) וְאַתָּה יִתְשַׁמַּע
 הַשָּׁמַיִם וְסַלַּחְתָּ לְחַטָּאת עַבְדֶּיךָ
 וְעַמָּךְ יִשְׂרָאֵל כִּי תוֹרֵם אֶת־
 הַדָּרָךְ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר יִלְכוּ

בה רש"י

בראשו • וננתה בטנה וגו' ולהצדיק
 צדיק ונקתה ונרעה זרע כך נדרש
 בתוספתא דסוטה : (לג) והודו את
 שמך • שחייב אדם לנרד על הרעה :
 (לה) כי תענם • למען תענם כי
 משמע לשון אשר : (לו) ירקון •
 שהתנזרה אינה עולה בקנה לעשות
 שכולת

היממעל , אונד שאפֿעֿע דיינען דינערן
 רעכט ; בעשטראפֿעֿע דען שולדיגען ,
 אונד לאס זיינע שלעכטע טהאט אויף
 זיין הויפט קאממען , בעלאדהנע דען
 שולדלאזען , אונד פֿערגעלטע איהם
 נאך זיינער גערעכטיגקייט .
 (לג) ווירד דיין פֿאלק ישראל פֿאן פֿיינע
 דען פֿערפֿאלגט , ווייל זיא גענען דיך
 זינדיגטען , ווענדען זיך אבער ווידער
 צו דיר , הולדיגען דיינעם נאמען ,
 אונד בעטען אונד פֿלעהען צו דיר אין
 דינעם הויזע : (לד) זאָ ערהערע דוא
 זיא אים היממעל , פֿערצייהע איהנען
 איהרע זינדען , אונד פֿיהרע זיא ווי
 דער אין דאָ לאַנד צוריק , דאָ דוא
 איהרען עלטערן געגעבען .
 (לה) פֿערשליסעט זיך דער היממעל ,
 לעסט קיינען רעגען פֿאללען , וועגען
 איהרער זינדען , אונד זיא בעטען אָן
 דינעם אָרטע , רופֿען דיינען נאמען אָן ,
 אונד לאַססען פֿאן איהרען זינדען אָב
 דאָ מיט דוא איהר געבעט פֿערנעהמעסט :
 (לו) זאָ ערהערע דוא זיא אים דוימ
 מעל , פֿערגיב דיינען קנעכטען אונד
 דיינעם פֿאלקע איהרע בעגאנגען זינע
 דען , צייגע איהנען דען גוטען וועג ,
 דען זיא וואַנדלען זאָללען , אונד שענקע
 ווידער

באור

ועשית , (משפט) ושפּטת וכו' • (לג)
 אשר , תחת כי (ווייל) והמלה מורה על
 יחס הסנוב (קוויאל) • (לה) כי תענם ,
 ארי תקבל עלותהון , (הכסדי) • וכן כראה
 מנקוד המלה תענם כי אלו היתה הכוונה
 מלשון ענוי , ה"ה היה צריך לנקד תענם
 מנפין הכבד הדגוש • (לו) כי תורם •
 וכו' • ארי תלפטן ית אורחא דתקנא •
 (הכ"ל)

וידעו רענען דעם לאנדע , דאז דוא
דיינעם פאלקע אלס אייגענטהום איינגע-
געבען האסט . (לו) ענטשטערוסט
הונגערסנאטה אים לאנדע , וויטהעט
פעסט דארין ; ווירדעס מיט ראסט
בראנד , היישרעקען אונד רויפען היים
גענוכט ; ווערדען זיא איז דען שטער-
טען איהרעם לאנדעס פאן פיינדען בע-
אונרוהיגט , אדער פאן זאנסט איינער
פלאגע אדער קראנקהייט ;
(לח) איבערהויפט , יעדעס פלעהען
דאז אירגענד איינער אויס דיינעם פאל-
קע ישראל , דעססען הערין ויינע ליי-
דען פירולט , מיט אויסגעברייטעטען
הענדען , אין דיועס הויזע צו דיר שיקט
(לט) ערהערע דוא אים היממעל ;
הא דוא אויף אימטער טהראנסט ,
דיכטע פערגעכענד , אונד גיביעדעם
נאך ויינעם פערדינסט , וויא דוא זיין
דערין געווינט פיינדעס , דען דוא
אלליין קעננעסט אללער מענשען הערין
(מ) דארוך ווערדען זיא דיק ערהר-
פירכטען , זא לאנגע זיא אויף דעם
ערדרייך לעבען , דאז דוא אונזער
עלטערן געגעבען האסט . (מא) קעממט
אבער אויך איין אויסלענדער , דער
ניכט פאן דיינעם פאלקע ישראל איזט ,
אויס ענטפערנטעם לאנדע , דיינעם
נאמענס וועגען , (מב) דען מאן ווירד
הערען

בה ונברתה מטר על ארצה
אשר נתתה לעמך לנחלה :
(לו) רעב כיהיה בארץ דבר
כיהיה שדפון ירקון ארבה
חסיל פי יהיה בי יצרלו איבו
בארץ שערו כל נגע כל-
מהלה : (לח) כל תפלה כל-
החנה אשר תהיה לכל האדם
לכל עמך ישראל אשר ידעו
איש נגע לכבו ופרש בפיו אל-
הבית הזה : (לט) ואהה השמע
השמים מכון שבהך וסלחת
ועשית ונתת לאיש בכל דרכיו
אשר תדע את לכבו בראתה
ידעה לבדה את לבב כל בני
האדם : (מ) למען יראוה כל-
הימים אשר הם חיים על פני
האדמה אשר נתתה לאבותינו :
(מא) וגם אל הנכרי אשר לא-
מעמך ישראל הוא ובא מארץ
רחוקה למען שמך : (מב) כי

ב א ו ר

ישמעון

עתה שלמה . (רלכ"ג) איש כל אחד
ואחד וזה הוראת מלת איש במקושות רבות .
(לט) וסלחת ועשית . (ששכט) . ונתת
וכי . והנה התפלל שלמה בזה אל האלהים .
שיטף מדת הדסמים למדת הדין , ויהיה
שפט רחום וחסן . ועל הדרך הזה מתורגם
אשכנזי

(הכ"ל) . (לו) בארץ שערוי בארצו
בשערו כמו שכתוב והנה לך בכל שעריך .
(רד"ק) . (לח) לכל האדם וכו' הנה
ברטן באמרו אשר תהיה לכל האדם לעמך
ישראל , אשר תהיה לכל אחד מאישי האדם
אשר לעמך ישראל ; כי מהנכרי לא התפלל

וישמעו את שמך הגדול ואת
 ידך החזקה וירעה הנטויה ובא
 והתפלל אל הבית הזה :
 (מג) אהה תשמע השמים מכון
 שבתך ועשית ככל אשר יקרא
 אליך הנכרי למען ידעו כל
 עמי הארץ את שמך ליראה
 אתך בעמך ישראל ולדעת כי
 שמך נקרא על הבית הזה אשר
 בניתי : (מד) פירצא עמך
 למלחמה על איבו בדרך אשר
 תשלחם והתפללו אליהו
 דרך העיר אשר בחרת בה
 והבית אשר בנית לישמך :
 (מה) ושמעת השמים את
 הפלחם ואת החנתם ועשית
 משפטם : (מו) כי יחטאו לך
 כי אין אדם אשר לא יחטא
 ואנפת

רשי

שכולת : (מג) ככל אשר יקרא אליך
 הנכרי • ובישראל הוא אומר לתת לאיש
 ככל דרכו לפי ישראל מוכיר בהקצ"ה
 וודע שהיכולת צידו ואם חין הפילתו נשמוע' תולה את הדבר בעצמו וזחטאו
 אבל הנכרי קורא חגר וחומר בית ששמו הולך לסוף העולם נתייגעתו לכמה
 דרכים ובחתי והתפללתי בו ולא מנחתי בו ממש כשם שאין ממש צע"ז לפיכך
 ככל אשר יקרא אליך הנכרי אבל ישראל אם אחת רואה שהוא משחית במומו
 את חצירו חל תחן לו : (מד) דרך העיר • פונים לגד ירושלים : (מה) ועשית
 משפטם • נקמתם

הערעו פאן דיינעם גראסען נאמען •
 דיינער מעכטיגען האנד אונד דיינעם
 אוים געשטרעקטען ארם , קעממט ער
 אלוא , אונד בעטעט אין דיועם היווע :
 (מג) זא ערהערע דוא איהן אים רויס
 מעל , דיינעם בעשטענדיגען סהראנע ,
 אונד טהו' אללעם , דארום דער אויס
 לענדער דיק אנרופט , דא מיט אללע
 נאציאנען דער ערדע דיינען נאמען קענע
 נען לערנען , דיק עההפירכטען , וויא
 דיין פאלק ישראל , אונד ווייסען, דאס
 דיועם היוו , דאז איך ערבויעט האבע ,
 נאך דיינעם נאמען גענאנטט איזט •
 (מד) ציהט דיין פאלק געגען ויינען
 פיינד צו פעלדע , וואהין דוא עם איהם
 בעפיהלסט , אונד ויא פלעהען צו דיר ,
 עוויגער ! מיט הינגעוואנדטעם געוויכטע
 נאך דער שטארט , דיא דוא ערוועהלט
 האסט , אונד נאך דעם היווע , דאז
 איך דיינעם נאמען צו עהרען ערבויעט
 האבע : (מה) זא ערהערע דוא אים
 היממעל איהר געכעט אונד פלעהען ,
 אונד פיהרע איהר דעכט אויס •
 (מו) זינדיגען ויא צו דיר , (דען וועלכער
 מענש זינדיגט ניכט ?) אונד דוא צירנסט
 איבער

באור

אשכנזית • והבן • (מד) דרך העיר • לאמי
 אורח קרתא • (הארמי) • והבית (ודרך)
 הבית
 זחטאו
 נתייגעתו
 משחית
 במומו
 חל תחן לו
 פונים לגד ירושלים
 נקמתם

איבער זיא , גיבסט זיא פֿינדערן פֿריוו , האָס זיא זיא צור שקלאַפֿרייא וועגפֿיה רען , אין איין פֿינדליכעס לאַנד , פֿערן אָדער נאָדע ; (מו) אונד זיא דענקען אים לאַנד איהרער שקלאַפֿרייא איבער איהר רען ביוהעריגען וואַנדעל נאָך , בערויען איהו , פֿלעהען דאָזעלכסט צו דיר , אונד שפרען : וויר האָבן געווונדיגט , זינד פֿערברעכר אונד בעוועוויכטע געווען ! (כח) אונד בעקעהרען נון מיט גאַנצעס הערצען אונד גאַנצער זעלע , אים פֿינדליכען לאַנדע , וואָ זיא אַלס גע־פֿאַנגע זינד , זיך צו דיר , אונד פֿערריכטען איהר געכעט פֿאַר דיר , מיט הינגעוואַנדטעס געוויכטע צו דעם לאַנדע , דאָז רוא איהרען עלטערן גע־געכען , צו דעה שטאַרט , דיא דוא ערוועהלט האָסט , אונד צו דעם הויזע , דאָז איך דיינעס נאַמען ערבויעט האָבע ; (פט) זאָ ערהערע דוא אים היכמעל , דו־ג נכ בעשטענדיגען טהראַן , איהר בעטען אונד פֿלעהען , אונד פֿערשאַפֿע איהר גען רעכט . (נ) פֿער גיב דיינעס פֿאַל־קע אַללע איהרע זינדען אונד פֿערברעכ־ען , דיא זיא געגען דו־ך בעגאַנגען , אונד פֿערשאַפֿע איהנען מיטל־יידען בייא איהרען בעהערשערן , דאָס מאַן זיא ליכרייך בעהאַנדלע . (נא) זיא זינד יא דיין פֿאַלק אונד אייגענטהום , רוא האָסט זיא יא אױס מצרים אױס דעם אױס

כאור וענאפען

הבית אשר וכי . (נ) ונתחם לרחמים . הכה לא בקש שיחמך מפלחם (להוציאם) מהגלות , כי זה משה שינטרך א עינש ההשגחה הפרטית ויחלם עין העם היושב אז בארץ ישראל כאמרו כי לא שלם עון האמורי עד הנה . (מדברי הרלב"ג) . (נא) בהוד כור חברול . כי נבמו שורפים הכסף והזהב ככור , כן נכרכו במנזרים בעבודה קשה . (מדברי)

ואנפת בם ונתחם לפני אויב ושבום שביהם אל ארץ האויב רחוקה או הרחוקה : (מו) והשיבו אל לבם בארץ אשר נשכרו שם וישבו , והתחננו אליך בארץ שביהם לאמר ה־אנו והעווננו רשענו : (מח) וישבו אליך בכל לבבם ובכל גפֿשם בארץ איביהם אשר ישבו אתם והתפללו אליך דרך ארצם אשר נהתה לאבותם העיר אשר בחרת והבית אשר בבית לשמך : (מט) ושמעת השמים מכון שבתך אתה הפלחם ואתה החנחם ועשית משפֿטם : (נ) וסלחת לעמך אשר חטאו לך ולכל פֿשעיהם אשר פֿשעו בך ונתחם לרחמים לפני שביהם ורחמום : (נא) פֿידעמך ונתלהך הם אשר הוצאת ממצרים מהוד

כור

רשי

כאויביהם : (נא) כור הכחול . חרסים שנוזקקין צו זהב קרוי כור : (נז) ככל . (מדברי הרלב"ג) . (נא) בהוד כור . (מדברי)

כור הברזל : (נב) להיוה עיניך
 פתחה אל התנת עבדה ואל
 החפתי עמך ישראל רשמע
 אליהם בכל קראם אליך :
 (נג) בראתה הבדלתם לה
 לגדלה מפל ימי הארץ כאשר
 דברתי ביד משה עבדה
 בהוציאך את אבותינו ממצרים
 אדני יהוה : (נד) יהי וכלות
 שלמה ההפלה אל יהוה את
 כל ההפלה וההחנה הזאת קם
 מלפני מופת יהוה מפרע ער
 ברביו וכפיו פרשות השמים :
 (נה) ויעמד ויברך את כל קהל
 ישראל קול גדול לאמר :
 (נו) ברוך יהוה אשר נתן
 מנוחה לעמו ישראל בכל ימי
 הדבר לא נפל הדבר אחד מפל
 דברו הטוב אשר דבר ביד
 משה עבדו : (נז) יהי יהוה
 אלהינו עמנו כאשר היה עם
 אבותינו אל יעזובנו ואל יפושנו :

רשי (נח) להטות

(נז) ככל אשר דבר • וסיק דבר
 והגיה לכם מכל חויביכם :
 (נט) לעשות

וענאפען , געפיהרט • (נב) א מעל
 טעסט דוא איממער אויפמערקזאם זיין
 אויף דאן פלעהען דיינעם קנעכטעם
 אונד דיינעם פאלקעם ישראל ! מעל
 טעסט זיא שמעטס ערהערען , וואן זיא
 דיך אנרופען ! (נג) דוא האסט זיא יא
 אויס אללען פעלקערן דעם ערדבאדענס
 צום אייגענטהום דיר אויס געזאנדערט ,
 וויא דוא עם דורך דיינען דיהנער משה
 זאגען ליסעסט , אלס דוא אונזרע על
 טערן אויס עניפטען פיהרטעסט , אעווי
 גער ! מיין גאטט ! (נד) אלס גון
 שלמה דים גאנצע געכעט פאר דעם עווי
 גען פאללענהעט , אונד צו פלעהען אויף
 געהערט האטטע , שטאנד ער אויף פאל
 דעם ארטע פאר דעם אלטאר , ווא ער
 מיט גען היממעל אויס געשטרעקטען
 ארמען אויף דען קניען געלעגען האט
 טע , (נה) שטעללטע זיך הין , זענג
 נעטע דיא גאנצע פערזאמלונג ישראל'ס
 מיט לויטער שטיממע , אונד שפראך :
 (נו) געלאבט זיא דער עוויגע , דער
 זיינעם פאלקע ישראל רוהע פערשאפפ
 טע , וויא ער'ס איהם צו געזאנט ,
 אונד דער ניכט איינע איינציגע זיינער
 פעהרייסונגען אונערפיללט געלאססען ,
 דיא ער דורך זיינען קנעכט משה פער
 קינדעטע • (נז) א דאס דאך דער עווי
 גע , אונזער גאטט , פערנער מיט אונס
 זיא , וויא ער מיט אונזערן פארפאהרען
 וואר , אונס גיא פערלאססע , גיא
 פערשטאסע

באור

(מדנדי רד"ק) • (נב) להיוה עיניך
 פתוחות יכו' , למהוי רעוה קדיין , לקבל
 בעות ענדך וכו' • (הכסדי) • (נז) לא נפל
 דבר אחד • לא נטיל פתנמח חד • (הכ"ז)
 (סד) כי

פֶּעֶר שֶׁטֶאָסַע , (נח) זָאָנְדֶרֶן אֹנֹזֶר
הֶעֱרִץ צו זִיך נִיגַע , דָּא מִיט וויר אִין
וִינְעֵן וועגען וואַנדֶלֶן , אֹנְד אַלֶלֶע זײַ
נַע כַּעֲפֵהֶלֶע , גַעזַעצַע אֹנְד פֶּאָר־שֵׁרִיפֶּ
טַען כַּעֲבָאָכְטַען , דִיא ער אֹנֹזֶרֶן עֶלֶּ
טַעֲרֵן כַּעֲפֵהֶלֶען ! (נט) אֹנְד דָּאָס דִיזַע
נִינְעֵן וואַרְטַע , דִיא אִיך פֶּלֶהֶענְטִלִיך
צוּם עוויגען גַעשִׁיקְט , דַעם עוויגען ,
אֹנֹזֶרֶם נָאָטַט , נֶאָהַע זײן מַעגַען טָאָג
אֹנְד נָאָכְט , דָּא מִיט ער וִינְעַם קַנַעֲכַטַע
אֹנְד וִינְעַם פֶּאָלְקַע יִשְׂרָאֵל רַעֲכַט פֶּעֶר־
שַׂאָפֶּע צוִיֶעֶדֶר צײט אֹנְד בײא יַעֲרַעַם
פֶּאָר־פֶּאָלֶלֶע ! (ס) דָּאֶדוּרְך ווערֶדֶען
אַלֶלֶע פֶּעלְקַעֲרֶדֶר עֲרַדַע עֲרַקֶענְנַען ,
דָּאָס דַער עוויגע אַר־לִיין גָאָטַט זײא ,
אֹנְד אױסֶער אִיהֶם קײנֶער .
(סא) אָבַעֲר אױך אִיהֶר כִלְיֹבֵט פֶּעֶר־
נַעֲר אֹנְגַעטֶהײלֶטֶען הֶעֱרַצַענְס גַעגַען דַען
עוויגען אֹנֹזֶרֶן גָאָטַט , וואַנדֶלֶט נָאָך
זײנְען גַעזַעצַען , אֹנְד כַּעֲבָאָכְטַעט זײַ
נַע כַּעֲפֵהֶלֶע , זָאָ ווײא אִיהֶר עַם אִיצַט
טַהוּט ! (סב) הִירֶאױף בֶּרֶאָכְטַע דַער
קַענִיג אֹנְד גָאָנְץ יִשְׂרָאֵל מִיט אִיהֶם־דַעם
עוויגען צו עֶהֶרַען , פִילַע פֶּרִיֶדֶענָאָפֶּעֶר
דָּאָר . (סג) דִיא אַנְצַאֶהֶל דַער פֶּרִיֶ
דַענָאָפֶּעֶר , דִיא שֶלְמָה דַעם עוויגען
צו עֶהֶרַען דָּאָר־בֶּרֶאָכְטַע , כַּעֲלִיף זִיך
אױף צווייא אֹנְד צוואַנְצִיג טױזַענְד רִינֶּ
דַער , אֹנְד רֶזוּנְדֶרֶט אֹנְד צוואַנְצִיג
טױזַענְד שַׂאָפֶּע , אֹנְד הִיר מִיט ווײרֶ
טַען דַער קַענִיג אֹנְד גָאָנְץ יִשְׂרָאֵל דַען
טַעמֶפֶעל אִיין . (סד) אָן דִיזַעם טָאָנַע לִים
דַער קַענִיג אױך דַען אִינְנֶערֶן

באור

(סד) כי טובח הנחשת וכו' . איט אומר על
תוך החזר . דברים ככתבן דברי רבי יהודה . קדש את רצפת העזרה כקדוש'
מוזבח להקטיר על הרצפה :

(נח) לַהֲטוֹת לְבַבְנוּ אֵלָיו לְלַכֵּת
בְּכָל־דְּרָכָיו וּלְשַׁמֵּר מִצְוֹתָיו
וּחֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו אֲשֶׁר צִוָּה אֶת־
אַבְתְּיָנוּ : (נט) וַיְהִי דְבַר־יְהוָה
אֲשֶׁר הִרְחִנְנִיתִי לִפְנֵי יְהוָה
קָרְבִים אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יוֹמָם
וּלְיָלֵה לַעֲשׂוֹת , מִשְׁפָּט עֲבָדָיו
וּמִשְׁפָּט עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל דְּבַר־יוֹם
בְּיוֹמוֹ : (ס) לְמַעַן דַּעַת כָּל־עַמֵּי
הָאָרֶץ בִּי יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים
אֵין עוֹד : (סא) וַהֲיָה לְבַבְכֶם
שָׁלֵם עִם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְלַכֵּת
בְּחֻקָּיו וּלְשַׁמֵּר מִצְוֹתָיו בְּיוֹם
הַזֶּה : (סב) וְהַמֶּלֶךְ וְכָל־יִשְׂרָאֵל
עַמּוֹ זָבָחִים זָבַח לִפְנֵי יְהוָה :
(סג) וַיִּזְבַּח שְׁלֹמֹה אֶת זָבַח
הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר זָבַח לַיהוָה
בְּקָר עֶשְׂרִים וְשָׁנַיִם אֵלֶף וּצֹאן
מֵאָה וְעֶשְׂרִים אֵלֶף וַיַּחֲנֹכוּ אֶת־
בֵּית יְהוָה הַמֶּלֶךְ וְכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל :
(סד) בְּיוֹם הַהוּא קִדַּשׁ הַמֶּלֶךְ

את

רש"י אומפאנג

(נט) לעשות משפט עבדו ועמו .
לחבוע עלבונם מיד החויב . (סד) את
קדש את רצפת העזרה כקדוש'
כי

אֶת־חֹךְ הַחָצֵר אֲשֶׁר לִפְנֵי בֵּית־
 יְהוָה כִּי־עָשָׂה שָׁם אֶת־הָעֹלָה
 וְאֶת־הַמִּנְחָה וְאֶת־חֶלְבֵי
 הַשְּׁלָמִים כִּי־מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת
 אֲשֶׁר לִפְנֵי יְהוָה קָטָן מִהַכִּיל
 אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הַמִּנְחָה וְאֶת־
 חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים : (סה) וַיַּעַשׂ
 שְׁלֹמֹה בָּעֵת־הַהִיא אֶת־הַחֹךְ
 וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ קָהָל גָּדוֹל
 מִלְּבֹא חַמַּת אֶת־נְחַל מִצְרַיִם
 לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ שִׁבְעַת יָמִים
 וְשִׁבְעַת יָמִים אַרְבַּעַת עָשָׂר יוֹם :
 (סו) בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי שָׁלַח אֶת־
 הָעָם וַיְבָרְכוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ וַיֵּלְכוּ
 לְאַהֲרֵי־הֵם שִׁמְחִים וְטוֹבִילֵב עַל
 כָּל־
 רש"י הטובה

אומפאנג דעם פארהאפס , דער פאר
 דעם טעמפעל וואר , הייליגען , ווייל
 מאן דאזעלכסט פילע דער גאנצאפפער ,
 מעהלאפפער אונד פעטטשטיקע דער
 פריידענאפפער דארברייגען מוסטע ,
 אינדעם דער קופפערנע אלטאר אים
 טעמפעל צו קליין וואר , אום ארלע
 גאנצאפפער , מעהלאפפער אונד
 פעטטשטיקע דער פריידענאפפער צו
 פאססען . (סה) צו דיוער צייט פייער
 טע שלמה אונד מיט איהם גאנץ ישראל ,
 פאן חמת בים אן דען פלוס עגיפטענס ,
 אין זעהר גראסער מענגע , אין פיר
 זעהנטעניגעס פעסט פאר דעם עווי
 גען , אונזערס גאטט , נעמליך זיבען
 טאגע (איונוויירונגספעסט) אונד
 זיבען טאגע (לויב היטטענפעסט) .
 (סו) אים אכטען טאגע (דעם רויב
 היטטענפעסטעם) ענטרליס ער דאז
 פאלק . דיועם זעענגעטע דען קעניג ,
 אונד צאג נאך רזווע פערגניגט אונד
 וואהל

באור

על מוצח הנחשת אשר עשה משה , כי בפירוש
 אמרו בדברי הימים : כי מוצח הנחשת אשר
 עשה שלמה לא יכול להכיל את העולה ושל
 משה גכו עם אהל מועד , כמו שפירשנו
 למעלה . (מרד"ק) . (סו) ביום השמיני ,
 שמיני
 משה וכשאתה מגיע לחשבון אמות ולענין עולות זה של חבנים גדול משל משה
 שמוצח משה מקום מערכתו אמה על אמה וזה הים מקו' מערכתו כ"ד על כ"ד הרי
 של שלום חמש מואות ושבעים ושש כשל משה אס כן מה קודם המלך את חוך
 החצר שקבע בו מוצח של חבנים מחובר ברנפה וקטן מהכיל של משה הוא חומר
 כהם שאומר לחצירו נגם פלוני ופסול לעבודה : (סה) מלכא חמת . שהוא
 בצפונה של ארץ ישראל : עד נחל מצרים . שהוא כנגדו צדרומה באלה מסעי :
 שבעת ימים . של חינוך : ושבעת ימים חג הסוכות נמצא שאכלו וסתו ביום
 הכיפורים : (ס"י) לדוד עבדו . להודיע שמחל לו עונותיו כדאיתא במועד קטן
 בשעה שנקם שלמה להכניס הארון
 לבית

וואהלגעמוטה , וועגען אללעס גוטען , דאז דער עוויגע זיינעם קנעכטע דוד אונד זיינעם פאלקע ישראל ערצייגטע .

ט (א) נאכדעם שלמה צו ענדע וואר מיט דעם בויה דעם טעמפעלס , זיינעם הויזעס אונד מיט אללעס וואס ער לוסט האטטע , בויען צו לאססען , (ב) דא ערשין איהם דער עוויגע צום צווייטען מאל , וויא ער איהם אין גבעון ערשינען וואר , (ג) אונד שפראך צו איהם : איך האבע דיין געבעט אונד פלעהען צו מיר ערהערט , איך הייליגע דיזעס הויז , דאז דוא בויען ליסעסט , מיינען נאמען דאזעלכסט אויף איממער געננען צו לאססען , אונד מיינע א זויגען אונד מיין הערץ ווערדען שטעטס דארט זיין

הפובה אשר עשה יהוה לדוד עבדו ולישראל עמו :

ט (א) ויהי בכלות שלמה לבנות את בית יהוה ואת בית המלך ואת כל חשק שלמה אשר חפץ לעשות : (ב) וירא יהוה אל שלמה ישנית באשר נראה אליו בגבעון : (ג) ויאמר יהוה אליו שמעתי את הפלהך ואת החנהך אשר התחננתה לפני הקדשתי את הבית הזה אשר בנתה לשום שמי שם עד

עולם והיו עיני ולבי שם כר הימים

באור

רשי

שמיני עזרת . ולא טבל למרש כי שנעת ימי חכמת הבית היו אחרי חג הסוכות , שהרי אמר נד"ה זכיום עשרים ושלושה למדש וכי . (מהנ"ל) . לדוד עבדו . שקיים לזמה שהבטיחו , כי היוכל מחלבו יבנה הבית . והיה שלום ושקט לישראל בימיו . (מהנ"ל) . **ט** (א) ואח כל חשק שלמה . וית כל רעות שלמה דאתרעי למעבד . (המתרגם הארמי) . (ג) והיו עיני ולבי שם כל הימים , השנתי ורצוני יהיה שם כל הימים

לצית קדשי הקדשים דבקו שערים זה בזה . ולישראל עמו . שמחל להם על עון יום הכפורים וינתה בת קול וחמרה כולכם מזומנים לחיי עולם הבא : **ט** (ג) והיו עיני ולבי . ת"י ותהא שכינתי שריח ציה אס רעותי מיתעבדא יחא עיני שם אס לבני וחפני

מכלל יופי

ח (א) בירח , לפי שהלצנה מתחדשת בכל חודש נקרא החדש ירח : האתנים , המוקים נקרא כן חודש תשרי לטעם שאר"ז , והרי"קס פי' כי לפי שאוכפי' צו לחס ויין ופירות נקרא כן וכן איתני' לשון חזק שהתבוא' והפירו' סיי האדם ושרשו אית : (כו) האמנם , ה"א פתוח' כי הוא לתימ' , והאלף באורק ענינה אמת : (לא) ובא אלה , בא לנקבה בלשון זכר , ויש בו דבר נסתר ובפי' ובא הכשבע לקבל האלה לפני מונחך וי"ת על המשביע וייתי ויזמיניה : מונחך , הבית נפ"תח מפני שו"א התי"ת שלא יכנסו שני זואים כא' : (לב) השמם , מן השמים : (לח) אל הבית , כמו בבית : (מט) ועשירי משפטם , באזניהם :

ט (א) חשק

הַיָּמִים : (ד) וְאַתָּה אִם־תִּלְךָ
 לִפְנֵי פֶּאֶרְשֵׁר דָּוִד אָבִיךָ
 בְּחַם־לֵבָב וּבִישׁוּר לַעֲשׂוֹת כְּכֹל
 אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ חֲקִי וּמִשְׁפָּטִי
 תִּשְׁמָר : (ה) וְהִקְמַתִּי אֶת־
 כֶּסֶף מִמְּלַכְתְּךָ עַל־יִשְׂרָאֵל
 לְעַלְמֵי פֶּאֶרְשֵׁר דְּבִרְתִּי עַל־דָּוִד
 אָבִיךָ לֵאמֹר לֹא יִכְרַת לְךָ אִישׁ
 מֵעַל כֶּסֶף יִשְׂרָאֵל : (ו) אִם־
 שׁוֹב תִּשְׁבוּן אִתָּם וּבְנֵיכֶם
 מֵאַחֲרַי וְלֹא תִשְׁמְרוּ מִצְוֹתַי
 חֲקֵרְתִּי אֲשֶׁר נָתַתִּי לִפְנֵיכֶם
 וְהִלַּכְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים
 אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם :
 (ז) וְהִכְרַתִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל מֵעַל
 פְּנֵי הָאָדָמָה אֲשֶׁר נָתַתִּי לָהֶם
 וְאֶת־הַבֵּית אֲשֶׁר הִקְדַּשְׁתִּי
 לְשִׁמִּי אֲשַׁלַּח מֵעַל פְּנֵי וְהָיָה
 יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁלַל וּלְשִׁנְיָה בְּכָל־
 הָדָעִמִּים : (ח) וְהַבֵּית הַזֶּה

ויין . (ד) אונד וואס דיך בעטריפֿעסט :
 וואַנדעלסט דוא זא אױפֿ־דיכֿטיג אונד
 רעדליך פֿאַר מיר , אַלס דיין פֿאַטער דוד
 וואַנדעלטע , טהוכט אַללעס , וואַס
 איך דיר בעעהלע , אונד בעאַכטעסט
 מיינע געזעצע אונד רעכטע :

(ה) זא ווערדע איך דען טהראַן דייןער
 רעגירונג איבער ישראל אימער אויפֿ־
 רעכט ערהאַלטען , וויא איך שאַן דיין
 נעם פֿאַטער דוד פֿערשפראַך : נִימָה
 זאַלל דיר אַן נאַכקאַממען פֿעהלען , דיא
 אויף דעם טהראַנע ישראל'ס ויזען .

(ו) פֿאַללעט איהר אָדער איירע נאַכ־
 קאַממען אַבער פֿאַן מיר אַב , בעפֿאַלגט
 מיינע געבאָטע אונד געזעצע , דיא איך
 אייך פֿאַר געשריבען , ניכט , זאָנדערן
 געהט הין , דיהנעט אַנדערן געטטערן ,
 אונד בעטעט זיא אַן : (ז) דאַן ראַטטע
 איך ישראל אויס דעם לאַנדע אויס ,
 דאַן איך איהנען געגעבען האַבע , אונד
 דווען טעמפעל , דען איך מיינעם נאַמען
 בעשטימטע , ווערפֿע איך פֿערן פֿאַן
 מיינעם אַנגױכטע , זא דאַס ישראֵל
 צום ביישפּיל אונד צור וואַרנונגסלעהרע
 אונטער אַללען פֿעלקערן ויין ווירד .

(ח) אונד דווער טעמפעל זאַלל זא
 צערשטערט לוגען , דאַס יעדער פֿאַר־
 איבער

יְהִיָּה עֲלֵיוֹן כָּל־עֵבֶר עֲלָיו יֵשֶׁם

באור , ושרק

רשׁו

הימים (מרד'ק) : (ח) יהיה עליון , לשון
 בריתא כמי כענות גדיש בעתו (חיוב'ס) .
 (הכ"ל)

וחפזי שם : (ז) ואת הבית אשר
 הקדשתי לשמי . תנאי הוא ציני וציניכ'
 ואס לא תשמעו מה נאמר שם והשימותי
 את מקדשיכם : ולשנינה . כתרגומו
 ויתלעבו צו כמו ויספר ואישתעי ולשון
 שנינה חף הוא לשון דיבור דכתיב ושננתם
 לבניך : (ח) והבית הזה יהיה עליון . כל זמן
 שלא חטאתם ומשתחטאו כל עובר
 עליו יסו ושרק

את השמעו מה נאמר שם והשימותי
 את מקדשיכם : ולשנינה . כתרגומו
 ויתלעבו צו כמו ויספר ואישתעי ולשון
 שנינה חף הוא לשון דיבור דכתיב ושננתם
 לבניך : (ח) והבית הזה יהיה עליון . כל זמן
 שלא חטאתם ומשתחטאו כל עובר
 עליו יסו ושרק

שטערטע נידער בית הורון, (יח) בעלת אונד הרגז אין דער ויסטע אים לאנדע. (יט) וויא אויך דיא שטעד טע אין וועלכען שלמה'ס מאנאצינע ווארען, דעם גלייכען שטערטע פיר דיא קריגסוואגען אונד רייטערייא; קורץ אללעס, וואס שלמה זיך פארנאום אין ירושלים, אויף דעם לבנון אונד אין יינעם גאנצען רייכע בויען צו לאסען. (כ) אללע לייטע, דיא ניכט פאן דען קינדערן ישראל אכשטאממען, וואנ דערן נאך איבריג ווארען פאן דען פעלד קערן אמורי, חתי, פריזי, חוי אונד יבوسی, (כא) אידהרע נאכקאממען נעמליך, דיא נאך איהנען אים לאנדע בליבען, ווייל ישראל זיא ניכט אהיים ראטטען קאננטע, אללע ריזע פעלד פפליכטעכע שלמה צום פראהנדינסט, בים אויף ריזען טאג. (כב) פאן דען קינדערן ישראל אכער לויס ער נימאנדרען שקלאפענדיהנסט פערריכטען, וואנ דערן זיא ווארען טהיילס קריגסלייטע, טהיילס זיינע האפא אונד שטאאטס בעדיהנשען, זיינע פעלדהעררן אונד אויפזעהער איבער זיינע וואגען אונד פפערדע. (כג) אויך נגהם ער פאן אידהרען נען

באור

מתורגם. (יח) בעלת, נודעה כימיט בשז (באאלבעק) שהיא כמו בקעת נעל, תועבת הכנענים. חדמור, עוד כשאר חרבות העיר הזאת, נקראות (דיא רואינען פון פאלטירא). והשם (פאלטירא) הו' כמו ע' התמרים (פאלטען שטארט) קרויב למלת חדמור (תמור נכתיב) שהיא כנור ממלת תמור. (יט) ערי המסכנות, הם ערי האוכרו, כטעם באלא הסוכן הלז (ישעיה כ"ג). (מרלב"ג). (כב) לא נתן שלמה עבד, והלא למעלה נאמר ויהי המס שלשים אלף? כבר אמר הרד"ק שם, כי האנשים החלה היו רק עם עבדי חירס לכרות העצים וכדומה, חלה לא ימאכ לעבודת עבד, כמו הסוכן נהר וטשא סבל. (כג) אלה וכו', מוסב אל שלמעלה ממונו, כלומר מן בני ישראל לקח גם לשרי הכנענים.

תחתון: (יח) ואת בעלת ואת תמר במדבר בארץ: (יט) ואת כל ערי המסכנות אשר היו לשלמה ואת ערי הרכב ואת ערי הפרשים ואת חשק שלמה אשר חשק לבנות בירושלם ובלבנון ובלב ארץ ממישלהו: (כ) כל העם הנותר מן האמרי החתי הפריזי החוי והיבوسی אשר לא מבני ישראל המה: (כא) בנייהם אשר נותרו אחריהם בארץ אשר לא יכלו בני ישראל להחרים ויעלם שלמה למס עבד עד היום הזה: (כב) ומבני ישראל לא נתן שלמה עבד כי הם אנשי המלחמה ועבדיו ושריו ושרישי ושרי רכבו ופרשי: (כג) אלה ושרי

רשי הנצבים

(יח) אלת חדמור כמדבר בארץ. חלל היישוב: (יט) ערי המסכנו' קרוי בית חוגרח: (כג) שרי הכנענים. ממוני' על הממונים

התנ
לש
הר
(כ)
מע
לת
(כ)
הו
מח
שכ
חול
הר
הנ
ושל
מח
מני
הנ
עו
מני
חמ
הנ
שה
צרי
מע

הַנְּצַבִּים אֲשֶׁר עַל־הַמִּלְאָכָה
 לְשִׁלְמָה חֲמִשִּׁים וַחֲמִשׁ מֵאוֹת
 הָרָדִים בָּעַם הָעֹשִׂים בְּמִלְאָכָה:
 (כד) אַךְ בַּת־פְּרֻעָה עָלְתָה
 מִעִיר דָּוִד אֶל־בֵּיתָהּ אֲשֶׁר בָּנָה־
 לָהּ אִי בָנָה אֶת־הַמְּלוּכָה:
 (כה) וַהֲעֵלָה שְׂרָמָה

נען עו דען פֿינף הונדערט אונד פֿונפֿציג
 פֿאָרגעזעצטען דער אויפֿוועהר , דיא
 ער בייא דעם בויא אַנשטעללטע , אום
 דיא אַרבייטסלייטע צור אַרבייט אַן צו
 טרייבען . (כד) נאָכדעם דיא טאַכֿ
 טער פרעגה'ס אויס דער שטאַרט דוד'ס
 אין איהרען פּאָ אַסט געצאָגען וואָר , דען
 שלמה איהר בויען לויס , אַלסדאָן אונג
 טערנאָהם שלמה דען בויא דער פֿעג
 סטונגסווערקע . (כה) דרייא מאָהל

ר ש י אים

הומוני' : חושי' וחמש מאות . שלש
 מאות מהם היו גרים הומוניס על
 שבעים חלף נוסח סבל וסמוניס חלף
 חולב צהר ושלש' אלפיים ושלש מאות
 הרודי' צעם שאמ' למעלה לצד משרי
 הנצבים לשלמה וגומר שלשת אלפים
 ושלש מאות וצדברי הימי' הוא חומר שש
 מאות חלו שלש מאות שחסר שם
 מנה כאן שהיו מומוניס על כולן ור"ג
 הכותרים היו ישראל מומוני' על שאר
 עושי המלאכ' (וצדברי הימי' צ' ח' י')
 מנאן לעמנן ואלה שרי הנצבים לשלמה
 חושי' ומחתי' הרודי' צעם עושי
 המלאכה : (כד) את צנת פרעה .
 שהי' מתחל' צער דוד כמה שאמר
 צראש הספר ויביא' אל עיר דוד עלתה
 מעיר דוד וגומר . וצדברי הימיס

מפרש כי אמר לא תשב חסה לי צעיר
 דוד כי קדש המה אשר צאה אליהם
 ארון ה' : אז בנה את המלוא . לצנות
 לתוכו בתים לעבדים ולשפחותיה חס
 שהוכיחו ירצעם חצוץ הניחו פרוץ
 לעולי רגלים ואתה צנית חותו לעשות
 חגריה לצנת פרעה וזהו אך האומר
 כאן אך צו העוה שלמה שצנה לו את
 המלוא כך שמתתי . ואני אמר אך
 צנת פרעה וגומר כלומר הערים
 האמורות למועלה הולך לצנות
 למסכנות ולירכב ולפרשים ולגדולה אך
 את המלוא לא היה צונה לשום גדולה
 כי חצו הניחו לפרוש צו עולי רגלים
 חסלים אלא שצנת פרעה עלתה אל
 ביתה והמלוא סמוך לאותו בית אז צנה
 את המלוא : (כה) על המוצנח .
 של

ט ב ל יו פי

ט (א) חשק , ענינו כענין חסן : (ח) והבית הזה יחי' עליון * יש שפירשוהו לשון
 כריסה והשחפה , כמו כעלית גדיש צנת , חל תעלני , וא"כ להוציאו מלשון עליון
 ופי' והבית הזה שהוא עתה עליון וכ"תי וכן אמר בדר' : (יא) נשא , מהכבד ובח נק"מ
 כדרך בעלי ה"א ופי' סבל אותו וכלכלו : (טז) שלחים , מנחה כלומר במקום מנחה
 ומנחה שאלתים צ"א לצנותיהם : (כה) והקטר אתו , כמו עליו וכת"י ועל המונח אשר
 לפני ה' אמר זה שהוא מונח הזהב שהי' בהיכל אשר לפני ה' או פי' אתו כמשמעו ולפי שזכר
 שהעלה עולו' על המונח אשר בנה והוא מונח הנקשת אמר כי הקטיר ג"כ קטורת הסמים על
 המונח האחר אשר עשו :

איים יאהרע בראכטע שלמה גאנץ אונד פריידענאפפער אויף דען אלטאר, דען ער דעם עוויגען צו עהרען ערריכטעטע, דייכערטע אויך צוגלייך אויף דעם אלטאר, דער פאר דעם עווגען (איים אינגערן דעם טעמפעלס) שטאנר, אונד פערריכטעטע, וואס זאנסט צום טעמפעלדיהנסט געהערטע.

(כו) דער קעניג שלמה לים אויך איין שיף בויען צו עזיון גבר, כיוא אילורת אום אופער דעם שילפמעערס (ד. א. אראבישען מעערבווען), אים לאנדע ארום, (כו) אונד חירם שיקטע מיט דיועם שיפע זיינע לייטע, ערפאהרנע זעמענגער אונד פערשטענדיגע דער שיפפאהרט, מיט דען לייטען שלמה'ס. (כח) זיא שיפפטען אלוף נאך אופיר, צאהמען פאן דא פיר הונדערט אונד צוואנציג טאלענטע גאלד, אונד בראכי טען זיא דעם קעניג שלמה.

(א) דיא קעניגין פאן שבא הערטע גון פאן דעם רופע שלמה'ס אונד פאן דעם נאמען גאטטעס, אונד רייזטע צו שלמה, אום איהן דורך רעטהועל אויף דיא פראבע צו שטעללען.

(ב) זיא לאנגטע אין ירושלים מיט איין

שלמה שלש פעמים בשנה עלות ושלמים על המזבח אשר בנה ליהוה והקטיר אתו אשר לפני יהוה ושלם את הבית: (כו) ואני עשה המלך שלמה בעציון גבר אשר את אילות על שפת ים סוף בארץ ארום: (כו) וישלח חירם באני את עבדיו אנשי אניות ידעי הים עם עבדי שלמה: (כח) ויבאו אופירה ויקחו משם זהב ארבע מאות ועשרים כפר ויבאו אל המלך שלמה:

(א) ומלכת שבא שמעת את שמע שלמה לשם יהוה ונתבא לגפתו בחירות (ב) ותבא ירושלמה בחיל כבוד

(ג) זיא לאנגטע אין ירושלים מיט איין נעם מאד רש"י

באור

(כח) והקטיר אתו וכו', כמו עליו, וכת"י ומקט' עלהי קטור' כוסמיה ועל המזבח אשר לפני ה' אשר זה, שהו' מזבח הזה שהי' נהיכל אשר לפני ה' והוא מזבח הקטורת (מרד"ק). ושלם את הבית, השלים עבודת הבית כמו שזכרנו בדברי הקרבנות, והעמיד הכהנים ליום (מהכ"ל). (כח) אופירה, מדינה נודעת בשמה מספרי הקודש, אך לא נודע לנו מקומה.

של בית עולמים: והקטיר אתו וחיותו מזבח הקטורת אשר לפני ה' לקטרת הסמים: (כו) ואני חנייה: (ה) ועולתו

(א) שבא, שם מדינה בארץ ערב המאושרת (אראביא פעליקס, אים גליקליכען אראביען), נקראת על שם שבא (ראשית י"א כ"ח) בן יקטן, חני הערביים, כטודע. לשם ה', הטעם ששמה את שמה שלמה וס' ה' אלהי ישראל. למ' ד' נאס תחת עם כמו הנב' ליעקב (ראשית מ"ו כ"ו) עם יעק', ודומיו בחירות, לנחן חכמתו אם יעמוד על סוד החידות ההם, אשר כוון בהם, כי בזה ינחן אם החכמה היא לו מתת אלהים, שאם הענין כן יעמוד על הכוונה אשר כוונה בהם, ונאף על פי שהם יסכלו

מלכים א י

הרגום אשכנזי מב

מֵאֵד גְּמֵלִים בְּשָׂאִים בְּשָׂמִים
וְהָרַב רַב־מֵאֵד וְאִבְנֵי יִקְרָה
וַתָּבֵא אֶל־שְׁלֹמֹה וַתְּדַבֵּר אֵלָיו
אֵת כָּל־אֲשֶׁר הָיָה עִם לְבָבָה :
(ג) וַיַּגִּד־לָהּ שְׁלֹמֹה אֶת־כָּל־
דְּבָרֶיהָ לֹא־הָיָה דְבַר גַּעֲלָם מִן־
הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר לֹא הִגִּיד לָהּ :
(ד) וַתֵּרָא מִלְּפַת־שֹׁבָא אֵת
כָּל־חֲכַמַת שְׁלֹמֹה וְהַפִּיחַ אֲשֶׁר
בָּנָה : (ה) וּמֵאֵבֶל שֶׁלְּחָנוֹ
וּמִוֹשֵׁב עֲבָדָיו וּמִעַמֵּד מִשְׁרָתָיו
וּמִלְּבִשֵׁיהֶם וּמִשְׁקֵיו וְעַרְתָּו
אֲשֶׁר יַעֲלֶה בֵּית יְהוָה וְלֹא הָיָה
בָּהּ עוֹד רוּחַ : (ו) וַתֹּאמֶר אֶל־
הַמֶּלֶךְ אִמָּת הָיָה הַדָּבָר אֲשֶׁר־
שָׁמַעְתִּי בְּאָרְצִי עַל־דְּבָרֶיךָ וְעַל־
חֲכַמְתְּךָ : (ז) וְלֹא־הָאֵמְנָתִי
לְלִבֵּי־אֲשֶׁר־בָּאתִי
וַתִּרְאֶנָּה עֵינַי וְהִנֵּה לֹא־הִגִּדְלִי
הַחֲצִי הַזֶּה חֲכַמָּה וְטוֹב אֶל־

נעם ועהר גראסען געפאלגע אן , אונד
איהרע קאמעעלע ווארען מיט אללער
לייא געווירצען , זעהר פיל גאלד אונד
ערעלשטיינען בעלאדען ; ויא גינג צו
שלמה , אונד אונטערהילט זיך מיט
איהם , וויא זיא זיך פארגענאממען האט
טע . (ג) שלמה אכער בעאנטווארט
טעטע אללע איהרע פראגען , אונד קיינע
איהרער אויפגאבען וואר דעם קעניג צו
שווער , אום זיא אונאוויפנער לעזט צו
לאססען . (ד) אלס נון דיא קעניגען
פאן שבא פאללענדס די קלוגען איינרייכ
טונגען שלמה'ס זאה : זיינען נייא גע
ביטען פאלאסט , (ה) זיין טאפעל
האלטען אין געזעלשאפט זיינער רהאפ
לייטע , וויא זיינע בעדיהנטען אויפ
ווארטעטען , וויא זיא געקליידעט ווא
רען , וויא זיינע מונדשענקע איהר אמט
פערריפטעטען , דיא גאנצאפער ,
דיא ער אין דעם טעמפעל גאטטעס דאר
בראכטע , דא וואר זיא גאנץ אייסער
זיך . (ו) עס איזט אללעס וואהר ,
זאגטע זיא היראויף צום קעניג , וואס
אי אין מיינעם לאנדע פאן דיינען אנט
שטאלטען אונד פאן דיינער וויזהייט
הערטע . (ז) איד האבעעס נור ניכט
גלויבען וואללען , ביס איך זעלבסט
קאם , אונד עס מיט מיינען אויגען זאה ;
נון אכער פינדע איך , דאס מיר ניכט
דיא העלפטע דאפאן ערזעהלט ווארדען
איזט . וואהרליך ? דיינע וויזרהייט

השמועה

רש"י אונד גיטע איבערטראפען אללעס, באור וואס

(ה) ועולתו אשר יעלה בית ה' .
דרך מנחה שהכין מנחתו לבית
המוקדס שהיה עולה בו לבית ה' ;
(וא) עני
וכן מתורגם בל"ס . ולא היה בה עוד רוח ,

וואס איך יע פֿאן דיר ערצעהלען הער-
טע . (ח) אַ וויא גליקליך זינד דינינע
לויטע , וויא גליקליך דינע דינינע דאָס
בעדיהנטען , דיא שטעטס אום דיק זינד ,
אונד דינינע וויזיהייט הערען ! (ט)
דער עוויגע דיין גאָטט , זייא געלאָבט ,
דאס ער געפֿאללען אן דיר פֿאנר , דיק
אזיף רען טהראָן ישראָל'ס צו ערהעבען !
געוויס , ווייל ער זיין פֿאַלק ישראָל
גרענצענלאָז ליבט , האט ער דיק צום
קעניג איבער זיא געוועזט , דאמיט טו-
גענד אונד גערעכטיגקייט אויס געאיכט
ווערדע ! (י) זיא שענקטע דאָרויף דעם
קעניג הונדערט אונד צוואַנציג טאַלענטע
גאָלד , זעהר פֿיל געווירן אונד ערעלי-
שטיינע ; ניא איוזט נאָכהער ווידער איי-
נע זאלכע מענגע געווירן אינס לאָנד
געקאָממען , אַלס דיא קעניגין פֿאן
שכא דעם קעניג שלמה נאָב .
(יא) (אויך דאָן שיף חירס'ס , דאָן
פֿאן אופיר גאָלד האָהלטע , בראַכטע
פֿאן דאָהער אַלמגיסהאַלץ אין זערו-
גראַסער מענגע אונד ערעלגעשטיינע .
(יב) פֿאן דינעם אַלמגיסהאַלץ ליסדער
קעניג געלענדער פֿיר דען טעמפעל אונד
זיינען

דִּשְׁמוּעָה אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי :
(ח) אֲשֶׁרִי אֲנִישִׁיךָ אֲשֶׁרִי עֲבָדְךָ
אֱלֹהֵי הָעַמִּים לִפְנֵיךָ הַתָּמִיד
הִשְׁמַעִים אֶת־הַכְּמָהָה : (ט) יְהוָה
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּרוּךְ אֲשֶׁר חֲפִץ
בְּךָ לַחֲהִיךָ עַל־כַּסֵּא יִשְׂרָאֵל
בְּאַהֲבַת־יְהוָה אֶת־יִשְׂרָאֵל לְעַלְמֵי
וַיִּשְׁימָךָ לְמֶלֶךְ לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט
וְצִדְקָה : (י) וַתִּהְיֶה לְמֶלֶךְ מֵאָה
וַעֲשָׂרִים . כִּפְרֹזֶהב וּבְשָׂמִים
הַרְבֵּה מְאֹד וַאֲבָן יִקְרָה לֹא־בָא
כַּבֶּשֶׂם הַהוּא עוֹד לְרֹב אֲשֶׁר־
נִתְּנָה מִלִּפְת־שָׁבָא לְמֶלֶךְ
יִשְׂרָאֵל : (יא) וְגַם אָנֹכִי חִירָם
אֲשֶׁר־נָשָׂא זָהָב מֵאִפִּיר הִבִּיא
מֵאִפִּיר עֲצֵי אֲמָגִים הַרְבֵּה מְאֹד
וַאֲבָן יִקְרָה : (יב) וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ
אֶת־עֲצֵי הָאֲלֻמִּים מִסְעֵד לְבַיִת־
יְהוָה

באור

רשי

מרוכ שמהה על סכמתו (רד"ק) . (יא)
עצי אלמגים , מפרש בפסיקתא כתוב אחד
אומר אלמגים , וכתוב אחד אומר אלגומים ,
אלא אלגומים שים , ונקרא אלמגים לפי
שהיה מתמוגג ונכסף מתוך רכיבתו . (רש"י)
צדברי הימים ב' ט' י"ד) . ולפי זה אפשר
שהוא העץ המוניח הסרף הנקרא בלה"ע (גוממי) , וההנחה א הוא הידיעה (ארטיקעל)
בלשון הערב , כנידע . ודעת המפרשים ידועה . ואחר שאין הדבר טרע בנידור , לכן הוכחה
המלה הזאת בלי תרגום . (יב) מסעד , אסאב שנעלי' אשר יעלה בה בית ה' מבית המלך , עשה
כדעת מעקה מעצי האלמוגי' , שיסיף האדם בהם במסלתו בואת העליה . (מדברי הרלב"ג) .
(יג) מלבר

(יא) עצי אלמוגים , קורי"ל בלע"ז .
Corail. (קוראלין האלג) : (יב) מסעד
לביית ה' . וצדברי הימים כתיב מסילות
לביית ה' לכך אני אומר המסעד הזה
לשון
(ארטיקעל)
לכן הוכחה
עשה
(מדברי הרלב"ג) .
(יג) מלבר

יְהוָה וּלְבֵית הַמֶּלֶךְ וּבְנֵי הַמֶּלֶךְ וְכַנְרֹת
 וְנַבְלִים לְשָׂרִים לְאֲבָא בֶן עֲצִי
 אֶלְמָגִים וְלֹא נִרְאָה עַד הַיּוֹם
 הַזֶּה : (יג) וְהַמֶּלֶךְ שָׁלַח נְתָן
 לְמַלְכַת שְׂבָא אֶת־כָּל־חֲפָצָה
 אֲשֶׁר שָׁאַלָה מִלְּבַד אֲשֶׁר נָתַן
 לָהּ כִּי־דָת הַמֶּלֶךְ שְׁלֵמָה וְהַתָּפַן
 וְהַלֶּךְ לְאַרְצָהּ הִיא וְעַבְדֶּיהָ :
 (יד) וַיְהִי מִשְׁקַל הַזָּהָב אֲשֶׁר־
 בָּא לְשֵׁלֵמָה בְּשָׁנָה אַחֶרֶת שֵׁשׁ
 מֵאוֹת שְׁשִׁים וְשֵׁשׁ כִּכָּר זָהָב :
 (טו) לְבַד מֵאַנְשֵׁי הַהִתְרִים
 וּמִסַּחַר הַרְכָּלִים וְכָל־מַלְכֵי
 הָעָרִב וּפְחוּת־הָאָרֶץ : (טז) וַיַּעַשׂ
 הַמֶּלֶךְ

רשי

לשון רשפה : גשרים • לבני לוי :
 (יג) נתן למלכת שבא • נתינה זו
 אינה חלה לימוד חכמה מלבד אשר נתן
 לה • מתנות מוגדנות המנויין כאן
 וחיון מנויין במקומה : (יד) שש
 מאות ששים ושש • חירם נתן לו ק"כ
 ומלכת שבא ק"כ וחתי תרשים הציאה
 מחופי ת"כ הרי תר"ס והששה לא
 ידעתי מחין וצד"ה כתיב שהציאו
 מחופיר ד'מאות ונ' וחין מונה שם ק"כ של חירם ויש לתקן המקר' שהל' היתירי' היו
 מן הק"כ של חירם שהרי עבדי חירם היו שם עם עבדיו • (טז) לבד מאנשי התרי' •
 שהיו מציאי' לו הסוחרים התרים בחרן לסחורה : הרוכלי' • מוכרי צמחי' ומוליכי'
 אותם מעיר לעיר : וכל מלכי הערב : תירגם יונתן וכל מלכי סומכוותא לשון ערוכה
 המלכי' שהיו בערוכותן וסומכין עליו גראנטיא"ה צ"ע"ז (בחרתי ש"אי"ז י"ח, וכן
 צירמני' כ"ה כ', יחזקאל כ"ז ט') : (טז) ננס • מקפת חת האדם

ויינען פאלאסט מאכען, וויא אויך האר •
 פען אונד פוזאלטער פיר דיא זענגער •
 דערגלייכען אלמגניםהאלץ קאם ניכט
 מעהר אינס לאנד, אונד ווארד ניכט
 מעהר געזעהען, כים אויף דויען טאג •
 (יג) אונד דער קעניג שלמה בעשענקטע
 דיא קעניגין פאן שבא ניכט נור מיט אל'
 לעם וואס זיא אויסדריקליך פערלאנג'
 טע, זאנדערן גאב איהר אויך נאך אנ'
 דרע געשענקע, דיא דער ווירדע
 דעס קעניגס געמעס ווארען • היראויף
 ריווטע זיא מיט איהרעם געפאלגע
 ווידער אין איהר לאנד צוריק •

(יד) דאן גאלד, וועלכעס שלמה אין
 איינעם יאהרע בעקאם, וואג זעקס
 הונדערט זעקס אונד זעכציג טאלענטע •
 (טו) הירכייא אבער זינד ניכט מיט
 גערעכנעט דיא געפעללע פאן דען קויפ'
 לייטען אונד פאם האנדעל דער קרעמער
 אונד דער טריבוט פאן אללען אראבישען
 קעניגען אונד פאשאס דער פראפינצען ;
 (טז) דער

באור

(יג) מלכד וכו', לא לכד שנתן לה, מה
 שאלה ממנו, אלא נתן לה נס כן מלכו, כפי
 אשר השיגה ידו • (יד) בשנה אחת, אחשוב
 שזה המשקל מהזכר היה כל לו מדי שנה בשנה,
 כי המנחות שהיו מביאים לו המלכים היו
 שולקים לו מדי שנה בשנה כמו שכתוב אחר
 זה • (מדברירלכ"ג) • (טו) החרים,
 הסוחרים התרים בחרן לסחורה (רש"י) •
 הערב, שם מדינה (אראביען) • (טז)
 זרב

(טו) דער קעניג שלמה לים צוויי
 דונדערט הארנישע מאכען פאם
 פיינסטען גאלדע , זעקס דונדערט
 שקל גאלד קאם אויף יעדען הארניש .
 (יו) פערנער דרויא דונדערט שילדע
 עכענפאלס פאם פיינסטען גאלד , דערען
 יעדעס דרויא מינען גאלד הילט . ער לים
 ויא זעמטליך אין דעם זאממעררויז
 דעם וואלדעס לכנון אויפבעווארען .
 (יח) אויך לים דער קעניג זיך איינען
 גראסען עלפענביינערנען טהראן פער-
 פערטיגען , אונד איהן מיט פיינעם
 גאלד בעלעגען . (יט) דיוער טהראן
 דואטטע זעקס שטופען , אבען איינען
 רונדען דויממעל , דער פאן הינטען
 העראיבער געבאגען וואר , אן ביידען
 זייטען דעם זיצעס ווארען ארמלעהנען ,
 בייא זועלכען צווייא לעווען שטאנדען .
 (כ) אויף דען ביידען זייטען דער זעקס
 שטופען אבער ווארען צוועלף לעווען אג-
 געבראכט . זיינעם גלייכען איזט נאך
 אין קיינעם קייגרייכעגעמאכט ווארדען .
 (כא) אללעס

באור

זהב שחוט, אין שחוט אלא משיך , וכן חן
 שחוט לאזנס (ירמיה ט' ז') , והיה זהב טוב
 מאד שהיה נמשך בשעיה ויונתן תרגם דהבא
 טבא (רד"ק) . שש מאות זהב , ר"ל שש
 מאות שקלים זהב (רלב"ג) . (יז) שלשת
 מנים זהב , ר"ל הנה המנה הוא מאה שקלי,
 ולזה אמר בספר דברי הימים שלש מאות זהב .
 (הג"ל) . (כ) אריות , בא ברבי לשון זכר
 ולשון נקבה כמו דור , דורים (תהלות ק"ג
 כ"ה) ארבעה דורות (סוף חייוב) . ורבים
 כמוהו . (כא) אין כסף , (נהס"כ) לא
 נחשב

המלך שלמה מאתים צנה זהב
 שחוט שש מאות זהב יעלה
 על הצנה האחת : (יז) ושלש
 מאות מגנים זהב שחוט שלשת
 מנים זהב יעלה על המגן האחת
 ויתנם המלך בית יער תלכנון :
 (יח) ויעש המלך כפאישן גדול
 ויצפרו זהב מופז : (יט) שש
 מעלות לפסה וראש עגול
 לפסה מאחריו וידת מזה ומזה
 אל מקום השבת ושנים אריות
 עמודים אצל הידות : (כ) ושנים
 עשר אריות עמודים שם על שש
 המעלות מזה ומזה לא נעשה
 כן לכל ממלכות : (כא) וכל
 כלי

רשי

האדם ושלשה רוחותיו והוא שאמר
 בספ' תהלי' כנגד רגון תעטרנו : שש
 מאות זהב שש מאות זהב והוא שש
 מנים שהזהב הוא הדיגר : (יז) זהב
 שחוט . הוא זהב רך ונוח להירקע :
 (יח) זהב מופז . מזהיק כמרגלויות :
 (יט) שש מעלות . מדרגות לעלות
 בזוראש הכסא הים עגול מקום מושב
 המלך : מאחריו . תקון הכסא הים
 רחב והמעלות הים לצד פניו ולגד רחבו
 לצד אחריו הים המושב גבו' מן הכסא מקו' עגול : וידות מזה ומזה ילכמוך זרועותיו
 עליהם כמין מקלות זהב מפאה לפאה פשוטין לימין ולשמאל : ושנים אריות . של זהב
 וכל גורת הכסא מפור' באגדה במגלת אסתר : (בא) אין כסף לא נחשב . אין כסף
 נחמד

כְּלִי מִשְׁקָה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה זָהָב
 וְכָל כְּלֵי בֵית־יָצֵר הַלְּבָנוֹן זָהָב
 סָגוּר אֵין פָּסָף לֹא נִחְשָׁב בְּיָמַי
 שְׁלֹמֹה לְמֵאוֹמָה : (כב) כִּי אָנֹכִי
 הָרָשִׁישׁ לְמֶלֶךְ בַּיָּם עִם אָנֹכִי
 חִירָם אֶחָת לְשָׁלֹשׁ שָׁנִים תָּבוֹאוּ
 אָנֹכִי הָרָשִׁישׁ נִשְׂאֵת זָהָב וְכֶסֶף
 שְׁנֵהָבִים וְקָפִים וְתַבִּיִים :
 (כג) וַיַּגְדֵּל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מִכָּל
 מַלְכֵי הָאָרֶץ לְעֵשֶׂר וּלְחַכְמָה :
 (כד) וְכָל־הָאָרֶץ מִבְּקָשִׁים
 אֶת־פָּנָי שְׁלֹמֹה לִשְׁמֹעַ אֶת־
 חֲכָמָתוֹ אֲשֶׁר־נָתַן אֱלֹהִים
 בְּלִבּוֹ : (כה) וְהָמָּה מְבִיאִים
 אִישׁ מִנְּחָתוֹ כְּלֵי־כֶסֶף וְכֵלֵי זָהָב
 וּשְׁלֵמוֹת וְנִשְׁקִים וּבִשְׂמִים סוּסִים
 וּפָרָדִים דְּבַר־שָׁנָה בְּשָׁנָה :
 (כו) וַיֵּאָסֶף שְׁלֹמֹה רֶכֶב וּפָרָשִׁים
 וַיְהִי לוֹ אֶלֶף וָאַרְבַּע־מֵאוֹת רֶכֶב
 וּשְׁנַיִם

רשי

זאחד מהם כי לא נחשב : (כב) חני
 הרשיש . ספינות אפריקה : שנהבים
 וקפים ותוכיים . טן דפיל וקופים
 וטווסין : (כה) וגשק . כליזיין :
 (כו) חלף והרבע מאות רכב .
 ובדברי הימים כתוב חלף ושבע מאות
 ואומר חני חלף וד' מאות בערי הרכב
 היו

(כא) אללעם טרינקגעשירר דעם קעניגס
 שלמה וואר פֿאן גאלד , אונד אללע
 גערעטהע אים זאמטעררהווע דעם
 וואלדעם לבנון פֿאן געדינגעם גאלד ;
 זילבער ווארד גאר ניכט געברויכט ,
 ווייל דיזעס אין שלמה'ס צייטען גאר
 קיינען ווערטה האטטע . (כב) דען
 דער קעניג האטטע בעשטענדיג איין
 שפאנישעם שיף אויף דער זעע , דאס
 מיט חירם'ס שיפפע פֿוהר , אונד אללע
 ררויא יאהרע צוריק קאם מיט איינער
 לאַרונג פֿאן גאלד , עלעפֿאנטען ,
 אפֿפען אונד פֿויען . (כג) דער קעניג
 שלמה איבערטראף אן רייכטהום אונד
 וויזוהייט אללע קעניגע דער ערדע ;
 (כד) דאָהער קאמען לייטע אויס
 אללען געגענדען , שלמה צו בעזוכען ,
 אונד דיא וויזוהייט צו דערען , דיא
 גאטט איהם פֿערליהען האטטע .
 (כה) דאכייא בראכטע יעדער איין
 געשענק מיט ! זילבערנע אונד גאלדנע
 גערעטהע , קליידער , וואפֿפען ,
 געווירצע , פֿפֿערדע אונד מוילטהירע ,
 אונד דיס געשאַרף געוועהנליך מיט
 יעדעם יאהרע . (כו) אויך שאפֿטע זיך
 שלמה איינע מענגע וואגען אונד רייט
 פֿפֿערדע אן , זא דאס ער טויענד פֿיר
 הונדערט וואגען אונד צוועלף טויענד
 רייט .

באור

נחשב וכו' . זה טעם המפסיק (רביע)
 צמלת כסף . (כב) חרשיש , שם מחוז
 בארץ (שפאניען) , ושם היתה עיר גדולה
 ומפורת על חוף הים , מכונה בשם (טאר
 טעססוס) , כנודע . שנהבים , כן שם
 המיה המפורסמת בשם (עלעפֿאנט) .
 ותכיים , הם פאונט (פאאנעס) נלע"ז
 (לכ"ג) . והוא (פֿויען) נל"א .

(כו) זינחם

רַיִט פֶּעֶרדֶּע האַטטע , דיא ער טהיילס
 אין דיא וואַגען שטערטע פֶּערלעגטע ,
 טהיילס בייא זיך אין ירושלים הילט .
 (כו) דער קעניג מאַכטע , דאָס מאַן
 אין ירושלים דאָן זילבער וויא שטיינע
 אַכטעטע , אונד דיא צערערן וויא דיא
 זיקאַמאַרען (מוילבער פֶּייגענביימע) ,
 דיא אין דעם נידערלאַנדע אין גראַסער
 מענגע וואַקסען . (כח) אַללע זיינע
 פֶּעֶרדֶּע לים שלמה אויס מצרים האַ-
 לען , איינע געוועלשאַפט קעניג ליכער
 קויפֿלייטע געמליך , קויפֿטען דאָרט
 איטמער איינע קוואַנטיטעט אויף איינ-
 טאַל פֿיר באַאַרעס געלד איין ,
 (כט) זאָ דאָס איין געשפּאַן , ווען עס
 אויס מצרים העראויף קאָם , זעקס
 הונדערט (שקל) זילבער , אונד איין
 פֶּעֶרדֶּע הונדערט אונד פֿונפֿציג (שקל)
 קאָסטעטע . דיזע קויפֿלייטע בעוואַרג-
 טען אויך דיא פֶּעֶרדֶּעליפֿערונג אַן אַר-
 לע קעניגע דער החים אונד פֿאַן אַרם .

יא (א) דער

באור

(כו) וינחם , ווננן הפעיל , כמו אשר הנחתי
 בדרך חמת (ראשית כ"ד מ"ח) , ובדברי
 הימים וינחם מן הכיח , ויונתן מרגם נענין
 וינחם ואשרינון (מדברי רד"ק) . (כח)
 ומקוה , לשון חסיפה וקנין . וטעם הכתוב :
 קהלת סוחרים קנו במצרים קנין סוסי' כפעם
 חמת , והביאו אותם לארץ ישראל ולשאר
 ארצות הקרובות לה .

יא (ב) אכן

וינחם ממצרים :

וַיִּנְחֹם עֶשְׂרֵי אֲלָף פָּרָשִׁים וַיִּנְחֹם
 בְּעָרֵי הָרֶכֶב וְעַם הַמֶּלֶךְ
 בִּירוּשָׁלַם : (כו) וַיִּתֵּן הַמֶּלֶךְ
 אֶת־הַכֶּסֶף בִּירוּשָׁלַם בְּאַבְנִים
 וְאֵת הָאֲרָזִים גִּתָן בְּשִׁקְמִים
 אֲשֶׁר בְּשִׁפְלָה לָרֶב : (כח) וּמִצָּא
 הַסּוּסִים אֲשֶׁר לְשִׁלְמָה מִמִּצְרַיִם
 וּמִקְוֵה כַּחֲרֵי הַמֶּלֶךְ יִקְחוּ מִקְוֵה
 בְּמַחִיר : (כט) וַתַּעֲקֶה וַתֵּצֵא
 מִרְפָּבָה מִמִּצְרַיִם בְּיֶשׁוּ מֵאוֹת
 כֶּסֶף וְסוּסִים בַּחֲמִשִּׁים וּמֵאָה וּכְן
 לְכָל־מַלְכֵי הַחֲתִיִּם וּלְמַלְכֵי
 אַרְם בִּידָם יֵצִיאוּ :

יא (א) ורהמלך

רשי

היו והשלש מאות עם המלך צירושלם
 וכך פירשו כאן וינחם צערי הרכב ועם
 המלך היה עוד רכב אחד צירושלם
 ובדברי הימים כך פירשו וינחם צערי
 הרכב ועם המלך היו מקנתן צירושלם :
 וינחם . וינחם : (כו) כאבנים .
 ולמעלה הוא אומר למחומם רבותיו
 פירשו כאן קודם שגשח שלמה את צת
 פרעה כאן לאחר שגשח שלמה את צת פרעה : (כח) ומונח הסוסי' אשר לשלמו .
 היה מונחרים : ומקוה . חסיפת סוחרים הסוסים במונחרי סחרי המלך שלמה היו
 קונין אותם במחיר מונחרים מן המלך שלא יוציא אדם סוס משם אלא על ידם כך
 שמעתי ולכך נקוד על ומקוה טעם זקף גדול ללמוד שהתיבה עומד' בענמה ואינה
 דבוקה לאחרים : (כט) וסוס בחמושים ומוחה . למדנו שהמרכבה בארבעים
 סוסים וכן בדומים הללו לכל מלכי החתים ולמלכי ארם . בידם . של סוחרים שלמה

יא (א) ואת

יא (א) וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה אָהֵב נָשִׁים נְכָרִיּוֹת רַבּוֹת וְאֵת בֵּת־פְּרָעָה מוֹאָבִיּוֹת עַמּוֹנִיּוֹת אֲדָמִית צִדְנִית חֲתִית : (ב) מִן הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא־תִבְאוּ בָהֶם וְהֵם לֹא־יָבֹאוּ בָכֶם אֲכַן יִשׂוּ אֶת־לִבְבְּכֶם אַחֲרַי אֲהִיֶּהם בָּהֶם דָּבַק שְׁלֹמֹה לְאַהֲבָה : (ג) וַיְהִי לוֹ נָשִׁים שְׁשֹׁתַיִם שִׁבְעַת מֵאוֹת וּפְלִיגֵי־נָשִׁים שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַיִּשׂוּ נָשָׁיו אֶת־לִבּוֹ : (ד) וַיְהִי לָעֵת זָקֵנָה שְׁלֹמֹה נָשָׁיו הֵשִׂי אֶת־לִבָּם אַחֲרַי אֱלֹהִים רש"י

יא (א) דער קעניג שלמה ליבטע , אויסער דער טאכטער פֿרעה'ס , מעהרערע אויסלענדישע ווייבער , נעמליך פֿאן מואב , עמון , אדום , צידון אונד חת , (ב) אויס דען פֿעלש קערן , פֿאן דענען דער עוויגע דען קינדערן ישראל זאגטע : קאממעט ניצט אונטער זיא , אונד לאַסמעט זיא ניצט אונטער אייך קאממען , ווייל זיא געוויס אייער דערץ נאך איהרען געטטערץ לענקען ווערדען ; אן דיוען הינג שלמה מיט ליבע . (ג) ער דראַסטע זיבען דונדערט געמאָהלינגען אונד דרייַ דונדערט קעבסווייבער , וועלכע זיך גאַנץ זיינעס הערצענס בעמייסטערטען . (ד) אַלס נון שלמה אַלט וואורדע , לענקטען דיא ווייבער זיין הערץ , אַנדערן געטטערן נאך צו פֿאַלגען , אונד עס וואר

אחרים

באור

יא (ב) אכן , באמת יטו לבבכם , כמו שאומר כי יסיר את בנך מאחרי , וי"ת דלמא יטעון ית לבכון [רד"ק] . לאהבה , למד מקום ב"ת , ורכיס כן . וכן מתורגם אשכנזית .

(טו) זיך

יא (א) ואת צת פרעה . אף היא מן הנכריות חלף שהיתה חגיגה עליו מכולם מנחה ועלמה וכן ויפקדו מעבדי דוד תשעה עשר חים ועשהאל :

(ז) חז

מכרל יופי

(ב) בחיל , ר"ל קנינים ונכסי רני' : (יא) מאפיר , יחד יבני עבר כן יקטן ונקראת שם המדינה על שמו : (יא) אלמוגים , הוא שקורין לו בלע"ז קיר"אל , ויש מי שפי' אותו העץ שזובע"י בו שנקרא בערבי אל בקס שקורין לו בלע"ז ברא"זיל : (יב) מסער , היא התקרה או בנין א' כמו עמודים עשוי לסעד ולחזק התקרה : (טו) מאנשי התרים , כפלה המ"ס ונשאלה היו"ד : התרים , כוסרים קטנים מעטי הסחורות והעסקים והם מחפשי הרבה על המקח ועל המוכר לפי שעסק מעט לפיכך נקראו תרים והסוחר' הם הסוחר' גדולים , והדוכלי' הם , מוכרי הבגדים : (יז) שלשת ימים לר' יונה הוא ענין משקל ולר' יהוד' הוא ענין מנין והמנה ששי' שקלים , ובפי' שלשת ימים שלשה לטרין : (יט) וידות מזה , ומזה , הידות האלו , היו מקום סמיכת הזרועות מזה ומזה : (כב) ורחביים , וטווסין , וי"מ החי' שקורין לו בלע"ז מיימון ושרשו תכה : (כו) וינחם , מבנין הפעילו , וי"ת ואשריכנו וי"ל כמשמעו ענין הולכה והנהגה ופי' אחרי שאספס כלס בירושל' הנחה אותם בערי הרכב ונשאלו גם עס המלך בירושלים : (כו) כשקמו' , שם העני' והם מין ממיני התאנים : (כח) ומקוה , מענין תקות חוט השני שענינו חוט הארנ , ופי' בשרשו :

וואר ניכט מעהר ווא אונגעטהיילט רעם
 עוויגען , זיינעם גאטט , ערגעבען ,
 וויא דאז הערץ זיינעם פאטערס דוד .
 (ה) ער פאלגטע רעם אבנאטט דער
 צידונים , עשחרות , אונד רעם גרייעל
 דער עמונים , מלכס , נאך ,
 (ו) טהאט וואס רעם עוויגען מיספעלליג
 וואר , אונד ערפיללטע ניכט ווינע
 פפליכטען געגען דען עוויגען , וויא
 זיין פאטער דוד . (ז) אויך לויס ער
 דאמאלס איינע דעהע ערריכטען פֿיר
 כמוש , דען גרייעל דער מואכים אונד
 מולך , דען גרייעל דער קינדער עמונ'ס ,
 אויף איינעם בערגע , דער פֿאך
 ירושלים לינט , (ח) אונד זא ער
 לויכטע ער אויך אללען ווינען אויס
 לענדישען ווייבערן , דאס זיא איהרען
 געטטערן רייכערטען אונד אפפערטען .
 (ט) דער עוויגע צירנטע נון איבער
 שלמה , דאס זיין דערין זיך ווא פֿאן
 איהם , דעם גאטט ישראל , אבנייגטע ,
 דא ער איהם דאך צווייא מאהל ער
 שיהנען וואר . (י) אונד איהם דיועם
 פֿערבאט , ער זאללטע נעמליך אנדערן
 געטטערן ניכט גאכהענגען , אונד ער
 דעננאך דיוען בעפעהל גאטטעס ניכט
 בעפאלגטע . (יא) דאהער שפראך
 דער עוויגע צו שלמה : ווייל דוא ריך
 זא אויפֿפיהרסט , אונד מיינען בונד
 אונד מיינע געזעצע , דיא איך דיר אג
 בעפֿעהלען , ניכט דהאלטעסט , זא
 ווערדע איך דיר דאז ריך ענטרייסען ,
 אונד

אַחרים וְלֹא־הָיָה לְבָבוֹ שָׁלוֹם
 עִם־יְהוָה אֱלֹהֵי כָל־בְּהֵמוֹת אֲבֹיֹתָ׃
 (ה) וַיִּלְךָ שְׁלֹמֹה אַחֲרֵי עֲשָׂהרָת
 אֱלֹהֵי צִידוֹנִים וְאַחֲרֵי מַלְכֵם שִׁקְזַן
 עַמּוֹנִים׃ (ו) וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה הָרַע
 בְּעֵינֵי יְהוָה וְלֹא מְלֵא אַחֲרֵי יְהוָה
 כְּדָוִד אָבִיו׃ (ז) אַז־יָבִנָה שְׁלֹמֹה
 בַּמָּה לְכַמּוֹשׁ שִׁקְזַן מוֹאָב בְּהַר
 אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יְרוּשָׁלַם וְלִמְלֶכֶת
 שִׁקְזַן בְּנֵי עַמּוֹן׃ (ח) וְכֵן עָשָׂה
 לְכָל־נָשִׁיו הַנְּכַרְיֹת מִקְטִירוֹת
 וּמִזִּבְחֹת לֵאלֹהֵיהֶן׃ (ט) וַיִּתְאַנֶּף
 יְהוָה בְּשְׁלֹמֹה כִּי־נָטָה לְבָבוֹ
 מִעִם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הַנִּרְאָה
 אֵלָיו פְּעַמִּים׃ (י) וַצִּוָּה אֱלֹהֵי עַל־
 הַדָּבָר הַזֶּה לְבַלְתִּי־לָכֶת אַחֲרֵי
 אֱלֹהִים אַחֲרִים וְלֹא שָׁמַר אֶת
 אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה׃ (יא) וַיֹּאמֶר
 יְהוָה לְשְׁלֹמֹה יַעַן אֲשֶׁר הִיָּתְרָה
 זָאֲרַת עִמָּךְ וְלֹא שָׁמַרְתָּ בְּרִיתִי
 וַחֲקַמְתִּי אֲשֶׁר צִוִּיתִי עָלֶיךָ קָרַע
 אֶקְרַע אֶת־הַמַּמְלָכָה מֵעָלֶיךָ
 וּנְחִתִּיה

ר ש י

(ז) אז יבנה שלמה בונה . רבותי ווארו מותוך שלא מיחה צנשיו נקראת על
 מו : צהר אשר על פני ירושלים . סר הזתים : (יא) אשר היתה זאת עמך .
 אשר ידעת שאתה עובר על מנותי

וַנְּהַתִּיחָהּ לְעֶבְדָּהּ: (יב) אֶךְ בְּיָמֶיהָ
 לֹא אָעִישָׁנָהּ לְמַעַן דָּוִד אֲבִיהָ
 מִיַּד בְּנֵהּ אֶקְרַעְנָהּ: (יג) וַרְקֹאֲתָהּ
 בְּלֹהֶמְמֶלְכָהּ לֹא אֶקְרַע שִׁבְטִי
 אֶחָד אֶתֵּן לְבְנֵהּ לְמַעַן הַיּוֹד עֲבָדֵי
 וְלַמִּיּוֹן יִרְוִיחֶלֶם אֲשֶׁר בַּחֲרָתִי:
 (יד) וַיִּקָּם יְהוָה וַיִּשְׁטֹן לְיִשְׁלָמָה
 אֶת הַדָּד הָאֲדָמִי מִזֶּרַע הַמֶּלֶךְ
 הוּא בְּאֲדָוִם: (טו) וַיְהִי בַּהֲחִיזֹת
 דָּוִד אֶת־אֲדָוִם בְּעֵלוֹת יוֹאָב שֶׁר
 הַצָּבָא לְקַבֵּר אֶת־הַחֲלָלִים וַיֵּךְ
 בְּלִזְכֹּר בְּאֲדָוִם: (טז) כִּי־שִׁשָּׁת
 חֲדָשִׁים יִשְׁבֹּשֶׁם יוֹאָב וְכָל־
 יִשְׂרָאֵל עַד־הַכְּרִית כָּל־זָכָר
 בְּאֲדָוִם: (יז) וַיִּבְרַח אֲדָר הוּא
 וְאֲנָשִׁים אֲדָמִים מֵעֲבָדֵי אָבִיו
 אֲהִיוּ לָבוֹא מִצָּרִים וְהָיָה

בער

פֶּאֶטְעֵרִם בַּעֲדֵיהֶנְטֵעֵן , אונד ווכטען נאך מצרים צו קאממען ; (הדרד וואר דאמאלס

רש"י

מנזתי : (טו) ויסי זהיות דוד את
 אדום . אז ברח סדד מפני דוד ויחאב :
 לקבר את החללים . שקברן להרוגים
 של אדום הוא שנאמר שם בספר שמואל
 ויעש דוד שם בשונו מהכות את אדום
 שהיו הכל מוקלסין אותו איש חסיד
 שקבר את הרוגיו וכן הוא אומר במלחמות גוג ומגוג וקברו כל עם הארץ
 ויהיה להם לשם ויונתן תירגם לקבור את החללים לחלנא ית קטיליא לקחת
 את

אונד עס דיינעם קנעכט געבען .
 (יב) צוואר ווערדע איד עם : דיינעם
 פֶּאֶטְעֵרִם דוד וועגען , ניכט אין דיינען
 צייטען טהון ; אבער דיינעם זאָהנע
 ווילל אינ'ם געוויס ענטרייסען .
 (יג) דאך דאז גאנצע רייך ווערדע איד
 איהם ניכט אבנעהמען , זאָנדערן איינען
 שטאם איהם לאַססען ; אבער איד
 דיזעם בלאַס וועגען מיינעם קנעכטעם
 דוד אונד וועגען ירושלים , אָן דעם איד
 וואָהלגעפֿאללען פֿינדע .

(יד) דער עוויגע ערוועקטע נון דעם
 שלמה איינען גענגער , דען אדומי
 הדרד . דיזער וואר אױס דער קעניג
 ליכען פֿאַמיליע פֿאַן אדום ,

(טו) אַלס אָבער דוד אין אדום וואר ,
 אונד דאז גאנצע מענליכע געשלעכט
 דאָרט אומברוינגען לױס , צו דער צײַט
 געמליך , דאָ וואב דאָהין רױוטע , דיא
 אים קריג געבליבענע בעגראָבען צו
 לאַססען : (טז) (דען זעקס מאָנאַטע
 דזילט זיך יואב מיט גאַנץ ישראל דאָ
 זעלכסט אויף , ביס דאָס גאַנצע מענ
 ליכע געשלעכט אין אדום פֿערטיליגט
 וואר) . (יז) דאָ ענטוויך אדר מיט
 נאך אייניגען אדומים פֿאַן זיינעם
 נאך

באור

(טו) ויך , מוסב על דוד הנזכר בראש המקרא ,
 ומלת בעלות יואב וכו' הם כמו מאמר מוסבר
 [איון גשאבנער זאָן] . וטעמי המקרא ירו
 על זה , כי בא האתנח במלת החללים . (יז)
 אדר , נאל"ף , והאחרים בה"א , ואחד הוא
 כי אופיות אכו"י שתחלטות , כמו ישי ואיש .
 ודומים

הארץ

נאך איין קליינער קנאבע ,

(יח) וייה מאכטען זיך - נון פאן מדון אויף , גינגען נאך פארן , וואו זיא נאך אייניגע לייטע מיט נאהמען , אונד רייזטען נאך מצרים , צו דעם דארטיגען קעניג פּרעה . דיוער שענקטע הַרד איין הויז , פּערשפראך איהם קאסט , אונד גאב איהם אויך איין שטיק לאַנד .

(יט) נון ערוואַרב זיך דהרד פּרעה'ס גונסט זא זעהר , דאס ער איהן מיט דער שוועסטער זיינער געמאהלין , דער רעגירערענדען קעניגין חַפּנים , פּער מעהלטע . (כ) דיא שוועסטער דער

קעניגין חַפּנים געבאָהר איהם אויך איינען זאָהן , דער גנבת הים . דיוען לים חַפּנים אין פּרע'ס פּאל-לאַסטערזיהען , אונד גנבת וואַרד אונטער דען קינדערן דעם קעניגס גראַס .

(כא) דא אַבער הַרד איין מצרים ער פּוהר , דאס דוד זיך צו זיינען פּעטערן געלעגט דואַטטע , אונד דער פּעלד הערר יואב אומגעקאָסטען וואַר , זאָגטע ער צו פּרעה : ענטלאַסטע מיך , איד ווירל אין מיין פּאַטערלאַנד צוריק קעהרען .

(כב) פּרעה פּראַגטע איהן וואַס פּעהלט דיר דען בייא מיר , דאס דוא אין דיין פּאַטערלאַנד צוריק קעהרען ווילסט ? ער ערווידערטע : גאָר ניכטס , דעננאָך ערלויבע מיר , אַב צו רייזען .

(כג) נאך איינען געגנער

באור

דומים להם [רד"ק] * (יח) ולחם אמר לו , ר"ל שכבר אמר לפת לו לחם חקו תמיד [הרלב"ג]

שכב דוד . דוד שמת מיתת עלמו נאמרה בו שכיבה * יואב שנהרג נאמרה בו מיתה * ד"א דוד שהיחב זון הגון ממלא מקומו נאמרה בו שכיבה יואב שלא היחב זון הגון ממלא מקומו לא נאמרה בו שכיבה כי חס מיתה : (כג) ויקם אהי'

נער קטן : (יח) ויקמו ממדין ויבאו פארן ויקחו אנשים עמם מפארן ויבאו מצרים אל פּרעה מלך מצרים ויהדלו בית ולחם אמר לו ויארץ נתן לו :

(יט) וימצא הַרד חן בעיני פּרעה מאד ויהדלו אשה את אחות אשתו אחות חַפּנים הגבירה :

(כ) ויהלד לו אחות חַפּנים את גנבת בנו והגמלהו ותחפנס בתוך בית פּרעה ויהי גנבת בית פּרעה בתוך בני פּרעה :

(כא) והַרד שָׁמַע בַּמצרים כי שָׁכַב דָּוִד עִם-אֲחֵתּוֹ וְכִרְמֵת יוֹאָב שֶׁר-הַצֵּבָא וַיֹּאמֶר הַרד אֶל-פּרעה שְׁלַחְנִי וְאֶלְךָ אֶל-אַרְצִי :

(כב) וַיֹּאמֶר לוֹ פּרעה כִּי מַה-אַחַדְךָ חָסֵר . מִי וְהִנֵּה מִבְּקִשׁ לָלֶכֶת אֶל-אַרְצֶךָ וַיֹּאמֶר לוֹ כִּי שְׁלַח תְּשַׁלְּחֵנִי : (כג) ויקם

אלהים

דעם

רשי

את הליגתם : (יח) ולחם אמר לו . אמר למשרתיו כך וכך לחם תנו לו ליום : (יט) הגבירה . המלכה : (כא) כי

שכב דוד . דוד שמת מיתת עלמו נאמרה בו שכיבה * יואב שנהרג נאמרה בו מיתה * ד"א דוד שהיחב זון הגון ממלא מקומו נאמרה בו שכיבה יואב שלא היחב זון הגון ממלא מקומו לא נאמרה בו שכיבה כי חס מיתה : (כג) ויקם אהי'

אלהים לו שמן את־רוזן בן־
 אלידע אשר ברח מאת הדר־עור
 מלך־צובה אֲדָנָיו: (כד) וַיִּקְבֹּץ
 עָלָיו אַנְשֵׁים וַיְהִי שֵׁר־גִּדּוּד
 בַּהֲלֹךְ הַיּוֹד אִתָּם וַיִּלְכוּ בְּדַמְשֶׁק
 וַיֵּשְׁבוּ בָּהּ וַיִּמְלְכוּ בְּדַמְשֶׁק:
 (כה) וַיְהִי שָׁמַן לְיִשְׂרָאֵל כָּל־יְמֵי
 שְׁלֹמֹה וְאֶת־הָרָעָה אֲשֶׁר הָדַד
 וַיִּקְחַן בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּמְלֹךְ עַל־אֲרָם:
 (כו) וַיִּרְבְּעוּ בֵּין־נַבְט אֶפְרָתִי
 מִן־הַצָּרְדָּה וְשֵׁם אָמוֹ צְרוּעָה
 אִשָּׁה אֱלִמְנָה עֶבֶד לְשְׁלֹמֹה
 וַיִּרְסֵיד בַּמֶּלֶךְ: (כו) וַזֶּה הַדָּבָר
 אֲשֶׁר־הָרִים יָד בַּמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה
 בָּנָה

וואר דיא פֿעראַנל־אַססונג צו דיזער עמפֿערונג: שלמה וואָללטע דיא פֿעם־טונגס

דעם שלמה־ליס דער עוויגע אויפֿ־קאַממען, נעמליך רוזן זאָהן אלידע'ס, דער זיינעם העררן, הדרעור קעניג פֿאַן צובה, ענטלויפֿען וואָר, (כד) אונד אייניגע לייטע געגען איהן צוזאַמען געבראַכט האַטטע; דאָ אכער דוד דיזע אומבריינגען ליס, וואָרד ער דער אַנפֿיהרער איינער רייכערבאַנדע. ויא גינגען נאָך דמשק, ליסען זיך דאָ נידער, אונד העררשטען דאָזעלכסט. (כה) דיזער (רוזן) וואָר נון ישראל'ס פֿיינד זאָ לאַנגע שלמה לעכטע, פֿערי־מעהרטע דאָז אונגליק, וועלכעס איהנען הדרד צופֿינטע, אונד צייגטען זיינען איג־וויללען געגען ויא, זאָ לאַנג ער קעניג אין ארם וואָר. (כו) אַזויך ירבעם זאָהן נבט, אַזויס דעם שטאַמע אפרים, פֿאַן צרדה, (זינע מוטטער היס צרועה, אונד וואָר וויטווע) איין בעדיהנטער שלמה'ס, עמפֿערטע זיך געגען דען קעניג. (כו) פֿאַלגענדעס וואָר דיא פֿעראַנל־אַססונג צו דיזער עמפֿערונג: שלמה וואָללטע דיא פֿעם־טונגס

באור

[הרלב'ג]. (כד) ויקבוץ עליו וכו', רוזן ברח מפני אֲדָנָיו, ואסף אנשים אליו, למרוד בו; אך כאשר הרג דוד את אנשיו, היה שר גדוד אנשי חמס והלך לדמשק, ומלך שם. (כה) כלימי שלמה, רוכה לאמר כל ימי שלמה הנשארים מעת זקנתו, אשר עבדו נשוי־הים אחרים [מדברי רלב'ג]. ואת וכו', [והרבה] את הרעה אשר [עשה] הדד. כן שיעור המקרא, וכן מתייחס כל"א. ויקץ בישראל, מוסב על רוזן בן אלידע, לדעת הרב"ק, כאמור למעלה שמלך רוזן בדמשק, שהיא ראש ארם. והדין עמו, כי כן נראה מטעמי המקרא, שאם היה מוסב על הדד, כדעת הרלב'ג, היה צריך לבוא האתנח במלת שלמה, ולא במלת הדד. (כו) וזה הדבר וגו', ספר הכתיב הסנה, אשר בעבורה הקשה ירבעם את לבו, למרוד במלך גדול כשלמה, ואמר שירבעם היה איש נכבד, כי המלך גדלו וכשאו, להיות פקיד על כל עבודת בית יוסף בבנין המלא ופרטות קומת עיר דוד,

רשי

אלהים לו שמן. לשלמה חו הוא שאמר נתן הנביא לדוד אשר בהעוותו והוכחתיו בשבט אנשים: (כה) ואת הרעה אשר הדד. ועם הרעה שעל ידי הדד היתה גם זו של רוזן: (כו) וירסיד במלך. הוכיחו ברבים: (כו) וזה הדבר. אשר הוכיחו עליו שלמה בנה את המלוא ובבניין זה סגר את פרץ עיר דוד

טונגסווערקע בויען , אונד אייניגעס שארדלאפטע אין דער טויער דער שטאדט זיינעם פאטערס דוד אויס בעסערן לאססען , (כח) אונד דא ירבעם איין וואקערער מאן וואר , אונד שלמה איהן אלס איינען יונגען מאן בעז מערקטע , דער איינעם בעשעפטע גוט פאר שטעהען קאנטע : זא ועצטע איהן שלמה איבער אללע ארבייט , דיא דער שטאם יוסף הירכייא צו פער ריכטען האטטע . (כט) אלס נון ירבעם אום דיזע צייט איינמאל אויס ירושלים גינג , טראף איהן דער פראפעט אחיה , אויס שילה , אויף דעם וועג אן ; ער האטטע איין נייעס געוואנד אום , אונד זיא ביידע ווארען גאנץ אלליין אויף דעם פעלדע . (ל) אחיה פאטטע דאן נייע געוואנד , וועלכעס ער האטטע , צער ריט עס אין צוועלף שטיקע , (לא) אונד זאגטע צו ירבעם : נים דיר צעהן שטיקע ! דען זא שפריכט דער עוויגע גאטט ישראל'ס : איך רייטע דאן קעניגרייך אויס שלמה סגעוואלט , אונד געבע דיר צעהן שטעממע דאפאן . (לב) דען איינען שטאם זאלל ער בעז ואלטן

באור

ונעת הויה בא אליו אחיה השילוני , סוזה כאין , וכבא עליו , סוזה מלך על ישראל , ולכן גבה לבו , להתפאח כנגד מלכו . ולא ייעבו בפרט , מה היה מרדו במלך . זה הוא פ טו של מקראות האלה , ומכמינו ל דרשו בחיפן אחר , יעין הקורא הנעים בדבריהם . (כט) והוא מהכסה , או אחיה אוירנעס , חין לו הכרע . וכן בדברי רבותינו זכרונם לברכה , רב וזו , חד אמר שמתו של אחיה , וחד אמר שמתו של ירבעם , אמר ר' שמואל מסתבר כמאן דאמר של אחיה , שכן דרך של בדוקים להיות קורעים במחלוקת של בית דוד

בנה את המלוא סגר את פרץ עיר דוד אביו : (כח) והאיש ירבעם גבור חיל וירא שלמה את הנער כיעשה מלאכה הוא ויפקד אתו לכלל סבל בית יוסף : (כט) ויהי בערת ההיה וירבעם יצא מירושלם וימצא אתו אחיה השילוני הנביא בדרך והוא מהתכסה בשלמה הדרשה ושניהם לברם בשדה : (ל) ויהפש אחיה בשלמה הדרשה אשר עליו ויקרעה שנים עשר קרעים : (לא) ויאמר לירבעם קח לך עשרה קרעים כי כה אמר יהוה אלהי ישראל הנני קרע את הממלכה מיד שלמה ונתתי לך את עשרה השבטים : (לב) והשבט האחד יהיה

רשי

דוד שהיה הפרץ אחורי סילוא חמר לו חניך פרץ פירות בחומה לכנוס צו עולי רגלים וחתה גדרת אותם לעשו חנגריא לבת פרעה להוסיב שם עבדי ומשרתי : (כח) וירא שלמה את הנער . קודם לכן : כי עושה מלאכה הוא . מוסר במלאכתו חרית : לכל סבל בית יוסף . לכל מסקי מוסין דגית יוסף מנשה ואפרים לפי שמשנט אפרים סוה : [הרד"ק] (לו) ניר

יהיה לו למען עבדי דוד ולמען
ירושלם העיר אשר בחרתי בה
מכל שבטי ישראל : (לג) יעני
אשר עזבוני וישתחוו לעשתרות
ארהי צדנין לכמוש אלהי מואב
ולמלכם אלהי בני עמון ולא
הלכו בדרך לעשות ה' אשר
בעיני והקרתי ומשפטי ברוד
אביו : (לד) ולא אקח את כל
הממלכה מידו כי נשיא אשתנו
כל ימי חייו למען דוד עבדי אשר
בחרתי אתו אשר שמר מצותי
וחקתי : (לה) ולקחתי המלוכה
מיד בנו ונתתייה לה את עשרת
השבטים : (לו) ולבנו ארתן
שבט אחד למען היות ניד
לדויד עבדי כל הימים ולפני
בירושלם העיר אשר בחרתי לי
לשום שמי שם : (לו) ואחך
אקח ומלכת בכל אשר תאווה
בפשה והיית כלך על ישראל :

(לח) והיה

העדרשעו נאך הערצענסלוסט , אונד

האלטען , אום מיינעס קנעכטעס דוד
וויללען , אונד אום דער שטאדט
ירושלים וויללען , דיא איך אויס אללען
שטעממען ישראל'ס ערוועהלט האבע .
(לג) דיעס דעסוועגען ווייל זיא מיך
פערלאססען , עשתרות , דען אבגאטט
דער צידונים , כמוש , דען אבגאטט
מואב'ס , אונד מלכום , דען אבגאטט
דער קינדער עמונ'ס אנבעטען , אונד
ניכט אויף מיינען וועגען וואנדעלן , אום
דאז צו טהון , וואס מיר וואהל געפעל-
לט , אונד מיינע געזעצע אונד געבאטע
צו בעאבאכטען , וויא זיין פאטער דוד
טהאט . (לד) צוואר ווערדע איך ניכט
איהם ועלבסט דאז רייך וועגנעהמען ,
דען איהן לאס איך פירשטבלייבען , זא
לאנגע ער לעכט , אום מיינעס קנעכטעס
דוד וויללען , אן דעס איך געפאללען
געפונדען , ווייל ער מיינע געזעצע אונד
געבאטע איממער בעאבאכטעטע ;
(לה) אבער זיינעס זאהנע ווילל איך
דאז רייך וועגנעהמען . דיר געבע איך
דאן צעהן שטעממע דאפאן ,
(לו) אונד לאססע זיינעס זאהנע איינען
שטאם , דאמיט נאך איממער מיינעס
קנעכטע דוד איינע העררשאפט פאר
מיר בלייבע , אין דער שטאדט ירושלים ,
דיא איך מיר ערוועהלטע , מיינען נאמען
דאזעלכסט נענען צו לאססען .
(לז) אויך ווערדע איך דיר אונטער
מיינען שוין נערהמען ; דוא ווירסט
קעניג איבער ישראל זיין .

(לח) אונד

באור

רשי

(לו) ניר . מונשלה וניר לשון עול : [הרד"ק] . (לו) ניר , יונתן תרגם מלכה
ותרגם אונקלוס ונירס [צמדכר כ"א ל']
וילכט . [מהכ"ל] : (לו) ואוהך אקח
אשכנוי ויתך אקרנ . [הארמי] . וקרנ לזה מתורגם

(לח) אונד בעפאלגסט דוא אללעם , וואס איך דיר בעפעהלע , וואגדעלסט אין מיינען וועגען , מהוסט , וואס מיר געפעללט , אונד בעאבאכטעסט מיינע געכאטע אונד געזעצע , וויא מיינקעכט דוד טהאט : זא בין איך מיט דיר , ערריכטע דיר איין בלייבענדעס הווי , וויא איך עם דוד ערריכטעטע , אונד לאססע דיר ישראל . (לט) זא ווערדע איך דוד'ס נאכקאממענשאפט , וועגען געדאכטער פערגעהונגען שטראפען — אבער ניכט אויף אימער . — (מ) שלמה וואללטע גון ירבעם אומי ברינגען לאססען , אבער ער מאכטע זיך אויף

(לח) והיה אסדתשמע את כל אשר יצוה והלכת בדרך ויעשית הוישר בעיני לשמור הקותי ומצותי כאשר עשה דוד עבדי והייתי עמך ובניתי לה בית נאמן כאשר בניתי לדוד ונחתי לה את ישראל : (לט) ואענה את זרע דוד למען זאת אך רא כל הימים : (מ) ויבקש שלמה להמית את

ירבעם ויקם ירבעם ויברח מצרים באור

מצרים

ירש"י

באור

אשכנזית . (לט) ואענה וכו' , בזה הוהיד הכיור את ירבעם ברמיות , ואמר לו שילך ביראת ה' , כי לא לעולם חסן , ולא נור לדוד ודוד , ועוד תשוב הממלכה לשוכיו , אם לא ישמר חוקי האלהים ותורמוני . זה באור המקרא הזה לפי פשוטו וכוונת הקו הפשוט , אשר הוכח בתרגום האשכנזי בסוף הכתוב . (מ) אל

(לט) אך לא כל הימים . כי לימות המשיח תשוב המלוכה ליוזבסדר עולם מנחתי ואענה את זרע דוד למען זאת כנגד שלשים ושש שנה שנתחתן שלמה את בת פרעה שנשאה בשנה הרביעית למלכו וכנגדו נגזרה גזירה על מלכות בית דוד ליחלק ורחויים היתה המלוכה לחזור בימי אסא בשנת שש עשרה למלכו אה שקילקל לשלו' שזוהד למלך ארם ולא סמך על הקב"ה והוא שנחמור בדברי הימים בשנת שלשים ושש למלכות אסא בנה בעשא את הרמה וא"א שהרי אסא קבר את בעשא בשנת כ"ו למלכותו אה י"ו שנה שלו הוא קורא שלשים ושש שהן סוף שלשים ושש לחלוקת המלכו' והגד הכתו' שזחותו השנה קילקל אסא אך לא כל הימים אלא ל"ו שנה :

יב (י) קטע

מכלל יופי

יא (א) עמנווח , נק"ס מוקום חולם להקל מפני אריכו' המלה : (ב) אכן , באמת : דבק , ר' ונה כתבו עם הזרים שכלו קמן שלם בהפסק , וכתב רד"ק ולא מנאטוהו כן בכל הספרי' הידוויקי' כ"א במקנתם : (ג) את אהוס , באדום : ויך כל זכר , אחר שהכה כי קודם הכס וזאת כ"קנרס כמו ויש את הים למרבה וינקש : (דה) ויקץ , ויקן זה פועל ונכח ותרומו ומרד , ואפשר שהוא פועל עומד כלומר קן בהם : (כה) ויפקד , מננין הפעיל : סבל , שם ענינו כבוד המשא : (כז) השילני , מן שלה הי' : (לג) צידנין , בא הגו' במקום מ"ס הרבים : (לו) ניר , כמו צירי' כמו נר למשיחי לפי שהמלוכה כמו נר להאיר להם :

מִצְרַיִם אֶל-שִׁישַׁק מֶלֶךְ-מִצְרַיִם
 וַיְהִי בְּמִצְרַיִם עַד-מוֹת שְׁלֹמֹה :
 (מא) וַיִּתֵּר דְּבָרֵי שְׁלֹמֹה וְכָל-
 אֲשֶׁר עָשָׂה וְחִכְמָתוֹ הַלּוֹא-הֵם
 כְּהָבִים עַל-סֵפֶר דְּבָרֵי שְׁלֹמֹה :
 (מב) וְהַיְמִים אֲשֶׁר מָלַךְ שְׁלֹמֹה
 בִּירוּשָׁלַם עַל-כָּל-יִשְׂרָאֵל
 אַרְבַּעִים שָׁנָה : (מג) וַיֵּשֶׁב
 שְׁלֹמֹה עִם-אִבְתָּיו וַיִּקְבֹּר בְּעִיר
 דָּוִד אָבִיו וַיִּמְלֹךְ רַחֲבָעַם בְּנוֹ
 הַחֲתָיו :

יב (א) וַיִּלֶךְ רַחֲבָעַם שְׂכָם בִּי
 שְׂכָם בָּא כָּל-יִשְׂרָאֵל
 לְהַמְלִיךְ אֹתוֹ : (ב) וַיְהִי כִשְׁמֹעַ
 יִרְבָּעַם בְּדָבָר וְהוּא עוֹדֵנוּ
 בְּמִצְרַיִם אֲשֶׁר בָּרַח מִפְּנֵי
 שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ וַיֵּשֶׁב יִרְבָּעַם
 בְּמִצְרַיִם : (ג) וַיִּשְׁלַחוּ וַיִּקְרְאוּ
 לּוֹ וַיָּבֵאוּ יִרְבָּעַם וְכָל-קְהַל
 יִשְׂרָאֵל וַיִּדְבְּרוּ אֶל-רַחֲבָעַם לֵאמֹר :
 (ד) אָבִיךָ הִקְשָׁה אֶת-עַלְנוֹ

אויף , פֿלאַה נאָך מצרים צום דאָרטיגען
 קעניג , שישק , אונד בליב דאָועלכסט
 ביום שלמה שטארב . (מא) דאָז איכריגע
 פֿאָן דער געשיכטע שלמה'ס , אַללע
 זיינע טהאַטען אונד זיינע וויזיהייט
 פֿינדעט מאָן אויף געצויכנעט אין דעם
 בוכע : געשיכטע שלמה'ס .
 (מב) דיא צייט , דיא ער אין ירושלים ,
 איבער גאַנץ ישראל רעגיהרטע , אויזט
 פֿירציג יאָהרע . (מג) שלמה לעגטע
 זיך נון צו זיינען פֿעטערן , אונד וואָרד
 אין זיינעם פֿאַטערס דוד שטאַרט בע-
 גראַכען . אָן זיינער שטעללע וואָרדע
 זיין זאָהן רחבעם קעניג .

יב (א) רחבעם רייזטע נון נאָך שכם ,
 דען דאָהין קאָם גאַנץ ישראל ,
 איהם צו הולדיגען . (ב) אַלס ירבעם
 זאָהן נכט שלמה'ס טאָר ערפֿוהר , וואָר
 ער נאָך אין מצרים , וואָהין ער זיך
 פֿאַר דעם קעניג שלמה געפֿליכטעט
 האַטטע ; דאָ ער נון אונגעאַכטעט
 דעססען נאָך פֿערנער דאָ ועלכסט
 בליב , (ג) זאָ שיקטע מאָן הין , אונד
 לים איהן האַלען . ער אונד דיא גאַנצע
 פֿערוואַמלונג ישראל'ס גינגען נון צו
 רחבעם , אונד רעדעטען איהן
 פֿאַלגענדער מאַטען אָן :
 (ד) ריין פֿאַטער לעגטע אונס איין
 האַרטעם יאָך אויף , ערלייכטרע דואַ
 נונמעהר

ואתה

ב א ו ר

הכנראה אשר אמר אחיה השילוני לירבעם
 נודעה , לפיכך שלמו ישראל וקראו לו , ונקשו
 למוות עלילה להסב המלוכה אל ירבעם ,
 לפיכך לא רבו לבוא לירושלים , לא בחו לשכם
 שהוא מחפרים , וירבעם מחפרים , והונרך
 רחבעם לבוא לשכם [מדברי הרד"ק] (ז) היתה

(מ) אל שישק מלך מצרים , פרעה חזן
 שלמה מת , וקם מלך חסר שמו ששק , ולא
 היה אהב שלמה , לפיכך ברח ירבעם אליו .
 [הרד"ק]
 יב (א) כי שכם בא כל ישראל , שכם
 היה משנט חפרים , ונראה כי

נונמעהר איינגעס פאן דעם הארטען
 דיהנסט דיינעם פאטערס אונד דעם
 שווערען יאכע , דאז ער אונס אויפ-
 לענטע , זא וואללען וויד דיר גערנע
 אונטערטהעניג זיין . (ה) ער אנט-
 ווארטעטע איהנען : געהט איצט , אונד
 קאמט ביננען דרייא טאגען ווידער צו
 מיר ; דאז פאלק גינג אלזא וועג .
 (ו) נון בעראטהע שלאגטע זיך דער קעניג
 ירבעם מיט דען אלטען מעננערן , דיא
 זיינעם פאטער שלמד , צו רעססען
 לעכצייטען , געדיהנט האטטען , אונד
 שפראך . וויא ראטהעט איהר דיוועם
 פאלקע צו אנטווארטען ? (ז) זיא
 ערווידרטען איהם : ווען דוא דיך יעצט
 דיווען לייטען אונטער ווירפסט , איהנען
 נאכניכסט , זיא ערהערסט , אונד
 פריינדליך מיט איהנען שפריכסט : זא
 בלייבען זיא דיר לעכענסלענגליך אונ-
 טער ווירפניג . (ח) אלליין ער פער-
 ליש דען ראטה , וועלכען היוע אלטען
 מעננער איהם ערטהיילטען , גינג מיט
 דען יונגען לייטען צו ראטהע , דיא
 מיט איהם אויף געוואקסען ווארען ,
 אונד נון בייא איהם אים דיהנסטע
 שטאנדען , (ט) אונד שפראך צו
 איהנען : וואס מיינט איהר , דאס וויר
 דען לייטען אנטווארטען זאללען , דיא
 צו מיר געוואנט האבען : נים איינגעס
 פאן דעם יאך אב , דאז דיין פאטער
 אונס אויפלעגטע ? (י) אונד דיווע
 יונגען , מיט איהם אויף געוואקסנען
 לייטע ערווידערטען : זא מוסט דוא
 דיוועם פאלק אנטווארטען , דאז זיך
 ערדריוסטעטע , דיר צו זאגען : דיין

וידבר

ואתה עתה הקל מעבדת אביך
 הקשה ומעלו הכבד אשר נתן
 עלינו ונעבדך : (ה) ויאמר אליהם
 לכו עוד שלשה ימים ושובו
 אלי וילכו העם : (ו) ויועזר
 המלך רחבעם את הזקנים
 אשר היו עמדים את פני
 שלמה אביו בהיותו חי לאמר
 איך אתם נועצים להשיב את-
 העם הזה דבר : (ז) וידבר
 אליו לאמר אסיהיום תהיה-
 עבד לעם הזה ועבדתם ועניתם
 ודברת אליהם דברים טובים
 והיו לה עבדים פלהימים :
 (ח) ויועזב את עצת הזקנים
 אשר יעצהו ויועז את הילדים
 אשר גדלו אתו אשר העמידים
 לפניו : (ט) ויאמר אליהם מה
 אתם נועצים ונשיב דבר את-
 העם הזה אשר דברו אלי לאמר
 הקל מן העל אשר נתן אביך
 עלינו : (י) וידברו אליו הילדים
 אשר גדלו אתו לאמר פה
 תאמר לעם הזה אשר דברו

אליך

אור

(ו) תהיה עבד , שתהיה נכבד להם , ותענס כרונס [דד'ק] . (י) קטני עבה , ענינו
 יותר יש לי כס וסוף ממה שסיל לאכי , ולמה

אליה לאמר אביה הכביר את-
 עלנו ואתה הקל מעלינו כה
 הדבר אליהם קטני עבה ממחני
 אבי: (יא) ועתה אבי העמים
 עליכם על כבוד ואני אוסיף על-
 עלכם אבי יסר אתכם בשוטים
 ואני איסר אתכם בעקרבים:
 (יב) ויכו ירבעם וכל העם אל-
 החבצים ביום השלישי כאשר
 דבר המלך לאמר שוכו אלי
 ביום השלישי: (יג) ויען המלך
 את העם קשה ויעזב את העצת
 הזקנים אשר יעצוהו: (יד) וידבר
 אליהם בעצת הילדים לאמר אבי
 הכביר את עלכם ואני אסיף
 על עלכם אבי יסר אתכם
 בשוטים ואני איסר אתכם
 בעקרבים: (טו) ולאדשמע
 המלך אל העם פי היתה סבה
 מעם יהוה למען הקים את הברו
 אשר דבר יהוה ביד אחיה
 השילני

דע : קטני רש"י :

יב (י) קטני עבה • חבצ קטנה
 שלי: (יא) עקרבים אשגלנט"ר
 בלעז Eglautier. (כל"ח ווילדר רויזן
 שטרניך, היינבוטין שטרניך) שעוקנין
 כעקרב

פאטער לעגטע אונס איין שווערעם יאך
 אויף, עה לויכטטע דוא עם אונס, זא
 גיב איהנען צור אנטווארט: מיין קלוינס
 טער פונגער אונט דוקער אלס מיינעם
 פאטערס לענדען. (יא) דהאט שאך
 מיין פאטער אייך אייך שווערעם יאך
 אויפגעלעגט, זא ווערדע איך צו היועם
 איירעם יאכע נאך הינצו טהון; מיין
 פאטער ציכטיגטע אייך מיט רוטהען,
 איך ווערדע אייך מיט שקארפיאנען
 גייסעלן. (יב) אלס נון ירבעם אונט
 דאן גאנצע פאלק אם דריטטען טאגע
 ווידער צורחכעם קאם, וויא דער קעניג
 בעפאהלען אונד געשפראכען האטטע:
 קאמט אים דריטטען טאג ווידער צו
 מיר, (יג) דא גאט איהנען דער קעניג
 איינע טראציגע אנטווארט, (דען עה
 בעפאלגטע ניכט דען האטה, וועלכען
 דיא אלטען מעננער איהם גאבען,
 (יד) זאנדרען שפראך נאך דעם ראטהע
 דען יונגען לייטע) אונד זאגטע: מיין
 פאטער לעגטע אויך איין שווערעם יאך
 אויף, איך ווילל עם נאך שווערער
 מאכען; מיין פאטער ציכטיגטע אייך
 מיט רוטהען, איך ווילל אייך מיט
 שקארפיאנען גייסעלן.
 (טו) עם וואר אבער איינע געטטליכע
 פונגונג, דאס דער קעניג דעם פאלקע
 קיין געהער גאב, אום דאדורך איין
 ערפיללונג צו ברינגען, וואס דער עוייגע
 דורך אחיה, דען שילוני, דעם
 ירבעם

דעם (יא) באור

ולמה אקל עלכם [הכל] עבה, מועל
 עבר לזכר במשקל עשה, ה"ש למראו תוסר
 לכקפה, ונחיה תוסר לחבצו הקטנה, זכא
 האכז'זכר ונקפה [מהג']. (יא) בעקרבים
 מיט קונים הגדולים בשרן ישראל, ועוקנים
 בעקרב

ירבעם , זאהן נבט , פערקניגדעמען .
 (טו) דאָ נון גאַנץ ישראל זאָה , דאָס
 דער קעניג איהנען קיין געהערנאָם , זאָ
 אַנטוואַרטעטען זיא איהם : וויר האַבען
 קיין אַנטהייל אָן דוד , אונד קיין ערבי
 גוט אָן ישי'ס זאָהן ; הינווענ , ישראל ,
 נאָך דיינען וואָהנונגען ! זיה נון אויף
 דיין הויז , דוד ! אונד זאָ גינג ישראל
 וועג , יעדער נאָך זיינעם הויזע .
 (יז) בלאָס איבער דיא קינדער ישראל ,
 דיא אין דען שטערטען דעם שטאַממעס
 יהודה וואָהנטען , בליב רחבעם נאָך
 קעניג . (יח) היראויף שיקטע דער
 קעניג רחבעם דען שטייעראיינגעהמער
 אדרם אָב , אַבער גאַנץ ישראל וואַרף
 איהן מיט שטיינען צו טאָדע ; דער
 קעניג זעלכסט ענטקאָם נור מיט נאָטה
 אויף איינען וואַגען , אום נאָך ירושלים
 צו פֿליכטען . (יט) זאָ וואַר נון ישראל
 דעם הויזע דוד'ס אונטרייא , כּיס אויף
 דיוען טאג . (כ) דען אַלס נון גאַנץ
 ישראל ערפֿוהר , דאָס ירבעם ווידער
 צוריק געקאַממען איזט , שיקטען זיא
 דהין , לויסען איהן צור פֿאַלקספֿער .
 זאַממלונג רופֿען , אונד מאַכטען איהן
 צום קעניג איבער גאַנץ ישראל ; קיין
 איינציגער שטאַם , יהודה אַלליין אויס
 גענאַממען , הילט עס מעהר מיט דעם
 הויזע

ה'שילני אל ירבעם בן נבט :
 (טו) וירא כל ישראל כל ישראל כי לא
 שמע המלך אלהם וישבו העם
 את המלך דבר לאמר מה לנו
 חלק בדוד ולא נחלה בבן ישי
 לאהליהו ישראל עתה ראה
 ביתך דוד וילך ישראל לאהליו :
 (יז) ובני ישראל הישרים בערי
 יהודה וימלך עליהם רחבעם :
 (יח) וישלח המלך רחבעם את
 אדרם אשר עלה המס וירגמו
 כל ישראל בו אבן וזמת והמלך
 רחבעם הרתאמין לעלות
 במרכבה לגוס ירושלים :
 (יט) ויפֿשעו ישראל בבית דוד
 עד היום הזה : (כ) ויהי כשמע
 כל ישראל בירשב ירבעם
 וישלחו ויקראו אתו אל העדה
 וימליכו אתו על כל ישראל
 לא היה אחרי בית דוד זולתי

באור

רשי

בעקרב [שקאַרפיאַנדאַרען] . (טו) מה
 לנו וכו' , לית לנא חולק כדוד , ולא אחסנא
 צבר ישי [הכסדי] . והשינו לו כי חזן להם
 חלק כדוד ולא נחלה בבן ישי , שיחשו אס
 יפרדו ממנה , רצה לומר מורעו [רלכ"ג] .
 עתה ראה ביתך דוד , עתה תראה מה נעשה לביתך . והוא דרך איוס [דראָהענד] , כאשר
 יאמר גם האשכנזי [זיה אויף דיק] ! (כ) זולתי שבט יהודה , לרבוני שנט יהודה ניקס אל
 שבט בנימן , לא חשב שנט בנימן ,

כעקרב : (טז) ראה ביתך . בית
 המקדש שנתית לך לנדך יכיה :
 (יח) אדורס . הוא אדונירס :
 (כא) ואת
 מנורף

שָׁכַט יְהוּדָה לְבָדוֹ: (כא) וַיִּבְאוּ
 רַחֲבֵעִם יְרוּשָׁלַם וַיִּקְהֵל אֶת־
 כָּל־בֵּית יְהוּדָה וְאֶת־שָׁכַט בְּנֵימִן
 מֵאֵה וַיִּשְׁמְנִים אֶלְף בַּחֹר עִשָׂה
 מִלַּחֲמָה לְהִלָּחֵם עִם־בֵּית יִשְׂרָאֵל
 לְהָשִׁיב אֶת־הַמְּלוּכָה לְרַחֲבֵעִם
 בְּדִשְׁלֹמָה: (כב) וַיְהִי דְבַר
 הָאֱלֹהִים לְשִׁמְעִיָּה אִישׁ־הָאֱלֹהִים
 לֵאמֹר: (כג) אָמַר אֶל־רַחֲבֵעִם
 בֶּן־שְׁלֹמָה מֶלֶךְ יְהוּדָה וְאֶל־כָּל־
 בֵּית יְהוּדָה וּבְנֵימִן וַיַּחַר הָעַם
 לֵאמֹר: (כד) כֹּה אָמַר יְהוָה
 לֹא־תֵעָלוּ וְלֹא־תִלָּחֲמוּ עִם־
 אֲחֵיכֶם בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל שׁוּבוּ אִישׁ
 לְבֵיתוֹ כִּי מֵאֵהֵי גִהִיָּה הַדָּבָר הַזֶּה
 וַיִּשְׁמְעוּ אֶת־דְּבַר יְהוָה וַיִּשׁוּבוּ
 לָלֶכֶת כַּדְּבַר יְהוָה: (כה) וַיִּבֶן
 יִרְבֵּעִם אֶת־שֹׁכֵם בְּהַר אֶפְרַיִם
 וַיֵּשֶׁב בָּהּ וַיֵּצֵא מִשָּׁם וַיִּבֶן אֶת־

הויוע דוד'ס (כא) צוואר פערואם
 מעלטע רחבעם, נאכדעם ער אין
 ירושלים אן געלאנגט וואר, דאן גאנצע
 הויו יהודה אונד דען שטאם בנימן,
 הונדערט אונד אכטציג טויזענד אויוע
 לעונע קריגער, אום ישראל צו בע
 קריגען, אונד דאן רייך ווידער אן זיך
 צו ברינגען; (כב) אללין דאן ווארס
 גאטטעס ערגינג אן דען געטטליכען מאן
 שמעיה, וויא פאלגט: (כג) זאגע
 דעם רחבעם, זאהן שלמה'ס, קעניג
 פאן יהודה, דעם גאנצען הויו יהודה
 אונד בנימן אינד דעם איכריגען פאלקע,
 (כד) זא שפריכט דער עויוגע: איהר
 זאלט ניכט הינאוויף ציהען, ניכט מיט
 איירען ברידערן, דען קינדערן ישראל,
 קריגפיהרן; יעדער קעהרע צוריק נאך
 הויוע, דען פאן מיר קאם דים אלל'עס
 הער. אלס זיא נון ריזען כעפעהל
 גאטטעס הערטען, קעהרטען זיא צו
 ריק, וויא דער עויוגע כעפאהלען האט
 טע. (כה) ירבעם כעפעסטגיטע נון
 שכם אים נעכירגע אפרים, אונד רעזי
 דירטע דאוועלכסט; נאכדער צאג ער
 פאן דהיר זועג, אונד כעפעסטגיטע
 פנואל. (כו) אין זיינעס הערצען אבער
 שפראך

זאג

פְּנוּאֵל: (כו) וַיֹּאמֶר יִרְבֵּעִם בְּלִבּוֹ
 עָתָה
 בְּאוּר
 רָשִׁי
 (כא) ואלת שצט בנימן • העומדים
 על הגבול שיסודה ובנימן היה גבולם
 סמוך
 נשאר מעט במלכות רחבעם, כי כחלת שמעון היתה מסורת תוך כחלת בני יהודה, כמו שכתב
 בספר יהושע [מדברי רלב"ג]. (כה) את שבם, לא נוכל לאמר כי חרבה היתה, כי שם
 התקבצו ישראל להמליך רחבעם ודאי עיר בנייה היתה, אלא פי' ויבן שחזק חומת העיר ונבנה
 בה היכל מלך, וכן ויבן את פנואל, כי שם שאל ילחם עמו רחבעם, וחזק שני אלה הערים
 [מדברי רד"ק]

שפראך ער : דאז רייך קעננטע הענגאך
 ווידער אנדאן הויז דור'ס קאממען
 (בז) ווען נעטליך דאז פאלק אימטער
 היגאויף ציהט נאך דעם גאטטעם הויזע
 אין ירושלים , אום דארט ווינע אפפער
 דארצו ברינגען : וז קענגטע רייכט
 ווי הערץ זיך ווידער ווינעם עהמאליגען
 הערץ , דעם קעניג רחבעם פאן יהודה
 צו ווענדען ; מיך ווירדען זיא דאן אום
 ברינגען , אונד דעם קעניג פאן יהודה
 זיך אונטער ווערפען . (כח) גאכדעם
 זיך נון דער קעניג האראיבער בראטה
 שלאנט האטטע , לויס ער צווייא גאלד
 נע קעלכער פערפערטיגען , אונד זאג
 טע צום פאלקע : איהר דראכט גענוג
 נאך ירושלים געוואללפארט ; הייר ,
 ישראל ! זינד דיינע געטטער , דיא
 זיך אייס מצרים געפיהרט האבען .
 (כט) ער וועסטענו דאז איינע קאלב
 צו בית אל , אונד דאז אנדרע צורן .
 (ל) דוועם פערלויטטעטע צור וונדע ,
 דאז פאלק ווארלפארטע וואגאר צו
 דעם איינען נאך דנהון) . (לא) אויך
 בויע ער טעמפל דער העהען , אונד
 מאכטע פרוסטער אונס דען ניהריגסטען
 דעם פאלקעס , דיאגאר ניקט אויס דעם

עתה תשוב הממלכה לבית
 דוד : (כו) אסיעלה העם הזה
 לעשות זבחים בבית יהודה
 בירושלם וישב לב העם הזה א-
 אדניהם ארחבעם מלך יהודה
 והרגני ושבנו אל רחבעם מלך
 יהודה : (כח) וינעין המלך ויעש
 שני עגלי זהב ויאמר אלהם רב
 לכם מעלות יהושלם הנה אהיה
 ישראל אשר העלוה מארץ
 מצרים : (כט) וישם את האחד
 בבית אל ואת האחד נתן בדרן :
 (ל) ויהי הדבר הזה לחטאת
 וילכו העם לפני האתר עד דין :
 (לא) ויעש את דבית במות ויעש
 בהנים מקצות העם אשר לא
 הו מכבני לוי : (לב) ויעש ירבעם

שטאממע לוי ווארען . (לב) ירבעם
 רשי

כאור

(כח) ווען המלך , שאל עבד , הייך
 יעשה , והססיע ענתו עם היוענים אותו ,
 שיעשה שני עגלים [מזלז] . זכן מתורגם
 גל"א . הב לבם , די גכס עד עתה , היינו
 מכוס יחיד מעלות ירושלים [הגל] .
 (ל) עד דין , ספר בעבור גתים , שהיו
 חדוקים כל כך בע"א , עד שכבר היו בחיס
 על קנה הארץ , לכת לעמיד העגל אשר בדרן
 [לרלב"ג] . (לא) מקצות העם , ען
 כמחומים , ונדברי רבותי . זכרונם לנרצה
 זן הקונים שבעם [מדברי הרד"ק] . זכן
 מתורגם אשכמית . (לב) כועשה בבית

סעוד זה לזה : (כו) אם יעלה העם
 הזה וגומר . לזן ישעיה בעזרה חלף
 למלכי בית דוד בלבד ויחיה הוא יושב
 ואני עומד וצמוצתי שזיעית בזמן הקהל
 יקרה חת פרשת המולך שהוא רחש
 צמודיתו ואני כשאר העם ומוצתי
 צאוי : (ל) עד דין . בסוף גסול הארץ :
 (לב) צחזש השמיני . דרשלהס הוא
 חדש
 אל

חג בחדש השמיני בחמשה-
 עשר יום לחדש פחג אשר
 ביהודה ויעל על המזבח בן
 עשה בבית אל לזבח לעגלים
 אשר עשה והעמיד בבית אל
 את כהני הבמות אשר עשה :
 (לג) ויעל על המזבח אשר-
 עשה בבית אל בחמשה עשר
 יום בחדש השמיני בחדש
 אשר בדרא מלבד ויעש חג
 לבני ישראל ויעל על המזבח
 להקטיר :

יג (א) והנה איש אלהים בא
 מיהודה בדבר יהוה אל-
 בית אירבעם עמד על המזבח
 ראשי

חדש החסוף וכו' לחוי החג להיות :
 (לג) בדרא מלכו לשון כוזקונטרוב יר
 בלעז Cantrouver (בל"ח ערדיכטין ,
 וערדענקן , וכן נחמו' ו' ח') :
 יג (א) והנה איש האלהים .
 זה

יג (א) איש האלהים , ארז"ל שהוא עידו הכנניא , ואמת הוא כי בימי ירבעם נבא ,
 ועליו נבא כמו שכתוב בדברי הימים [ב' כ"ט] ונחזות עידו החזה על
 ירבעם

מכלל יופי
 יב (י) קטני , אלכנעי הקטן : קטני , במכלל מן הקטן תאמר בכינוי קטוני כמו מן גדול
 גדולי , ומלת קטוני כשאר הקטן בקו"ף כמו שהי' ביחוד הנפרד כמו מן בנד בנודה :
 ענה , סועל ענר לוכר במשקל עשה וי"ל תאר לנקבה ויהי' תאר לאכננעו הקטנה : בשוטים ,
 ענינו כעטון שנט : בעקרבו , מין ממיני הקונים איקולנו' צה בלעז : (טו) סבה , עפין
 סנוב והקפת הדבר והוא שם : (כו) אם יעלה , כשיעלה : (לג) ויעל , ירבעם עלה על
 המזבח להקטיר :

לים אם פונפצה נטען טאג דעם אכטען
 מאנאטס איין פעסס פייערן , וויא דאז
 לויכהיטטענפעסט אין יהודה , בעשטיג
 זעלכסט דען אלטאר , דיס טהאט ער
 אין בית אל , ווינען אויף געשטעללטען
 קעלבערן צו אפפערן , אונד שטעללטע
 צו בית אל פריסטער דער העהען אן ,
 דיא ער צו פריסטערן געמאכט האטטע .
 (לג) אם פונפצה נטען טאג דעם אכטען
 מאנאטס , דען ער אייגענמעכטיג דאצו
 ערקאהר , כראכטע ער אלוץ אויף דעם
 אלטאר צו בית א אפפער דאר , פייערטע
 דאז פעסט פיר דיא קינדער ישרא , אונד
 בעשטיג דען אלטאר , אום דאראויף
 צו רייכערן .

יג (א) אבער זיה ! דא קאם איין
 מאן גאטטעס אויס יהודה נאך בית
 אל , אויף בעפעהל דעם עוויגען , אלס
 עכען ירבעם אויף דעם אלטאר שטאנד
 צו

בית אירבעם עמד על המזבח
 להקטיר באור

אל , מוסב על ויעל על המזבח . והטעם
 שעלה על המזבח בבית אל , להקטיר לעגלי
 הזב , אשר עשה לאלהי נכר . והע' אמר הזה
 הוא כעין מאמר מוסגר , ולכן הוא מוסק
 בטעמים יותר ממאמר שלפניו , כמשפט
 (לג) ויעל [קרבות] וכו' . ברא , לשן
 כוז , ובדברי רז"ל משה בראי הוא וכדומה .

מכלל יופי
 יב (י) קטני , אלכנעי הקטן : קטני , במכלל מן הקטן תאמר בכינוי קטוני כמו מן גדול
 גדולי , ומלת קטוני כשאר הקטן בקו"ף כמו שהי' ביחוד הנפרד כמו מן בנד בנודה :
 ענה , סועל ענר לוכר במשקל עשה וי"ל תאר לנקבה ויהי' תאר לאכננעו הקטנה : בשוטים ,
 ענינו כעטון שנט : בעקרבו , מין ממיני הקונים איקולנו' צה בלעז : (טו) סבה , עפין
 סנוב והקפת הדבר והוא שם : (כו) אם יעלה , כשיעלה : (לג) ויעל , ירבעם עלה על
 המזבח להקטיר :

6

צו רייכערן , (ב) אונד ריף , אויף
 בעפעהל גאטטעס , פאלגענדע ווארדע
 גענעדען אלטאר : אלטאר ! אלטאר !
 זא שפריכט דער עוויגע : דעם הויזע
 דור'ס ווירד איין זאהן געבארען ווערדען ,
 יאשיהו ווירד ער הייסען , דער ווירד אויף
 דיר אללע פריסטער דער העהען , דיא
 אויף דיר רייכערן , שלאכטען , אונד
 מענשענגעביינע אויף דיר פערברענגען
 לאכטען . (ג) צוגלייך גאב ער איינען
 בעווייז פאן זיינער געטטליכען זענדונג ,
 אונד שפראך : דיס וויא דער בעווייז ,
 דאס דער עוויגע דורך מיך שפריכט .
 דזער אלטאר ווירד אויס איינאנדער
 פאללען , אונד דיא דאראויף ליגענדע
 אשע פערשיטטעט ווערדען .
 (ד) אלס נון דער קעניג דיא ווארטע
 דעם געטטליכען מאננעס הערטע , דיא
 ער געגען דען אלטאר צו ביח א שפראך ,
 שטרעקטע ער זיינע האנד איבער דען
 אלטאר אויס , אונד ריף : גריפעט
 איהן ! אבער דיא אויס געשטרעקטע
 האנד ווארד שטייף , אינד ער קאנטע
 זיא ניכט ווידער אן זיך ברינגען .
 (ה) אויך צערפלאצטע דער אלטאר ,
 אונד דיא אשע דאראויף וואורדע פער-
 שיטטעט , וויא דער מאן גאטטעס דוועס
 וואונדערצויבען , אים נאמען דעם
 עוויגען

באור

ירבעם בן נבט : [ד"ק] . (ב) גולד ,
 הרטון בן יהוה גולד , חך הנביאים רואים
 הדברי העתידיים , כאלו הם הווים [לג"ג] .
 המקטירים , דאסיקו טוסמין . [הארמי] .
 (ט) לא

המוצח נקראע היום מחליו ונספך הדטן לארץ : (ד) ותיבש ידו נקם הקב"ה על
 כבודו של לדיק יותר מכבודו עומד ומוקטי' לעבודה זרה לא יבשה ידו וכשזיל ליע
 הדיק יבשה ידו : (ו)

להקטיר : (ב) ויקרא יגל
 המזבח בדבר יהוה ויאמר
 מזבח מזבח כה אמר יהוה הנה
 בן גולד לבית הוד יאשיהו שמו
 ויבח עליך את פתגי הבמות
 המקטירים עליך ועצמות אדם
 ישרפו עליך : (ג) ונתן ביום
 ההוא מופת לאמר זה המופת
 אשר דבר יהוה הנה המזבח
 נקראע ונשפך הדשן אשר עליו :
 (ד) ויהי כשמע המלך את
 דבר איש האלהים אשר קרא
 על המזבח בבית אל וישלח
 ירבעם את ידו מעל המזבח
 לאמר הפשהו ותיבש ידו אשר
 שלח עליו ולא יכל להשיבה
 אליו : (ה) והמזבח נקראע
 וישפך הדשן מן המזבח
 כמופת אשר נתן איש האלהים
 בדבר

רשי

זה היה עדו : (ב) מוצח מוצח .
 שצבית אל ושצדן : ועצמות חדם . של
 ירבעם - זה אלה שחלק לו כבוד :
 (ג) ונתן ציוס ההוא : הנביא מופת
 לדבריו ציוס שנתנבא זה לבס האות
 המוצח נקראע היום מחליו ונספך הדטן לארץ : (ד) ותיבש ידו נקם הקב"ה על
 כבודו של לדיק יותר מכבודו עומד ומוקטי' לעבודה זרה לא יבשה ידו וכשזיל ליע
 הדיק יבשה ידו : (ו)

בְּדַבַּר יְהוָה : (ו) וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ
 וַיֹּאמֶר אֶל-אִישׁ הָאֱלֹהִים חַל-
 נָא אֶת-פְּנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 וְהִתְפַּלֵּל בְּיָדַי וְתֵשֶׁב יָדַי אֵלַי
 וַיַּחַל אִישׁ-הָאֱלֹהִים אֶת-פְּנֵי
 יְהוָה וְתֵשֶׁב יַד-הַמֶּלֶךְ אֵלָיו וְתָהִי
 כְּבָרָאשְׁנָה : (ז) וַיְדַבֵּר הַמֶּלֶךְ
 אֶל-אִישׁ הָאֱלֹהִים בְּאֵה-אֶתִּי
 הַבְּיָתָה וּסְעֵדָה וְאֶהְנֶה לָּךְ מִתָּה :
 (ח) וַיֹּאמֶר אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶל-
 הַמֶּלֶךְ אִם-תִּתֶּן לִי אֶת-חֲצִי
 בֵּיתְךָ לֹא אָבֹא עִמָּךְ וְלֹא-אֲכַל
 לֶחֶם וְלֹא אֲשֶׁה-מִים בַּמָּקוֹם
 הַזֶּה : (ט) כִּי-בֵן צִוָּה אֶתִּי
 בְּדַבַּר יְהוָה לֵאמֹר לֹא-תֹאכַל
 לֶחֶם וְלֹא תִשְׁתֶּה-מַיִם וְלֹא
 תֵּשׁוּב בְּדַרְךָ אֲשֶׁר הִלַּכְתָּ :
 (י) וַיֵּלֶךְ בְּדַרְךָ אַחֵר וְלֹא-שָׁב
 בְּדַרְךָ אֲשֶׁר בָּא בָהּ אֶל-בֵּית-אֱלֹהֵי :
 (יא) וַנְּבִיא אֶחָד זָקֵן יָשָׁב בְּבֵית-

עוויגען , פֿערקִנדעטע .
 (ו) נון שפראך דער קעניג! צו דעם
 געטטליכען מאַנע : פֿלעהע דאך צום
 עוויגען , דיינעם גאָטטע , אונד בעטע
 פֿיר מיך , דאָס איך מיינע האַנד ווידער
 ברויכען קעננע ; דער מאַן גאָטטעס
 פֿלעהטע צום עוויגען , אונד דיא האַנד
 דעם קעניגס קאָנטע זיך ווידער בעוועגען ,
 אונד וואָרד וויא פֿאַרהין . (ז) היראויף
 שפראך דער קעניג צו איהם : קאָס
 מיט מיר נאָך הויזע , אונד שפיווע
 דאָ , איך וויל דיר איין געשענק מאַכען .
 (ח) יענער אַכער אַנטוואָרטעטע :
 געבעסט דוא מיר אויך דיא רזעלפֿטע
 דיינעם הויזעס , איך גינגע ניכט מיט
 דיר , אונד עסע אינד טרענקע
 ניכטס אין דיוער שטאָרט . (ט) דען
 זאָ איזט מיר אים נאָמען דעם עוויגען ,
 בעפֿאַהלען וואָרדען : דוא זאָללסט (אין
 דיועם אָרטע) ניכטס עססען אונד
 טרינקען , אונד ניכט אויף דעם וועגע ,
 דען דוא הינגעגאָנגען ביסט , ווידער צו
 ריק קעהרען . (י) ער נאָהם אויך ווירק־
 לִיך איינען אַנדרען וועג , אונד קעהרטע
 ניכט אויף דעם צוריק , דען ער נאָך
 ביח אל גינג . (יא) נון וואָהנטע דאָ
 מאַלס צו ביח אל איין אַלטער פֿראַפֿעט ,
 צו דיועם קאָס ויין זאָהן , אונד ער
 צעהלטע איהם אַללעם , וואָס דער
 געטטליכע

אל ויבוא בנו ויספר לו את כל

המעשה

באור

(ט) לא תאכל לחם וכו' , לא תיכול לחמא
 ולא תשתי [תמן] מֵיֵא . [הג"ל] . וכן
 מתורגם . (יא) ויספרום לאביהם , בעוד
 שהיה מסכר בט האחד אשר עשה איש האֱלֹהִים ,
 באו שאר בניו גם כן ויספרו הדברים לאביהם

אלהיך . ולא אלהי עדיין עומד במרדו :
 ותהי כזראשונה . עומד ומקטיר
 לעבודת זרה : (ז) וסעדה . אכול :
 (יא) ונבוא אחד . נבוא השקר : יושב
 בבית אל . ואינו משם אל משמרונ בא

ענמותיו

וכן הוא אומר בפרשת יאשיהו וימלטו

געטטליכע מאן אן ריוועס טאגע צו בית
 אל געטהאן , אונד וואס ער צום קעניג
 געשפראכען האטטע . אויך ווינע איב
 רימען קינדער ערצעהלטען איהם דא
 פאן . (יב) דער פאטער ערקונדיגטע
 זיך הידאוויף ביא ווינען קינדערן נאך
 דעם וועג , דען יענער גינג , (דען ווינע
 קינדער האטטען דען וועג געזעהען ,
 וועלכען דער מאן גאטטעס אויס יהודה
 גאהם) , (יג) אונד זאגטע צו איהנען :
 זאטטעלט מיר דען עוועל . נאכדעם זיא
 איהן געזאטטעלט האטטען , זעצטע
 ער זיך דארויף , (יד) פאלגטע דעם
 געטטליכען מאן נאך , פאנד איהן
 אונטער איינער טערעבינטע זיצענר ,
 אונד פראגטע איהן : ביסט דוא דער מאן
 גאטטעס , דער אויס יהודה קאם ?
 יענער אנטווארטעטע : יא איך בין עם .
 (טו) ער זאגטע : קאם מיט מיר נאך
 הויזע , אונד שפייזע ביא מיר .
 (טז) יענער אבער ערווידערטע : איך
 קאן ניכט מיט דיר אומקעהרען אונד צו
 דיר קאממען , אונד ווערדע אין ריוועס
 ארטע ניכטס ביא דיר עסטען אונד
 טרינקען . (יז) דען עם ווארד מיר ,
 אים נאטען דעם עווינען , אנבעפאלען :
 איסס אונד טרינק ניכט דאזעלכסט ,
 אונד קעהרע ניכט אויף דעמועלכען
 וועג צוריק ! דען דוא הין גינגסט ,
 (יח) הידאוויף שפראך ריווער : איך
 בין

המעשה אשר עשה איש
 האלהים היום בבית אל את
 הדברים אשר דבר אל המלך
 ויספרום לאביהם : (יב) וידבר
 אלהם אביהם איהוה הדרך
 הלק ויראו בניו את הדרך
 אשר הלך איש האלהים אשר
 בא מיהודה : (יג) ויאמר אל
 בניו חבשו לי החמור ויחבשו
 לו החמור וירכב עליו : (יד) וילך
 אחרי איש האלהים וימצאוהו
 ישב תחת האלה ויאמר אליו
 האתה איש האלהים אשר
 באת מיהודה ויאמר אני :
 (טו) ויאמר אליו לך אתי הביתה
 ואכל לחם : (טז) ויאמר לא
 אוכל לשוב אתך ולבוא אתך
 ולא אכל לחם ולא אשתה
 אתך מים במקום הזה : (יז) כי
 דבר אלי בדבר יהוה לא האכל
 לחם ולא אשתה שם מים לא
 תשוב ללכת בדרך אשר הלכת בה : (יח) ויאמר לו גם אני

באור

רשי

כמו שספר הראשון . [מדברי ד"ק] . (יב)
 ויראו בניו וכו' , פירושו וכנר לאו בניו הדרך
 אשר הלך ואמרו לאביהם . [מהנ"ל] . (יד)
 האלה , הען הזה גדל בחן הודו ונאלק בני קדם וסניבותיהם , וממנו נוסף הסרף הנודע
 כס

אני נביא כמוך ומלאך דבר
אלי בדבר יהוה לאמר השבהו
אתה לביתך ויאכל לחם וישת
מים כחש לו : (יט) וישב אהו
ויאכל לחם בביתו וישת מים

(כ) ויהיה הם יושבים אל השלחן
ויהי דבר יהוה אל הנביא אשר
השיבו : (כא) ויקרא אל איש

האלהים אשר בא מיהודה
לאמר כה אמר יהוה יען כי
מדת פי יהוה ולא שמרת את

המצוה אשר צוה יהוה אליה :
(כב) והשב ותאכל לחם ותשת
מים במקום אשר דבר אליה אל

האכל לחם ואלתשת מים לא
תבוא נבלתך אל קבר אבתך :

(כג) ויהי אחרי אכלו לחם
ואחרי שתותו ויחבשלו
החמור לנביא אשר השיבו :

(כד) וילך וימצאהו אריה בדרך
וימתהו ויהי נבלתו משלכת
: זרש'א זרש'א זרש'א זרש'א

ושמרון : (כ) א הנביא נביא השקר :
אשר השיבו לחש האלים וכאן חמרו
גדולה לגימח שחורה שכינה על נביאי
הבעל : (בא) ויקרא הנביא הזקן
אל לחש האלהים : (כג) לנביא אשר
השיבו שם זה לרכוב עליו

בין זא גוט איין פראפעט , אלס דוא ,
אונד מיר זאנטע איין ענגעל אים נאמען
דעם עוונען : ברינגע איהן מיט דיר
צוריק און דיין הויז , דאס ער היר עט
וואו עססע אונד טרינקע . (ער לאג
איהם דיועם פאר) : (יט) יענער גינג
גון מיט איהם צוריק , אונד אס , אונד
טראנק אין זיינעם הויזע . (כ) אבער
וועהרענד ויא צו טישע זאסען , ערגינג
דאן ווארט נאטטעס אן דען פראפעטען .

דער איהו צוריק בראכטע , (כא) אונד
ער רוף העם געטטליכען מאן און
יהודה פאלגענרעם צו : זא שפריכט
דער עוונע ! ווייל דוא דעם געטטליכען
כעפעהל אונגעהארזאם ווארט , אונד
דאן געבאט נכט בעאכאכטעס , דאן
דער עוונע , דיין גאטט , דיר גאכ ,

(כב) זאנדערן ווידער צוריק גינגסט ,
אונד דא אסעסט אונד טראנקסט , ווא
איך עס דיר פערבאטען האבע : דרום
זאלל דיין לייכנאם נכט אין דאן גראב .
דיינער עלטערן קאממען ! זיך זאגט

(כג) נאכדעם ער גון געגעסען אונד
געטרונקען האטטע , לויס ער זיך דען
ענעל דעם פראפעטען , דער איהן צוריק
פותררטע , זאטטעלן , (כד) אונד
רייטע אב . אבער אונטער וועגס
טראף איהן איין לעווע , אונד טערעטע
איהן , דער לייכנאם לאג גון אויף דער
שטראסע

בדרך
באור

זשס [טערפענטין] . (כג) ויחבוש לו
החמור וכו' , הנביא הזקן מנס לו החמור
לנביא ה' אשר השיבו מן הדרך , ואמר
הידועה אשר הכינוי כמו ותכאבו את הילד
[שמות ג' יו"ד] והדומים לו . [ד"ק] .
(כט) אל

האלהים

האלהים

שטראסע , דער עזעל בליב דאכייא
שטעהען , וויא אויך דער לעווע .
(כה) אייניגע פֿאַר איבערגעהענדע ,
דיא דען טאָרטען קען פֿער אויף דער
ערדע ליגען , אונד דען לעווען דאכייא
שטערהען זאָהען , גינגען נאָך דער
שטאָרט , וואָ דער אַלטע פּראָפֿעט
וואָהנטע אונד ערצעהלטען עס .

(כו) אַלס דיזעס דער פּראָפֿעט הערטע ,
זאָנטע ער : דאָז איזט דער געטטליכע
מאָן , דער דעם בעפֿעהל גאָטטעס אונד
געהאַרזאָם וואָר ! דער עוויגע ליט איהן
פֿאַן איינעם לעווען צעררייסען אונד
טערטען , וויא ער'ס איהם פֿאַרהען
פֿערקינדעטע . (כז) ער בעפֿאַהל
היראויף זיינען קינדערן , איינען עזעל
צו זאָטטעלן , דיזע טהאַטען עס .

(כח) ער רייזטע נון הין , אונד פֿאַנד
נאָך דען לייכנאַם אויף דער שטראָסע
ליגען , אונד דען עזעל מיט דעם לעווען
דאכייא שטעהען ; דער לעווע האָטטע
ווערער דען לייכנאַם געפֿרעסען , נאָך
דען עזעל צעררייסען . (כט) דען
פּראָפֿעט נאָהם נון דען טאָרטען קערפֿער
דעם געטטליכען מאָנעס , לענטע
איהן אויף דען עזעל , בראַכטע איהן
אין דעם אַלטען פּראָפֿעטען שטאָרט ,
אום איהן דאָזעלכסט מיט טרויער צו
בעגראַבען , (ל) אונד ריענטע איהן
אין זיין איינגעם גראַב ; דאכייא זאָנג
מאָן (דאָס טרויערליד) דווי אחי !
(וועה)

אָ פּרובירן (מ) . (ל) וינח ארת נבלתו בקברו
אויף דעם עזעל וואָ דער פּראָפֿעט
האָט געלייגט , אונד דער עזעל
האָט געפֿרעסן דעם פּראָפֿעטען .
(כט) אַ החמור , כעזעל החמור , ודכיס
כן . (ל) חוי אחי , החמור להספד
בימים ההם , סיה מתחיל במלות האלה ,
ולכן

בדרך והחמור עמד אצל
והאריה עמד אצל הנבלה ;
(כה) והנה אנשים עברים ויראו
את הנבלה משלכת בדרך
ואת האריה עמד אצל הנבלה
ויבאו וידברו ביניהם אשר הנביא

הזקן ישב בה : (כו) וישמע
הנביא אשר השיבו מן הדרך
ויאמר איש האלהים הוא אשר
מרה את פי יהוה ויתנהו יהוה
לאריה וישברהו וימתהו כדבר
יהוה אשר דבר לו : (כז) וידבר

אל בניו לאמר חבשו לי את
החמור ויחבשו : (כח) וילך
וימצא את נבלתו משלכת
בדרך וחמור והאריה עמדים
אצל הנבלה לא אכל האריה
את הנבלה ולא שבר את

החמור : (כט) וישא הנביא את
נבלת איש האלהים וינחהו אל
החמור וישיבהו ויבא אל עיר
הנביא הזקן לספר ולקברו :

אָ פּרובירן (מ) . (ל) וינח ארת נבלתו בקברו
אויף דעם עזעל וואָ דער פּראָפֿעט
האָט געלייגט , אונד דער עזעל
האָט געפֿרעסן דעם פּראָפֿעטען .
רשי
האָהיס : (ל) בקברו בצנית קבורה
סהיס לו לנביל סקבר סזס בעיר :
(לג) כי

וַיִּסְפְּדוּ עָלָיו הוּי אָחִי: (לא) וַיְהִי
אָחֵרִי קָבְרוּ אֹתוֹ וַיֹּאמֶר אֶל-בָּנָיו
לֵאמֹר בְּמוֹתֵי וּקְבַרְתֶּם אֹתִי
בְּקִבְרֵי אִישׁ הָאֱלֹהִים קָבוּר
בּוֹ אֶצֶל עֲצַמֹתָיו הַנִּיחֹו אֶת-
וְעֲצַמֹתַי: (לב) כִּי הָיָה יְהוָה
הַדָּבָר אֲשֶׁר קָרָא בְּדָבָר יְהוָה
עַל-הַמְּזֹבַח אֲשֶׁר בְּבֵית-אֱלֹהִים
וְעַל כָּל-בָּתֵּי הַבָּמוֹת אֲשֶׁר בְּעָרֵי
שְׁמֶרֹן: (לג) אַחֵר הַדָּבָר הַזֶּה
לֵאשׁוּב יִרְבְּעָם מִדְּרָכּוֹ הַרְעָה
וַיֵּשֶׁב וַיַּעַשׂ מִקְצוֹת הָעָם כַּהֲנֵי
בָּמוֹת הַחֲפִיץ יִמְלֵא אֶת-יָדוֹ וַיְהִי
כַּהֲנֵי בָמוֹת: (לד) וַיְהִי בְּדָבָר
הַזֶּה לְחַטֹּאת בֵּית יִרְבְּעָם
וּלְהַכְחִיד

רש"י

(לב) כי היה יהיה וגו' חולי יוולטו
עצמותיו חת עצמותי: (לג) אחר
הדבר הזה שראה חת המופת הזה
ושמע את דברי הנביא ואף על פי כן לא
שב ורבותינו דרשו אחר שתפסו הקב"ה
בנגדו ואמר לו חזור כך ואני ואתה וכן

ישינטייל בגן עדן: יד (ג) ונקודים
מ כ ל ל י ו פ י

(וועה מיין ברודער) .
(לא) נאכדעם ער איהו בעגראכען
האטטע, זאגטע ער צו זיינען קינדערן .
וואן איך שטערבע, זא לעגט מיך אין
דאז גראב, ווארין דער מאן גאטטעס
ליגט; מיינע געביינע זאללען געכען
דען זייניגען ליגען . (לב) דען עס
ווירד אללעס איינטרעפֿען, וואס ער,
אויף בעפעעהלגאטטעס, פֿערקינדעטע,
איבער דען אלטאר צו בירואל אונד
איבער אללע טעמפעל דער הערעהן
אין דען שטעדטען שמרונ'ס .
(לג) נאך אללעס דיוועס לים ירבעם
דעננאך ניכט אב פֿאז זיינען בעזען האנד-
לונגען, זאגנדרען פֿוהר פֿארט אויס דען
נידריגסטען דעם פֿאלקס פריסטער דער
העהען צו מאכען; יעדער, דער גור
לוסט האטטע, קאנטע ויך איינווויעהען
לאססען, אום פריסטער דער הערעהן
צו ווערדען . (לד) דאדורך אבער
בעשלייניגטע ירבעם זיינע שטראפֿע,
אויס

באור

ולכן הניס הכתוב פה . (לב) בערי שמרון,
על דרך עד נחל אשכנז [במדבר י"ג כ"ג],
כי לא נקראה העיר שמרון עד ימי עמרי מלך
ישראל . (לד) לחטאת בית ירבעם,
לעונש בית ירבעם, וכן זאת תהיה חטאת
מכרים [זכריהו י"ד י"ט] . [מדברי רד"ק] .
יד (ב) ולא

יג (א) מזבח מזבח, כן דרך הקריאה: וברז"ל שני' אל וסבדן (ז) וסעדה, ה"ו
במאריך והסמך צאו' אויף ספרי' שהסמך נק"ם: (יב) ויראו, ת' ואחזילו, כמו
ויראו נפתח, וי' למשמעו וכנר ראו: (יז) כי דבר, פ' כי דבר בא אלי: (כח)
וחמור והארי, י' א כי חסר ה"א הידיעה ומשפטו והחמור, ולא יתכן כי לא יתכן ה"א הידיעה
עס וי' השמועבא וחמור בלא ידיעה כי כנר נוכר פעמים: (ל) בקברו, אשר כרה
הנביא הזקן לעצמו: (לא) אצל עצמותיו, זכר העצמות במקו' הגוף כיהם מוסדי הגוף:

אויסראטטונג אונד פֿערטילונג פֿאַם
 ערדבאָרען הינוועג ,
 יד (א) אום היוע צייט ערקראַנקטע
 אביה , דער זאָהן ירבעם'ס .
 (ב) דאָ זאָנטע ירבעם צו זיינער
 געמאַלין : ליבע ! פֿערשטעללע דיד ,
 דאָמיט נימאָנד מערקע , דאָס רואַ מינינע
 פֿרוואַ זייעסט , אונד רייזע נאָך שילה ;
 זיה ! דאָרט וואָהנט דער פֿראַפֿעט אחיהו ,
 דער מיר דיא רעגירונג איבער דיזעס
 פֿאָלק פֿאָרהער פֿערקינדעטע .
 (ג) ניס צעהן בראָדע מיט , אייניגע
 קוכען אונד איינען קרוג מיט האָניג ,
 ברינגע איהם דיזעס , אונד ער ווירד
 דיר זאָגען ; וויא עס מיט דעם קנאָכען
 געהט . (ד) ירבעם'ס פֿרוואַ טהאַט
 עס , מאַכטע זיך אויף , רייזטע נאָך
 שילה אונד גינג אין אחיה'ס רהוי .
 (אחיהו קאָנטע צוואַר ניכט מעהר
 זעהען , דען זיינע אויגען וואָדען שטאַרר
 פֿאָר האָהעם אַלטער ; (ה) אַבער
 דער עוויגע האַטטע איהם שאַן געזאָגט :
 זיהע ; ירבעם'ס פֿרוואַ ווירד קאָממען ,
 דיד וועגען איהרעס קראַנקען זאָהנס צו
 בעפֿראַגען , זאָ אונד זאָ אַנטוואַרטע
 איהר . אַלס זיאַ נון רייניג גינג ,
 גאַב זיאַ זיך פֿיר איינע אַנדערע אויס ,
 (ו) אַלליין אחיהו ריף איהר צו , זאָ
 באלד

וְלִהְיֶה כְּחֵד וּלְהִשְׁמִיד מֵעַל פְּנֵי
 הָאָרֶץ :
 יד (א) בַּעַת הַהִיא חָלָה אֲבִיהַ
 בְּיָרֵבְעָם : (ב) וַיֹּאמֶר
 יִרְבֵּעָם לְאִשְׁתּוֹ קוּמִי נָא
 וְהִשְׁתַּנִּיתִי וְלֹא יָדְעוּ בִּי אֲתִי
 אִשָּׁה יִרְבֵּעָם וְהִרְכַּת שְׁלֹה הִנֵּה
 שָׁם אֲתִיה הַנְּבִיא הוּא דָבַר עָלַי
 לְמַלְךְ עַל־הָעַם הַזֶּה : (ג) וְלִקְחָתְךָ
 בִּידֶךָ עֶשְׂרֵה לֶחֶם וּנְקֻדִים
 וּבִקְבֶקֶב דְּבִשׁ וּבָאת אֵלָיו הוּא
 יִגִּיד לְךָ מִה־יְהִיָּה לְפַעַר :
 (ד) וַתַּעַשׂ בֵּן אִשָּׁה יִרְבֵּעָם
 וַתְּקַם וַתֵּלֶךְ שְׁלֹה וַתֵּבֵא בֵּית
 אֲתִיה וְאֲתִיהּ לֹא יָכַל לְרֹאוֹת
 בִּי קָמוּ עֵינָיו מִשִּׁיבּוֹ : (ה) וַיְהִיָּה
 אָמַר אֶל־אֲחִיהּ הִנֵּה אִשָּׁה
 יִרְבֵּעָם בָּאָה לְדַרְשׁ דְּבַר מַעֲמָד
 אֶל־בְּנֵהּ כִּי חָלָה הוּא כְּזֹה וְכֹה
 תְּדַבֵּר אֵלָיָה וַיְהִי כַּכֵּאָה וְהִיא

מִתְנַפְּרָה : (ו) וַיְהִי כַשְּׁמַע אַחִיהּ

רש"י

באור

יד (ג) ונקודים • מין קליות
 מייבשין צתנור ועושין אותן קמח
 לעסות וזונו מאכל שקורין לו שתיתא
 בלשון גמ' : (ה) וסיח מתכרה •
 כאלו
 תות קפה , וכמוהו

יד (ב) ולא ידעו , אנשי יהודה , כי את
 אשת מלך ישראל , כי שילה בארץ
 יהודה היתה . (ג) ונקודים , וכסנין .
 [הערתגס הכשדי] . וכן מתורגם , אשכנזית .
 ובאח , בואי אליו ומכתתך בידך , להביא
 תשובה לאיש האלהים , כאשר היה המנהג
 בימיס ההם . (ו) קשה ,

אֶת־הוֹי אֶת־קוֹל רִגְלֶיהָ בְּאֶרֶץ
 בְּפֶתַח תְּיֹאמַר בְּאִי אִשְׁתִּי יִרְבְּעָם
 לָמָּה זֶה אַתְּ מִתְנַפְרָה וְאֲנֹכִי
 שְׁלוֹמָה אֵלֶיךָ קָשָׁה : (ז) לְכִי
 אֲמַרְי לְיִרְבֶּעָם כֹּה־אָמַר יְהוָה
 אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יַעַן אֲשֶׁר הִרְמַתִּיךָ
 מִתּוֹךְ הָעָם וְאֶתְנַהֵךְ נְגִיד עַל עַמִּי
 יִשְׂרָאֵל : (ח) וְאֶקְרַע אֶת־
 הַמַּמְלָכָה מִבֵּית דָּוִד וְאֶתְנַהֵךְ לְךָ
 וְלֹא־הֵייתָ כְּעַבְדֵי דָוִד אֲשֶׁר
 שָׁמַר מִצֻּוֹתַי וְאֲשֶׁר הִלַּךְ אַחֲרַי
 בְּכָל־לְבָבוֹ לַעֲשׂוֹת רַק הַיֵּשֶׁר
 בְּעֵינָי : (ט) וְהִרְעָה לַעֲשׂוֹת מִכָּל־
 אֲשֶׁר־הָיוּ לִפְנֵיךָ וְהִלַּךְ וְהִעֲשִׂיהָ
 לְךָ אֱלֹהִים אַחֲרַיִם וּמִסְכּוֹת
 לְהַכְעִיסַנִי וְאֵתִי הִשְׁלַכְתָּ אַחֲרַי
 גִּידָה : (י) לָכֵן הִנְנִי מֵבִיא רָעָה
 אֶל־בֵּית יִרְבֶּעָם וְהִכְרַתִּי
 לְיִרְבֶּעָם מִשְׁהַזֵּן בְּקִיר עֲצוּר
 וְעֹזֹב בְּיִשְׂרָאֵל וּבַעֲרַתִּי אַחֲרַי

באלה ער זיא צור טהירע העראיין געהען
 הערטע : קאם העראיין , ירבעם'ס
 פרווא ! וואצו דיוע פערשטעללונג?
 איך האבע איינע הארטע באטשאפט אן
 דיך . (ז) געה' , זאג דעם ירבעם
 זא שפריכט דער עוינע , גאטט
 ישראל'ס : איך צאג דיך אויס דעם
 פאלקע דערפאר , זעצטע דיך צום
 רעגענטען איבער מיין פאלק ישראל ,
 (ח) ענטריס דעם הויזע דוד'ס דאן
 רייך , אונד גאבעס דיר ; דוא אבער
 אהמסט ניכט נור מיינעם קנעכט דוד
 ניכט נאך , דער מיינע בעפעהלע בע-
 פאלגטע , מיר פאן גאנצעם הערצען
 נאכוואנדעלטע , אונד נור דאן טהאט ,
 וואס מיר געפעללט ; (ט) זאנדערן
 דוא פערפעהרסט נאך שלימער אלס
 אללע , דיא פאר דיר לעבטען , דען
 דוא מאכסט דיר , מיך צו ערצירנען
 פרעמדע געטטער אונד גענאססע
 בילדער , אונד ווירפסט מיך דזינטער
 דיינען ריקען : (י) דרום ווילל איך
 איבער ירבעם'ס הויז אונגליק ברינגען ,
 אונד איהם אללעס פערניכטען , ניכט
 איין הונד , ניכט וואס ער פערשלאססען
 אונד בעפעסטטיגט אין ישראל האט ,
 זאלל פערשאנט בלייבען , יא , איך
 ווערדע הינטער ירבעם'ס הויזע דער-
 אויספעגען

בית

באור

וכוהו ומאכלו כריאה [מבקוק א' ט"ז] שה
 כריאה . [הרד"ק] . (ט) ואותי השלכת
 אחרי גוד , ופולחני ארסיקתא מקביל עיניך .
 [הארמי] . (י) משחין בקיר , אמרו
 פותיניו זכרונם לברכה אפילו הכלב שדרכ
 להשתין בקיר , וכאמר זה על דרך ההפלה
 [מדברי הר"ק] . עצור ועזוב , עיין בבבלי
 רמב"ן זכ"ל בשירת האזינו . הגלל , היס
 טאה

רשי

כאלו חונה זאת : (ז) שלוח איך .
 מלת הקב"ה בשליחות קשה :
 (י) נוטהין בקיר . ידע מדע תירגס
 יוכתן משית בקירות לבו :
 עזור ועזוב . עזור שיש לו מחזיק יד
 כמו זה יעזור בעמי (שמואל א' ט'
 ו"ז)

אויספעגען , וויא מאן קאטה אויס-
 פעגט , ביס ניכטט מעהר דאפאן איבריג
 איזט . (יא) ווער פאן ירבעם'ס פא-
 טיליע אין דער שטאדט שטירבט , דען
 ווערדען דיא הונדע פֿרעססען , אונד
 ווער אויף דעם פֿעלדע אומקעמט ,
 דען ווערדען דיא פֿעגעל דעם היממעלס
 פֿערצעהרען! דיס שפראך דער עוויגע .
 (יב) דוא אכער מאכע דך אויף ,
 אונד ריווע נאך הויז , זא וויא דוא אין
 דיא שטאדט טריטסט , שטירבט דער
 קנאכע . (יג) גאנץ ישראל ווירד בייא
 זיינעם בעגרעכנים איינע טרויער אנ-
 שטעללען ; אונד דיוער איזט פֿאן
 ירבעם'ס פֿאמיליע דער איינציגע ,
 דער אין איין גראב געלעגט ווירד ,
 ווייל ער דער איינציגע אין ירבעם'ס
 פֿאמיליע איזט , אן דעם דער
 עוויגע גאטט ישראל'ס עטוואן גוטעם
 געפונדען האט . (יד) דען דער עוויגע
 ווירד איין קעניג איבער ישראל זעען ,
 דער פֿאן ירבעם'ס הויז ניכטט איבריג
 לאססען ווירד , ווערער וואס יעצט
 לעבט , נאך וואס ערסט געכארען ווירד .
 (טו) אכער אויך ישראל ווירד דער
 עוויגע שלאגען , דאס עס וואנקען ווירד ,
 וויא איין ראהר אים וואססער , אונד

בית ירבעם פֿאשר יבער הגלגל
 ער-תמו : (יא) המת לירבעם
 בעיר יאכלו הכלבים והמת
 בשדה יאכלו עוף השמים פי
 יהוה דבר : (יב) ואת קומי לבי
 לביתך בבאה רגליך העירה
 ומת הילד : (יג) וספדו לו כל-
 ישראל וקברו אתו פיזה לבדו
 יבא לירבעם אל-קבר יען
 נמצאו דבר טוב אל-יהוה
 אלהי ישראל בבית ירבעם :
 (יד) והקים יהוה לו מלך ער-
 ישראל אשר יכרית את-בית
 ירבעם זה היום ומה גם-עתה :
 (טו) והכה יהוה את-ישראל
 פֿאשר יגוד הקנה במים ונרש
 את-ישראל מעל האדמה
 השוכה הזאת אשר נתן
 לאבותיהם

ווירד עס אויס דעם טרעפליכען באָדען , דען

באור

רשי

זואה , מן כגללי טאת האדם [יחזקא י"ב]
 [מדכרי רד"ק] . (יד) זה היום ומה גם
 עתה , מן דקים וימא דין ואף דאית ליה מוכן
 ולהלא . [הכשדי] . (טו) והכה ה' את
 ישראל [והניד] וכו' , אשיריה' מבעיסים ,
 לפי שמת אשיריהם מוכסקת בזקף , שהיא
 מפסיק גדול , נראה שאין מלת מכעיסים
 מוסבת

י"ז) : ועמוז . שאין לו מחזיק ציד :
 כאשר יצצר . המזער את המאכל
 בפיו לעשות גלל כך מזער אחריו עד
 תומו : (יג) דבר טוב . שנטל משמרתו
 שהוסיבו חזיו שומ' שלא יעל' חיס לרגל
 ונטל משמרתו ועלה : (יד) אשר
 יכרית את בית ירבעם זה היום ומה
 גס עתה . הנולדים לו היום ואשר עתידין להולד לו מעתה' כך תירגס
 יונתן

לֹאבוֹתֵיהֶם וְזָרִם מֵעֵבֶר לְנֶהְרֵי
 יַעַן אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת־אֲשֵׁרֵיהֶם
 מִכְּעִיסִים אֶת־יְהוָה : (טו) וַיִּהְיוּ
 אֶת־יִשְׂרָאֵל בְּגִלְלֵי חַטָּאוֹת
 יִרְבְּעִים אֲשֶׁר חָטְאוּ וְאֲשֶׁר הִחְמִיץ
 אֶת־יִשְׂרָאֵל : (יז) וַתָּקֶם אִשְׁתּוֹ
 יִרְבְּעָם וַתִּלְקַח וַתִּבְאֵר הַרְצִיחָהּ
 הִיא בָּאָה בְּסִף־הַיָּבֵית וַהֲנַעַר
 מִתּוֹ : (יח) וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ וַיִּסְפְּדוּ
 לוֹ כָּל־יִשְׂרָאֵל כַּדְּבַר יְהוָה
 אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד־עֲבָדָיו אֲחִיָּהוּ
 הַנָּבִיא : (יט) וַיִּתֵּר דְּבַר־יִרְבְּעָם
 אֲשֶׁר גָּלַחַם וְאֲשֶׁר מָלַךְ הַנָּסִים
 כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דְּבַר־יְהִנּוּם
 לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל : (כ) וְהַיָּמִים
 אֲשֶׁר־מָלַךְ יִרְבְּעָם עֶשְׂרִים
 וַיִּשְׁתִּים שָׁנָה וַיִּשְׁכַּב עִם־אִבְתּוֹ
 וַיִּמְרֹךְ נָדָב בְּנֵוֹ חַחְתָּיו :
 (כא) וַיִּרְחַבְעָם בֶּן־שְׁלֹמֹה מָלַךְ
 בְּיַהוּדָה בֶּן־אַרְבָּעִים וַאֲחַת שָׁנָה
 רַחֲבָעָם בְּמָלְכוֹ וַיִּשְׁבַּע עֲשָׂרָה
 שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלַם הָעִיר
 אֲשֶׁר־בָּחַר יְהוָה לְשׁוּם אָרְצוֹ

דען ער ווינען פֿאַרפֿאַהרען גאב, רייסען,
 אונד יענזויטס דעס פֿלוססעס צער
 שטרייען; דאָפֿיר, דאָס זיא האַינען
 אנלעגען, אונד דען עוויגען ערצירנען.
 (טו) ישראל ווירד דאָן יעדעס פֿרויז
 געגעבען זיין; דיס זונד דיא פֿאַלגען
 דער וינדען ירבעם'ס, דיא ער בעגינג,
 אונד דאָן פֿאַלק דאָצו פֿערלייטעטע!

(יז) ירבעם'ס פֿרויז מאַכטע זיך נון
 אויף, ריווטע צוריק נאָך הרצה, אונד
 אַלס זיא אָן דיא שוועללע איהרס הויזעס
 קאָם, שטאַרב דער קנאַבע.

(יח) פֿאַן בעגרוב איהן, אונד גאַנץ
 ישראל לעגטע ווינעטוועגען טרויער אָן,
 וויאדער עוויגע דורך ווינען קנעכט, דען
 פֿראַפֿעטען אַחיהוּ, געשפֿראַכען
 האַטטע. (יט) דיא איבריגע געשיכטע
 ירבעם'ס, פֿאַן ווינען קריגען וָ וואָהל
 אַלס פֿאַן זינער רעגירונג, איזט אין

דען יאהרביכערן דער קעניגע ישראל'ס
 אויף געצייכנעט. (כ) צוואַנציג יאהרע
 רעגירטע ירבעם, אונד נאָך דעם ער
 זיך צו ווינען פֿעטערן געלעגט האַטטע,
 קאָם זיין זאָהן נדב אָן דיא רעגירונג.

(כא) איבער יהודה רעגירטע רחבעם,
 דער זאָהן שלמה'ס. איין אונד פֿידציג
 יאהר וואָר ער אַלדט, אַלס ער דען
 טהראָן בעשטיג, אונד זיכנצעהן יאהרע
 רעגירטע ער אין דער שטאָדט ירושלים,
 דיא דער עוויגע אויס אַללען שטעדטען
 דעם שטעממע ישראל'ס ערוועהלטע,

ווינען

שמו באור

מוסכת על אשיריהס, רק פֿיכוטו, שני ישראל
 עשו אשיריהס [והיו] מכעיסים אתה'.

וואָך (טו) ויהוּן אַת ישראל, [כיד אויבני] .

22

רשי
 יוגתן : (כא) העיר אשר נחרה' .
 וואָך (טו) ויהוּן אַת ישראל, [כיד אויבני] .
 (דא) 8 א ח א (ג) גם

זיינען נאמען דאזערלכסט נענגען צו
לאססען . זיינע מוטטער היס נעמה ,
דיא עמונית . (כב) יהודה אבער
טהאט , וואס דעם עוויגען מיספיל ,
אונד עראייפערטען איהן דורך איהרע
זינדען , דיא זיא בעגינגען , מעהר ,
אלס יע איהרע פארפארען טהאטען .
(כג) אויך זיא בויטען זיך , אויף אללען
האָהען היגעלן אונד אונטער יעדעם
שאַטטיגען בוים , העהען אונד בילדער-
זיילען , אונד לענטען איבעראלל האַינע
אַן . (כד) זאָ גאָר קנאַבענשענדער
דולדעטע מאַן אים לאַנדע , קורץ זיא
אַהמטען אללע אַבשייליכקייטען דער-
יעניגען פֿעלקער נאָך , דיא דער עוויגע
פֿאַר דען קינדערן ישראל פֿערטריב ,
(כה) דרום צאָג אויך , אים פֿינפטען
רעגיהרונגסיאָהרע דעם קעניגס רחבעם,
שישק , קעניג פֿאַן מצרים , געגען
ידושלים , (כו) אונד פלינדערטעניכט
אַלליין דיא שעצע דעם טעמפעלס אונד
קעניגליכען פֿאַללאַסטעס זאָנדערן נאָהם
אויך אללעם איבריגע וועג . דאָ ער נון
אויך דיא גאַלדנען שילדע , דיא שלמה
פֿערפֿערטיגען לים , מיטנאָהם ,
(כז) זאָ לים דער קעניג רחבעם אָן
דערען שטעללע עהרנע שילדע מאַכען ,
אונד איבר גאַב זיא דען אַבערסטען דער
טראַכאַנטען

באור

(כג) גם המה , כמו אנשי ישראל . על כל
גבעה גבהה , מוסב על כמות ומכנות . כי
אין לעשות , אשרה תחת עץ רענן . (כד)
קדש , משכב זכור . ותועבות כאלה היו
כהונות בין הגוים סביבית ארץ ישראל , כטודע .
(כה) ישאום

שמו שם מכל שבטי ישראל
ושם אמו געמה העמנית
(כב) ויעש יהודה הרע בעיני
יהוה ויקנאו אתו מכל אשר עשו
אלתם בחטאתם אשר חטאו
(כג) ויבנו גם המה להם כמות
ומצבות ואשרים על כר וגבעה
גבהה ותחת כל עין רענן
(כד) וגם קדש היה בארץ עשו
ככל הרעבת הגוים אשר
הוריש יהוה מפני בני ישראל
(כה) ויהי בשנה החמישית
למלך רחבעם עלה שישק
מלך מצרים על ירושלם
(כו) ויקח את אצרות בית
יהוה ואת אצרות בית המלך
ואת הכל לקח ויקח את כל
מגני הזהב אשר עשה שלמה
(כז) ויעש המלך רחבעם תחתם
מגני נחשת והפקיד על יד שרי
הרצים

רשי

ואף על פי כן : (כב) ויעש יהודה
הרע . ולא נתנו זם על לבם : ויקנאו .
לשון קניטה : (כג) גם המה . כשאר
השבטים : (כד) קדש . נישוף .
(כה) שישק . מניט במדרש שיר השירי
הוא פרעה נכה ונקרה שישק על שם
חתנו ועפשו עלה ונקחו : וחת הכל לקח . חת הכסף החניב מן הכל : (כז)

הַרְצִים הַשְּׂמֵרִים פֶּתַח בֵּית
הַמֶּלֶךְ : (כח) וַיְהִי מִדֵּי-בֹא
הַמֶּלֶךְ בֵּית יְהוָה יִשְׂאוּם הַרְצִים
וְהַשִּׁבּוּם אֶל-תֵּא הַרְצִים :
(כט) וַיִּתֵּר דְּבַר רַחֲמֵם וְכָל-
אֲשֶׁר עָשָׂה הֵלֵא-הֶמָּה כְּתוּבִים
עַל-סֵפֶר דְּבַר הַיָּמִים לְ-לִבִּי
יְהוּדָה : (ל) וּמִלְחָמָה הִירָהָה
בֵּין רַחֲבֵעַם וּבֵין יִרְבֵּעַם כָּל-
הַיָּמִים : (לא) וַיֵּשְׁבּוּ רַחֲבֵעַם
עִם-אֲבֹתָיו וַיִּקְבְּרוּ עִם-אֲבֹתָיו
בְּעִיר דָּוִד וַיֵּשֶׁם אָמֹן נַעֲמָה

טראכאנטען , וועלכע דיא וואכע פֿאַר
דעם קעניגליכען פֿאַללאַסטע האַטטען .
(כח) וַאֲ אָפֶט נון דער קעניג אין דען
טעמפעל גינג , מוסטען דיא טראכאנטען
דיזע טראגען , אונד ליפֿערטען זיא נאכֿ
דער ווידער אין דאז טראכאנטענֿ
צימער . (כט) דיא איבריגע געשיכטע
רחבעם'ס, אונד אללעס וואס ער טהאט ,
פינדעט מאן אויף געצייכנעט אין דען
יאהרביכערן דער קעניגעיהודה'ס .
(ל) צווישען איהם אונד ירבעם וואר
בעשטענדיג קריג . (לא) רחבעם
לעגטע זיך נון צו זיינען פֿעטערן , אונד
וואורדע ביא איהנען אין דער שטאדט
דוד'ס בעגראבען . זיינע מוסטער הים
נעמה , דיא עמונית , איהם פֿאַלגטע
זיין זאָהן אבים אין דער רעגירונג .

הַעֲמַנִית וַיִּמְלֹךְ אֲבִים בְּנֹו תַחְתָּיו :

טו (א) אים

טו (א) ובשנת

באור

רשי

(כח) ישאום הרצים . לפניו לכבוד
והח' כ' שיצום א תח' שהרטים עומדים
שם תמיד :

(כח) ישאום הרצים , אולי היה ירא רחבעם
ממרד , או עשה זה לכבוד ולתפארת .
[אמר ק] . (ל) ומלחמה היתה , חף
על פי שאמר , שמעו שמעיה הנביא מלהלחם
בישראל , ושמעו אליו , זה היה בתחל' המלכו' ,
שמשך רחבעם להשיב המלכה איו , אבל אח' כ' הו' מלחמות ביניהם [מדברי הכ"ל] .
טו (א) ובשנת

טו (א) ובשנת

מ כ ל ל י ו פ י

יד (ג) בירך , עמד וברשותך : ונקדים , ת' יוכסנין וכן בדרז"ל פת הנאה בכסנין ,
ופי' רבינו האי ז"ל פת בין מתובלת ובין שאינה מתובלת שפשי' אותה כענין יביטין
וכוסס' אותה בני' המשתה : ונקנק , כלי שפיו נר : (ד) קמו , עיין (שמואל א' ד'
י"ד) פירושו : (ה) מתנכרה , ענין הכמסה , הזרות הפך ההכרה : (ו) קשה ,
חזות קשה : (ט) גוד , גופך ונבלע הנח של גו בדגש : (יב) בבאה , מקור נתום'
ה"א : (יד) ומה גס' עתה , מה נרה זוגס עתה , כלומר נקלה היא : (יז) בסף ,
מוזות הבית , וי"א שכמו שנקראו לחיי השערי' ספי' כן נקראת האסקופה המתנוכה סף :
ואשרים , כל עץ שעובדים אותו או נוטעים אותו לכבוד מי שעובדין אותו יקרא אשרה :
(כח) תא הרנים , הוא הינעי והוא שעושים באינעי הבית מקיר לקיר כמו עלי' והוא כמו
קדר להשתמש בו בהננע , והו' ענין מלת יביע :

ח ב

אר
:
עני
גשו
או :
מות
דעה
:
עשו
אשר
אל :
שית
וישק
:
יית
ומלך
בל
:
מה :
התם
ישרי
רצים
יהודס
קנאו
כשאר
:
השירי'
לשלמי'
(כח)

טו (א) אים אכטצעהענטען יאהר דער רעגירונג ירבעם'ס זאָהן נבט, וואָרד אבים קעניג איבער יהודה .
(ב) דרייא יאהרע רעגיהרטע ער אין ירושלים, זיינע מוטטער היס מעכה, אונד וואָר איינע טאָכטער אבישלום'ס .
(ג) ער פֿאַלגטע אַללען לאַסטערן זיינעם פֿאַטערס נאָך, דיא דיוער פֿאַר איהם בעגינג, אונד ויין דערץ וואָר גיכט אויפֿדריכטיג מיט דעם עוויגען, זיינעם גאָטט, וויא דאָו הערץ זיינעם גראַספֿאַטערס דוד . **(ד)** אָבער בלאַס אום דוד'ס וויללען לים דער עוויגע איהם דיא העררשאַפֿט אין ירושלים, בע שטעטגטע זיינען זאָהן נאָך איהם אין דער רעגירונג, אונד ערהילט ירושלים .
(ה) ווייל דוד איממער דאָו טהאַט, וואָס דער עוויגע כיליגטע, אונד אין זיינעם גאַנצען לעכען, דיא געשיכטע מיט אוריה דעם חתי, אויס גענאָממען, גיא פֿאַן דעם, וואָס דער עוויגע איהם בעפֿאַהל, אַבוויך . **(ו)** דער קריג דער צווישען רחבעם אונד ירבעם ענט שטאַנד, דויערטע נאָך איממער פֿאַרט .
(ז) דיא איכריגע געשיכטע אבים'ס, אונד אַללעס וואָס ער טהאַט, פֿינדעט מאָן אויף געצייכעט אין דען יאהר ביכערן דער קעניגע יהודה'ס צווישען איהם

טו (א) ובשנת שמנה עשרה למלך ירבעם בן נבט מלך אבים על יהודה: **(ב)** שלש שנים מלך בירושלם ושם אמו מעכה בת אבישלום: **(ג)** וילך בכל חטאת אביו אשר עשה לפניו ולא היה לבבו שלם עם יהוה אלהיו כלבב דוד אביו: **(ד)** כי למען דוד נתן יהוה אלהיו לו גיר בירושלם להקים את בנו אחריו ולהעמיד את ירושלם: **(ה)** אשר עשה דוד את הישר בעיני יהוה ולא סר מכל אשר צוהו כל ימי חייו רק בדבר אוריה החתי: **(ו)** ומלחמה היתה בין רחבעם ובין ירבעם כל ימי חייו: **(ז)** ויתר דברי אבים וכל אשר עשה הלוואהם פתובים על ספר דברי הימים למלכי יהודה

כאור

רשי

טו (א) ובשנת שמנה עשרה, לא ידענו למה נתעכב שנה אחת מלמלך, שהרי רחבעם לא מלך כי אס י"ז שנה ורחבעם וירבעם תפלת מלכותם בשנה אחת היתה, ויתכן לפרש, כי רחבעם נכנס בשנת שמונה עשרה, ולא מנו אותה לפי שלא השלימה זמנה אותה לירבעם כמשפט [דברי רד"ק].
 שהמלסוה אשר היתה בין רחבעם וירבעם,

טו (א) ובשנת י"ח למלך ירבעם . שנה אחד אחר מות רחבעם ובשנת כ' לירבעם מלך אסא שנה ה' של נדב נימונית למלך אסא שנה ולו נמו כמנית **(ו)** ומלחמה וט', כונת המקרא היתה

מלכים א טו

תרגום אשכנזי נט

יהודה ומלחמה היתה ביין
אבים וביין ירבעם : (ח) וישכב
אבים עם אבתיו ויקברו ארתו
בעיר דוד ומלך אסא בנו
החתיו : (ט) ובשנת עשרים
לירבעם מלך ישראל מלך אסא
על יהודה : (י) וארבעים
זאת שנה מלך בירו שלם ושם
אמו מעכה בת אבי שלום :

(יא) ויעש אסא הישר בעיני
יהוה כדוד אביו : (יב) ויעבר
הקדשים מן הארץ ויסר את
כל הגלולים אשר עשו אבתיו :
(יג) וגם את מעכה אמו ויסרה
מגבירה אשר עשתה מפלצת
לאשרה ויכרת אסא את
מפלצתה וישרף בנהל קדרון :
(יד) והבמות לא סרו רק לבב

איהם אונד ירבעם וואר אימער קריב .
(ח) אבים לענטע זיך צו זיינען עלטערן ,
מאן בעגרוב איהן זיין דוד'ס שטארט ,
אונד זיין זאָהן אסא רעגירטע אן זיינער
שטעללע . (ט) אים צוואנציגסטען
רעגירונגס יאהר רעס ירבעם'ס , קעניגס
פאָן יהודה , וואָרד אסא קעניג איבער
יהודה . (י) איין אונד פֿירציג יאהרע
רעגירטע ער אין ירושלים ; זיינע גראַס
מוטטער וואָר מעכה , טאָכטער
אבי שלום'ס . (יא) אסא טהאַט ,
וואָס פֿאַר גאָטט רעכט וואָר , וויאָ
זיין שטאַממפֿאַטער דוד .

(יב) ער ענטפֿערנטע דיא קנאַבענשענע
דער אויס רעם לאַנדע , שאַפֿטע אַללע
געצענבילדער פֿאַרט , דיא זיינע פֿעטער
געמאַכט האַטטען , (יג) זעצטע זיינע
גראַסמוטטער מעכה פֿאָן דער ווירדע
זיינער רעגענטין אַב , ווייל זיא איין
שענדליכעם געצענבילד פֿיר איינען האַין
פֿערפֿערטיגטע , לים דוועס בילד אומ
דווען , אונד ביים באַך קדרון פֿער
ברענגען . (יד) נור דיא דערהען
זואורדען ניכט ווענגעשאַפֿט , איבריגענס
וואָר אסא , זאָ לאַנג'ער לעכטע , דעם
עוויגען

אסא היה שלם עם יהוה כל

ימיו

באור

רשי

היתה גס כן בימי אבים . (י) אמו , אס
אביו , וקורא אותה אמו , כמו שכתוב ותבאנס
אל רעואל אביתו [מדברי דד"ק] . (יג)
מפלצת , דברי סכמינו ז"ל [ע"ז דף מ"ד]
בזה ידועים הם . וכמלא עוד דבר כזה בין
האומות השלמות בימיו , ואין ראוי לנלות
דבר

מזנית : (יב) ויעבר הקדשים .
תרגם יונתן ופלי נפקת צרא :
(יג) ויסירה מגבירה . מהיות גבירה :
כי עשתה מפלצת . אמרו רבותינו
מפליא ליננותא כמין זכרו' עשתה
והיתה נבעלת לו בכל יום :
(יד) והבמות לא סרו . צמות היחיד שהורגלו ליקרב עליה' לשמים משחרב' שילה
עד שנבנה הבית שהיו הבמות מותרו' לא סרו עתה וזע"פ שנאסרו יושבני
הב' והיו עושי' עליה כרת :

(כב) חי

עוויגען גאנץ ערגעכען .

(טו) ער בראכטע אויך וואס זיין פאטער
 אונד ער , אז גאלד , זילבער אונד
 גערעטהען נעהויליגט האטטען , אין דען
 טעמפעל דעס עוויגען . (טז) צווישען
 איהם אונד בעשא , דעם קעניג פאן
 ישראל , ווארען אוימטער שטרויטיג
 קייטען , (יז) ענדליך צאג דער קעניג
 בעשא צו פאלדע געגען יהודה , אונד
 בעפעסטיגטע רמה , אום דעם אסא ,
 קעניג פאן יהודה , יעדע אויס אונד
 צופוהר צו פערועהרען . (יח) דאנאהם
 אסא אללעס זילבער אונד גאלד , וואס
 אין דען שעצען דעם טעמפעלס אונד
 דעם קעניגליכען פאלאסטעס איכריג
 וואר , איבערגאב עס זיינען דאסעלע
 דיהנטן , שיקטע זיאראמיט אן דען קעניג
 פאן ארם , בן הדרד וואהן טכרומו'ס ,
 ענקעל חזיון'ס , דער אין דמשק רעזי
 דירטע , אונד ליס איהם זאגען :
 (יט) וויר זינד בונדעסגענאססען ,
 אונד אונזרע פעטער ווארען עס אויך ,
 אויך שיקע דיר דאהער איין געשענק אן
 זילבער אונד גאלד מיט דער ביטטע ,
 העכע דיין פריינדשאפטסבינדניס מיט
 בעשא , דעם קעניג פאן ישראל , אויף ,
 דאמיט ער מיינע גרענצען פערלאססע .
 (כ) בן הדרד גאב דעם קעניג אסא
 געהער , שיקטע זיינע פאלדהעררען
 געגען

ימיו : (טו) ויבא את־קדושי
 אביו וקדושו בית־יהוה כסף וזהב
 וכלים : (טז) ומלחמה היתה
 בין אסא ובין בעשא מלך ישראל
 כל־ימיהם : (יז) ויעל בעשא
 מלך־ישראל על־יהודה ויבן
 את־הרמה לבלתי־הת יוצא
 וּבֵא לֵאסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה :
 (יח) ויקח אסא את־כל־הכסף
 וזהב הנותרים באוצרות בית־
 יהוה ואת־אוצרות בית־מלך
 ויהתנם ביד עבדיו וישלחם
 המלך אסא אל בן־הדרד בן
 טברמן בן־חזיון מלך ארם
 הישב בדמשק לאמר :
 (יט) ברית ביני וביניך בין אבי
 ובין אביך הנה שלחתי לך
 שחר כסף וזהב לך הפרה את
 בריתך את בעשא מלך־ישראל
 ויעלה מעלי : (כ) וישמע בן
 הדרד אל המלך אסא וישלח

את־שריו החילים אשר־לו על־

ערי

ב א ו ר

דבר ערוה . (טו) וקדשי בית־ה' , וקדוה לבית מקדשא דה' [המתרגם הארמי] .
 (טז) ומלחמה וכו' , כונת המקרא , שכל ימי אסא ובעשא היו מתקוטטים תמיד , אך
 בשנת שלשים וחמש למלכות אסא . יכאז בחרב איש לקראת דעהו . וסרה בזה טענת המתרגם
 מספר דברי הימים , כי יש כתוב ומלחמה לא היתה עד שנת שלשים וחמש למלכות אסא .
 (כג) את

ערי ישראל ויד את עיון ואת
 דן ואת אבל בית מעכה ואת
 כל כנרות על כל ארץ נפתלי :
 (כא) ויהי כשמע בעשא ויחדל
 מבנות את הרמה וישב
 בתרצה : (כב) והמלך אסא
 השמיע את כל יהודה אין נקי
 וישאו את אבני הרמה ואת
 עזיה אשר בנה בעשא ויבן בס
 המלך אסא את גבע בנימן ואת
 המצפה : (כג) ויתר כל דברי
 אסא וכל גבורהו וכל אשר
 עשה והערים אשר בנה הלא
 המה כחובים על ספר דברי
 הימים למלכי יהודה רק לעת
 זקנתו חרה את רגליו :
 (כד) וישכב אסא עם אבתו
 ויקבר עם אבתו בעיר דוד
 אביו וימלך יהושפט בנו תחתיו :
 (כה) ונרב בן ירבעם מלך על
 ישראל בשנת שתים לאתא
 מלך יהודה וימלך על ישראל

געגען דיא שטערטע ישראל'ס , אונד
 עראכערטע עיון , דן , אבל בית מעכה ,
 דאז גאנצע כנרות אונד דאז גאנצע לאנד
 נפתלי . (כא) אלס נון בעשא דזעס
 ערפוהר , אונטערליס ער דיא ווייטרע
 בעפעסטיונג רמה'ס , אונד בליב רוהיג
 אין תרצה . (כב) נון ליס דער קעניג
 אסא , אהנע יעמאנדען צו פערשאנען ,
 גאנץ יהודה אויפבוטען , דיא שטיינע
 אונד דאז האלץ , וועלכעס בעשא אין
 רמה פערבוטע , וועג צו טראגען :
 אונד ער בעפעסטיוטע דאמיט דיא
 שטערטע גבע בנימן אונד מצפה .
 (כג) דיא איברוגע געשיכטע אסא'ס ,
 זיינע טרהאטען אונד זאנסטיגע פער-
 ריכטונגען , וויא אויך דיא שטערטע ,
 וועלכע ער אנלעגטע , פינדעט מאן
 בעשריכען אין דען יאהרכיכערן דער
 קעניגע פאן יהודה . אים אלטער ליטט
 ער אן דען פיסען . (כד) אסא לענטע
 זיך צו זיינען פעטערן , אונד וואורדע
 בייא איהנען אין דער שטארט זיינעס
 שטאממפאטערס דוד בעגראכען . אן
 זיינער שטערללע רעגירטע זיין זאָהן
 יהושפט . (כה) נרב , דער זאָהן
 ירבעם'ס , וואָרד קעניג איבער ישראל
 אים צווייטען רעגירונגסיאהר אסא'ס ,
 קעניגס פאן יהודה , אונד רעגירטע
 צווייא יאהרע . (כו) ערטרהאט ,
 וואָס דעם עוויגען מיספיל , אונד וואָס
 דעלטע

שנתים : (כו) ויעש הרע בעיני יהוה כאור

(כג) אחרגליו, מן רגליו, וכן יכלו את העיר [ראשית מ'ד'] מן העיר, והדומים לו . [מלד'ק']
 טו (ו) וגם

רשי
 (כב) אין נקי . הפילו חתן מחדרו שנאמר בו נקי יסוס לביתו שנה אחת :
 (כה) שנתים . השנייה והשלישית לאסא

פרשי' 6

דעלטע אויף דעם וועג ווינעם פאטערס
אונד אין דעססען לאסטער , ווארד
ער ישראל פערפיהרטע .
(כו) אבער בעשא , זאָהן אחיה'ס ,
אויס דעם הויזע יששכר'ס שטיפטעטע
אינע פערשווערונג געגען איהן , אונד
ערשלוג איהן ביאגבתון , אים לאנדע
דער פלשתים , אלס ער מיט גאנץ ישראל
דינע שטארט בעלאגערטע . (כח) אים
הריטטען רעטונגסאָהר אסא'ס ,
קעניגס פאן יהודה , ערשלוג איהן
בעשא , אונד ווארד קעניג אן זיינער
שטעללע . (כט) אלס ער נון רעגירטע
טערטע ער ירבעם'ס גאנצע פאמיליע ,
דיס קיינע זעלע איבריג , זאנדערן
ראטטעטע זיא אללע אויס , וויא עס
דער עוויגע דורך זיינען קנעכט אחיה ,
דען שילוני , בעשטימטע .
(ל) דיס געשאד וועגען דער וינדען
ירבעם'ס , דינא ער זעלבסט בעגינג ,
אונד אויך ישראל דאצו פערלייטעטע ,
אונד וועגען ווינעס טראצעס , מיט
וועלכעס ער דען עוויגען , גאטט ישראל ,
ערפירנטע . (לא) דאן איבריגע פאן
דער געשיכטע נרבי'ס , אונד וואס ער
פערריכטעטע , איזט אויף געצייכעט אין
דען יאָהרסכיכערן דער קעניגע ישראל'ס .
(לב) צווישען אסא אונד בעשא ווארען
איסמער שטרויטונקייטען , זא לאנג זיא
לעכטען . (לג) אים הריטטען רעג-
רונגסאָהר אסא'ס קעניגס אין יהודה ,
ווארד בעשא , זאָהן אחיה'ס , קעניג
איבר

יהודה וילך בדרך אביו וכחטאתו
אשר החטיא את ישראל :
(כו) ויקשר עליו בעשא בן
אחיה לבית יששכר ויבהו
בעשא בגבתון אשר לפלשתים
ונדב וכל ישראל צרים על-
גבתון : (כח) וימתהו בעשא
בשנת שלש לאסא מלך יהודה
וימלך החתיו : (כט) ויהי במלכו
הפה את כל בית ירבעם לא-
השאיר כל נשמה לירבעם
עד השמדו פרבר יהוה אשר
דבר ביד עבדו אחיה השלני :
(ל) על חטא זה ירבעם אשר
חטא ואשר החטיא את ישראל
בכעסו אשר הכעיס את יהוה
אלהי ישראל : (לא) ויתר דברי
נדב וכל אשר עשה הלא הם
כתובים על ספר דברי הימים
למלכי ישראל : (לב) ומלחמה
היחה בין אסא ובין בעשא מלך
ישראל כל ימיהם : (לג) בשנת
שלש לאסא מלך יהודה מלך בעשא בן אחיה על כל ישראל

בתרצה
(לג) בשנת שלש לאס' מלך יהודה מלך בעשא : שנה שלישית לאסא
מז (ז) וגם

בַּחֲרָצָה עֵשְׂרִים וָאַרְבַּע שָׁנָה :
 (לד) וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה
 וַיִּלְךְ בְּדֶרֶךְ יִרְבְּעָם וּבַחֲטָאתוֹ
 אֲשֶׁר הִחֲטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל :
 טז (א) וַיְהִי דְבַר יְהוָה אֶל־
 יְהוּא בֶן־חֲנָנִי עַל־בְּעֵשָׂא
 לֵאמֹר : (ב) יַעַן אֲשֶׁר הִרְיַמְתִּיךָ
 מִן־הָעֶפְרַי וְאֶחָנֶה נְגִיד עַל עַמִּי
 יִשְׂרָאֵל וַתִּלְךְ בְּדֶרֶךְ יִרְבְּעָם
 וַתִּחֲטֵא אֶת־עַמִּי יִשְׂרָאֵל
 לְהַכְעִיסַנִי בַחֲטָאתָם : (ג) הֲנִנִי
 מִבְּעִיר אַחֲרֵי בְעֵשָׂא וְאַחֲרֵי בֵיתוֹ
 וְנִתְּתִי אֶת־דְּבִיתָהּ כְּבֵית יִרְבְּעָם
 בְּכַנְבָּט : (ד) הֵמֶת לְבְעֵשָׂא
 בְּעִיר יֶאֱכְלוּ הַכְּלָבִים וְהֵמֶת לוֹ
 בַּשָּׂדֶה יֶאֱכְלוּ עוֹף הַשָּׁמַיִם :
 (ה) וַיְהִי דְבָרִי בְעֵשָׂא וְאֲשֶׁר
 עָשָׂה וּגְבוּרָתוֹ הִלֵּא הֵם־
 בַּחֲוֹבִים עַל־סֵפֶר דְּבָרֵי הַיָּמִים
 לְמַלְכֵי

איבער גאנץ ישראל , אונד רענירטע
 אין תרצה פֿיר אונד צוואנציג יאהרע .
 (לד) ער טהאט אָבער , וואס דעם
 עוויגען מיספֿיל , אונד וואַנדעלטע אין
 דעם וועג ירבעס'ס אונד אין דעססען
 לאַסטער , וואַדורך ער ישראל צור זינדע
 פֿערלייטעטע .

טז (א) דא ערנינג דאן וואַרט דעם
 עוויגען אן יהוא זאָהן חנני'ס וועגען
 בעשא , וויא פֿאַלגט . (ב) איך האָב
 דרך אויס דעם שטויב עמפֿאַר , אונד
 זעצטע דרך צום רעגענטען איבער מיין
 פֿאַלק ישראל ; הוא אָבער פֿערפֿאַלגסט
 דען וועג ירבעס'ס , אונד פֿערפֿיהרסט
 מיין פֿאַלק ישראל , מיך דורך איהרע
 זינדען צו רייצען . (ג) דרום ווילל איך
 הינטער בעשא אונד זיינעם הויזע דער
 אויפֿריימען , אונד זיין דרום ווערדען
 לאַססען , וויא דאן הויז ירבעס'ס , זאָהן
 נכט . (ד) ווער דעם בעשא אין דער
 שטאָרט שטורכט , דען ווערדען דיא
 דונדע פֿרעססען , אונד ווער איהם
 אויף דעם פֿעלדע אוסקעמט , דען
 ווירד דאן געפֿליגעל דעם דויממעלס
 פֿערצעהרען ! (ה) דיא איבריגע
 געשיכטע בעשא'ס , זיינע דעלדענע
 טהאטען אונד וואס ער זאָנסט לייסטע
 טע , פֿינדעט מאַן בעשריכען אין דען
 יאָהר

מ כ ל י ו פ י

טז (י) ושם אמו , לא היתה אם אסא אלת אם אביו ואם אביו קורא אמו כמו אל
 דעואל אביהן : [וזכר לאסא אם אביו בעבור שהיתה עובדת ע"ז ועב"ז עשה אסא הישר
 בעיני ד' ולא נטה אחריו] (וגם נזכר לומר שאינט רחוק שהיו שמות שתיכן . שזה :
 (יג) מפלצח , ענין אימה ורעה לפי שאיממה מוטלת על עובדי' ובא בדרך כינוי ללעג
 הפסילים כמו עבני' וכמו בלוימי' : וישרף , את המפלגת : (טז) ואח קדשי בית ד' , קדשי
 עזמו : (כ) החילים , קיל על משקל זית והקנון זמים וקנתן חיל בהרוא' עין הסועל
 ובממיות תנוס : על כל ארץ נפתלי , על כמו עם : [או יחסר ש"ן השירות שהיא במקום
 אשר וכן הוא הפי' שהכ' כל כנרות שעל כל ארץ נפתלי] :

ויאהב כי ערן דער קעניגע ישראל'ס .
 (ו) בעשא ענטשליף צו זוינען עלטערן ,
 אונד ווארד אין תרצה בעגראכען . ויין
 זאָהן אלה קאם צוואר נאך איהם צור
 רעגירונג ; (ז) אכער דעננאך גינג
 דער אויסשפרוך דעם עוויגען אין ער
 פיללונג , דען ער דורך דען פראפעטען
 יהוא זאָהן חנני'ס איבער בעשא אונד
 דעססען הויז טהאָט , ווייל ער ירבעם
 אונד ווינער פֿאַמיליע נאכאָהמטע , פֿיל
 בעזעס פֿאַר דעם עוויגען בעגינג , אונד
 איהן דורך ווינע האַנדלונגען ערצירנטע ,
 אונד אויך דאָפֿיר , דאָס ער ירבעם'ס
 פֿאַמיליע אויסבראַכטע .
 (ח) אים זעקס אונד צוואַנציגסטען
 רעגירונגס יאָהר יאָסא'ס , קעניגס אין
 יהודה , וואַרד אלה , זאָהן בעשא'ס ,
 קעניג איבער ישראל . ער רעגירטע צו
 תרצה צוויי יאָהר . (ט) געגען איהן
 פֿערשוואַר ניד זיין בעדיהנטער זמרי , דער
 דיא אויפֿויכט איבער דיא העלפטע דער
 קריגסוואַגען האַטטע ; אונד אַלס דער
 קעניג צו תרצה , אים הויזע דעם שלאָס .
 הויפטמאַננס ארצא , בעטרונקען וואַר ,
 (י) דאָ איבערפֿיל איהן זמרי , שלוג
 איהן טאָר , (עס וואַר אים זיבען אונד
 צוואַנציג

באור

מז (ז) וגם ביד וגו' כלומר הרי שמלך
 אלה בן בעשא , ואף גם זאת
 דבר ה' היה ביד יהוא שלא תתקיים מלכותו .
 [רש"י] . וכן מתורגם כל"א . להיות כביח
 ירבעם , מוסב על להכעיסו במעשה ידיו ,
 והטעם , שהאלהים הביא דעה על בעשא ,
 על כי הכעיסו במעלליו הרעים , והיה
 כירבעם וגד בכנו , אשר הרשיעו לעשות .
 וזה הפירוש כדלעיל מוטעמי המקרא הזה ,
 (יא) משחין

למלכי ישראל : (ו) ויששב
 בעשא עם אבתיו ויקבר
 בתרצה וימלך אלה בנו תהיהו ;
 (ז) וגם ביד יהוא בן חנני
 הנביא דבר יהוה היה אל
 בעשא ואל ביתו ועל כל הרעה
 אשר עשה בעיני יהוה
 להכעיסו במעשה ידיו להיות
 בבית ירבעם ועל אשר הכה
 אתו : (ח) בשנת עשרים ושש
 שנה לאסא מלך יהודה מלך
 אלה בן בעשא על ישראל
 בתרצה שנתים : (ט) ויקטר
 עליו עבדו זמרי שר מחצית
 הרכב והוא בתרצה שתה
 שכור בית ארצא אשר על
 הבית בתרצה : (י) ויבא זמרי
 ויכהו וימיתהו בשנת עשרים

רש"י

מז (ז) וגם ביד יהוא בן חנני
 הכני' דבר ה' היה אל בעשא .
 כלומר הרי שמלך אלה בן בעשא ואף גם
 זאת דבר ה' היה ביד יהוא שלא תתקיי'
 מלכותו : ועל אשר הכה אותו . הואיל
 וגם הוא סלך בחטותיו מול' שלא היה
 לו להרגו לכך נענש על חריגתו וכן
 מנינו ופקדתי את דמי ירעאל על בית
 יהוא הואיל ולא סרו מדרכי אחאב
 נענשו

וַשְׁבַּע לְאַסָּא מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ
 בְּהַרְתִּיזוֹ : (יא) וַיְהִי בְּמֶלְכּוֹ
 כִּשְׁבַתּוֹ עַל כִּסְאוֹ הִפָּה אֶת כָּל
 בֵּית בַּעֲשָׂא לְאַהֲשָׁאִיר לֹו
 מִשְׁתִּין בְּקִיר וּגְאָלִיו וַרְעָהוּ :
 (יב) וַיִּשְׁמַד זְמָרִי אֶת כָּל־בֵּית
 בַּעֲשָׂא כַּדְּבַר יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר
 אֶל־בַּעֲשָׂא בְּיַד יְהוָה הַנְּבִיא :
 (יג) אֶל כָּל־חַטָּאוֹת בַּעֲשָׂא
 וְחַטָּאוֹת אֱלֹהֵי בְנֵי אֲשֶׁר חָטְאוּ
 וְאֲשֶׁר חָטְאוּ אֶת־יִשְׂרָאֵל
 לְהַכְעִים אֶת יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
 בְּהַבְלִיָּהֶם : (יד) וַיִּתֵּר דְּבָרֵי
 אֱלֹהֵי וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה הַלְוָאֵיהֶם
 כְּחֻכִּים עַל־סֵפֶר דְּבָרֵי הַיָּמִים
 לְמֶלְכֵי יִשְׂרָאֵל : (טו) בְּשָׁנַת
 עֶשְׂרִים וַשְּׁבַע שָׁנָה לְאַסָּא מֶלֶךְ
 יְהוּדָה מָלַךְ זְמָרִי שִׁבְעַת יָמִים
 בְּחַרְצָה וְהָעָם חָנִים עַל־גְּבַתּוֹן
 אֲשֶׁר לְפָלְשֵׁהִים : (טז) וַיִּשְׁמַע
 הָעָם הַחָנִים לְאֹמֶר קֶשֶׁר זְמָרִי
 וְגַם

צוואנציגסטען יאהר דער רעגירונג
 אסא'ס , קעניגס פֿאן יהודה) אונד
 וואָרד קעניג אָן זיינער שטעללע .
 (יא) אַלס נון דיווער צוד רעגירונג קאַם ,
 אונד אויף דעם טהראָנע זאַם , זאָ
 בראַכטע ער כעשא'ס גאַנצע פֿאַמיליע
 אום , אונד לויס איהם קיין מעגנליכעם
 נאַכקאַממען , קיינען פֿערוואַנדטען אונד
 קיינען פֿריינד איבריג ; (יב) זאָנדערן
 ראַטטעטע דאָן גאַנצע דיווי כעשא'ס
 אויס , וויאדער עוויגע דורך דען פראָ
 פֿעטען יהוא איבער איהן כעשטימטע .
 (יג) דיס געשאַה וועגען דער זינדענ־
 מענגע כעשא'ס אונד זיינעם זאָהנס
 אלה , אינדעם זיא ועלכסט זינדיגטען ,
 אונד אויך ישראל פֿערפֿיהרטען , אונד
 דען עוויגען , גאַטט ישראל'ס , דורך
 איהרע ניכטיגען געצען רייצטען .
 (יד) דאָן איבריגע פֿאָן דער געשיכטע
 אלה'ס אונד פֿאָן זיינען טהאַטען איזט
 אויפֿגעצייכנעט אין דען יאָהריכען
 דער קעניגע ישראל'ס .
 (טו) אים זיבען אונד צוואַנציגסטען
 רעגירונגסיאָהר אסא'ס , קעניגס אין
 יהודה , וואָרד זמרי קעניג , ער רע-
 גירטע אָבער נור זיבען טאַגע צו חרצה ,
 דען דאָן פֿאַלק כער־אַגערטע דאַמאַלס
 גבתון , דאָן דען פלשחים געהערטע ,
 (טז) אונד אַלס נון דיא בעלאַגערעד
 ערפֿודהרען , דאַס זמרי רעבעללירט
 אונד

באור

(יא) משתין בקיר , שלא יסאך לו שום זכר ,
 כי הזכר לבדו יוכל להיות משתין בקיר .
 [רלב"ג למעלה מזה י' ד י' ד] . וכן מתרגם
 פה , לפי שהוא נסמך לגולליו ורעהו .
 וגולליו ורעהו , וקריבוהי ומנרובי .
 המתרגם

רשי

גענושו על הריגתם : (ט) שר מחנות
 הרכב . הוא וזחר היו שרום על הרכב :
 (יא) וגולליו ורעהו . וקריבוהי
 ורחמיהו (יב) ורחמיהו

אונד דען קעניג אום געבראכט האטטע ,
 ריף זאגלייך גאנץ ישראל אים לאגער
 דען פֿעלדדווערן עמרי צום קעניג
 איבער ישראל אויס . (יז) נון צאג
 עמרי אונד גאנץ ישראל פֿאן גבחון
 אב , אונד בעלאגערטען הרצה ;
 (יח) דאָ נון זמרי זאָה , דאָס דיא
 שטאדט עראַבערט וואָר , גינג עראַין
 דען האַרעם דעם קעניגליכען פֿאל
 לאַסטעם , דיזען שטעקטע ער אין
 בראַנד , אונד קאָם דאָרין אום :
 (יט) דיס וואָר דיא שטראַפֿע פֿיר ווינע
 זינדען , דיא ער בעגינג , אינדעם ער
 טהאַט , וואָס דעם עוויגען מיספֿיל ,
 אונד אויף דעם וועג ירבעם'ס אונד אין
 דעססען לאַסטער וואַנדעלטע , וואָדורף
 דיזער דיא קינדער ישראל'ס צור זינדע
 פֿערלייטעטע . (כ) דאָן איברוגע פֿאָן
 דער געשיכטע זמרי'ס אונד דעססען
 פֿערשווערונג , פֿינדעט מאַן בעשריבען
 אין דען יאהרביכערן דער קעניגע
 ישראל'ס . (כא) נון וואָר דאָז פֿאַלק
 ישראָ אין צווייאַ פֿאַרטהיינען געטהיילט ;
 איינע העלפֿטע דעם פֿאַלקס וואַללטע
 חבני זאָהןגינת צום קעניג , דיא אַנדערע
 הילט עס מיט עמרי . (כב) דאָ אַבער
 דיא פֿאַרטייאַ עמרי'ס מעכטיגער וואָר ,
 אַלס דיא , וועלכע דעם חבני זאָהןגינת
 ערגעבען וואָר , אונד דאָ איבערדיס
 חבני

וגם הפכה את המלך וימלכו כל
 ישראל את עמרי שר צבא על
 ישראל ביום ההוא במחנה :
 (יז) ויעלה עמרי וכל ישראל
 עמו מגבתון ויצרו על הרצה :
 (יח) ויהי כראות זמרי כי נלכדה
 העיר ויבא אל ארמון בית המלך
 וישרף עליו את בית המלך באש
 וימת : (יט) על חטאתיו אשר
 חטא לעשות הרע בעיני יהוה
 ללכת בדרך ירבעם ובחטאתו
 אשר עשה להחטיא את ישראל :
 (כ) ויותר דברי זמרי וקשרו
 אשר קשר הלאהם פתובים
 על ספר דברי הימים למלכי
 ישראל : (כא) אז יחלק העם
 ישראל לחצי חצי העם היה
 אחרי חבני בן גינת להמליכו
 והחצי אחרי עמרי : (כב) ויחוק
 העם אשר אחרי עמרי את העם
 אשר אחרי חבני בן גינת וימת

באור

[המתרגם הכשדי] . (יח) אל ארמון
 בית המלך , לאידרון בית מלכא [הכשדי] .
 זהו חדר הפנימי בהיכלי מלכי הקדם , אשר
 בו יסנירו נשיהם הרבות . [הארעם] או
 ועראיל

רשי

ורחמוסי : (כב) וימת חבני . כשנשא
 חסח בתו של עמרי ליהושפט בנו הרגו
 את חבני כשראו חשיבו' של עמרי בסדר
 עולם : (כג) בשנת שלשים ואחת שנה
 לחסח

הַבְּנֵי וַיִּמְלֹךְ עֲמֵרִי : (כג) בַּשָּׁנָה
 שְׁלֹשִׁים וְאַחַת שָׁנָה לְאַסָּא מֶלֶךְ
 יְהוּדָה מֶלֶךְ עַמְרִי עַל־יִשְׂרָאֵל
 שָׁהִים עֲשָׂרָה שָׁנָה בְּחֶרְצָה
 מֶלֶךְ יֶשֶׁתְּ־שָׁנִים : (כד) וַיִּקֹּן
 אֶת־הַהָר שִׁמְרוֹן מֵאֵת שֹׁמֵר
 בְּכַפְרִים כֶּסֶף וַיִּבֶן אֶת־הַהָר
 וַיִּקְרָא אֶת־שֵׁם הָעִיר אֲשֶׁר בָּנָה
 עַל שֵׁם־שֹׁמֵר אֲדֹנָי הָהָר
 שִׁמְרוֹן : (כה) וַיַּעֲשֶׂה עֲמֵרִי הָרַע
 בְּעֵינֵי יְהוָה וַיַּרְע מִכָּל אֲשֶׁר
 לִפְנָיו : (כו) וַיִּלֶךְ בְּכָל־דֶּרֶךְ
 יַרְבְּעָם בֶּן־נֶבֶט וּבְחַטָּאתָיו
 אֲשֶׁר הִחֲטִיֵּא אֶת־יִשְׂרָאֵל
 לְהַכְעִים אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
 בְּהַבְלִיָּהִם : (כז) וַיָּהָר דְּבָרֵי
 עֲמֵרִי אֲשֶׁר עָשָׂה וּגְבוּרָתוֹ אֲשֶׁר
 עָשָׂה הֵלֵא־הֵם כְּתוּבִים עַל־
 סֵפֶר דְּבָרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל :
 (כח) וַיִּשְׁכַּב עֲמֵרִי עִם־אֲבֹתָיו
 וַיִּקְבֹּר בְּשִׁמְרוֹן וַיִּמְלֹךְ אַחָב

הכני שטארב , זא בליב עמרי קעניג .
 (כג) אים איין אונד דרייסיגסטען יאהר
 דער רעגירונג אסא'ס , קעניגס אין
 יהודה , ערהילט עמרי דיא רעגירונג
 איבער ישראל . ער וואר צוועלף יאהר
 קעניג ; צו חרצה אבער רעוידירטע ער
 נור זעקס יאהרע . (כד) ער קויפטע דען
 בערג שמרון פאן שמר פיר צוויי
 טאלענדע זילבער , בויטע איינע שטארט
 אויף ריזעם בערג , אונד נאנטע זיא
 שמרון (זאמאריען) נאך שמר , דעם
 פאריגען אייגענטימער דעם בערגעס .
 (כה) עמרי טהאט , וואס דעם עוויגען
 מיספיל , אונד פיהרטע זיך נאך
 שלעכטער אויף , אלס אללע וויינע פאר
 גענגער , (כו) ער אהמטע גענצליך
 ירבעם'ס , זאהן נבט , האנדלונגען אונד
 לאסטער נאך , וואדורך ער ישראל
 פערלייטטעטע , דען עוויגען , גאטט
 ישראל'ס , דורך אכגעטטרייא צו ער
 צירנען . (כז) דאז איכריגע פאן עמרי'ס
 געשיכטע , אונד פאן זיינער טאפפער
 קייט , דיא ער צייגטע , איזט אויף
 געצייכעט אין דען יאהרביכען דער
 קעניגע ישראל'ס . (כח) עמרי לענטע
 זיך צו זיינען פעטערן , אונד ווארד אין
 שמרון בעגראבען . זיין זאהן אחאב
 רעגירטע אן זיינער שטעללע .
 (כט) אחאב , זאהן עמרי'ס , ווארד
 קעניג

בְּנוֹ תַחֲרָזִיו : (כט) וְאַחָב בֶּן־

עמרי

ד ש י

לאסא מלך עמרי מלכות שלימה . וחמש שנים היתה מחלוקתו של הבני מעשרים
 ושבע לאסא עד שלשים ואחת : שתיים עשרה שנה . סך הכל חמש במחלוקת ושבע
 במלכות שלימה ואי אפשר לומר שתיים עשרה מלכות שלימה שהרי אחאב בנו מלך
 בשנת שלשים ושמונה לאסא : בתרעה מלך שש שנים .

עד

קעניג איבער ישראל, אים אכט אונד דרייסיגסטען רעגירונגס יאר. דעם אחאב קעניגס אין יהודה, אונד רעגירטע איבער ישראל צוויי אונד צוואנציג יארע צו שמרון. (ל) אחאב טהאט מעהר בענעם פאר דעם עוויגען, אלס אללע, דיא פאר איהם לעכטען. (לא) איהם וואר ניכט גענוג, בייא דען זינדען ירבעם'ס, זאָהן נכט, צו בלויבען, זאָנדערן ער נאָהם איזבל, איינע טאכטער אחבעל'ס, קעניג דער צידונים צור געמאָהלין, פאָלגטע אונד דיהנטע דעם בעל, בעטטע איהן אָן, (לב) ערדיכטעטע איהם צו עהרען איינען אלטאר אים טעמפעל דעם בעל'ס, דען ער צו שמרון ערכויטע, (לג) לעגטע איינען האָין אָן, אונד טהאט, וואס דען עוויגן, גאָטט ישראל'ס, ערצירנטע, מעהר, אלס אללע קעניגע ישראל'ס, דיא פאר איהם לעכטען. (לד) אין זיינען טאָגען בויטע אויך חיאל, דער ביתאלי, דיא שטאָרט ירחו ווירד

עמרי מלך על ישראל בשנת שלשים ושמונה שנה לאסא מלך יהודה ומלך אחאב בן עמרי על ישראל בשמרון עשרים ושתיים שנה: (ל) ויעש אחאב בן עמרי הרע בעיני יהודה מכל אשר לפניו: (לא) ויהי הנקל לכתו בחטאות ירבעם בן נבט ויקח אשה את איזבל בת אחבעל מלך צדנים וילך ויעבד את הבעל וישתחו לו: (לב) ויקם מזבח לבעל בית הבעל אשר בנה בשמרון: (לג) ויעש אחאב אתה אשרה ויזקף אחאב לעשות להכעים את יהוה אלהי ישראל מכל (לד) בימיו בנה חיאל בית האלי

באור

רשי

[ועראיל] בלה"ע. (לא) ויהי הנקל לכתו, והיה שט בעיניו. [הארמי] והוא כמו ויבו בעיניו בלשון עברי. יז (א) אשר

עד שלא בנה את שמרון: (לא) ויעבד את הבעל. מוסף על עגלי של ירבעם: (לג) אשרה. חילן נעבד: (לד) חיאל בית האלי. חיאל אשר מבית א. כמו ישי בית הלחמי (שמואל א' ט"ו) ולא נאמר הבית לחמי. וכן יחושע בית השמש

מ כ ל ל יו פ י

טז. (ג) טבעיר, ענין הכרתה והסרה: (ז) ועל אשר הכה אותו, ר"ל את נדב: (ט) בית ארנא, שם אדם הי' פקיד עלי' וי'ת טעיותא זי בניתא בתרצה. (טו) כל ישראל, אותם שהיו במחנה: (יח) את בית מלך, חסר ה"א הידיעה שלא במחנה ולפי שזכרו לא הוזכר בו הידיעה: (לא) הנקל, נפעל עבר מן הכפול:

את־יריחה בא־בִּירם בכרו יִפְדֶּה
ובִּשְׁגִיב צִעִירו הַצִּיב דִּלְתוֹהִי
כְּדַבֵּר יְהוָה אֲשֶׁר הֵבִיר בְּיַד
יְהוֹשֻׁעַ בְּיָמָיו :

וידער אויף ; אַבער מיט פֿערלוסט
זיינעס ערסטגעבאָרנען זאָהנס אבירם
לעגטע ער דען גרונד , אונד מיט פֿערט
לוסט זיינעס זינגסטען שגוב זעצטע ער
דיא טהאַרע איין , וויא דער עוויגע דורך
יהושע , זאָהן נון , פֿערקינדעטע .

יז (א) וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵינוּ הַתְּשִׁבֵי
מִתְּשִׁבֵי גִלְעָד אֶל־אֲחָאב
חַי־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־
עֲמַדְתִּי לְפָנָיו אִם־יְהִי הַשָּׁנִים
הָאֵלֶּה טַל וּמָטָר כִּי אִם־לִפִּי
דְּבָרִי : (ב) וַיְהִי דְבַר־יְהוָה
אֵלָיו לֵאמֹר : (ג) לֵךְ מִזֶּה וּפְנִיתָ
לָךְ קִדְמָה וּנְסַתְרַתְּ בְּנַחַל כְּרִית
אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הַיַּרְדֵּן : (ד) וְהָיָה
מִהַנַּחֵל הַשְּׂתֵהָ וְאֶת־הָעֲרָבִים
צִוִּיתִי לְכַלְכֵּלְךָ שָׁם : (ה) וַיֵּלֶךְ
וַיַּעַשׂ

יז (א) אליהו , דער השבי , איינער
פֿאָן דענען , דיא זיך אין גלעד
נידערליסען , שפראך צו אחאב : זא
וואָהר דער עוויגע , דער גאָטט ישׂרא'ס
לעבט , דעם איך דיהנע , עם ווירד אין
דיוען יאָהרען וועדער טהווא , נאָך רעגען
פֿאללען , ביס איכס זאָגע ! (ב) דאַר
אויף ערגינג דער בעפֿעהל דעם עוויגען
אַן איהן : (ג) רייזע פֿאָן היר וועג ,
ווענדע דיך געגען אָסטען , אונד האַלטע
דיך ביים באַך כרית פֿערבאָרגען , דער
אין דען ירדן זיך ערגיסט . (ד) אויס
דיועם באַך קאַנגסט דוא טרינקען , אונד
דיא עורבים האַבע איך בעאָרדערט , דיך
דאָועלכסט צו נעהרען . (ה) ער גינג
אלוא

באור

רשי

השומשי צספר שמואל (ח' ז' י' ד) ולא
הבית שומשי . וכן צעפרת חזי העזרי
(שופטים ו' כ' ד) ולא נאמ' החזי עזרי .
וישפותרין בית החלי על שקבל עליו קללות יהושע ארור האיש אשר יקום וזנה וגו'
(יהושע ז' כ' ו) אמרו רבותינו חיאל משל בנימין ויריחו משל יהושפט ומפני מה תלחו
באחאב שתולין את הקלקלה במקלקל (ס' א' במקולל) : באביר צכורו יסד' . כשיסד'
מת צנו צכורו והלך וקבר כל צניו עד שמת האחרון צהצבת דלתות . וכן הוא
קללתו של יהושע צכורו ויסדנה וצנעירו יציב דלתיה (סס) :

יז (א) וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵינוּ הַתְּשִׁבֵי
מִתְּשִׁבֵי גִלְעָד אֶל־אֲחָאב
חַי־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־
עֲמַדְתִּי לְפָנָיו אִם־יְהִי הַשָּׁנִים
הָאֵלֶּה טַל וּמָטָר כִּי אִם־לִפִּי
דְּבָרִי : (ב) וַיְהִי דְבַר־יְהוָה
אֵלָיו לֵאמֹר : (ג) לֵךְ מִזֶּה וּפְנִיתָ
לָךְ קִדְמָה וּנְסַתְרַתְּ בְּנַחַל כְּרִית
אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הַיַּרְדֵּן : (ד) וְהָיָה
מִהַנַּחֵל הַשְּׂתֵהָ וְאֶת־הָעֲרָבִים
צִוִּיתִי לְכַלְכֵּלְךָ שָׁם : (ה) וַיֵּלֶךְ
וַיַּעַשׂ

(ג) ונסתרת

אלוא צום באך כרית , אונד לים זיך דא
 נידער , וויא עס איהם דער עוויגע
 בעפֿעהלען האטטע . (ו) דיא עורבים
 כראכטען איהם מארגענס אונד אבענדס
 פלייש אונד כראָד , אונד אויס דע
 באַבע טראַנק ער . (ז) אַבער נאָך
 אייניגער צייט פֿערטראַקנעטע דער
 באַך , ווייל קיין רעגען אים לאַנדע פֿיל .
 (ח) דאָ ערגינג דער בעפֿעהל דעם
 עוויגען אָן איהן : (ט) אויף , געהנאך
 צרפֿת אין צידון , אונד בלויבע דאָ
 זעלבסט , דען דאָרט גאַב איך איינער
 וויטווע דען אויפֿטראַג , דיך צו ער
 געהרען . (י) ער מאַכטע זיך אויף ,
 אונד רייזטע נאָך צרפֿת , אונד וויא ער
 אָן דאָן שטאַדטטהאַר קאַם , זיהע ! דאָ
 זוכטע עכען איינע וויטווע האַלץ אויף .
 ער ריף איהר צו , אונד שפראַך : האַלע
 מיר דאָך אין איינס געפֿעססע וואססער
 צום טרינקען ! (יא) אַלס זיאַ נון וועג
 גינג , עס צוהאַלען , ריף ער איהר נאָך :
 כרינגע דאָך אויך איין שטיקלען כראָד
 מיט ! (יב) זיאַ אַבער ערווידערטע :
 זאָ וואָהר דער עוויגע , דיין גאַטט ,
 לעבט , איך האַבע גאָר נישטס געכאַקֿ
 נעם

ויעש בדבר יהוה וילך וישב
 בנחל ברית אשר על פני
 הירדן : (ו) והעורבים מביאים
 לו לחם ובשר בבקר ולחם
 ובשר בערב וטן הנחל ישתה :
 (ז) ויהי מקץ ימים ויבש הנחל
 כי לא היה גשם בארץ :
 (ח) ויהי דבר יהוה אליו לאמר :
 (ט) קום לך צרפחה אשר
 לצידון וישבת שם הנה צויתי
 שם אשה אלמנה לכלכלה :
 (י) ויקם וילך צרפחה ויבא אל
 פתח העיר והנה שם אשה
 אלמנה מקששת עצים ויקרא
 אליה ויאמר קחינא לי מעט
 מים בכליו ואשתה : (יא) ותלך
 לקחת ויקרא אליה ויאמר
 לקחינא לי פתלחם בידך :

(יב) ותאמר חי יהוה אלהיך אם יש לי מעוג כי אם מלא

באור

רשי

(ג) ונסתרת . מפני אחאב ואחזבל :
 (ז) ויבש הנחל . כדי שידע גורד
 הגשמי ויטרח לגלו שהיה קשה בעיני
 הקב"ה שישראל שרויין מתים ברעב :
 (ט) צרפחה . שם העיר : צויתי שם .
 צפוליא שלי שתכלכלך שם אשה אלמנה :
 (י) קחי נא לי מעט מים . הואלל
 מלא

אלהן כד אימר [הכ"ל] . (ז) העורבים ,
 הנה נתלקו חכמינו ל' [סולין דף ה'] כבאור
 המלה הזאת פה , ולכן הונחה בלי תרגום .
 (ט) צרפחה , לנרפת [טארעפטא]
 אשר בארץ צידון , ושנת סמוך לים בין נור
 ובין צידון , ועד היום הנה נקראה בשם
 [צאהפאן] . (יב) מעוג , כל דבר עוג
 בין
 הי' וכיר באמנה שאמר לו הקב"ה ולמד מאינאר עבד אברהם ואומר אותה שתתן לי
 מים לשתות היא האלמנה : (יב) מעוג . כמו עוגה :

כַּף־חֶמֶחַ בַּכֶּדֶר וּמַעַט־שֶׁמֶן
 בַּצִּפְחָת וְהִנְנִי מְקַשְׁשֶׁת יָשָׁנִים
 עֲצִים וּבָאתִי וְעָשִׂיתִיהוּ לִי וּלְבָנִי
 וְאִבְלָנָהּוּ וּמָחֲנוּ : (יג) וַיֹּאמֶר
 אֵלֶיהָ אֵלֶיהָ וְהִיא אֵלֶיהָ בָּאִי עֲשִׂי
 כַּדְבָרְךָ אֲךָ עֲשִׂי־לִי מִשָּׁם עֵינָהּ
 קָטְנָה בְּרֵאשֶׁתָּהּ וְהוֹצֵאתִי לִי וְלֶךְ
 וּלְבָנֶיךָ הָעֲשִׂי בְּאַחֲרָתָהּ : (יד) כִּי
 כֹּה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּדֶ
 הַקֶּמֶחַ לֹא תִכְלֶה וּצִפְחַת הַשֶּׁמֶן
 לֹא תִחַסֵּר עַד יוֹם תִּתְּנִיהֶנּוּ
 גִּשְׁם עַל־פְּנֵי הָאָדָמָה : (טו) וַתִּקַּח
 וְהָעִשָּׂה כַּדְבָר אֵלֶיהָ וְהֵאֱכַל
 הוּא וְהָיָה וּבֵיתָהּ יָמִים : (טז) כֶּדֶר
 הַקֶּמֶחַ לֹא כָלָתָה וּצִפְחַת הַשֶּׁמֶן
 לֹא חָסַר כַּדְבָר יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר
 בְּיַד אֵלֶיהָ : (יז) וַיְהִי אַחֲרֵי
 הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה חָלָה בֶן־הָאִשָּׁה
 בְּעֶלְת הַבַּיִת וַיְהִי חָלִיו חֹזֵק מְאֹד
 עַד

נעם, בלאס איינע האַנדפֿאַלל מעהל
 אים קרוגע, אונד איין וועניג עהל אין
 איינער פֿלאַשע; דאָהער זוכע איד יעצט
 איין פֿאַר שטוקלען האַלץ אויף, דאָ
 מיט, ווען איד צו הויזע קאַממע, איד
 דוועס פֿיר מיד אונד מיין קינד צו
 בערויטע; האַכען וויר דים נין אויף
 געצעהרט, דאָן מיססעוויר געוויס
 אומקאַממען. (יג) היראויף זאַנטע
 אליהו. איהר; זיין אונבעזאָרגט, געה
 נור אונד טהוע, וויא דוא זאַנטעסט;
 מאַכע אַכער צו ערסט איינען קליינען
 קוכען דאָסאָן פֿיר מיד אונד כרינג איהן
 מיר העראויס, הערנאָך קאַנטסט דוא
 פֿיר דיק אונד דוין קינד עטוואָ צו
 בערויטען. (יד) דען זאָ שפּריכט דער
 עוויגע, דער גאַטט ישראל'ס: דעם
 קרוגע זאַלל נוכט אָן מעהל פֿעהלען,
 דער פֿלאַשע ניכט אָן עהל, בוס אויף
 דען טאָג, דאָ דער עוויגע דעם ערדרייך
 ווידער רעגען שענקען ווירד. (טו) זיא
 נינגון, אונד מאַכטע עס, וויא אליהו
 עשפּראַכען האַטטע, אונד זיא, ער
 אונד איהרע פֿאַמיליע האַטטען אויף
 איינע לאַנגע צייט צו צעהרען.
 (טז) דעם קרוגע פֿעהלטע עס ניא אָן
 מעהל, אונד דער פֿלאַשע מאַנגעלטע
 עס ניא אָן עהל, וויא דער עוויגע דורך
 אליהו פֿעהרים.

(יז) ניכט לאַנגע נאָכהער וואָרד דאָן קינד דווער פֿרויא, זיינער ווירטהין,
 קראַנק, אונד דיא קראַנקהייט וואָר

ר ש"י
 מלא כף • תי מלא פיסת ידא • צנפחה • צוטעליי"א זלע"ז (ידוע פלאש) כמו
 שכחמר בשחול צפחה המים אשר מראשותיו: ומחננו • משס ולסלן נמות
 ברעב: (יג) עונה קטנה צראשונה • מ"א יש צ"ר (למה צראשונה) צותחמר
 לאס בגד: (יז) חלה בן האשה • כרי שיטרך לזפתה של תחיית המתים
 כדאיתא

זא שטארק , דאס קיין לעכען מעהר
אן איהם צו בעמערקען וואר .
(יח) דא שפראך דיא פרויא צו אליהו :
וואס דהאבען וויר מיט איינאנדער צו
טהיילען , מאן גאטטעס ? וואהרליך ,
דוא קאמסט נור צו מיר , מיינע זינדען
אין עראינרונג צו ברינגען , דאס מיין
קינד דאראיבער שטערבען מוס .
(יט) אליהו זאגטע היראוויף צו איהר :
גיב מיר דיינען זאָהן ; אונד נאכדעם ער
איהן אויס איהרען ארמען גענאָסטען ,
טרוג ער איהרן אין דאָן צימטער ,
וועלכעס ער אים הויזע בעוואָהנטע ,
לענטע איהן אויף זיין בעטט ,
(כ) ריף דען עוויגען אן , אונד שפראך :
עוויגער , מיין גאָטט ! אויך איבער דיא
זויסטווע , בייה דער איד מיך אלס
גאָסט פֿערוויילע , וויללסט דוא אַזיין
אונגליק פֿערהענגען , אונד איהרען זאָהן
שטערבען לאָססען . (כא) דאָראויף
שטרעקטע ער זיך דרייא מאהל איבער
דאָן קינד אויס , פֿלעהטע צום עוויגען ,
אונד שפראך : לאָסס דאָך , אַ עוויגער !
מיין גאָטט ! דען לעבענסגייסט דיוועס
קינדעם ווידער אין זיינען קערפער צוריק
קעהרען ! (כב) אונד דער עוויגע ער-
הערטע אליהו'ס ביטטע , דער לעבענס-
גייסט דעם קינדעם קעהרטע ווידער אין דעססען קערפער צוריק , אונד עס
לעבטע . (כג) אליהו נאָהם נון דאן

באור

בין פרוסה גדולה אוקטנה [רד"ק] . (כא)
ויחמודד , ר"ל שנשטעט אללו ועשה עמו
מדה לו , בשש עיניו אלל עיניו ופיו אלל פיו
וכפיו אלל כפיו , וכן בזה הדרך , כמו עשה
אלישע בנן השומעית . [מלבי"ג]
יח (ח) ולא
בלוט הוא חומר והנכי לא הוכל להמלט ההרס אלל אגרהסגלה תהא זכותי מיכרת
אללו : (כא) ויתמודד . לשון מדה שמתח עליו :

עד אשר לא נותרה בו נשמה
(יח) והאמר אל אליהו מהלוי
ולך איש האלהים באת אלי
להזכיר את עוני ולהמית את
בני : (יט) ויאמר אליהו הנביא
את בניך ויקחהו מתוקה ויעלהו
אל העליה אשר הוא ישב שם
וישכבהו על מטתו : (כ) ויקרא
אליהו ויאמר יהוה אלהי הנם
על דהאלמנה אשר אני
מתגורר עמה הרעות להמית
את בנה : (כא) ויתמודד על-
הילד שלש פעמים ויקרא אל-
יהוה ויאמר יהוה אלהי השבנא
נפש הילד הזה על קרבו :
(כב) וישמע יהוה בקול אליהו
והשב נפש הילד על קרבו
ויהי : (כג) ויקח אליהו את-
הילד

רשי

כדחיתא בשלחי אגדתא דחלק :
(יח) להזכיר את עוני . עד שלא
באת אלי היו סוקלין מעשי ומעשה עירי
וכייתי ראוייה לנם משבחה לכחן לא
נחשבתי לכלום ואין לדקתי מיכרת וכן
יח (ד) ויהי

הילד וירדהו מן העליה הביתה
ויהנהו לאמו ויאמר אליהו ראי
חי בנגד: (כד) ותאמר האשה
אליהו עתה זה ידעתי כי איש
אלהים אתה ודבר יהוה בפיה
אמה:

יח (א) ויהי ימים רבים וידבר
יהוה היה אל אליהו בשנה
השלישית לאמר לך הראה אל
אחאב ואחננה ממזר על פני
האדמה: (ב) וילך אליהו
להראות אל אחאב והדעב
חוק בשמרון: (ג) ויקרא אחאב
אל עבדיו אשר ער הבית
ועבדיו היה ירא את יהוה
מאד: (ד) ויהי בהכרית איובל

קינר, טרוג עם אויס ויינעם ציממער
הינאונטער אין דאז הויז, איבערנאב
עם זיינער מוטטער, אונד זאגטע:
זוהע, דיין זאחן לעבט! (כד) דא
זאגטע דיא פרויא צו אליהו: אן דיועם
ערקענגע איד, דאס דוא איין געטטליכער
מאן ביסט, אונד גאטטעס ווארט
וואהרהאפט אין דיינעם מונדע אויס.

יח (א) עם פערפלאס איינע לאנגע
צייט, דא ווארד ענדליך אויס
דריטטען יאהר (דער הונגערסנאטה)
דאז ווארט גאטטעס דעם אליהו, וויא
פאלגט: געה, ציינע דייך דעם אחאב,
דען איד ווילל דעם ערדחייך ווידער
רענען געבען. (ב) אליהו מאכטע
זיך אויף דען וועג, זיך דעם אחאב צו
צייגען. דוא הונגערסנאטה וואר דא
מאהלס זעהר גראס אין שמרון,
(ג) דאהער לייס אחאב זיינען שלאס
דוויפטמאן עובדיהו רופען (עובדיהו
וואר איין זעהר גאטטעס פירכטיגער מאן.
(ד) אונד אלס איינסט אויבאל דיא
פראפעטען

מ כ ל ל י ו פ י

יז (א) החשבי, מעיר שמה חושב הי' תחילה ואס' כ' יסב בגלעד, אשר עמדתי לפניו,
שחני הנזל לעמוד לפניו בתפלה: כ"א לפי דברי, כתרנומו חילהן כד אומר כי לא בא
לפי דברו כי החל אל תחילה לך הראה כי: (ד) העורבו, עונש ובשרש ערב ב' פי' אחרים
[בשם ר' יונה כי' בשרש ערב האכלים והסוכי' מענין בני התעורבו' שאמר בו התרגו' רבנן'
מלשון כי קילך ערב ואמר' טימתי העירותי רוחם וברי' קס פי' כושרים כמו ועורבי מערבך,
ונקראו כן לפי שדרכס לערב זל' בסמורתם, וי"מ ע"ש מקומם והנכון שהם עורבי' ממש וכוז
העיר ה' את אליהו שלא יהי' אכזרי כ"כ על ישראל כי העירבי' שהם אכזריי' על בנייהם יכלכלוה
והוא לא יסמול על ישראל:] (ז) כי לא הי', בא מלרע שלא כמנהג: (יב) שנים עמים,
יבא המספר ע"ד גזומא ליקח המעטי' שבמספר: (יד) לא הכלה, נקמן, ומשפטו בסגול
כנעליה ה' וענינו לשון כליון וסדרון: (טז) לא חסר פועל ענה בפלס כי לא חסן,
ובשרש אוה כתב כי חסר טפל על השמן לא על הכפפת: (יז) בעלה, אדונת: (יח)
לא טתרה בו כשמה, לא היתה לו כשימה ונתבטלה תכ עתו ובפי' והנכון שמת מיתה גמורה
(כ) מתגורר, ענין דירה כמו עם לבן גרתי והוא מנכין התפעל: (כא) על קרבו,
לקרבו: ויתמודד, ענין מדה כלומר נשתטח עליו:

פראפעטען דעם עויגן אויסראטטען
וואללטע , נאהם ער הונדערט זאלכע
פראפעטן , פערבארג זיא יע פונפעניג
אין איינער העהלע , אונד פערוארה
זיא מיט שפייע אונד טראנק .

(ה) אונד אחאב זאנטע צו איהם :
מאן מוס דאן לאנד דורכרייזען , אונד
אללע וואססערקוועללען אונד בעכע
אויפוועקען , פיללייכט פינדען וויר איר
גענדווא גראז , פפערדע אונד מויל
טהוירע ראמיט צו ערהאלטען , אונד
וויר ניכט אום אללעס פיה קאממען .

(ו) זיא טהיילטען נון דאז לאנד אונד
טער זיך , אום עס צו בערייזען ; אחאב
דורכרייזטע פיר זיך דיא איינע געגענד ,
אונד עוכדיהו פיר זיך דיא אנדערע גע-
גיינד . (ז) אלס נון עוכדיהו אויף דען וועג
וואר , זיה ! דא קאם איהם אליהו
ענטגעגן . ער ערקאנטע איהן , פיל
אויף זיין אנגעזיכט גידער , אונד
שפראך : ביסט דוא עס ווירקליך , מיין
הערר איהו ? (ח) יענער אנטווארטע-
טע : יא איך בינ'ס , געה , זאג'
דיינעם העררן , אליהו איזט דא .

(ט) עוכדיהו ערווידערטע : וואס האבע
איך פערבראכען , דאס דוא דיינען
קנעכט אין אחאב'ס האנד איבערליפען
ויללסט , מיך אום צו ברינגען ?
(י) זא וואהר דער עוויגע , דיין גאטט ,
לעכט ! עס גיבט פאסט קיין פאלק אונד
קיין

את נביאי יהוה ויקח עבד הו
מאה נביאים ויהריאם חמשים
איש במערה וכלכלם להם
ומים : (ה) ויאמר אחאב אל-

עבדיהו לך בארץ אל כל מעיני
המים ואל כל הנחלים אוני
נמצא חציר ונחיה סוס ופרד
ולא נכרית מן ברכה :

(ו) ויחלקי להם את הארץ
לעבר בנה אחאב הלך בדרך
אחד לבדו ועבדיהו הלך
בדרך אחד לבדו : (ז) ויהי
עבדיהו בדרך והגיה אליו
לקראתו ויכרהו ויפל על פניו
ויאמר האתה זה אדני אליהו :

(ח) ויאמר לו אני לך אומר
לאדניך הגה אליהו : (ט) ויאמר
מה חטאתי פראתה נתן את
עבדך ביד אחאב להמיתני :
(י) חי יהוה אלהיך אבדישגוי
וממלכה

באור

רשי

יה (ח) ולא נכרית מהבמה , רפה
לומר , שלא נכרית עכטנו
מהבמה , שלא תשאר מוכה לט קנת .
[רלנ"ג] * (י) אם יש גוים ממלכה , לפי
פשוט
ולא נכרית מן בהמה . לא תכרת כל

יה (ד) ויהי בהכרית לחבל .
להגיד בא איך הים עובדיהו
חתם : חמשים איש צמערס חחת
וחמשים איש צמערס חחרת : (ה)
צמחתו מונו : (ט) להמיתני . כמו
שפרש

וּמִמְלַכָּה אֲשֶׁר לֹא־שָׁלַח אֲדֹנָי
שָׁם לְבַקֵּשׁהּ וְאָמְרוּ אֵין וְהִשְׁבִּיעַ
אֶת־הַמֶּלֶךְ וְאֶת־הַגּוֹי כִּי לֹא
יִמְצְאוּהָ : (יא) וְעָתָה אֲתָה
אָמַר לְךָ אָמַר לְאֲדֹנָי הַגֵּה
אֵלָיָהוּ : (יב) וְדָוִד אָגַי אֵלָי
מֵאֲתָךְ וְרוּחַ יְהוָה יִשְׁאָף עַל־
אֲשֶׁר לֹא־אָדַע וּבָאתִי לְרַגְלֵי
לְאֲחָאָב וְלֹא יִמְצְאָךְ וְהִרְגָנִי
וְעַבְדְּךָ יֵרָא אֶת־יְהוָה מִנְעָרֵי :
(יג) הֲלֹא־הִגִּיד לְאֲדֹנָי אֵת
אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי בְּהִרְגִי אִיזְכָּל אֵת
נְבִיאֵי יְהוָה וְאֲחָאָב מִנְבִיאֵי יְהוָה
מֵאָה אִישׁ חֲמִשִּׁים חֲמִשִּׁים אִישׁ
בְּמַעְרָה וְאֶכְלָכֶלֶם לֶחֶם וְזָמִים :
(יד) וְעָתָה אֲתָה אָמַר לְךָ אָמַר
לְאֲדֹנָי הַגֵּה אֵלָיָהוּ וְהִרְגָנִי :
(טו) וַיֹּאמֶר אֵלָיָהוּ חֵי יְהוָה
עֲבֹאוֹת אֲשֶׁר עָמַדְתִּי לִפְנֵי כִי
הַיּוֹם אֶרְאֶה אֵלָיו : (טז) וַיֵּלֶךְ
עַבְדֵיָהוּ לְקַרְאֵת אֲחָאָב וַיִּגְדְּלוּ
(אז) : וְהָיָה חֲזוֹן אֵלָיו וַיֵּלֶךְ
דַּעַן אֲחָאָב אוֹיֵף עוֹ זֹכְעוֹן, אוֹנֵד בְּרַאָבְטַע

קִיין רִיזֵךְ מַעְהָר , וּוְאָהוּן מִיּוֹן הַעֲרָר
נִיכְט גַעשִׁיקְט הַעֲטֻטַע , דִּיךְ אוֹיֵף צו
זֹכְעוֹן , אוֹנֵד אוֹיכְעֶר־אַלֵּל וּוְאָר דִּיא אָנְט־
וּוְאָרְט : עַר אוֹיזְט נִיכְט דַּאָ . יא , עַר
לִיִּם זָא גַאָר. יַעֲדַעֶס מַאָל דַּאָז רִיזֵךְ אוֹנֵד
פֶּאָלֶק דְּרוֹיֵף שׁוּועֶרַען , דַּאָס מַאָז דִּיךְ
נִיכְט פֶּינֵדַען קַענְנַע . (יא) יַעֲצַט זָאָנְט־
דִּיא וּוְאָהֵל, גַעָה , זָאָנְד דִּיינַעֶס הַעֲרָרן ,
אֵלִיהוּ אוֹיזְט הִיר . (יב) וּוען אִיךְ אָכְעֶר
פֶּאָן דִּיר וּועג גַעָהע , אוֹנֵד דַּעַר עוֹיִנַע
לִיסַע דִּיךְ אוֹנְטַעַר דַּעֶסֶסַען דִּוּרְךְ אִיינַען
וּוִינֵד , אָן אִיינַען מִיר אֲוּנְבַעֶק־אָנְטַען
אָרְט הִינְטֶר־אָנַען ; אִיךְ קַעֲמַע נּוֹן , אוֹנֵד
בְּרַעֲכְטַע יַענַע נֶאָכְרִיכְט דַּעַס אֲחָאָב ,
אוֹנֵד עַר פֶּענֵדַע דִּיךְ נִיכְט מַעְהָר , עַר
דִּיסַע מִיךְ גַעוֹיִס אוֹמְבֶרִינַען . דִּיין
קַנַעֲכְט אוֹיזְט דַּאָךְ גַאָטְטַעֶס־פֶּיֶר־כְּטִיג פֶּאָן
יִזְנַענֵד אָן ! (יג) עַס וּוִירֵד יֶאָ מִיִּינַעֶס
הַעֲרָרן כַּעֲרִיכְטַעֶט וּוְאָרְדַען זִיין , וּוְאָס
אִיךְ טַהָאָט , אֵלֶס אוֹיזְכָּל דִּיא פֶּרֶא־פֶּעֲטַען
דַּעַס עוֹיִגֵן עַרשְׁלָאָנַען לִיִּם , דַּאָס אִיךְ
הִוּנְדַעַרְט דַּעַרזֶעֶלְכֵן , יַע פֶּוֹנְפֶּצִיג אוֹנֵד
פֶּוֹנְפֶּצִיג אִין אִיינַעַר הַעָהֵלַע פֶּעֶר־בָּאָרְג ,
אוֹנֵד זִיא מִיט שְׁפִיזַע אוֹנֵד טַרֶאָנְק פֶּעֶר־
זָאָרְגַטַע ? (יד) אוֹנֵד דַּענַנַאָךְ זָאָנְט־
דִּיא , גַעָה' , זָאָג דִּיינַעֶס הַעֲרָרן ,
אֵלִיהוּ אוֹיזְט הִיר ! זָאָלֵל עַר מִיךְ דַּעַן
אוֹמְבֶרִינַען ? (טו) אֵלִיהוּ אָכְעֶר אָנְט־
וּוְאָרְטַעֶטַע : זָא וּוְאָהֵר גַאָטְט צַבֹּאוֹת
לַעֲבַט , דַּעַס אִיךְ דִּיהַנַע , דַּאָס אִיךְ
דִּייטַע גַאָךְ מִיךְ דַּעַס אֲחָאָב צִיִּיגֵן
וּועֶרְדַע ! (טז) הִירֹאוֹיֵף גִּינְגַעֶבְדִּיהוּ ,
אִיהֶם

באור

פֶּאָטוֹ רִיא נּוֹמֵא , וּכֹאֶסֶר מֵתִינַס כְּלִיא
וּרְנִוִּיטוֹ זָלֵל דַּרְטוֹ מֵהַ שְׁדַרְטוֹ . כּוֹלֵא
יִמְצְאָבָה , שֶׁאִין גַּוִּי יִכּוֹל לְחַטוֹת אֲמִיךְ .
[כֵּשׁ] . וּכֵן נִרְאֶה מִטַּעֲמֵי הַמִּקְרָא . (יט)
אוֹכְלֵי

רשי

שׁוֹפֶרֶט וְאוֹמֵר : (יב) וְרוּחַ ס' יִשְׁאָף
עַל אֲשֶׁר לֹא חָדַע . כִּי לֹא יוֹנַחֵךְ שֶׁאִין
הַגּוֹי
מִסְלֵחַ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ לִפְנֵי שֶׁאִין כֵּשֶׁר , וְהַיּוֹנֵד
[יחזק]

איהם דיא נאכריכט . אחאבריווטע נון דעם אליהו ענטגען , (ז) אונד אלס ער איהן ערבליקטע , ריף ער איהם צו : ביסט דוא עם , אונהיילשטיפטער אין ישראל ? (יח) אליהו אבער ערווידר'טע : ניכט איך האבע ישראל אין אונז גליק געשטירצט , זאגדערן דוא אונד דיין פעטערליכס הוין , אינדעם איהר דען עוויגן פערלאסען האבט , אונד דען דעלים נאך געגאנגען זייד !

(יט) ראך שיקע נור איצט , אונד לאס נאנץ ישראל צו מיר אויף דעם בערג כרמל צו זאממען קאממען , זאמט דען פיר הונדערט אונד פונפציג פראפעטן דעם בעל'ס , אונד דען פיר הונדערט פראפעטן דעם דזאינעס , דיא בייז איזבל פרייע טאעל האבען .

(כ) אחאב שיקטע נון צו אללען קינדערן ישראל'ס אומהער , אונד לים זיא מיט דען פראפעטן , אויף דעם בערגע כרמל צו זאממען קאממען . (כא) דא טראט אליהו פאר דאן פאלק דיין , אונד שפראך : וויא לאנגע וואנקט איהר נאך אונגענטשלאסען הין אונד הער ? איזט דער עוויגע דער ווארע גאטט , זא פאלגעט איהם נאך ; איזט'ס בעל , נון

באור

אוכלי שלחן איזבל , הנכון שאמר זה על בניאי האשרה לבד , ולפיכך לא הניחה אותם איזבל ללכת להבחין עם אליהו , וזה הראיה שאמר אליהו [פסוק כ"ג] אני נותרתי נביא לה' לבדי וכניאי הבעל ארבע מאות וקומצים איש , ולא זכר בניאי האשרה [מרד"ק] . (כא) פוסחים על שתי הסעיפים , הנה הפסח יטה פעם אל רגלו האחת ופעם אל רגלו השנית , וכן ישראל נוטים על שתי המקצנות , פעם יאמינו כי ה' לבדו הוא האלים , ופעם יאמינו כי הבעל הוא האלים .

וילך אחאב לקראת אליהו : (ז) ויהי כראות אחאב את אליהו ויאמר אחאב אליו האתה זה עבד ישראל : (יח) ויאמר לא עבדתי את ישראל כי אם אתה וביית אביך בעזבכם את מצות יהוה ותלך אחרי הבעלים : (יט) ועתה שלח קבץ אלי את כל ישראל אהר הכרמל ואת נביאי הבעל ארבע מאות וחמשים ונביאי האשרה ארבע מאות אכלי שלחן איזבל : (כ) וישלח אחאב בכל בני ישראל ויקבץ את הנביאים אלהר הכרמל : (כא) ויגש אליהו אל כל העם ויאמר עד התי אתם פסחים על שתי הסעיפים אם יהוה האלהים לכו אהריו ואם הבעל לכו

רשי

הגוי יכול למונח חותך : (כא) שתי הסעיפים . שתי המתשנות שחינכס מובינים להכריע מי האלהים : ואם הבעל האלהים לכו אחריו : ולא ענו העם חותו דבר . שלח היו יודעין להבחין

פעם יאמינו כי ה' לבדו הוא האלים , פעם יאמינו כי הבעל הוא האלים . [מרדכי]

לכו יאחריו ולא דענו העם אתו
 דבר : (כב) ויאמר אליהו אל-
 העם אני נותרתי נביא ליהוה
 לבדו ונביאי הבעל ארבע-
 מאות וחמשים איש : (כג) ויתנו-
 לנו שנים פרים ויבחרו להם
 הקר והאחד וינתחהו וישימו
 על העצים ואש לא ישימו ואני
 אעשה אתה הקר האחד ונתתי
 על העצים ואש לא יאש :
 (כד) וקר אתם בישם אלהיכם
 ואני אקרא בשם יהוה והיה
 האלהים אשר יענה באש הוא
 האלהים ויען כל העם ויאמרו
 טוב הדבר : (כה) ויאמר אליהו
 לנביאי הבעל בחרו לכם הקר
 האחד ועשו ראשנה כי אתם
 הרבים וקראו בשם אלהיכם
 ואש לא תשימו : (כו) ויקחו
 את הקר אשר נתן להם ויעשו
 ויקראו בשם הבעל מהבקר
 ועד

נון ואכליכט ביא דיועס ! דאן פאלק
 אכער גאב איהם הירוויף קיינע אנט-
 ווארט . (כב) נון זאגטע אליהו צום
 פאלקע : זעהט ! איך , איך אלליין
 בין אלס פראפעט דעם עוויגען איבריג
 געכליבן , דער פראפעטן דעם בעל'ס
 הינגעגן זינד פיר הונדרט אונד פֿינפציג .
 (כג) מאן געבע אונס נון צווייא שטיהרע ,
 זיא מעגען זיך איינען דאפאן אויסזוכען ,
 היזען זאללען זיא צערשטיקען , אויף דאן
 האלץ לעגען , אכער קיין פֿייער דארט
 אונטער ברינגען ; אונד איך ווילל דען
 אנדערן שטיהך צו בערייטען , אויפֿס
 האלץ לעגען , אונד עבענפֿאללס קיין
 פֿייער דאראונטער ברינגען .
 (כד) דאן רופֿעט איהר דען נאמען
 איירעם גאטטעס , אונד איך רופֿע דעם
 עוויגען נאמען אן ; דער גאטט נון ,
 דער דורך פֿייער אנטווארטעט דער איזט
 איין ווארהרער גאטט ! דארויף אנט-
 ווארטעטע דאן גאנצע פֿאלק : דער
 פֿארשלאג איזט גוט . (כה) אלוהו
 זאגטע נון צו דען פראפעטן בעל'ס ,
 וועהלט אייך זעלבסט איינען שטיהר
 אויס , ברינגט איהן צוערסט דאר ,
 וויל איהר דיא מעהרערן זייד , רופֿעט
 אייערן גאטט אן , אכער ברינגט קיין
 פֿייער אונטער דאן אפֿער .
 (כו) זיא נאהמען אלוז דען שטיהר ,
 דען מאן איהנן גאב , בערייטעטן איהן
 צו , ריפֿען דען נאמען דעם בעל'ס אן
 אונד

ר ש י

להבחין : (כו) אשר נתן להם . שהיה
 גשמת מהם שלא יקרב לעז וברח לו
 תחת כנפיו של איכו אמר לו לך בשניכם
 יתקדש המקום : ויפסחו על המזבח
 אשר עשה . תירגס יונתן ואשתו היו
 מורקדין כחשפטן על מזבחות : ויפסחו .
 כמו

אם טארגען בים צור מיטטאנסצייט , אונד

אונד שריען : א כעל ! ערהערע אונם !
 אבער עס ערפאלגטע ווער ער שטיממע ,
 נאך אנטווארט . ויא היפסטן נון אוס דען
 אלטאר , דען מאן ערריכטעטע , הערום .
 (כו) אלס נון מיטטאג וואר , זאגטע
 אליהו שפאסטענד צו איהנען : איהר
 מיססעט פיל לויטער רופען , דען איין
 גאטט איזט ער , אבער ער מאג איצט
 איין געשפרעך מיט יעמאנדען האבען ,
 אדער פיינרען נאכזעען , אדער שפאצי-
 רענגעהן ; פיללייכט אויך שלעפט ער ,
 זא ווירד ער דאפאן ערוואכען .
 (כח) ויא ריפן נון ווירקליך מיט לויטער
 שטיממע , פערואונדעטען זיך , נאך
 איהר ארט , מיט מעכסערן אונד דאל-
 לען , דאס דאז כלוט פאן איהנען הער-
 אכשטרעמטע . (כט) אויך אלס דער
 מיטטאג שאן פארבייא וואר, טריבן זיא
 איהרען אונזין נאך איסמער פארט בים
 צור פעספערצייט , אבר עס ערפאלגטע
 וועדער שטיממע , נאך אנטווארט ,
 נאך אירגענד איינע אויפמערקזאמקייט .
 (ל) דאן שפראך ארליהו צום גאנצען
 פאלקע : טרעט, ט הער צו מיר , אונד

ועדיה צהרים לאמר הבעל
 עגנו ואין קול ואין ענה ויפסחו
 על המזבח אשר עשה :
 (כו) ויהי בצהרים ניתל בהם
 אליהו ואמר קראו בקול גדול
 כי אלהים הוא כי שית וכי שוג
 לו וכי דרך לו אולי ישן הוא
 ויקץ : (כח) ויקראו בקול גדול
 ויתגדרו כמשפטם בהרבות
 וכרמתים עד שפחדים עליהם ;
 (כט) ויהי בעבר הצהרים
 ויתנבאו עד לעלות המנחה
 ואין קול ואין ענה ואין קשב :
 (ל) ויאמר אליהו לכל העם
 גשו אלי ויגשו כל העם אליו
 וירפא

אללעם פאלק טראט צו איהם הין . ער
 שטעללטע

באור

[מדברי הרלב"ג] . (כו) כי שוח וכי שוג .
 שוח ודברים יש להעם אחרים , ואינו פונה
 לכס , ופירוש שוג שרש כגז מן השגת שוג ,
 וענינו אז יש לו אויבים ורודף אחריהם להשיגם
 [מרד"ק] . וכי דרך לו , לטייל , ולכן קראו
 בקול עזים , אולי ישמע אחתם . (כט) ואין
 קשב , לא ישמע ממנו דבר , יתבאר שיש
 הקשבה לקולם [מרלב"ג] . (ל) וירפא ,
 דהן השאלה אמר לשון רכותה , לנגות הריסת
 הכנין , וכן כי עלתה ארוכה לחומת ירושלים
 [הרד"ק]

רש"י

כמו ויפסעו : (כו) כי אסי' הו' . ארו
 התון אמרין דחלא הוא : כי שוח וכי שוג
 לו . שוח יש לו דבר עס וועניו עכשו
 או משיג ורודף הוא עכשו במלחמה או
 דרך לגלצית הכסא : (כח) ויתגדרו .
 י"ל לשון שריט' בכלי וכך היו נימוסיהן .
 (כט) ויתנבאו . ואישתטיואו :
 (ל) וירפא את מונח ה' ההרום .
 בנה מונח והזכיר לישראל להיות מונח
 ה' עולה על לנם ושגור צפיהם שהיה
 עשרת

הרום ונפגר ובטל שמו והזכרתו מפי כל

וַיִּרְפָּא אֶת־מִזְבַּח־יְהוָה הַהָרוּס :
 (לא) וַיִּקַּח אֶל־יְהוָה שְׁתֵּי־עֶשְׂרֵה
 אֲבָנִים כַּמִּסְפָּר שְׁבַטֵי־בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
 אֲשֶׁר הָיְתָה דְבַר־יְהוָה אֵלָיו
 לֵאמֹר יִשְׂרָאֵל יְהוָה שְׁמִי :
 (לב) וַיִּבְנֶה אֶת־הָאֲבָנִים מִזְבַּח
 בְּשֵׁם יְהוָה וַיַּעַשׂ הָעֹלָה כְּבֵית
 סֹאֲתִים זֶרַע סָבִיב לְמִזְבַּח :
 (לג) וַיַּעֲרֹךְ אֶת־הָעֵצִים וַיִּנְתַּח
 אֶת־הַפֶּה וַיִּשֶׂם עַל־הָעֵצִים :
 (לד) וַיֹּאמֶר מִלֵּאן אַרְבַּעַה כְּדָיִם
 מַיִם וַיִּצְקוּ עַל־הָעֹלָה וַיַּעֲלֶה
 הָעֵצִים וַיֹּאמֶר שָׁנוּ וַיִּשְׁנוּ וַיֹּאמֶר
 שְׁלֹשׁ

שטעללטע נון איינען אלטאר דעם
 עוויגן ווידער הער , דער צערפאללען
 וואר : (לא) נאהם נעמליך צוועלף
 שטיינע , נאך אנצאהל דער שטעממע
 דער קינדער יעקב'ס , צו דעם גאטט
 געוואגט האטטע : ישראל זאלל דיין
 נאמע זיין , (לב) אונד בויטע פאן
 דינען שטיינען דען אלטאר אים נאמען
 דעם עוויגן . דארויף פיהרטע ער איינען
 גראבען אום דענוועלבען רינגס אומהער ,
 אין וועלכם צוויי סאה זאאט רוים האט
 טען , (לג) לענטע דאן האלץ אין ארד
 נונג, צערשטיקטע דען שטיהר, אונד לעג
 טע איהן אויף דאן האלץ . (לד) נון זאגט
 ער , פיללעט פיר קריגע מיט וואססער ,
 אונד לויס זיין דאן אויף דאן בראנד
 אפפער אונד דאן האלץ אויסגיסען . ער
 זאגטע : טהוט דינעם נאך איינמאל !
 אונד זיא טהאטען עס ; צום דריטטען
 מאל ! אונד זיא ווידערהאלטען עס צום
 דריטטען

רשי

באור

עשרת השבטים כך שמעתי פשוטו .
 ומדרשו שמעתי ששחול זנה מזבח זכר
 הכרמל וזכו שחמר זח שחול הכרמלה
 וזכה וניב לו יד ולהלן הוא חומר ויב
 שם מזבח ומלכי ישראל הרסו כל
 המזבחות והזמות שנארגס שנעשו לשם
 שמים וזכה אליהו מזבח זה של שחול
 שהיה הרוס : (רא) אשר היה דבר ה' אליו לאמר ישראל יהיה שמך . למה
 נאמר כאן לפי שזיוס שנגלתה שכינה על יעקב זכית אל וקראו ישראל צו זיוס
 אמר לו גוי וקהל גויס ינחו מומך עתידי' בניך להקהל כשאר הגויס ולבנו' מזבח
 ולהקטיר עליו זשעת חיסור הזמות וחני מתרנס בדבר זרחשית רכס :
 (לב) תעלה . פושאד' זבלע' Fosfe (זכ'י רש'י פושיי'ר , זל' ח גרוב ,
 גראזן וכן ישע'ל'ג כ') : כזית סחתי' . רחזו זית סחתיס חומסיס על חומסיס
 כהגר חמשכן : (רד) כדסי מויס . להגדיל את הגס : שלשו וישלשו . ויצקו
 אישע על ידיו ונעשו חזבעותיו כמעיינו' ונתמלאת התעלה הוא שנאמר פה
 אלישע

[הרד"ק] . (לא) כמספר שבטי בני
 יעקב , להראותם כי שני עשר השבטים , בני
 אב אחד הם , ולכן יהיו דבקים בה' אחד .
 [מדברי הכ"ל] . (לב) כבית סאתים זרע , כלומר
 התעלה היתה מחזקת סאתים זרע , כלומר
 גרעיני זרע שזרעיים . (לד) ויצקו על
 העלה ועל העצים , (וימלא' ויצקו) ויאמר
 וכו'

דריטמן מאל, (לה) זא דאס דאן וואסער
 רינגס אום דען אלטאר הערום פלאם ;
 אויך דען גראבען לים ער מיט וואססער
 פיללען . (לו) דא גון דיא פֿעספער
 צייט העראן קאם , טראט דער פראפעט
 אלוהו הינצו , אונד בעטעטע : עוויגער !
 גאטט אברהם'ס , יצחק'ס אונד ישראל'ס !
 לאס דאך היימע בעקאנט ווערען ,
 דאס דוא הערר אין ישראל ביסט , אונד
 איך דיין קנעכט בין , אונד דאס איך מיט
 דינעם וויללען דים אללעס טהוע .
 (לו) עררעדע מיך , א עוויגער ! עו"ה
 הערע מיך ! דאמיט דאן פאלק ערקעננע ,
 דאס דוא , עוויגער ! דער וואהרע גאטט
 ביסט , אונד דאס דורך דינע צולאס
 סונג איהר הערין ביס יעצט פֿערקעהרט
 וואר . (לח) דא פֿורר איין פייער
 גאטטעס העראב , אונד פֿערצעהרטע
 דאן גאנצאפֿער , דאן האלץ , דיא
 שטיינע אונד דיא ערדע ; זא גאר דאן
 וואססער

שִׁלְשׁוֹ וַיִּשְׁלֹשׁוּ : (לה) וַיִּלְכוּ
 הַמַּיִם סָבִיב לַמִּזְבֵּחַ וְגַם אֶת־
 הַתְּעֵלָה כִּלְא־מַיִם : (לו) וַיְהִי
 בַּעֲלוֹת הַמִּנְחָה וַיִּגַּשׂ אֵלֶיהָ
 הַנָּבִיא וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹרָהֶם
 יִצְחָק וַיִּשְׂרָא הַיּוֹם וַיֵּדַע כִּי אֵתָהּ
 אֱלֹהִים בְּיִשְׂרָאֵל וַאֲנִי עֲבָדָהּ
 וּבְדַבְרֶיהָ עָשִׂיתִי אֶת־כָּרִי
 הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה : (לו) עֲנֵנִי
 יְהוָה עֲנֵנִי וַיִּדְעוּ הָעָם הַזֶּה כִּי
 אַתָּה יְהוָה אֱלֹהִים וְאַתָּה הַסִּבַּת
 אֶת־לֶבְסָם אַחֲרָיִת : (לה) וַתִּפֹּל
 אִשֵּׁי־יְהוָה וַתֹּאכַל אֶת־הַתְּעֵלָה
 וְאֶת־הָעֵצִים וְאֶת־הָאֲבָנִים

וְאֶת־הָעֵפֶר וְאֶת־הַמַּיִם

בַּתְּעֵלָה

באור

וכו' . (לה) בעלות המנחה , בני'ת
 פירוש בשעת מנחת הערב . (לד"ק) . (לו)
 הסבות את לבם אחרנית , החכם הגדול
 רמב"ם ז"ל פירש כמשמעו , מנעת מהם
 התשובה לזון פשעם , כדי שיקבלו עונשם על
 דרך ויחזק ה' את לב פרעה , וכן כי הקשה ה'
 חלשיך את רוחו ואמין את לבנו , והדומים
 להם

רשיו
 אלישע בן שפט אשר ינק מים על ידי
 חליכו ונעשה גם במים על ידיו ראוי
 הוא שיעשה הנס במים על ידיו :
 (לו) ובדברך עשיתי . שהקרבתני
 בצמה בשעת חיסו' הצמות : (לו) ענני
 ה' ענני . ענני באש ענני במטר כך
 תרגם יונתן ורבותינו אמרו ענני באש
 ענני שלא יאמרו מנעם כשפים הם : וידעו כי אתה ה' ואני עבדך . וכשתשלחני
 לבשרם לעתיד לבא וחמיני כי אם היום תענני : ואתה הסיבות את לבם . נתת
 להם נוקם לסור מאחריך ובדרך הים להכין לבצם חליך ומדרש חגדה אם לא
 תענני חף אני חסיה כופר וחומר אתה הסיבות את לבם וכן אמר משה אם כמות
 כל האדם ימותון חלה חף אני כופר וחומר לא ה' שלחני לדבר את התורה והמנות
 וכן אמר מיכיהו אם שוב תשוב בשלום לא

בַּהֶעֱלָהּ לַחֲכָה : (לט) וַיֵּרָא
 כָּל־הָעָם וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם
 וַיֹּאמְרוּ יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים יְהוָה
 הוּא הָאֱלֹהִים : (מ) וַיֹּאמֶר אֵלֶיהוּ
 לָהֶם הַפְּשׁוּ אֶת־נְבִיאֵי הַבַּעַל
 אִישׁ אֶל־יְמֵלָט מֵהֶם וַיַּחֲפִשׂוּם
 וַיֹּרְדוּם אֵלֶיהוּ אֶל־נַחַל קִישׁוֹן
 וַיִּשְׁחָטֵם שָׁם : (מא) וַיֹּאמֶר
 אֵלֶיהוּ לְאַחָאָב עֲלֵה אֶכֶל וַיִּשְׁתַּה
 בִּי־קוֹל הַמּוֹן הַגִּשְׁמָה : (מב) וַיַּעֲלֵה
 אֶחָאָב לְאֶכֶל וּלְשִׁתוֹת וְאֵלֶיהוּ
 עָלָה אֶל־רֹאשׁ הַכַּרְמֶל וַיִּגְהַר
 אֶרְצָה וַיִּשֶׂם פָּנָיו בֵּין בְּרָכּוֹ :
 (מג) וַיֹּאמֶר אֶל־נְעָרוֹ עֲלֵה־נָא
 הַבֵּט דַּרְדָּרִים וַיַּעַל וַיִּבֵט וַיֹּאמֶר
 אֵין מְאֹמְדָה וַיֹּאמֶר שָׁב שָׁבַע
 פְּעָמַיִם : (מד) וַיְהִי בִּשְׁבִיעוֹת
 וַיֹּאמֶר הִנֵּה־עֵב קָטַנְדָה כַּכֶּף־
 אִישׁ עָלָה מֵיָם וַיֹּאמֶר עָלָה אָמֹר
 אֵל

וואססער אים גראבען לעקטע עס אויף .
 (לט) אלס דאז פאלק דים זאה , פיל
 עס אויף דאז אנגעזיכט נידער , אונד
 ריף : דער עוויגע איזט דער וואהרע
 גאטט ! דער עוויגע איזט דער וואהרע
 גאטט ! (מ) נון שפראך אליהו צום
 פאלקע : גרייפעט דיא פראפעטען
 בעל'ס , ניכט איינער פאן איהנען ענט-
 קאטמע . מאן גריף זיא , אונד אליהו
 לים זיא הינאב פיהרען אן דען באך
 קישון , אונד דאזעלבסט הינריכטען .
 (מא) צו אחאב אבער שפראך ער :
 געה , אים אונד טרינק , דען כאלד
 ווירד מאן דאוברויסען איינעם שטארקען
 רעגענס דערען . (מב) אחאב גינג
 אלאז הינאוויף , מאהלצייט צו האלטען ;
 אליהו אבער בעשטיג דיא שפיצע דעם
 בערגס כרמל , בוקטע זיך צור ערדע ,
 הולט דען קאפף צווישען זיינען קניען ,
 (מג) אונד זאגטע צו זיינעם דיהנער :
 שטייגע דינאוויף , אונד זיהע געגען
 וועסטען הין . ער שטיג דינאוויף ,
 זאה הין , אונד כראכטע צור אנטווארט :
 עס איזט ניכטס צו זעהען . אליהו הוס
 איהן ווידער הינגעהן , אונד דיזעס
 געשאה זיכען מאל . (מד) אבער דאז
 זיבענטע מאל זאגטע ער : איך זעהע
 זיינע קליינע וואלקע , זא גראס ,
 וויא דיא דזאנד איינעם מענשען , פאן
 אונד דא זאגטע אליהו : געה הין צו אחאב ,
 אונד

באור

רשי

להס . [מדברי הרד"ק] . (מב) ויגהר
 ארצה , ונחין לארעה . [הכשדי] . תס
 שרש גור שהוא לשון המישכות . זיך נידער
 לאסען [בארן , דומה לשרש זה בהוראתו
 המקורית . (מד) מים , ממערבא .
 [הארמני] . וכן נראה , כי אלו היה כוונתו
 על הים , היה לו לאמר מן הים . יט (ב) כה

דבר ה' צי : (לט) ה' הוא האסי' ולא
 הצעל האסיס : (מב) ויגהר חרזה .
 ונחין לארעה להתפלל על הגשמים :
 (מג) דרך ים . חס תראה עקן עולה מן
 הים : (מד) חסור ורד . חסור
 מרכבותיך ורד מוסר . הכרמול

אונד זאגע איהם : לאם אנשפאנגען / אונד פארהרעוועג , עה' דער רעגענ דייך איבערפעללט . (מה) וועהרענדרעם היז אונד הער געהענס , איבערצאג זיך דער היממעל מיט וואלקען , עס ערהאב זיך איין ווינד , אונד איין דעפטיגער רעגען פאלגטע . אחאב בעשטיג ווינען וואגען , אונד פוהר נאך יורעא . (מו) איינעגעטטליכע קראפט ווארד רעם אליהו , ער אומגירטעטע ווינע לענדען , אונד ליף פאר אחאבהער ביז נאך יורעאל היז .

יט (א)

א-אחאב אסר ורד ולא יעצרכה הנפש : (מה) ויהי עד כה ועד כה והשמים התקדרו עבים ורוח יהי גשם גדול וירכב אחאב וילך יורעאלה : (מו) ויד יהוה היתה אל אליהו וישנס מתניו וירץ לפני אחאב עד באכה יורעאלה :

יט (א) ויגד

ר ש י

הכרמל לשז לביתך פן ידחק אותך הגשם נדרך : (מה) עד כה ועד כה בתוך שהלך השליח ובתוך שאסר המרכבה והשמים התקדרו : (מו) ויד ה' רוח גבורה מן קדם ה' נתלכש כח

לרון לפני המרכבה צרגליו שלא ילך אחאב יחידו שחלק כבוד למלכות : וישנס מתניו כמו ויאזוה אין לו דמיון וחף הוא לא צא חלל ללמד לשון זרחה כודרו כגבור :

יט (ב) כה

מ כ ל ל י ו פ י

יח (ד) וכלכלם , צהכפ' הכ' א והלמ' ד ענין המזון לספק הנודך כמד' כל א' וא' : (י) כי לא ימצאכה / טעמו דבק עם לבקשך כלו' בעבור שלא מנא אותך בא' שלא לבקשך צארכות הגוים : (יז) עבר , ענין השחתה : (כא) פסחוי' , כמו הפסח שהוא פסח בנתי דגליו שאינו יוד' באיזה דגל יעמוד סן אתם פוסחי' על ב' הסעיפי' . על שתי הסעיפי' , רוב' לומר מחשבות לפיכך אחר שתי לפי שהוא כינוי למחשבו' שהם בלשון נקבה והוא ע"ד השאלה כי המחשבו' ללב כסעיפי' לחילן : ויפסחו , שעברו עליו כפסחי' שלא הי' דעתן מתשבת , וי'ת' וישתטן כלל היו מרקדי' כמשפטם וכי' אשר עשה העושה ובפי' אשר עשה דרך כלל כלומר ישראל : (כז) וידחל , זה לבדו בא על משפטו ברגש התי' , וענינו כי התלכש כס : כי שח , כי ענין יש לו ומעשה עם אחר : שיג , שרשו כג , וענינו יש לו איבי' ורויף אחריהם : ויקן , יוד' השרש בעלמה : (כט) ויחנבאו , דברו דברי התוליס שהי' מנהגם לומר לפני הבעל : קש , שם כי הוא מלעיל : (ל) וירפא , בא ע"ד השאלה , לבנות הכיסת הנבין : (לד) ווצקו , לדע' ר"י הוא עתיד והי' ד יו' ד איתן ויו' ד אורש מעמד' בנעי' וכיון הוא , ור' יונה אמר שהוא נוי שלם והיו' ד יו' ד השרש יבנעי' כמו משכוכסו וגם זה נכון , (לו) אחרנית , פי' הכ סעדי' לבס שהי' עד עתה אחרני' תסב אותו אליך אם תעכט : והרי' קס פי' הסנת אחרני' מאשונת הבעל , והר' מבס' זל פי' כוונתו מנעת מהם התשובה לרוב פשעם , (אמר היעתיק יעוין בדבר זה בס' המורה ובפי' רש"י לסוף מס' ברכו' מה שרמז שם הכיאו בעל ה"ע) : (לח) בחעלה , אמת המים : (לט) ה' הוא האלדיס , הכפל לחוק האמונה בלכס : (מב) ויגהר , ענין פשיט הניף : (מד) יעצרכה , ענין עכוב , וכתב הנכ כמו זככה : (מז) ויעשו ויעשו

יט (כ) ויעשו ויעשו

יט (א) וַיִּגְדֹּ אַחָב לְאִיזָבֵל
 אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהֵי
 וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר הִרְגָה אֵת כָּל־
 הַגְּבִי'אִים בַּחָרֵב : (ב) וַתִּשְׁלַח
 אִיזָבֵל מִלְאָךְ אֶל־אֱלֹהֵי הָאֱמֹר
 כַּה־יַעֲשׂוּן אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסֶפוּן
 בִּי־כַעַת מָחָר אִישִׁים אֶת־נַפְשָׁךְ
 כַּנָּפֶשׁ אֶחָד מֵהֶם : (ג) וַיֵּרָא
 וַיִּקָּם וַיֵּלֶךְ אֶל־נַפְשׁוֹ וַיָּבֵא בָּאֵר
 שֶׁבַע אֲשֶׁר לַיהוָה וַיִּנַּח אֶת־
 נַעֲרוֹ שָׁם : (ד) וְהוֹאֵהָ הַלֵּךְ
 בַּמִּדְבָּר דֶּרֶךְ יוֹם וַיָּבֵא וַיֵּשֶׁב
 הַחֶת רֹתֶם אֶתְּהָ וַיִּשְׁאַל אֶת־
 נַפְשׁוֹ לָמוֹת וַיֹּאמֶר רַב עָתָה
 יִהְיֶה קַח נַפְשִׁי כִּי לֹא־טוֹב אָנֹכִי
 מֵאֲבֹתַי : (ה) וַיִּשְׁכַּב וַיִּישָׁן הַחֶת
 רֹתֶם אֶחָד וְהִנֵּה־זֶה מִלְאָךְ
 נֹגֵעַ בּוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ קוּם אֲכוֹל :
 (ו) וַיִּבֹט וְהִנֵּה מִרְאִישׁוֹ עִנְתָה
 רַצְפִּים

רש"י

יט (ב) כה יעשון אלהים כמו שעשית
 לנביאי הנבעל : (ד) רותם .
 ייני" צרח בלע"ז , (והוא גענעוור"ע ,
 כל"ח וואכעהלדר שטרוך : וואמר רב .
 סגי לי ארכא עד תימתי חנה נוטרף
 בדין : (ו) רנפיש . פחמים

יט (א) אחאב ערצעהלטע נון דער
 איזב"ל אללעס וואס אליהו טהאט ,
 אונד וויא ער אללע פראפעטען מיט דעם
 שווערדע הינריכטעטע . (ב) דא
 שיקטע איזבל איינען כאטען אן אליהו ,
 אונד לים איהם זאגען : דיא געטטער
 שטראפען מיך עוויג , ווען איך מארגען
 אום דיזע צייט ניכט מיט דינעם לעבען
 עבען זא פערפאהרע , וויא מאן מיט
 יענען פערפוחר . (ג) אלס אליהו זיך
 נון זא אין געפאהר זאה מאכטע ער זיך
 אויף , אונד רייזטע , זיין לעבען צו
 רעטטען , נאך באר שבע אין יהודה .
 היר לים ער זיינען בעדיהנטען , (ד) ער
 אבער מאכטע נאך איינע טאגריזע אין
 דער וויסטע , בים ער אן איינען וואכ" .
 האלדערבוים קאם , אונטער ועלבען ער
 זיך זעטע . היר זעהנטע ער זיך נאך
 דעם טארע . איך האבע לאנגע גענוג
 געלעבט , עוויגר ! זאגטע ער , ניטס מיר
 נון מיין לעבען , איך בין דאך ניכט
 בעסטער אלס מיינע פארפאהרען .
 (ה) הירויף לענטע ער זיך , אונטר
 דעם וואכהאלדער בויטע , נידער ,
 אונד שליף איין . אבער זיה ! דא קאם
 איין ענגעל גאטטעס , בעריהרטע איהן ,
 אונד שפראך : אויף , אויס ! (ו) ער
 שויטע אויף , אונד ווארד צו זיינעם
 קאפע איינען אויף קאהלן געכאקנען
 קוכען

באור

יט (ב) כה יעשון אלהים וכה יוסיפון , דרך
 שנועה כמו כה יעשה אלהים לי וכה יוסיף ,
 ואמר בלשון רבים , כי דעתה אל האלהים שהית'
 עובדת הנבעל והאשר . (מדברי הרד"ק) . (ג)
 וירא ויקם , ראה עצמו בסכני , והלך ונמלט אל
 כפשו (מהכ"ל) . (ד) רותם , ייניברא [שענעווי
 רע] בלע"ז (רש"י) . וכו' [וואכהאלדר] בל"א .
 (טז) לדרך

קוכען אונד איינע פלאשע מיט וואססער
 געוואָהר, ער אַס, טראַנק, אונד לענטע
 זיך ווידער נידער. (ז) דא ערשין דער
 ענגעל גאַטטעס צום צווייטען מאל,
 בערוהרטע איהן, אונד שפראַך: אויף,
 איסס! דען דוא האַסט נאָך איינע ווייטע
 ריינע פֿאַר. (ח) ער שטאַנד אַלזאָ
 אויף, אַס, טראַנק, אונד גינג, דורך
 דיווע מאלצייט, געשטערקט, פֿירציג
 טאַגע אונד פֿירציג נעכטע הינדורך,
 ביים ער אָן דען געטטליכען כערג חורב
 קאַם. (ט) היר גינג ער אין איינע
 העהלע, אונד איבערנאַכטעטע דאָ-
 זעלכסט. דאָ וואָרד איהם דאָ וואָרט
 דעם עוויגען, עס שפראַך: וואס וויללסט
 דוא היר, אליהו? (י) ער אַנטוואַר-
 טעטע: איך אייפֿערטע פֿיר דיר,
 עוויגער, גאַטט צכאות! דען דוא קינדער
 ישׂראַ האַבען דיינען בונד פֿערלאַססען,
 דיינע אַלטערע אום געריססען, דיינע
 פֿראַפֿעטען מיט דעם שווערדע ער-
 שלאַגען; נון בין איך אַלליין נאָך איבריג,
 אבער אויך מיר שטעהען זיא נאָך דעם
 לעבן. (יא) דאָ שפראַך עס: געה
 העראויס, שטעללע דיר אויף דען בערג
 פֿאַר דען עוויגן. אונד זיה! דאָ צאָג דיא
 ערשיינונג גאַטטעס פֿאַרבייא: איין
 שטאַרקער, געוואַלטיגער שטורם, דער
 בערגע צערשטיכט אונד פֿעלוען צער-
 שפּליטטערט, גינג פֿאַר דער ערשיינונג
 הער; דער עוויגע ערשין ניכט אים
 שטורם. נאָך דעם שטורם ערפֿאַלגטע
 איין

רצפים וצפתח מים ויאכל
 וישת וישב וישב: (ו) וישב
 מלאך יהוה וישבת ויגעבו
 ויאמר קום אכל כי רב ממך
 הדרך: (ח) ויקם ויאכל וישתה
 וילך בכח האכילה ההיא
 ארבעים יום וארבעים לילה עד
 הר האלהים הרב: (ט) ויבא
 שם אל המערה וילן שם והנה
 דבר יהוה אליו ויאמר לו מה
 לך פה אליהו: (י) ויאמר קנא
 קנאתי ליהוה! אלהי צבאות
 פירעו בו בריתך בני ישראל את
 מזבחתיהך הרסו ואת נביאיך
 הרגו בחרב ואוחר אני לבדי
 ויבקשו את נפשי לקחתה:
 (יא) ויאמר צא ועמדת בחר
 לפני יהוה והנה יהוה עבר ורוח
 גדולה וחזק מפרק הרים
 ומשבר סלעים לפני יהוה לא
 ברוח יהוה ואחר הרוח רעש
 לא

ר ש י

פחמי. וכן ובידורלפס (ישעי' ו' ו'): (ט) אל המערה. היא נקרת נור שעמד
 בה משה (שמות לג כ"ג): (י) את מוזנחותיך הרסו. צמות יחיד הנעשות
 לשם שמים שהרי מוזנת בית הצחירה בירושלים הים: (יא) ורוח גדולה. משריית
 מלאכי רוחא: רעש. משריית מלאכי זיעה: (יג) אש

לא ברעש יהוה : (יב) וַאֲחֵר
 הָרַעַשׁ אִישׁ לֹא בְּאֵשׁ יְהוָה וְאֲחֵר
 הָרַעַשׁ קוֹל הַמָּמְדָה דָקָה :
 (יג) וַיְהִי כִשְׂמֹעַ אֱלֹהֵינוּ וַיִּלְט
 כְּנִיּוֹ בְּאֲדָרְתוֹ וַיֵּצֵא וַיַּעֲמֵד פְּרָח
 הַמַּעֲרָה וְהִנֵּה אֵלָיו קוֹל וַיֹּאמֶר
 מִה־לָּךְ פֹּה אֱלֹהֵינוּ : (יד) וַיֹּאמֶר
 קִנָּא קִנָּאתִי לַיהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת
 כִּי־עָזְבוּ בְרִיתֶךָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־
 מִזְבְּחֶיךָ הָרְסוּ וְאֶת־נְבִיאֶיךָ
 הָרְגוּ בַחֶרֶב וְאֹתָר אֲנִי לְבָדִי
 וַיִּבְקְשׁוּ אֶת־נַפְשִׁי לְקַחְרָתָהּ :
 (טו) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו לָךְ שׁוּב
 לְדַרְכֶּךָ מִדְּבַרְהָ דַמְשֶׁק וּבֵאת
 וּמַשַּׁחֵת אֶת־חֻזְאֵל לְמֶלֶךְ עַר־
 אַרְם : (טז) וְאֵת יְהוּא בֶן־נְמָשִׁי
 הַמַּשַּׁח לְמֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל וְאֶת־
 אֱלִישֶׁע בֶּן־שַׁפְט מֵאֲבֵל מְחֹלָה
 הַתַּמְשִׁח לְנָבִיא הַתְּחֹתִיף :
 (יז) וְהָיָה

רשי

(יב) חש - משריית מלכאי חישא :
 קול דמוסה דקה - קל דמוסבחין בחשאי .
 חבל כנבחי חשעל הומר דמוסה זקול
 חשמע (חיוז ד' יז) דמוסה סותה
 לשבח - ואני שמעתי קול הכה ונתו' דמומו'

איין ערדבעכען ; דער עוויגע ערשין ניכט
 אים ערדבעכען . (יב) הינטערס ערד-
 בעכען קאם איין פֿייער ; דער עוויגע
 ערשין ניכט אים פֿייער . נאך דעם פֿייער
 לים זיך איין לייזעס , זאנפֿטעס זויזען
 הערן , (יג) אונד אלס אליהו היזעס פֿער-
 נאהס , היללטע ער דאז געזיכט אין זייגען
 מאנטעל , גינג הינאויס , אונד שטעללטע
 זיך אן דען אינגאנג דער העהלע . דא
 רעדטע איהן איינע שטיממע אן : וואס
 זיילסטו הוא היר , אליהו ? (יד) ער
 אנטווארטטעטע אבערמאלס : איך
 אייפערטע פֿיה דיך , עוויגער , גאטט
 צבאות ! דען דיא קינדער ישראל האבען
 דיינען בונד פֿערלאסען , דיינע אלטערע
 איינגעריסען , דיינע פראפעטען מיט
 דעם שווערד ערשלאגען ; נור איך
 אלליין בין נאך איבריג , אונד אויך מיר
 שטעהען זיא נאך דעם לעכען . (טו) דא
 שפראך דער עוויגע צו איהם : געה דורך
 דיא וויסטע ווידער צוריק , נאך דמשק ,
 אונד זאלבע , וואן דוא דאזעלכסט אן
 געקאממען ביסט , דען חזאל צום קעניג
 איבער ארם . (טז) אויך זאלבע יהוא
 זאהן נמשי'ס צום קעניג איבער ישראל
 אונד אלישע זאהן שפט'ס אויס אב-
 מחולה ווייהע צום פראפעטען אן דיינר
 שטעללע

באור

(טו) לדרכך מדברה דמשק , מדבר
 דמשק לא היה דרכו , חלל חמר לו לך לדרכך
 ותקח מדרכך כזה דרך המדבר דמשק , למאס
 סחל מלך ארם . (מדברי הכד"ק) .
 (יט) והוא

דיטו' שימונט צלע"ז (ליזע), ואין שומעין הקול ממש : (יג) וילט פניו . וכריך חפוכי
 וכן הוא חומה גוטה בסמלה (שיואל ח' כ"ח ט') : (טז) תמשה לכביא תחתך .
 אי חופשי כנביותיך מואחר שאתה מלמוד קטיגוריא על בני : (יז) ימית

שטעללע • (יז) ווער נון דעם שווערדע
 חואל'ס ענטגעהעט , דען ווירד יהוא
 טערטען , אונד ווער דעם שווערדע
 יהוא'ס ענטגעהט , ווירד דורך אלישע
 אומקאממען • (יח) דען איך ווילל אין
 ישראל נור זיכען טויזענד מאן איבריג
 לאססען , דיאיעניגען נעמליך , דיא ניכט
 פאר בעל געקניעט האבען , אונד
 דערען מונד איהן ניכט קיסטע •
 (יט) אליהו רייזטע נון פאן דא וועג ,
 אונד טראף אלישע זאהן שפטאן , עבען
 אלס ערפפלינגטע ; צוועלף יאך רינדער
 גינגען פאר איהם הער , אונד ער וואר
 בייא דעם צוועלפטען • דא גינג אליהו צו
 איהם הין , אונד ווארף זיינען מאנטעל
 אום איהן • (כ) דינער פערלים זא
 גלייך דיא רינדער , ליף אליהו נאך ,
 אונד זאגטע : ערלויבע מיר נור מיינען
 פאטער אונד מיינע מוטטער צו קיססען ,
 דאן ווילל איך דיר נאכפאלגען • יענער
 ערווידערטע : געה צוריק , וואס טהאט
 איך דיר דען ? (כא) אלישע אבער
 קעהרטע אום , נאהם איין פאאר
 רינדער , שלאכטעטע זיא , אונד קאכטע
 דאן פלייש מיט דעם האלץ דער
 געשיררע אן דען רינדערן , אונד זעצט
 עס דען לייטען צו עססען פאר אלס דאן
 פאלגטע ער אליהו נאך , אונד ווארד
 זיין בעדיהנטער •

כ (א) בן

באור

(יט) ויהוא , (כ) אשקה נא לאבי
 וואמי , כדרך בני אדם מימי קדם לנשק זה
 את זה , בהפחדם איש מעל אחיו •
 ב (יד) בנערי
 עשיתי לך • שתבא אחרי : (כא) בשלם הבשר • כי פירשו
 דו'ס ומונחם וכן תירגמו יונתן בשתי

(יז) והיה הנמלט מהרב יהואל
 ימית יהוא והנמלט מהרב יהוא
 ימית אלישע : (יח) והשארתי
 בישראל שבעת אלפים כל-
 הפרבים אשר לא זכרעו לבעל
 וכל ההפה אשר לא נשק לו :
 (יט) וילך משם וימצא את-
 אלישע בן שפט והוא חרש
 שנים עשר צמדים לפניו והוא
 בשנים העשר ויעבר אליהו
 אליו וישלך אדרתו אליו :
 (כ) ויעזב את הבקר וירץ אחרי
 אליהו ויאמר אשקה נא לאבי
 ולאמי ואלכה אחריך ויאמר לו
 לך שוב כי מרה עשיתי לך :
 (כא) וישב מאחריו ויקח את-
 צמד הבקר ויזכרו ויבכליו
 הבקר בשלם הבשר ויהן לעם
 ויאכלו ויקם וילך אחרי אליהו
 וישרתהו :

כ (א) ובן

רשי

(יז) ימית חלישע • לא מצינו שהמית
 חלא חרבעים ושנים ילדים על ידי
 סדונים ציריחו (מלבי'ב' כ"ה) :
 (כ) לך שוב • מאחרי : כי מה
 פירשו

כ (א) ובן הדר מלך ארם
 קבץ את כל חילו ושלשים
 ושנים מלך אהו וסוס ורכב
 ויעל ויצר על שמרון וילחם
 בה: (ב) וישלח מלאכים אל
 אחאב מלך ישראל העירה:
 (ג) ויאמר לו כה אמר בן הדר
 פספף ונהבף ליהווא וגישה
 ובגיה הטובים ליהם: (ד) ויען
 מלך ישראל ויאמר פדברה
 אדני המלך לה אני וכל אשר
 לי: (ה) וישבו המלאכים
 ויאמרו כה אמר בן הדר לאמר

כ (א) בן הדר, קעניג פאן ארם,
 לים זיין גאנצעס דהערד צוזאמען
 קאממען, נאהם צווייא אונד דרייסיג
 קעניגע מיט, דיא איהם מיט ראסס
 אונד וואגען בייאשטאנדען, צאג היינ
 הויף נאך שמרון, בעשטרימט אונד
 בעלאגערטע עם: (ב) זאנדטע אויך
 באטען אין דיא שטאדט, אן אהאב
 קעניג אין ישראל, (ג) אונד לים איהם
 זאגען: דיס זינד בן הדר'ס פארדערונגן:
 דיין זיריבער אונד גאלד, מוס מיר
 געהערען, אויך דיינע פרויען אונד דיא
 שענסטען דיינער קינדער מיססען מיר
 געהערען: (ד) דער קעניג פאן ישראל
 גאב צור אנטווארט: וויא דיא בע
 פיהלסט, מיין הערר אונד קעניג! איך
 אונד אללעס, וואס איך האבע, געהערט
 דיך: (ה) דיא באטען אבער קאמען
 ווידער, אונד זאגטען: בן הדר
 שפריכט

ר"ש

חין פחות משנים: ויהן לעס • מרוב
 שמחה עשה משתה: (ה) כי שלחתי חליך וגוי • לי
 חתן

חיבות • ולמי חומר חין נהיך לחלקו
 לשתי תיבות ווהו בשלם הנשר בשלם
 לשני השורים חת הנשר שלהם שהלמד

מכ לל יופי

יט (ב) יעשון, לשון רבי' הנעל והאשרה: (ג) וירא • האם עמתי בסכנה •
 (ד) רחם, ען גתל רחמים, ען שפל גנחלתו קמה מאה • וי"מ שהוא שלועז' חותו
 ייני שתא וי"א שהוא שלועז' חותו ייני' כרא: (ה) אמר פעס שני חת רתס'א' להודיע
 כי הוא לבדו הי' ולא מנא באותו מדבר מקשה אשה: והנה, אינו חומר זה על הודעת המלאך
 חלא על הונכת הזמן, וחי' מספיק בלא חלא בלא שיהם (ר"ל תיבת הנה ותיבת זה)
 למהירות הונכת הענין כלו' תקף שינבא אליו המלאך: (ז) רצפים, נקלים: (ט)
 מה לך פה, תחלת הדברים לשמוע המענה פדרך לשון צ"א: (יא) מפרק, ענין השבר:
 (יב) דמטה, תאר ופי' קול נשוד וכן דקס תאר: (יג) וגלם, ענינו ההסתכו והכיסוי:
 (טו) מדברה, בפ"ת לפי שהיא סמוך: ומשחה, לפי שברוב מיני המלוס' והגדולה ע"י
 משיחה לכך נא' ברוב למיני אע"פ שאינו ע"י משיחה: (יח) בשק, מלרע שלא כמנהג:
 (יט) צמדים, זוג הנהמו' נקרא בן מפני הצבור: אליו, כמו עליו, (כ) אשקה,
 בקצת ספרי' פק' גזרות אפעול ובקצתם נח"פ:

שפריכט , דארום שיקטע איה צו דיר
אום דיר צו זאגען , דאס דוא דיין ויל-
בער אונד גאלד , דינע פרויען אונד
קינדער מור איבערליפערן זאללסט .
(ו) איה ווערדע דא הער מארגען אום
דינע צייט מיינע לייטע צו דיר שיקען ,
דאס זיא דיין הוין אונד דיא דייזערע
דיינער אונטערטהאנען דורכזוכען אונד
אללעס , וואס דיינער אונגען לוסט
אזט , מיט זיך געהמען .

(ו) דייזויף בערוף דער קעניג פאן
ישראל אללע עלטעסטען דעס לאנדעס
צוזאמען , אונד זאגטע : ערקענט
נון אונד זעהט , דאס דיזער נאך עטוואס
שליטמערס אים זיננע האט , דא איה
איהם דאך גיכטס אב געשלאגען האבע
אלס ער וועגן מיינער ווייבער אונד קינד-
ער , כיינעס גאלדעס אונד זילבערס
צו מיר שיקטע . (ח) דא שפראכען
אללע עלטעסטן אונד דאז גאנצע פאלק :
געהארבע ניכט , אונד ווילליגע ניכט
איון . (ט) ער גאב אלוף דען אכגע-
זאנדטען בן הדד'ס צור אנטווארט :
זאגעט מיינעס העררן , דעם קעניג ,
אללעס וואס דו אגפאנגסט אין מיר
ערגעהן לוסעסט , ווילל איה בעפאלן ,
דאז לעצטרע אבער קאן איה אונטערגליך
טהון . דיא געזאנדטען גינגן אב , אונד
בראכטן יענעס דינע אנטווארט .

(י) דא שיקטע בן הדד אבערמאלס צו איהם , אונד לייס זאגען : דיא

כי־שלחתי אליה לאמר בספק
וזהבך ונשיך ובניך רי תהן :
(ו) כי אס־כפת מחר אשלח
את־עבדו אליה וחפשו את־
ביתה ואח־בתי עבדך והיה כל־
מחמר עיניך ישימו בידם ולקחו :
(ז) ויקרא מלך ישראל לכל־
זקני הארץ ויאמר דעו־נא וראו
כי־רעה זה מבקש כִּי־שלח אלי
לנשי ולבני ולבספי ולזהבי ולא
מנעתי ממנו : (ח) ויאמרו אליו
כל־הזקנים וכל־העם אִת־שמע
ולוא האבה : (ט) ויאמר
למלאכי בן־הדד אמרו לאדני
המלך כל אשר־שלחת אל־
עבדך בראשנה אעשה והדבר
הזה לא אוכל לעשות וילכו
המלאכים וישבדו דבר :
(י) וישלח אליו בן־הדד ויאמר

כה
(י) אונד לייס זאגען : דיא
געסטער

ר ש י

(תהלים י"ט י"ח) חמר החחב בלבו
דבר גדול זה מקבש חין זה שני נבדו
של זקני ישראל היה לפיכך ויקרה נבל
זקני הארץ חף על פי שהיו עובדין ע"ח
הי' מוכדין חת התורה : (י) חס
ישפוק עפר שומרון לשעלים וגו' .
נמיכב

חתן ידעתי כי התנס לי חבל חחרת
אני גוזר עליך : (ו) כל מחמד עיניך
ישימו בידם ולקחו . והלא כל הראשוני
דברי חמדה הם חלא מהו מחמד עיניך
חמדה מתוך חמדה זה ספר תורה
שנאמר בו הנחמדים מזהב וזסף רב
דווימאש (ס) א י ח י

כהזיעשון לי אלהים וכה יוספו
 אם ישפק עפר שמרון לשעלים
 לבל העם אשר ברגלו :
 (יא) ויען מלך ישראל ויאמר
 דברו אליה הלל חגר בספתח :
 (יב) ויהי כשמע אתה דבר הזה
 והוא שתח הוא והמלכים
 בסכות ויאמר אל עבדיו שימו
 וישימו על העיר : (יג) והנה
 נביא אחה נביא אל אחאב מלך
 ישראל ויאמר כה אמר יהוה
 הראית את כל ההמון הגדול
 הזה הקני נתנו בידך היום וידעת
 כיראני יהוה : (יד) ויאמר אחאב
 במי ויאמר כה אמר יהוה
 בנערי שרי המדינות ויאמר מי
 יאמר

געטטער זאללען מיך איממע- אינד עויג
 שטראפען , ווען שמרון'ס באדען היג
 רייכן ווירד פיר דיא פוסטריטטע אללעס
 פאלקס , דאו איך אנפיהרע .
 (יא) דער קעניג פאן ישראל ערווירטע
 הירויף : זאגט איהם נור : ווער דאו
 שווערד אנלענט קאן ניכט זא פראהלען ,
 וויא דער יעניגע , דער עס אַבלענט .
 (יב) אלס בן הדר דיוע אנטווארט פער-
 נאהם , (ער צעכטע עבען מיט דען
 קעניגען אין דען צעלטען) , שפראך ער
 צו ווינען לייטען : לעגט דיא מויערברעכר
 אן , אונד זיא לענטען זיא געגען דיא
 שטאָרט אן . (יג) אונטערדעססען
 נעהערטע זיך איין פראַעט דעם אחאב ,
 קעניג אין ישראל , אונד זאגטע : זיהסט
 דוא דיוע גאנצע גראַסע מענגע , איך
 געבע זיא נאך הייטע אין דיינע געוואַלט ,
 אונד דאָראַן זאללסט דוא ערקעננן , דאס
 איך דער עויגע בן . (יד) אחאב
 פראַגטע : דורך ווען ? דער פראַעט
 אנטוואַרטעטע : דער עויגע שפּרוכט ,
 דורך דיא קנאָבען דער לאַנדפּלעגער .
 יענער פראַגטע פּערנר : ווער זאלל דאָן
 געפּעכט

ר ש י

למויכב בשעולי פיהם ריגלי עמח דיעמי
 עפר שנדבק בפיהם רגלים : לשעלים .
 לשון מדרך קף רגל . וכן במשעול
 הכרמים . (צוודר כ"כ"ד) . וכן
 מי מוד בשעלו מים (ישעיה ב' י"ב)
 שדרך זים סוף שנאמר דרכת זים
 סוסיה (חבקוק ג' י"ד) . אס ישפוק .
 אס יש די : (יא) דברו אל יתהלל
 חוגר כופתח . אמרו ליה לא ישתבח
 דמיזרחי וגתי בקרב כגבר דננח וסליק
 מינה אל יתהלל החוגר חרב לרדת

למלחמה שאינו יודע אס ינח אס לאו .
 כמפתח חגורת חרבו שעלה כבר וון
 המלחמה ונח כד חין לאדוניכס
 להסתלל בדבר העתיד : (יב) שימו .
 כלי המור על העיר : (יג) נביא
 אחד . הוא מוכיח בן ימלא :
 (יד) בנערי שרי המדינות . הם בני
 התערובות שהיו כל השרים של שאר
 האומות נותנים זניהם תחת ידו
 ערבים שלא ימרדו בו : מי יאסור
 המלחמה . יערוך לטות אותה לא

געפעכט אנארדנען ? אונד דיזער זאגטע : דוא זעלבסט . (טו) יאהאב מוסטערטע נון דיא קנאבען דער לאנד פפלענער , אונד איהרער ווארען צווייא הונדערט אונד צווייא אונד דרייסיג , נאכ הער מוסטערטע ער דאז גאנצע פאלק ישראל , אונד עס וואר זיבען טויזענד מאן . (טז) אונד זא צאגען זיא צור מיטאגס צייט אויס דער שטאדט , דא בן הדר בייס וויינע זאס אונד בעטרונקן וואר , ער אונד זיינע צווייא אונד דרייסיג פער בינדעטען קעניגע . (יז) דיא קנאבען דער לאנדפפלענער גינגן צוערשט היינ אויס , אונד בן הדר ליס קונדשאפט איינ ציהען , אונד מאן מעלדעטע איהם : עם זינד לייטע אויס שמרון געגאנגען . (יח) הידויף זאגטע ער : פאנגעט זיא לעבנדיג , זיא מעגען פרידענספאר שלעגע מאכען , אדער אונס אנגרייפען וואללען ; פאנגעט זיא איממער לעבענדיג . (יט) אבער נאכדעם דיא קנאבען דער לאנדפפלענער אויס געצאגען ווארען , פאלגטע דאז איבריגע דיעער נאך , (כ) אונד יערר שלוג ווינען מאן , ארם ערגריף דיא פלוכט , ישראל פער פאלגטע זיא , נור בן הדר ענטקאם אויף איינעם פפערדע מיט אייניגען רייטערן . (כא) דער קעניג פאן ישראל צאג

יאסר המלחמה ויאמר אהה : (טו) ויפקד את הנערי שרי המדינות ויהיו מאתיים שנים ושלשים ואחריהם פקד את כל העם כל בני ישראל שבעת אלפים : (טז) ויצאו בצהרים ובן הדר שתה שבור בפכות הוא והמלכים שלשים ושנים מלך עזר אתו : (יז) ויצאו גערי שרי המדינות בראשנה וישלח בן הדר ויגידו לו לאמר אנשים יצאו משמרון : (יח) ויאמר אם לשלום יצאו הפשום חיים ואם למלחמה יצאו חיים הפשום : (יט) ואלה יצאו מן העיר גערי שרי המדינות והחיל אשר אחריהם : (כ) ויכו איש אישו ויגסו ארם וירדפם ישראל וימלט בן הדר מלך ארם על סוס ופרשים : (כא) ויצא מלך ישראל

באור

כ (יז) בנערי שרי המדינות, הנערים האלה היו גדלים אצלו, כי כן מנהג המלכים שיגדלו בחצרות בני השלי הגדולים (מגברין ד"ק) . (יח) הפשום חיים, חיים הפשום, עיין טעם הכפל הזה בהקדמת הרמב"ן, זכרו לנצח ישראל, למספרו

רשי

אתה תחלה וכה תמיתנו ועתה תריעו : (טז) שבעת אלפים חומר חצי הם שאמר עליהם כל הצרכים אשר לא כרעו לזבל שבעת אלפים (ומלכים ח' א' טו) : (טז) צסוכות טעם

וַיִּשְׁרַחֲרֵךְ וַיִּדַּךְ אֶת־הַסּוּסִים וְאֶת־
 הַדְּרָכִים וְהִפְרִיחַ בַּיָּאֲרֵם מִכְּבַּח
 גְּדוּלָּהּ: (כב) וַיִּגֵּשׁ הַנְּבִיא אֶל־
 מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ
 הַתְּחִיזֵךְ וְדַע וּרְאֵה אֶת אֱלֹהֵי־
 הָעִשָּׂה כִּי לַתְּשׁוּבָת הַשָּׁנָה מֶלֶךְ
 אָרֶם עָלָה עָלֶיךָ: (כג) וְעַבְדֵי
 מֶלֶךְ־אָרֶם אָמְרוּ אֵלָיו אֱלֹהֵי
 הָרִים אֱלֹהֵיהֶם עַל־בֶּן חֲזָקִי
 מִמֶּנּוּ וְאוּלַם גָּלַחַם אֶתָּם
 בְּמִישׁוֹר אִם־לֹא גִחֲזִיק מֵהֶם:
 (כד) וְאֶת־הַדְּבָר הַזֶּה עִשָּׂה הַסֵּר
 הַמְּלָכִים אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ וְיָשִׁים
 פַּחֲוֹת תַּחְתֵּיהֶם: (כה) וְאֶת־הָהָר
 הַתְּמַנְהֵלֶךְ חִיל כְּחִיל הַנֶּפֶל
 מֵאוֹהֶד וְסוּסִים בְּסוּסִים וְרֶכֶב בְּרֶכֶב
 וְנִלְחָמָה אוֹתָם בְּמִישׁוֹר אִם־לֹא
 גִחֲזִיק מֵהֶם וַיִּשְׁמַע לְקֹלָם וַיַּעַשׂ
 כֵּן: (כו) וַיְהִי לַתְּשׁוּבָת הַשָּׁנָה
 וַיִּפְקֹד בֶּן־הַדָּר אֶת־אָרֶם וַיַּעַל
 אֶפְקָה לַמְּלָחָמָה עִם־יִשְׂרָאֵל:

(כו) זבני ישראל צו בעקריגען . (כו) דיא קינד

ר ש י

צאג נון אויך רוינאוים , עראכערטע
 אללע פפערדע אונד וואגען , אונד ארם
 ערליטט אוינע גראסע נידערלאגע .
 (כב) יענער פראפעט נעדערטע זיך
 נון ווידער דעם קעניג , אונד שפראך :
 געה נון , זוכע דיך צו פערשטערקן , אונד
 איבערלעגע ערסט אללעס וואהל , וואס
 דוא אונטערנעהמן וויללסט , דען אים
 קינפטגען יאהר ציהט דער קעניג פאן
 ארם חידער געגען דיך צו פלעדע .
 (כג) דיא כעדיהנטען דעם קעניגס פאן
 ארם שפראכען אויך ווירקליך צובן הדד :
 איהרע געטטר זינד בערגגעטטער , דרום
 ווארען זיא אונס איבערלעגען , לאסס
 אונס אכער מיט איהנען אים פלאכען
 לאנדע פעכטען , דאן זיה , אב וויר
 זיא ניכט בעויגען ווערדען !
 (כד) נור ריועס טרווע נאך , זעצע
 דיא קעניגע פאן איהרען שטעללען אב ,
 אונד נים פאשא'ס שטאטט איהרער ,
 (כה) ברינגע דאן איין העער צוואממען ,
 דאז אן מאנשאפט דעם געשראגען
 העערע גלייך קאממט , אונד זא פיל
 ראסס אונד וואגען האט , אלס דאז
 ערסטערע ; וויר וואללען זיא דאן אים
 פלאכען לאנדע אנגרייפען , אונד
 געוויס , וויר ווערדן איהנן איבערלעגן
 זיין . ער הערטע איהרען ראטרה אן ,
 אונד בעפאלגטע איהן . (כו) אלס נון
 דאז יאהר הערום וואר , מוסטערטע
 בן־הדר ארם , אונד צאג נאך אפק ,
 קינד

מושפחה רמה יתנו לב להתחזק כדו
 למנוח חן: (כה) חס לא גחזק מהם .
 כלומר ותרחה חס לא גחזק מהם :
 (כו) וכלכלו

שעשה להם מפני החמה: (כב) לתשוב'
 השנה . לזמן סופא דשתא: (כד) ושים
 פחות תחתיהם: מתוך שלא יסו

קינדר ישראל אכער , נאכדעם זיא
 געמוסטערט אונד מיט אללעם נעטהיגן
 פערזעהן ווארען , גינגן איהנן ענטגעגן ,
 אונד לאגערטען זיך (אין צוויי אב-
 טהיילונגען) איהנען געגןאיכער , איהר
 לאגער זאה אויס , וויא זיין פאאר
 ציגענהעערדען ; ארם אכער ערפיללטען
 דאז גאנצע פלאכע לאנד . (כח) נון
 טראט דער מאן גאטטעם צום קעניג
 פאן ישראל , אונד זאגטע : זא שפריכט
 דער עויגע , ווייל ארם זאגטען , דער
 עויגע איזט הערר איכער בערגע אונד
 ניכט איכער טהעלער , זא ווילל איך
 דווע גאנצע גראסע מענגע זיין דיינע
 געוואלט ליפערן , אונד איהר ווערדעט
 ערפאהרען , דאס איך דער עויגע בין .
 (כט) דאז ביידען ארמען לאגען נון
 רוהיג איינע דער אנדערן געגענאיכער ,
 זיכען טאגע לאנג . אם זיכענטען טאג
 אכער קאם עס צו איינער שלאכט , אונד
 ישראל ערשלוגען פאן ארם הונדערט
 טויזענד פוסגענגער אן איינעם טאגע .
 (ל) דאז איבריגען פלעהען נאך אפק ,
 אכער אלס זיא אין דאז שטאדט געהן
 ו אללטען

באור

בתיבת השלום . (כו) בשני חשיפי עזים ,
 ר"ל בשני עדרים קטנים של עזים . והנה היו
 שני חלקים , כי נערי שרי המדינות היו לעבר
 אחד , וכשנפת אלפיהם היו לעבר אחד .
 (הלל"ג)
 ומנחם חברו בלשון גילוי כמו מחשוף הלכן
 (ישעיה מ"ו ז') ולשון גילוי נופל על עדרי עזים כמו שגלשו מהר הגלעד
 (שיר השירים ד' א') כשירדין מן ההר נתגלה ההר : (כח) ויאמר
 א מלך ישראל ויאמר וגו' . אמר רבי יוחנן כל מקום שבאמר ויאמר ויאמר צריך לדרוש
 אמירה ראשונה אמר לו ונתתי את כל הסמון הזה בידך אמירה שנייה אם יפול צן
 הדד בידך אל החמול עליו לפיכך כשחמול עליו אמ' לו יען אשר שלחת איש חרמי
 מידך וגומר (לקמן פסוק מ"ב) :

(כו) ובני ישראל התפקדו
 וכלכלו וילכו לקראתם ויחגפו
 בני ישראל נגדם בשני חשיפי
 עזים וארם מלאו אתהארץ :
 (כח) ויגיש איש האלהים ויאמר
 אל מלך ישראל ויאמר כה
 אמר יהוה יען אשר אמרו ארם
 אלהי הרים יהוה ולא אלהי
 עמקים הוא ונתתני את כל
 ההמוני הגדול הזה בידך וידעתם
 כיראני יהוה : (כט) ויחגפו אלה
 נכח אלה שבעת ימים ויהי ביום
 השביעי והקרוב המלחמה ויבו
 בני ישראל את הארם מאהד
 אלף רגלי ביום אחד : (ל) וינסו
 הנותרים אפקה אל העיר והפל
 החומה על עשרים ושבעה
 אלף

רשי

(כו) וכלכלו . פרנסת צידה מלחמה :
 הצטיידו הם כלי זיון וכל צרכי
 המלחמה : וכלכלו . נתכלכלו : כשני
 חשיפי עזי . קבוצי עזים ואין לו דמיון
 (בראשית ל' לו) חשפי שופל
 (ישעיה מ"ו ז') ולשון גילוי נופל על עדרי עזים כמו שגלשו מהר הגלעד
 (שיר השירים ד' א') כשירדין מן ההר נתגלה ההר : (כח) ויאמר
 א מלך ישראל ויאמר וגו' . אמר רבי יוחנן כל מקום שבאמר ויאמר ויאמר צריך לדרוש
 אמירה ראשונה אמר לו ונתתי את כל הסמון הזה בידך אמירה שנייה אם יפול צן
 הדד בידך אל החמול עליו לפיכך כשחמול עליו אמ' לו יען אשר שלחת איש חרמי
 מידך וגומר (לקמן פסוק מ"ב) :
 (לג) ינחשו

אָלֶף אִישׁ הַנּוֹתָרִים וּבֶן־הַדָּד נָם
וַיָּבֹא אֶל־הָעִיר חָדָר בְּחָדָר :
(לא) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו עַבְדֵּי הַנְּהוּדָה
בָּא שָׁמַעְנוּ כִּי־מַלְכֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל
בִּי־מַלְכֵי חָסָד הֵם נִשְׁיָמָה נָם
שִׁקִּים בְּמַתְנִינֵנוּ וַחֲבָלִים בְּרֵאשֵׁנוּ
וַנֵּצֵא אֶל־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אוֹלֵי יַחֲיָה
אֶת־נַפְשֵׁךָ : (לב) וַיַּחְגְּרוּ שִׁקִּים
בְּמַתְנֵיהֶם וַחֲבָלִים בְּרֵאשֵׁיהֶם
וַיָּבֹאוּ אֶל־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ
עַבְדֶּךָ בֶּן־הַדָּד אָמַר תְּחִירָנָם
נַפְשֵׁי וַיֹּאמַר הָעוֹדֵנִי חֵי אָחִי
הוּא : (לג) וְהָאֲנָשִׁים יַנְחִשׁוּ
וַיִּמְהָרוּ וַיַּחְלְטוּ הַמַּמְנוֹ וַיֹּאמְרוּ
אָחִיךָ בֶּן־הַדָּד וַיֹּאמַר בְּאוֹ קַחְהוּ
וַיֵּצֵא אֵלָיו בֶּן־הַדָּד וַיַּעֲלֵהוּ עַל־
הַמַּרְכָּבָה

פִּיהָרַעַט אִיהוֹן הָעִיר • בֶּן־הַדָּד גִּינַג נוֹן

וואַללטען, שטירצטע דיא מויער איין,
אונד פֿיל אויף דיא זיכען אונד צוואַנציג
טויזענד מאַן, דיא איבריג וואַרען; נוד
בן הדרד ענטקאם אין דיא שטאָרט, אונד
פֿערבאָרג זיך אין דעם אינגערסטען
צימער איינעם הויזעס •

(לא) זיינע בעדירהנטען אַכער זאנטען
צו איהם: זיה! וויר הערן, דאס דיא
קעניגע פֿאַן ישרא גנעדיגע קעניגע זינד,
וויר וואַללען דאָהער זעקקע אן אונזרע
לענדן לעגן, שטריקקע אום אונזרע
הויפטער בינדען, אונד זאָ צום קעניג
פֿאַן ישראל הינאוים געהן, פֿיללייכט
שענקט ער דיר דאז לעבען •

(לב) זיין אומגירטעטען נון איהרע
לענדען מיט זעקקען, באַנדען שטריקקע
אום דען קאָפּף, גינגען צום קעניג פֿאַן
ישראל, אונד שפראַכען: דיין קנעכט
בן הדרד ביטטעט: לאַס מיך דאָך לעבן!
אחאב זאָנטע, לעכט ער נאָך? ער
איוט מיין ברודער! (לג) דיא מעננער
ערפראַכטען איהן, פֿינגען דיועס וואַרט
איילענדס פֿאַן איהם אויף, אונד
שפראַכען: דיין ברודער בן הדרד לעכט!
דאָ שפראַך אחאב: זאָ געהעט, אונד
פֿיהרעט איהן הָעִיר • בֶּן־הַדָּד גִּינַג נוֹן

15

באור

(הלכ"ג) • (לג) ינחשו, לשון נסיון
ובקושה, שהיא קרוב להוראת שרש נחש
הכללית, שהיא הוכחת דבר סתור אל האור •
והטעם: כאשר שמעו שקרא אחאב את בן הדרד
אח, בחנהו, אם אמת נפיו, ואמרו:
אחך בן הדרד, לשמע מה יענה עלזה •
ויחלטוה ממנו, ומטפוחא מיני' (הכסדי) •
והטעם שמהו ומטפו דברי אחאב מפיו •
(לד) ואני

בכוונת הלכ: (לד) ויאמר אליו בן
הדרד

רש"י

(לג) ינחשו וימהרו ויחלטו הממונו •
ינחשו לשון מנחש אמרו כיון שנפלו
דברי שלום בפיו אפילו שלא במתכוון
סיומן טוב הוא זה וימהרו להחזיק
הדבר: ויחלטו • לשון צמיתות
(ויקרא כ"ה כ"ג) כרתו הדבר מפיו
שלא יחזה בו וס"א של ויחלט ה נוטס
במסורת לשתי התיבות כאילו נכתב
ויחלטו ומונו אם ממונו ינח הדבר

צו ויד אויף דען וואגען • (לד) בן הדרד
 זאגטע : דיא שטערטע , דיא מיין
 פאטער דיינעם פאטער אבנאהם , געכע
 איך דיר ווידער צוריק , אויך קאנט דוא
 דיר אין דמשק שטראסע אנלעגען
 לאסען , וויא איינסט מיין פאטער אין
 שמרון אנלעגטע • (ווארויף אחאם
 לאנטווארטעטע) : מיט דיועם פערטראג
 ענטלאססע איך דייך • בן הדרד בעקרעפֿ
 טיגטע דען פערטראג , אונד אהאב
 ענטלים איהן • (לה) דארויף זאגטע
 איינער פאן דען פראפעטענשילערן צו
 זיינעם מיטשילער : אויף בעפעהלרעם
 עוויגען ! שלאגע מיך ! דיוער אבער
 וואלטע איהן ניכט שלאגען •
 (לו) דא שפראך יענער : ווייל דוא
 דען בעפעהל גאטטעם ניכט כעפאלגסט ,
 זא ווירד דייך , וויא דוא פאן מיר געהסט ,
 איין לעווע שלאגען • אונד ווירקליך ,
 אלס ער פאן יענעם וועג גינג , כגענגעטע
 איהם איין לעווע , אונד צערריסס איהן •
 (לז) יענער טראף נון איינען אנדערן
 אן , אונד זאגטע : שלאגע מיך דאך !
 דיוער שלוג אונד פערוואונדעטע איהן •
 (לח) הירויף גינגדער פראפעט הין ,
 אונד

המהבקה : (לד) ויאמר אליו
 הערים אשר לקהאבי מאת
 אביך אשיב וחצות השנים לה
 בדמשק באשר שם אבי
 בשמרון ואני בכרית אשלחך
 וכרתלו ברית וישלחהו :
 (לה) ואיש אחד מבני הנביאים
 אמר אררעהו בדבר יהוה
 הפיני נא וימאן האיש להכתו :
 (לו) ויאמר לו יען אשר לא
 שמעת בקול יהוה הנך הולך
 מאתי והבך הארית וילך מאצלו
 ויכזארו הארית ויכרו :
 (לז) ויכזא איש אחר ויאמר
 הפיני נא ויכרו האיש הכה
 ופצע : (לח) וילך הנביא ויעמד
 למלך

באור

רשי

(לד) ואני בכרית אשלחך , זה אמר לו
 אחאב • (מדברי הדר"ק) • (לה) מבני
 הנביאים , תלמידי נבייא • (הארמי)
 (לח) באפר , הוא נעוף , יהוא הפך מן
 פזרי • (מד"ק) • וכן
 מיראס • אמר לו אחאב • ואני בכרית הזאת אשלחך : (לה) הכיני נא • סיון
 זה רע על אחאב שאמר לו הכני על פי הגבורה להכות את בן סדד ולא הכהו
 ואף זה שאמר לו הכניא בדבר ה' הכני ולא הכהו כשם שנפרע מזה יפר'
 מואחאב : בדבר ה' • הקב"ה אמר שתבה חותי : (לז) ופלוע • מכת
 גבורה : (לח) ויתחפש באגר • שיגה את מעפורתו שלא יכירוהו כל
 שינוי

הדר : הערים אשר לקה חצי מאת
 חצי עמרי • השיב לך : וחצות תשים
 לך בדמשק • ותהא מושל בה וסיח
 האש למלכותי כאשר שם חצי בשומרון
 עירך על כרחך וכל זה הים חומר
 (לה) הכיני נא • סיון
 זה רע על אחאב שאמר לו הכני על פי הגבורה להכות את בן סדד ולא הכהו
 ואף זה שאמר לו הכניא בדבר ה' הכני ולא הכהו כשם שנפרע מזה יפר'
 מואחאב : בדבר ה' • הקב"ה אמר שתבה חותי : (לז) ופלוע • מכת
 גבורה : (לח) ויתחפש באגר • שיגה את מעפורתו שלא יכירוהו כל
 שינוי

למֶלֶךְ אֶל־הַדָּרֶךְ וַיִּתְחַפֵּשׂ בְּאַפֵּר
עַל־עֵינָיו : (לט) וַיְהִי הַמֶּלֶךְ
עִבְרִי וְהוּא צָעַק אֶל־הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר
עֲבֹדָה יֵצֵא בְּקֶרֶב־הַמְּלָחָמָה
וְהִנֵּה־אִישׁ סָר וַיָּבֵא אֵלַי אִישׁ
וַיֹּאמֶר שָׁמַר אֶת־הָאִישׁ הַזֶּה
אִם־הִפְקֹד יִפְקֹד וְהִיחֵד־נַפְשָׁהּ
תַּחַת נַפְשׁוֹ אִם כִּבְר־כֶּסֶף
תִּשְׁקוּל : (מ) וַיְהִי עֲבֹדָה עֲשֵׂה
הַגָּה וְהִנֵּה וְהוּא אֵינְנִי וַיֹּאמֶר
אֵלָיו מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל בֶּן מִשְׁפָּטָה
אֲתָה הַרְצֵת : (מא) וַיִּמְהַר וַיִּסַּר
אֶת־הָאֵפֶר מֵעַל עֵינָיו וַיִּבֵר אֹתוֹ
מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל כִּי מִהֲנַבְיָאִים הוּא :
(מב) וַיֹּאמֶר אֵלָיו כֹּה אָמַר יְהוָה
יַעַן שָׁלַחְתָּ אֶת־אִישׁ־חַרְמֵי מִיָּד
וְהִיחֵה נַפְשָׁהּ תַּחַת נַפְשׁוֹ וְעַמָּה
תַּחַת

אונד שטעללטע זיך אן דען וועג, דען דער
קעניג נעהמען מוסטע , אונד מאכטע
זיך , דורך איין טוך אום דיא אויגען ,
אונקעננטליך . (לט) אלס נון דער
קעניג פֿאַראיבער גינג, פֿלעהטע ער איהן
אן , אונד שפראך : דיין קנעכט וואר
מיט צו פֿעלדע , אונד דאָ קאָם יעמאַנד ,
אונד בראַכטע מיר איינען מענשען ,
אונד זאָגטע : גיב אַכט אויף דינען
מענשען , ווירד ער פֿערמיסט , זאָ
האַפֿטעט דיין לעבען פֿיר דאָן וויניגע ,
אָדער דוא בעצאָהלעסט מיר איין טאָג
לענט זילבער , (מ) אָבער וועהרענד
דאָס דיין קנעכט היא אונד דאָ נור עט
וואָ פֿערריכטעטע , וואָר דער כאַן וועג .
דאָ שפראך דער קעניג פֿאָן ישראָל צו
איהם : דיין אורטהייל איזט , וויא דוא
עס זעלבסט שפראַכסט .

(מא) יענער נאָהם הירויף איילענדס
דאָו טוך פֿאָן דען אויגען , (דער קעניג
ערקאַנטע איהן נון אלס איינען פֿאָן דען
פראַפֿעטען) . (מב) אונד זאָגטע צו
איהם : זאָ שפריכט דער עוויגע : ווייל
דוא דען מאן ענטליסעסט , דען אַיך
צום טאָדע בעשטימטע , זאָ זאָלל דיין
לעבען פֿיר דאָ וויניגע , אונד דיין פֿאַלק
פֿיר

רשי

באור

שינוי בגדים הוא לשון חיפוש : באפר .
תירגמו יונתן צומעפורת' הוא סודר :
(לט) והנה איש סר . ון הדרך אלי :
ויבא אלי איש . שבוי ון המלחמה :
אם הפקד יפקד אם יצרח לשון לא נפקד ממנו איש (צמדבר ל"א מ"ט)
לשון חסרון : (מ) והוא איננו . צרח לו : אחס הרנת . או נפש או ככר כסף :
(מב) איש חרמי . איש מלחמתי לשון חירוס ולשון חירוס נופל צמלחמה
וכן על אדום תרד ועל עם חרמי (ישעיה ל"ד ה') ומודרש אגדה כמה
מוזרות וחרמים פרשתי לך עד שנפל צידך : (מג) סרחעף . נסים ודוי
רוחו סרה ממנו : כא (ח) ויהי

חרגום אשכנז

מלכים א כ כא

פיר זיין פֿאַלק האַפֿטען . (מג) דער קעניג גינג נון מיסמוטהיג אונד פֿערֿ דריסליך נאָך הויזע , נאָך שמרון .

תַּחַת עֲמֹו : (מג) וַיֵּלֶךְ מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל עַל־בֵּיתוֹ סָר וַיַּעַף וַיָּבֹא שְׁמֶרֹנָה :

כא (א) נאָך דיוער בעגעבענהייט טרונ ויך פֿאַלגענדעס צו : נכוח , איין זירעאלי , דאָטטע דאָוער־כסט איינען וויינבערג נעבען דעם פֿאַללאַסטע אחאב'ס , קעניגס אין שמרון .

כא (א) וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה פָּרַם הָיָה לְנָבוֹת הַיִּזְרְעֵאלִי אֲשֶׁר בְּיִזְרְעֵאל אֶעֱלֶה הַיָּבֵל אַחָב מֶלֶךְ שְׁמֶרֹן : (ב) וַיְדַבֵּר אַחָב אֶל־נָבוֹת לֵאמֹר הִנֵּה־לִי אֶת־כַּרְמְךָ וַיְהִי לִי

(ב) אחאב רעדעטע נון דען נכוח אן , אונד שפראך : איבערלאַס מיר דיינען וויינבערג

לֵאמֹר הִנֵּה־לִי אֶת־כַּרְמְךָ וַיְהִי לִי

באור

רש"י

לאלהים יחרס . (מג) סר וזעף , נסים ודוי . (הכ"ל) . ונחמרה עלת רוח , והראוי סר רוח , כמו רוחך סרה . כא (ב) ידך , הוא העש שהיא מאכל האדם

כא (א) וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה . עוד אחרת לקרב וניתתו : (ב) מחיר זה . הכרם הזה : (ח) אל הזקנים

מכלל יופי

כ (ט) [בראשונה אעשה , בראשונה הודה לו להיות הכל תחת ממלכתו ואל"כ שלח לו תתן תכף לסיפך מאן] : (י) ושפק . חסר כתוב בשין ע"פ המסורת וענינו מענין הספוק : לשעלים , ענינו אנריף , כלומר אם כל א' מן העם יקח מלא אנרוטו מן העפר אשר בשמרון לא יספיק : (יא) כמפתח , ענין ההתרחקות קרוב לענין הפתיחה מי שכבר יצא מן המלחמה : (יב) שימו , כלי מלחמה : (טז) בסכוח , שם מקום : (כ) איש איש , כל א' מהם הרג חנרו הנא לנגדו : על סוס , פי' נמלט על סוס שהי' רוכב עליו ופרטים שהיו עמו ג"כ נסו : (כו) תשובת השנה , כתרנומו לכופא דשאל פי' שתבא השמש לנקודה אשר הקלה מומנה בר"ה : (כז) וכלכלו , מננין פועל (הוא הסוד השביעי לדעת רד"ק במכלל) בהכפל הפ"א מענין מכלל ופי' כמנו והיו נה כלם כמו שהיו במלחמה הראשונה שנעת אלפים כי לא נפקד מהם איש : חשפי עזים , ת"י כתרין גזרי עזין : מלאו , פועל עבר מן הדגוש והוקל : (כח) ויאמר ויאמר , להחזיק את לבו כי מה' התשועה : (כט) מאה אלף רגלי , פעמים אלף שם לאלפיס רבים כמו שור איש נסן : (לג) ויחלטו , חרגום למחית לחלוטין , ומלת ממנו שנה למלת ינחשו ולא למלת יחלטו : (לד) וחצוה , שוקים : ואני נברית אשלתך , דברי אחאב ומ"ש נברית עם ה"א הידיעה (ר"ל שכתוב צפת"ח יעיון בדברי רש"י על התורה בפרשת קיי שרה ונפרשת בשלח) כלומר בואת הנרית : (לו) הכיני , הראוי בלא יו"ד והיא מקום למ"ד הפועל : ופטע , ענין נקוע : (לח) ויהחפש , ענין חליטות : באפר , בנעיף , והוא הסוך מן פארי מנבעות : (לט) הפקד יפקד , ענין חסרון : (מ) עשה הנה והנה , מתעסק כאן וכאן , כתרנומו מתכני לכא ולכא : (מב) חרמי , מן יטודו חרם שענינו רשת , או ענין הריגה : (מג) סר , כתרנומו נסים , קרוב לענין זעף , כמו מה זה רוחך סרה :

כא (ב) מחיר

מלכים א כא

חרגום אשכנזי עח

לי לגן־זֶרֶק כִּי הוּא קָרוֹב אֶעֱלֶה
 בֵּיתִי וְאֶתְנֶה לָּךְ תַּחֲתָיו כְּרֶם
 טוֹב מִמֶּנּוּ אִם טוֹב בְּעֵינֶיךָ
 אֶתְנֶה לָּךְ כֶּסֶף מְחִיר זֶה :
 (ג) וַיֹּאמֶר נָבוֹת אֶל־אֶחָאֵב
 חֲלִילָה לִּי מִיְהוָה מִתְּתִי אֶת־
 נַחֲלַת אֲבֹתַי לָּךְ : (ד) וַיָּבֵא
 אֶחָאֵב אֶל־בֵּיתוֹ סֵר וְזָעַף עַל־
 הַדָּבָר אֲשֶׁר־דָּבַר אֱלֹהֵי נָבוֹת
 הַיִּזְרְעֵאֵלִי וַיֹּאמֶר לֹא־אֶתֵּן לָּךְ
 אֶת־נַחֲלַת אֲבוֹתַי וַיִּשְׁכַּב עַל־
 מִטָּתוֹ וַיִּסַּב אֶת־פָּנָיו וְלֹא־אָכַל
 לֶחֶם : (ה) וַתָּבֵא אֶרְוִי אִיזָבֵל
 אֲשֶׁתּוֹ וַיְדַבֵּר אֱלֹהֵי מַה־זֶּה
 רוּחָהּ סָרָה וַיֹּאמֶר אֲכַל לֶחֶם :
 (ו) וַיְדַבֵּר אֵלֶיהָ כִּי־אֲדַבֵּר אֶל־
 נְבוֹת הַיִּזְרְעֵאֵלִי וְאָמַר לוֹ תִּנְהַ־
 לִּי אֶת־כֶּרְמֶךָ בְּכֶסֶף אִם אִם־
 חֲפִץ אֶתְהָ אֶתְנֶה לָּךְ כְּרֶם
 תַּחֲתָיו וַיֹּאמֶר לֹא־אֶתֵּן לָּךְ אֶת־
 כְּרָמִי : (ז) וַתֹּאמֶר אֵלָיו אִיזָבֵל
 אֲשֶׁתּוֹ אֵתְהָ עָתָה תַעֲשֶׂה מְלוּכָה
 עַל־יִשְׂרָאֵל קוּם אֲכַל־לֶחֶם וַיִּטֵּב
 לִבָּךְ

וויינבערג , איך מעכטע איהן גערנע צו
 איינעם קיכעןגארטען האבען , ווייל
 ער נאה אן מיינעם פאללאסט לינט ,
 איך ווערדע דיר דאָפֿיר איינען בעססערן
 וויינגארטען געבען , אָדער , ווען עס
 דיר ליבער איזט , דען ווערטה איןבאָאָ-
 רעם געלדע אויסצאָהלען .

(ג) נבוֹת אָכער זאָנטע : בעוואָהרע
 מיך דער עוויגע ! דאָס איך דאו ערכ-
 טהויל מיינער עלטערן דיר איברלאָסטען
 זאָללע . (ד) אחאב גינג דזירויף
 מיסמוטהיג אונד פֿערדריסליך נאָך
 הויזע , ווייל נבוֹת איהם דיא אַנטוואָרט
 געגעבן , אונד געשפּראַכען האַטטע :
 איך מאַג דאו ערבטהייל מיינער עלטערן
 דיר ניכט געבען ; לענטע זיך אויף זיין
 בעטט , ווענדעטע דאו געזיכט וועג ,
 אונד אַס ניכטס . (ה) זיינע געמאָהלין
 איזבל גינג צו איהם , אונד פֿראָנטע :
 וואָרום ביסט רוא זאָ מיסמוטהיג , אונד
 וויללסט ניכטס געניסען ?

(ו) ער אַנטוואָרטעטע איהר : ווייל
 איך מיט נבוֹת , דעם יזרעאלי , גע-
 שפּראַכען , אונד איהן ערוזכט האָבע :
 איבערלאָס מיר דיינען וויינבערג פֿיר
 געלד , אָדער , ווען דוא וויללסט , ווילל
 איך דיר איינען אַנדערן וויינבערג דאָ-
 פֿיר געבען ; ער אָכער דאָרויף אַנט-
 וואָרטעטע : איך מאַג דיר מיינען וויינג-
 בערג ניכט געבען . (ז) דאָ זאָנטע
 זיינע געמאָהלין איזבל צו איהם : פֿאַנגסט
 דוא ערסט איצט אָן , ישראל צו רעגן-
 רען ? שטעה נור אויף , איסט אונד
 זייא

ב א ו ר

האדם . [מדברי רד"ק] . וכן מתורגם אשכנזי . (ז) אתה עתה תעשה מלוכה
 על ישראל , נתמיהה , וכי היום נהיית למלך על ישראל , כי תירא מפני אחר
 מעבדיך

לָבַדָּה אֲנִי אֶתֵּן לָךְ אֶת־כָּרֶם נְכוֹת
הַיְזְרַעֲאֵלִי: (ח) וְתִכְתֹּב בְּסִפְרֵים
בְּשֵׁם אֲחֵאֵב וְתַחֲתֵם בְּחַתְמוֹ
וְתִשְׁלַח הַסִּפְרִים אֶל־הַזְּקֵנִים וְאֶל־
הַחֲרִים אֲשֶׁר בְּעִירוֹ הַיֹּשְׁבִים
אֶת־נְכוֹת: (ט) וְתִכְתֹּב בְּסִפְרֵים
לֵאמֹר קְרָאוּ צֹם וְהִשִּׁיב אֶת־
נְכוֹת בְּרֹאשׁ הָעָם: (י) וְהוֹשִׁיבוּ
שְׁנַיִם אֲנָשִׁים בְּנֵי־כְלִיעֵל נְגִדוֹ
וַיַּעֲדֵהוּ לֵאמֹר בְּרַכְתָּ אֱלֹהִים
וּמֶלֶךְ וְהוֹצִיאָהוּ וּסְקֵלְהוּ וַיָּמָת:
(יא) וַיַּעֲשׂוּ אֲנָשֵׁי עִירוֹ הַזְּקֵנִים
וְהַחֲרִים אֲשֶׁר הַיֹּשְׁבִים בְּעִירוֹ
בְּאֲשֶׁר שָׁלַח אֱלֹהֵם אֲזִיבָה
בְּאֲשֶׁר כָּתוּב בְּסִפְרֵים אֲשֶׁר
שָׁלַח אֱלֵיהֶם: (יב) קְרָאוּ צֹם
וְהִשִּׁיבוּ אֶת־נְכוֹת בְּרֹאשׁ הָעָם:
(יג) וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים בְּנֵי־
כְלִיעֵל וַיֵּשְׁבוּ נְגִדוֹ וַיַּעֲדֵהוּ אֲנָשֵׁי
הַכְּלִיעֵל אֶת־נְכוֹת נְגִד הָעָם
לֵאמֹר

זוּיָא פֿעֶרְגִּיגֵט , אִיךְ ווערדע דיר שאָן
דען ווייגבעדג דעס נכות אויס יזרעאל
פֿערשאַפֿען . (ח) זיא שריב דיזרויף
ברייפֿע אונטער אחאב'ס נאָהמען , פֿער־
זיגעלטע זיא מיט זיינעם פעטטשאַפֿט ,
אונד שיקטע זיא אָן דיא עלטעסטען אונד
פֿאַרנעהמען דער שטאַדט , וואָ נכות
וואָהנטע . (ט) זיין דיזען ברייפֿען
שריב זיא פֿאַלגענדעס : קינדעט איין
אַלגעמיינעם פֿאַסטען אָן , זעט נכות
אַבען אָן אונטער דעם פֿאַלק ,
(י) אונד איהם געגען איבער צוויי
פֿערוואָרפֿנע מענשען ; דיזע מיססען
געגען איהן צייגען , אונד אויסזאָגען :
דוא האַסט גאַטט אונד דען קעניג גע־
שימפֿפֿט ; פֿיהרעט איהן דאָן הינאוּס ,
אונד שטייניגט איהן צו טאָדע .
(יא) זיינע כייטכירגער , נעמליך דיא
עלטעסטען אונד פֿאַרנעהמען , דיא איין
זיינער שטאַדט וואָהנטען טהאַטען , זיא
איובל איהנען אויפֿטרונג , אונד וויא איין דען
ברייפֿען פֿאַר געשריבען וואָר , דיא
דיזע אָן זיא שיקטע . (יב) זיא ליסען
נעמליך זיין אַלגעמיינעם פֿאַסטען
פֿערקינדען , זעטען נכות אָן דיא שפּיצע
דעם פֿאַלקעס ; (יג) צוויי נידער־
טרעכטיגע מענשען קאַמען נון , אונד
זעטען זיך איהם געגענאיבער , אונד
דיזע פֿערשמיצטען צייגטען געגען איהן ,
געגען דען שולדלאָזען נכות , אין געגענ־
וואָרט דעם גאַנצען פֿאַלקס , אונד

שפראכען

רשי

באור

הזקנים • זקני השמאי סבי דכרתא :
(ט) קראו לוס • וציוס לוס דרכס
לדוק בעבירות שנידס : (יג) ברך
נכות

מענדיק • וכן מתורגם . (ט) צום ,
כחשמו לשון תענית , וכת"י גורומוא ,
ואמרה זה לפי שציוס התענית מפשפשים
במעשיהם , ואס"ש מצוות מתקין אותו .
[מדברי

לאמר ברך נבות אלהים ומלך
 ויצא אהו מחוץ לעיר ויסקלהו
 באבנים וימת: (יד) וישלחו
 איובל לאמר סקל נבות וימת:
 (טו) ויהי כשמע איובל כי סקל
 נבות וימת ותאמר איובל אל
 אחאב קום רש את פרס נבות
 הזרעאלי אשר מאן לתחלה
 בכסף כי אין נבות חי פימת:
 (טז) ויהי כשמע אחאב כי מת
 נבות ויקם אחאב לרדת אל
 פרס נבות הזרעאלי לרשתו:
 (יז) ויהי דבר יהוה אל אליהו
 התשבי לאמר: (יח) קום רד
 לקראת אחאב מלך ישראל
 אשר בשמרון הנה בכרם נבות
 אשר ירד שם לרשתו:
 (יט) ודברת אליו לאמר כה
 אמר יהוה הרצחת וגם ירשת
 ודברת אליו לאמר כה אמר
 יהוה במקום אשר לקקו
 הכלבים

רשי

נבות חילוף של קללה וחרגום גדיף
 נבות קדס' ומלכת' לט: (טו) קום
 רש יש מחכמים חומרים הרוני מלכו'
 נכסיסם למלך ויש מהן חומרו' בן חמי
 חנוי

שפראכען: נבור שימפפסטע גאטט
 אונד דען קעניג. מאן פיהרטע איהן נון
 אויסערהאלב דער שטארט אונד שטיי
 ניגטע איהן צו טאדע. (יד) הירויף
 שיקטען זיא צו איובל, אונד ליסען
 מעלדען, נבור זיין געשטייניגט
 ווארדען. (טו) אים איובל דיא נאכ
 ריכט פאן נבור שטייניגונג ערהילט,
 זאגטע זיא צו אחאב: מאכע ריך נון
 אויף, נים דען וויינבערג נבות, דעס
 זורעאלי, אין בעויץ, דען ער דיר פיר
 געלד ניכט געכען וואללטע, נבות לעכט
 ניכט מעהר, ער איזט טארט.

(טז) אחאב הערטע נון, דאס נבות
 טארט וואר, מאכטע זיך אויף, גאך
 דעם וויינבערגע נבות, דעם זורעאלי,
 הינאכ צו רייזען, אונד איהן אין בעויץ צו
 נערהמען. (יז) אכער דאן ווארט
 גאטטעס ערגינג אן אליהו, דען תשבי,
 אונד שפראך: (יח) אויף, געהינג
 אכ, אחאב, דעם קעניג פאן ישראל,
 צו שמרון, ענטגענען, ער איזט יעצט
 אויף דעם וויינבערג דעם נבות, דען
 ער רייזטע דאהין, איהן אין בעויץ צו
 נערהמען, (יט) אונד רעדע איהן
 פאלגענדער מאאסען אן: זא שפריכט
 דעך עוויגע: זיין? הוא האסט גע
 מארדעט, אונד ווילסט אויך דער ערבע
 זיין? דאן זאגע איהם: זא שפריכט
 דער עוויגע: אן דער שטעללע ווא דיא
 הונדע

באור

[מדברי רד"ק] (יט) גם אחא, אף
 דילך [הכשדי] והנה כוונתו שמת אחא
 במקום שלך, כמו ופגרוכס אתם [במדבר
 י"ד ל"ב] שלכם, וכפול הכני להפג' ענין.
 זעין מזה בהקדמה אור לכתובה להכסס
 הרמב"ן

הונדע דאז בלוט דעם נבות לעקטען ,
 ווערדען זיא אויך דיין בלוט לעקטען . —
 (כ) אחאב זאגטע צו אליהו : האסט
 דוא ווידער עטוואס געגען מיך געפונדען/
 מיין פֿינדר ? יא , ערווידערטע יענער ,
 איך האבע גענוג געפונדען , דא דוא
 דיך זא פֿייל ביטעסט , אום נור דאז צו
 טהון , וואס דעם עוויגען מיספעללט .
 (כא) זיה , (שפריכט דער עוויגע) איך
 ווערדע אונגליק איבער דיך ברינגען ,
 הינטער דיר הער אויפֿרײמען , אונד
 דיר אללעם פֿערניכטען ; ניכט איינען
 הונד ניכט וואס דוא פֿערשלאָססען אונד
 בעפעסטײגט אין ישראל האסט , פֿער-
 שאַנט לאַססען . (כב) דיין הויז ווילל
 איך גלייך מאכען דעם הויזע ירבעם'ס ,
 זאָהן נבט , אונד דעם הויזע כעשא'ס ,
 זאָהן אחיה'ס , וויל דוא מיך זא צום
 צאָהן גערויפט , אונד ישראל צור וינדע
 פֿערלײטעט האסט . (כג) אויך איבער
 אובל שפראך דער עוויגע : אים טהאלע
 יורעאל זאללען דוא הונדע איזבל פֿער-
 צעהרען . (כד) ווער פֿאָן אחאב'ס
 פֿאַמיליע אין דער שטאָדט שטירכט ,
 לען ווערדען זיא דיונדע פֿרעססען /
 אונד ווער אויף דעם פֿעלדע אומקאַממט ,
 דען ווערדען זיא פֿעגעל דעם היממעלם
 פֿערצעהרען . (כה) צוואַר וואַר נאָך
 קיינער

ויניק

הַפְּלָבִים אֶת־דָּם נְבוֹת יִלְקֹו
 הַפְּלָבִים אֶת־דַּמּוֹ גַּם־אֶתָּה :
 (כ) וַיֹּאמֶר אַחָב אֶל־אֱלִיָּהוּ
 הַמְצֵאתָנִי אוֹיְבִי וַיֹּאמֶר מְצֵאתִי
 יֵעָן הִתְמַכְּרָה לַעֲשׂוֹת הָרַע
 בְּעֵינֵי יְהוָה : (כא) הֲנִנִי מִבְּיַד
 אֱלֹהֵי רָעָה וּבְעֵרְתִי אֶחְרִיקָה
 וְהִכְרַתִּי לְאַחָב מִשְׁתֵּין בְּקִיר
 וְעִצּוֹר וְעֹזֹב בְּיִשְׂרָאֵל :
 (כב) וַנִּתְּתִי אֶת־בֵּיתָהּ כְּבֵית
 יִרְבֵּעַם בְּיָדְנִכְט וּכְבֵית בַּעֲשָׂא
 בְּיַד־אֲחִיהָ אֶל־יִרְבֵּעַם אֲשֶׁר
 הִכְעִסָּה וַתַּחֲטֵא אֶת־יִשְׂרָאֵל :
 (כג) וְגַם־לְאִיזָבֵל דָּבַר יְהוָה
 לֵאמֹר הַפְּלָבִים יֹאכְלוּ אֶת־
 אִיזָבֵל בְּחַל יוֹרְעָאֵל : (כד) הִמַּת
 לְאַחָב בְּעִיר יֹאכְלוּ הַפְּלָבִים
 וְהִמַּת בַּשָּׂדֶה יֹאכְלוּ עֹף
 הַשָּׁמַיִם : (כה) רַק לֹא־הָיָה
 כֹּאחָב

רש"י

חזיון כי' וחזונו וחת צניו הרג ורחוי
 ליורשו : (כ) התמכרך . מכרת חת
 ענמך להכעיס לבורחך התמכרך כמו
 והתמכרתם שם לחויביכם (דברים
 כ"ח ס"ה) : (כג) בחיל יורעאל .
 (כה) רק לא היה כחחחז . הכחחז
 מעיד עליו שלא היה בנולכיס כמותו שירבעם וכל אשר אחריו עבדו חת
 העגלים

באור

הרמב"ן ז"ל . (כ) הטענתני אויבי ,
 ר"ל האם מנחתני עתה ברע , שתיעד לי עליו
 עונש כמנהגך . [מלכ"ג] . (כג) בחל
 יורעאל , ר"ל בניא יורעאל , או הוא מישור .
 (כה) רק לא היה כחחחז . הכחחז
 מעיד עליו שלא היה בנולכיס כמותו שירבעם וכל אשר אחריו עבדו חת
 העגלים

כִּאֲחָאב אִשְׁרֵה־תִּמְכַר לַעֲשׂוֹת
הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה אִשְׁרֵה־הִסְתַּהַר
אֹתוֹ אִזְכָּר אֲשֶׁהוּ : (כו) וַיִּתְעַב
מְאֹד לְלֶכֶת אַחֲרֵי הַגְּלוּלִים כְּכֹל
אֲשֶׁר עָשׂוּ הָאֲמֹרִי אִשְׁרֵה־הוֹרִישׁ
יְהוָה מִפְּנֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל : (כז) וַיְהִי
כִּשְׁמַע אֲחָאב אֶת־הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה וַיִּקְרַע בְּגָדָיו וַיִּשְׁמֹשֶׁק
עַל־בִּשְׁרוֹ וַיִּצְוֶם וַיִּשְׁכַּב בַּשָּׁק
וַיְהַלֵּךְ אֵט : (כח) וַיְהִי־דְבַר יְהוָה
אֶל־יְהוֹאָחָאב לֵאמֹר :
(כט) הֲרֵאִיתָ כִּי־נִכְבַּע אֲחָאב
מִלִּפְנֵי יָעַן כִּי־נִכְבַּע מִפְּנֵי לֹא־
אָבִי הָרַעָה בְּיָמָיו בְּיָמֵי בְנוֹ אָבִיא
הָרַעָה עַל־בֵּיתוֹ :
כב (א) וַיִּשְׁבוּ

קיינער זאָגעוועזען , וויא אהאב , דער
זיך זאָ צום שקלאַפען הינגאָב , דאָו צו
טהון , וואס דעם עוויגען מיספעללויג
איזט , וואָצו זיינע פֿרויא איזבל איהן
פֿערלייטעטע , (כו) דען ער בעגינג
זעהר פֿילע אַבשייליכקייטען , אום דען
געצען נאָך צו פֿאַלגען , פֿעללויג זאָ ,
וויא עהרעם האָ פֿאַלק אמורי טהאַט ,
וועלכעס דער עוויגע פֿאַר דען קינדערן
ישראל פֿערטרויב ; (כז) דאָ אַבער אלס
אהאב , דינע וואָרטע הערטע , ער זיינע
קליידער צעררים , איינען זאָק אַנלעגטע ,
פֿאַסטעטע , אים זאָק שלוף , אונד
טהורויג אומהער שלוף : (כח) ערגינג
ווידער דאָו וואָרט דעם עוויגען אן איהו ,
דען תשבי , וויא פֿאַלגט :
(כט) ויתכט דוּא , וויא אהאב זיך
פֿאַר מיר דעמיטהיגט ? ווייל ער דיס
טהוט , זאָ ווילל אוך יענעם אונגליק
ניכט און זיינען צייטען ברינגען , זאָנדרען
אין זיינעם זאָהנעם צייטען , ווערדע איד
עם אין זיין הויז ברינגען .
כב (א) דרייא

רשי

העגלים מירא'אס יעלה העם ירושלים
תשוב המולכה לבית דוד חה הוסוף
הבעל והאשרה להכעיס : המוכר .
מוכר לע"א . רחיתי בירושלמי חיל בית
החלי שושניו סיה ובכל יום שם דמיו
וגתן לע"א : (כו) ויהלך חט ייחף : (כט) לא חזיה הרעה . רעת ביתולא חזיה
בימיו חבל גזרת ולוקי הכלבים חת דמו חי אפשר לבח בימי בנו חלח עליו :
כב (ב) נשנה
מ כ ל ל י ו פ י
כא - (פ) מתור זה , מחיר כרס זה כלומר מה שזוה אס תרצה : ואדבר , עתיד במקום
עבר : קראו צום , במשמעו לאן תענית , לכי שזוה התענית מפשטים
כב (א) כב

באור

[מדברי הכ"ל] . (כו) אשר חתמכר וכו' ,
כי אחאב חתמכר ביד איזבל חתו , לעבוד
את אסיה עמה . (כז) ויהלך אט , הלך
בתוך ביתולאט כאדם דואג . [מדברי רד"ק] .
וכן מתורגם בל"ח .
כב (י) בגרן
(כט) לא חזיה הרעה . רעת ביתולא חזיה
בימיו חבל גזרת ולוקי הכלבים חת דמו חי אפשר לבח בימי בנו חלח עליו :
כב (ב) נשנה
מ כ ל ל י ו פ י
כא - (פ) מתור זה , מחיר כרס זה כלומר מה שזוה אס תרצה : ואדבר , עתיד במקום
עבר : קראו צום , במשמעו לאן תענית , לכי שזוה התענית מפשטים
כב (א) כב

כב (א) דרייא יאהרע פערשמהיבען
 נון אהנע קרוג צווישען אהם אונד
 ישראל (ב) אים דרויטטען ואהרע
 בעזוכטע יהושפט , קעניג פאן יהודה ,
 דען קעניג פאן ישראל (ג) דיזער
 זאנטע צו זיינען שטאטסכעדיהנטען ;
 וויסט איהר וואהל , דאס רמות גלעד
 אונס געהערט ? אונד דעננאך זיצען
 וויר שטיללע , נעהמענ'ס דעם קעניג
 פאן אדם ניכט אב (ד) אונד צויהושפט
 שפראך ער : ווירסט דוא מיט מיר צו
 פעלדע ציהן געגען רמות גלעד ? יהושפט
 אנטווארטטעטע איהם : איך בין דאצו
 בערייט , וויאדוא , מיין פאלק , וויא
 דיין פאלק , מיינע רויטערייא , וויא
 דיא דיניע , (ה) גורק , פוהר יהושפט
 פארט , ער פארשע ערסט דאן ווארט
 דעם עוויגען : (ו) דער קעניג פאן
 ישראל לים הרויף דיא פראפעטען ,
 אוננפעער

כב (א) גי'שבו שלש שנים אין
 מלחמה בין ארם ובין
 ישראל : (ב) ויהי בשנה
 השלישית וירד יהושפט מלך
 יהודה אל מלך ישראל :
 (ג) ויאמר מלך ישראל אל
 עבדי הודעתם פירלנו רמת
 גלעד ואנחנו מחשים מקחת
 אתה מיר מלך ארם :
 (ד) ויאמר אל יהושפט התקד
 אחי למלחמה רמת גלעד
 ויאמר יהושפט אל מלך ישראל
 כמוני כמוה בעמי בעמך בסוסי
 פסוסיך : (ה) ויאמר יהושפט
 אל מלך ישראל דרשנא כיום
 את דבר יהוה : (ו) ויקבץ
 מלך ישראל את הנביאים

ר ש י

כב (ב) בשנה השלישית • שלח את בן הדד : (ג) ואנחנו מחשים
 ונתענלים כיהמ'ו פיג'ר' צ' בלע' Siano pigri. (מלשון חיטחלי' בל'ח
 וויר
 מ ב ל ל י פ י י : משלל' ס'בחה' אש'ס
 בעשיהם, והדיק'ס כתב כיהוא לשון קיבון מלשון גומת בגידון , וכן כל קרואת טום שאיב
 בענין המשובה : ברבח , ענין קלה : (ט) הרצחה , הכ' א' נש' א' ופת' ח' ואינה לתימה
 ולשאלה , אבל היא לחמת הדבר כ' כ' הדיק'ס נשס המפרשים והוא פי' לשון תמה' , ורד'ק
 כתב כי זאת היא לחמת הדברים : לקקו , ענין לחיכה : (כ) הטצאחני , זאת היא
 כה"א הרנסת לדעת רד"ק : (כא) עצור ועזוב , שלא יאר לאחאב מי שיאמר עליו זה נעצר
 מבית אחאב או נעזב שלא הרגוהו : (כג) בחל , עכילו סומה : (כד) הסחה , דגש התי"ו
 שלא לנודק , ויתכן שהיא תמורת הנס נהסימה או שתורה על תי"ו השגש המסרה והכתובה ל'
 נקנה ובל' כב' סימני נקנה : (כז) ויהלך , שעל הכבד שאיננו עובר : אט , בנחת כאדם
 וואג וענין המסוק ויאספק ונסוהקך אש נתוך ביתו וכלילה שכב נסקו :
 כב (ג) לנו

בארבע מאות איש ויאמר
אלהם האלך על־רמת גלעד
למלחמה אס־אחדל ויאמרו
עלה ויתן אדני ביד המלך :
(ו) ויאמר יהושפט האין פה
נביא ליהוה עוד ונדרישה
מאותו : (ח) ויאמר מלך־ישראל
אל־יהושפט עוד איש־אחד
לדרש את־יהוה מאהו ואני
שנאתיו כי לא־יתנבא עלי טוב
כי אס־רע מיכיהו בן־מלך
ויאמר יהושפט אל־יאמר המלך
בן : (ט) ויקרא מלך־ישראל אל־
סרים אחד ויאמר מהרה מיכיהו
בן־מלך : (י) ומלך ישראל
ויהושפט מלך־יהודה ישבים
איש על־בסאו מלבשים בגדים
בגדן פתח שער שמרון וכל־
הנביאים מתנבאים לפניהם :
(יא) ויעש לו צדקיה בן־בנענה
קרני ברזל ויאמר בה־אמר
יהוה
רשי

והונגעפעהר פיר הונדערט מאן , צו
זאממען קאממען , הונד שפראך צו
איהנען : זאלל איך גענען רמות גלעד
צו פֿעלדע ציהען , אָדער זאלל איפ'ס
אינטערלאָסען ? זיא אַנטוואַרטעטען :
ציה הין , גאָטט ווירדעם אין דעם קעניגס
האַנד איבערליפֿערן .

(ו) דאָ שפראך יהושפט : איזט ניכט
זאָנסט נאָך איין פראָפֿעט דעם עוויגען
היר , דען וויר בעפראָגען קענטען ?
(ח) דער קעניג פֿאן ישראל אַנטוואַרטעטע
טע : עס איזט וואָהל נאָך יעמאַנד היר ,
דורך דען מאן גאָטט בעפראָגען קענטע ,
איך בין אייהם אָבער גראָם , ווייל ער מיר
ניא עטוואַז גוטעס , זאָנדערן איממער
אונגליק פראָפעצייעט ; מיכיהו זאָהן
ימלה הייסט ער . יהושפט ערווירדערטע :

דער קעניג דענקערדיועס ניכט .
(ט) דער קעניג פֿאן ישראל לים נון
איינען דראָפֿכעדויהנטען רופֿען , אונד
זאָנטע איהם : בדינג מיכיהו זאָהן ימלה
זאָגלייך דער . (י) ביידע קעניגע
זאָסען יעדער אויף איינעם טהראָן , אין
קעניגליכעם אָרנאַטע , אין איינער
טעננע פֿאַר דעם טהאַר שומרון'ס ,
אונד אַללע פֿר־פֿעטען ווייסזאָנטען פֿאַר
איהנען . (יא) צדקיה זאָר בנענה
דאָטטע זיך זאָ גאָר צווייאַ אייסערנע
הערנער פֿערפֿערטיגט , אונד זאָנטע :
זאָ שפֿריכט דער עוויגע : מיט דיזען
ווירסט דוא ארם

צערשטאסען באור

כב (י) בגדן פתח שער שמרון , עיין
מה שכתב רש"י זכרוננו לנכרסה
נדברי
לפי שאמר יען אשר שלחת חת איש
חרמי יא II

צערשטאמען , כים זיא גאנץ פער-
ניכטעט זינד . (יכ) אונד אללע
איבריגען פראפעטען ווייסזאגטען דאס
זעלבע , אונד שפראכען : ציה הינויף
נאך רמות אין גלעד , דוא ווירסט גליקליך
זיין , גאטט ווירד עם אין דעם קעניגס
דאנד געבען . (יג) דער באטע ,
וועלכער הין געגאנגען וואר , מיכיהו צו
האלען , רעדעטע איהם צו , אונד
שפראך : יה , ליבער ! אללע פרא-
פעטען פערקינדען איינשטיממיג דעם
קעניג גליק , זא לאס דאך דייע ווארטע
דען איהריגען גלייך לויטען , אונד פער-
קינדע אויך גוטעס . (יד) מיכיהו אכער
אנטווארטעטע : זא וואהר דער עוויגע
לעבט ! נור וואס דער עוויגע מיר אייני-
גיכט ; דאס ווערדע איד שפרעכען .
(טו) אלס ער נון צום קעניג קאם ,
זאנטע דער קעניג צו איהם : מיכיהו !
זאללען וויר געגען רמות גלעד צו פעלדע
ציהען , אדער זאללען וויר'ס אונטער-
לאססען ? ער אנטווארטעטע : ציהע הין ,
דוא ווירסט גליקליך זיין , דער עוויגע
ווירד עם אין דעם קעניגס האנד געבען .
(טז) דא שפראך דער קעניג צו איהם :
וויא פיל מאהל זאלל איד דיר נאך בע-
שווערען , דאס דוא מיר ניכטס אלס
וואהרהייט אים נאמען דעם עוויגן זאגען
זאלסט . (יז) ער שפראך : איד
זאה גאנץ ישראל אויף דען בערגען צער-
שטרייט , וויא שאאפע , דיא קיינען
דוירטען האבען , אונד דער עוויגע
זאגטע

יהוה באלה הנגח את-ארם
עד-בלוחם : (יכ) וכל-הנביאים
נבאים בן לאמר עלה רמת
גלעד והצלח ונתן יהוה ביד
המלך : (יג) והמלאך אשר-
הלך לקרא מיכיהו דבר אליו
לאמר הנה-נא דברי הנביאים
טפה אחד טוב אל-המלך יהי-נא
דבריה כדבר אחד מהם ודברת
טוב : (יד) ויאמר מיכיהו חי-
יהוה כי את-אשר יאמר יהוה
אלי אתו אדבר : (טו) ויבוא אל-
המלך ויאמר המלך אליו מיכיהו
הנלך אל-רמת גלעד למלחמה
אם-נחדל ויאמר אליו ערה
והצלח ונתן יהוה ביד המלך :
(טז) ויאמר אליו המלך עד-
כמה פעמים אני משביעה אשר
לא-תדבר אלי רק-אמת בישם
יהוה : (יז) ויאמר ראיתי את-
כל-ישראל נפצים אל-ההרים
בצאן אשר אין-להם רעה
ויאמר

ד ש י

חתם לבדך תמות במלחמ' כענין שנחת'
(לקמן פסוק ל"ח) לא תלחמו את הקטן
ואת הגדול כי חס חת ואלך ישראל לבדו
ואע"פ

חרמי וגו' : (טו) עלה והצלח : לא
חמר לו נשם ה' ונתן ה' . הלוחי ותן
ביד המלך : (יז) לא חזונים לחלה .

וַיֹּאמֶר יְהוָה לֹא־אֲדַנִּים לְאֱלֹהֵי
 יִשְׂרָאֵל בְּשָׁלוֹם ;
 (יח) וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֶל־
 יְהוֹשָׁפָט הֲלוֹא אָמַרְתִּי אֵלֶיךָ
 לֹא־יִהְיֶה־נִּבְיָא עָלַי טוֹב כִּי אִם־
 רָע ; (יט) וַיֹּאמֶר לִי שִׁמְעֵ
 דְבַר־יְהוָה רְאִיתִי אֶת־יְהוָה יֹשֵׁב
 עַל־כִּסֵּאוֹ וְכָל־צְבָא הַשָּׁמַיִם
 עֹמְדֵי עָלָיו מִיָּמִינוֹ וּמִשְׂמָאלוֹ ;
 (כ) וַיֹּאמֶר יְהוָה מִי יִפְתָּח אֶת־
 אַחֲזָב וַיַּעַל וַיִּפֹּל בְּרַמַּת גִּלְעָד
 וַיֹּאמֶר זֶה בָּכָה וְזֶה אָמַר בָּכָה ;
 (כא) וַיֵּצֵא הַרוּחַ וַיַּעֲמֵד לִפְנֵי
 יְהוָה וַיֹּאמֶר אֲנִי אֶפְתְּחוּ וַיֹּאמֶר
 יְהוָה אֲלֵיו בָּמָה ; (כב) וַיֹּאמֶר
 אֲצַא וְהָיִיתִי רוּחַ שֶׁקֶר בְּפִי כָל־
 גְּבִיָּאיו וַיֹּאמֶר הִפְתָּח וְגַם־הַחֹכֵל
 צָא וַעֲשֵׂה־בֵן ; (כג) וַעֲתָה הִנֵּה

ואגטע : ריוע האבען קיינען העררן /
 ועדער קעהרע דאהער פֿרירליך נאך
 היווע . (יה) דא שפראך דער קעניג
 פֿאן ישראל צו יהושפט : ואגטע איך
 דיר'ס ניכט פֿאראויס , ער ווירד מיר
 ניכטס גוטעס , זאנדערן גור אונגליק
 פראפעצייהען ? (יט) הירויף זאגטע
 מיכיהו : זא הערע דען דעם עוויגען
 ווארט ! איך זאה דען עוויגען זיצענד
 אויף ווינעם טהראנע , אונד דאס גאנצע
 דהעער דעם היממעלס געבען איהם
 שטעהענד צור רעכטען אונד צור לינקען ,
 (כ) אונד דער עוויגע שפראך ; ווער קאן
 אחאב פֿערלייטען , אינס פֿעלד צו ציהען ,
 אויף דאס ער בייא רמות גלעד אומס
 קאממע ? אונד דער איינע שפראך אויף
 דיוע ארט , דער אנדרע אויף יענע
 ארט . (כא) דא טראט אוינגייסט הערע
 פֿאר , שטעללטע זיך פֿאר דען עוויגען ,
 אינו זאגטע : איך קאן איהן דאצו פֿער־
 לייטען ; דער עוויגע פֿראגטע : וואָ
 דורך ? (כב) אונד דער גייסט אַנט־
 ווארטעטע : איך געה הינאויס , פֿאהרע
 אין אללער זיינער פראפעטען מונד ,
 אונד ווערדע צור פֿאלשען ווייסזאגונג .
 דוא ווירסט איהן פֿערלייטען , שפראך
 דער עוויגע , אונד איהם בייאקאממען ,
 (כג) זיה גון ! זא לענטע דער עוויגע

באור פֿאלשע

בדברי הימים [ב' י"ח ט'] . (כא) ויצא
 הרוח, רז'ל אמרו שהי' רוחו של נבוא, כונתם
 בזה שעל דמי כבית נחמס דינו , כי זה המטא
 היה גדול מכל עונותיו . (מדברי האגרובא
 ופד"ק
 (יח) מיינו ומשמלו , וכי יש שחל למעלה והלא נאמר יתן ה' רוחו ומין
 ה' עושה חיל (הכלים קי"ח י"ו) ימנך ה' נאדרי בכח ימנך ה' תחנך חויב
 (שעות ט"ו ג') חלא חלו מיימנים וחלו משמאילים מיימנים מלמדים זכות
 משמאילים מלמדים חובה ; (כא) ונתן

נתן געה הינום אונד טהוע אלוז . (כג)
 רש"י

וחע פֿשנא ועמד חחת עמו (לעיל כ')
 מ"ב טיפה שינחת מחותו לדיק מיכיהו
 שהכספתזרו סכה ופנוע היתה כפרה
 על כל ישראל כך מפורס באגדה ;
 (יח) מיינו ומשמלו , וכי יש שחל למעלה והלא נאמר יתן ה' רוחו ומין
 ה' עושה חיל (הכלים קי"ח י"ו) ימנך ה' נאדרי בכח ימנך ה' תחנך חויב
 (שעות ט"ו ג') חלא חלו מיימנים וחלו משמאילים מיימנים מלמדים זכות
 משמאילים מלמדים חובה ; (כא) ונתן

פאלשע ווייסזאגונג אין דען מונד אללער
דיזער פראפעטען , ווייל ער אונגליק
איבער דיק פֿערהענגט האט .

(כד) דאָטראַט צדקיהו , זאָהן כנענה'ס ,
הין , שלוג מיכיהו אויף דען באַקען ,
אונד שפראַך : וועלכען וועג נאהם דער
געטטליכע גייסט , אַלס ער אויס מיר
פֿוהר , אום אויס דיר צו רעדען ?

(כה) מיכיהו אַנטוואַרטעטע : דו זי
וויסט עס זעלבסט זעהען אן דעם טאַנען
דא דוא פֿאַן איינעם ציממער אין דאָ
אַנדערע לויפֿען ווירסט , דיק צו פֿער-
בערגען . (כו) הירויף בעפֿאהל דער
קעניג פֿאַן ישׂראל (איינעם זיינער האַפֿ-
כעדיהנטען) : ניס דען מיכיהו , איבער-
ליפֿרע איהן דעם שטאַרט הויפטמאַן
אמון , אונד דעם פֿרינצען יואש ,

(כז) אונד זאַגע דאָכייא : דער קעניג בע-
פֿיהט , שטעקט דיזען אינסגפֿענגניס ,
אונד לאַססעט איהם נור שפֿאַרוואַם
וואַססער אונד כראָד דייכען , ביס איך
ווידער גליקליך צוריק קאָממע .

(כח) הירויף זאַגטע מיכיהו : יא ,
ווען דו גליקליך ווידער צוריק קאָממסט ,
זאָ דו זעסט דער עוויגע ניכט דורך מיר
געשפֿראַמען ; אונד זעסטע הינצו :

הערעטעס , אַלל איהר פֿעלקער !
(כט) אַלס אַכער דער קעניג פֿאַן ישׂראל
אונד יהושפט , קעניג אין יהודה נון געגען
קמוח גלעד זאַגען , (ל) זאַנטע דער
קעניג פֿאַן ישׂראל צו יהושפט : איך
ווייל

באור

זהר'ק' (ל) הירושפט זכור
בסלחמה , אַזא אַשמי ואַיעול בקרבֿא
דוּר כִּי יִחַזקוּ כִּי יִחַזקוּ כִּי יִחַזקוּ
ד בתיב חזק הדרך עזר וגו' : (ל) ויאמ

נתן יהוה רוח שקר בפּי כל-
גבאיאף אלה ויהוה דבר עליך
רעה : (כד) ויגש צדקיהו בן-
בנעננה ויפּרה את מיכיהו על-
הלחי ויאמר איזה עבר רוח-
יהוה מאחורי לדבר אחרת :
(כה) ויאמר מיכיהו הנביא ראה
ביום ההוא אשר הבא חדר
בחדר להחברה : (כו) ויאמר
מלך ישׂראל קח את מיכיהו
והשיבֵהוּ אֶל-אַבְנֵי שַׂרְרָתֵי עֹר
וְאֶרְיוֹאֵשׁ בֶּן-הַמֶּלֶךְ :
(כז) וְאִמְרָתָּ בְּהָ אִמְרָת הַמֶּלֶךְ
שִׁמּוֹ אֶת-יְהוָה בֵּית הַכֹּהֲנִים
וְהָאֲכָלֵהוּ לַחֵם לַחֵן וְיָמִים לַחֵן
עַד בָּאֵי בְּשָׁלוֹם : (כח) ויאמר
מיכיהו אִם-שׁוֹב הַשׁוֹב בְּשָׁלוֹם
לֹא-דָבַר יְהוָה בִּי וְאִמְרָ שְׁמַעוּ
עַמִּים כָּלֵם : (כט) ויעל מלך-
ישׂראל ויהושפט מלך-יהודה
רמת גלעד : (ל) ויאמר מלך
ישׂראל אֶל-יְהוֹשָׁפָט הַתְּחַפֵּשׂ
כִּי יִחַזקוּ כִּי יִחַזקוּ כִּי יִחַזקוּ
וְאִמְרָתָּ בֶּן-הַמֶּלֶךְ וְאִמְרָתָּ
וְאִמְרָתָּ בֶּן-הַמֶּלֶךְ וְאִמְרָתָּ

כרות . רוחו של נבות : (כד) חזק
עזר רוח ה' חזק סדרך עזר וזכרתי
מקרא קצר וכדברי ימים (כ' ח' ג')
מלך

וּבֹא בַמִּלְחָמָה וַיֵּאָהֳרָה לְבֶשׂת
 בְּגָדֶיהָ וַיִּתְחַפֵּשׂ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל
 וַיָּבֹאוּ בַּמִּלְחָמָה : (לא) וּמֶלֶךְ
 אֲרָם צִוָּה אֶת־יִשְׂרָאֵל הָרֶכֶב אֲשֶׁר־
 לוֹ שְׁלֹשִׁים וּשְׁנַיִם לֵאמֹר לֹא
 תִלָּחֲמוּ אֶת־קִטָּן וְאֶת־גָּדוֹל כִּי
 אִם־אֶת־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לְבַדּוֹ :
 (לב) וַיְהִי כִּרְאוֹת שָׂרֵי הָרֶכֶב
 אֶת־הוֹשָׁפֵט וְהָמָּה אָמְרוּ אִךְ
 מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל הוּא וַיָּסְרוּ עָלָיו
 לְהִלָּחֵם וַיִּזְעַק יְהוֹשָׁפֵט :
 (לג) וַיְהִי כִּרְאוֹת שָׂרֵי הָרֶכֶב
 כִּי לֹא־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל הוּא וַיָּשׁוּבוּ
 מֵאֲחֵרָיו : (לד) וְאִישׁ מִשָּׁדַךְ בִּקְשָׁת
 לְהַמּוֹ וַיִּכֶּה אֶת־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל
 בֵּין הַדְּבָקִים וּבֵין הַשָּׂרִיזִים וַיֹּאמֶר
 לְרַכְּבוֹ הִפְךָ־דִידֶךָ וְהוֹצִיאֲנִי מִן־
 הַמַּחֲנֶה

בָּאֵן : לענקע אום , אונד
 רש"י

ויילל אין דיועם קריג פֿערקליידעט ער
 שיינען , הוא אכער ציהע דיינען קעניג
 ליכן שמוקאן . דער קעניג פֿאן ישראל
 צאג אלזא פֿערקליידעט צו פֿעלדע .
 (לא) נון האטטע דער קעניג פֿאן ארם
 דען אכערסטען דער קריגסוואגען ,
 דערען ער צווייא אונד דרייסיג האטטע ,
 אנבעפֿאהלן : לאסעט אייך מיט ני
 מאנדען אין געפֿעכט איין , וועדער מיט
 איינעם געמיינען , נאך מיט איינעם
 אכערן , זאנדערן נור מיט דעם קעניג
 פֿאן ישראל אלליין . (לב) אלס דא
 הער דיא אכערסטען דער קריגסוואגען
 יהושפט זאמען , אונד מיינטען , עם
 ווערע דער קעניג פֿאן ישראל , זאגינגען
 זיא אויף איהן צו , מיט איהם צו
 שטרייטען ; אכער יהושפט פינג אן צו
 שרייען , (לג) אונד אלס זיא מערקטען ,
 דאס ער גיבט דער קעניג פֿאן ישראל
 וואר , צאגען זיא זיידער פֿאן איהם אב ,
 (לד) אונטערדעססען שפאנגטע יע
 מאנד ויינען כאגען , אונד טראף צו
 פֿעללגיגער וויזע דען קעניג פֿאן ישראל
 צווישען דען פֿונגען דעם פאנצערס .
 דער קעניג זאגטע נון צו ויינעם פֿוהר
 פֿארהרע ביד : דז צמטא : אויס

פֿארהרע ביד : דז צמטא : אויס

באור

[הכסדי] . (לד) בי החליתי , אדוני
 חבני ל פי' , כינס לרכבו , לא רצה לגלות
 שכוכה , אלא אמר לו כי החלה לא שכוכה ,
 וכן הוא משמעות הכתוב , שאמר החליתי ולא
 אמר הוכתי , וכת' ארי מרע אגא . [מדברי
 גד"ק]
 יהודה ועמך איך להם תגר : (לב)
 וזה נעמן : לחומו . לא ידע שהוא
 שזה עשוין קליפוס קליפוס
 ושרון קשקשים והקליפוס נופלים על נקני
 קרויין וסותמין אותן והם קרויין : זמא : דבקים

מלך ישראל אל יושפט התחפש וזכ
 במלתויה להתחפש ולבא . אני התחפ
 חשנה בגדי גולמותי שלא יכירוני שחם
 יכירוני יסורו חלי להלחם : ואתה לבש
 בגדיך : שעליך לא יסורו להלחם
 שיכירוך שלא מלך ישראל אתה לא מלך
 וזעק יושפט : להקצ"ה : (לד) ואיש
 מלך וסדאל : בין הדבקים ובין השריזים
 גענון שנתמה שטוהל א"י : ה' ושרון
 קשקשים וסותמין אותן והם קרויין : זמא : דבקים

אויס דעם העער , דען איך בעפֿינדע
מיד ניכט וואָהל . (לה) דאָן דיועם
טאָגע דיא שלאַכט זעהר העפֿטיג וואָר ,
זאָ הילט זיך דער קעניג אויפֿרעכט
שטעהנד אים וואָגען , ארם געגענֿ
איבער ; אבערס אַבער שטאַרב ער ,
אונד דאָן בלוט אויס ווינער וואונדע
וואָר אין דען וואָגען געפֿלאַססען .

(לו) מאָן מאַכטע אלזאָ בייא זאָנגענֿ
אונטערנאָנג אים לאַגער בעקאַנט ;
יעדער געהנאָך ווינער שטאַדט אונד
נאָך ווינעם לאַנדע צוריק .

(לז) זאָ שטאַרב דער קעניג . ער וואָרד
נון נאָך שמרון געבראַכט , אונד דאָ
זעלכסט בעגראָבען . (לח) אונד אַלס
מאָן , בייא דעם טייך שמרונ'ס , ווינען
וואָגען אַבשפּיהלטע , אונד ווינע וואָפֿען
פּוצטע , זאָ לעקטען דיא דהונדע זיין
בלוט , וויא עס דער עוויגע פֿאַרהער
בעשטימטע . (לט) דיא איבריגע
געשיכטע אחאב , אַללעס , וואָס ער
טהאַט , דען עלפֿענביינערנען פֿאַללאַסט ,
וועלכען ער אויפֿפֿיהרטע , אונד דיא
שטערטע , דיא ער כעפֿעסטיגטע ,
פֿינדעט מאָן אויפֿגעצייכנעט אין דען
יאַהרביכערן דער קעניגע ישׂראל'ס .

(ס) אחאב לעגטע זיך נון צו ווינען
פֿעטערן

באור

רד"ק . (לה) ותעלה המלחמה , היתה
הולכת ומתגברת , וכמוהו רבים , והנהמים
עולים . [רד"ק] . (לו) ויעבר הרנה
במחנה , ואעננו כרוח במשריתא [הכשדי] .
(לח) והזנות רחצו , ומכי זינא שטפו .
[הכ"ל] . וכוחתו על כלי זינו של אחאב .

דס נבות וגו' : והזנונו רחצו . וכלי הזיין רחצו שם מן הדם כך תירג' וזנהן'
ורבותיני חמרו אחאב חנון היה ועשתה לו חזנל דמות שתי זונות
במרכבתו : (לט) נות הסן . סן ויהי ויאמרו וי

המחנה פי החליתי ;
(לה) ותעלה המלחמה ביום
ההוא והמלך היה מעמד
במרכבה לבח ארם וימת בע"ב
ויצק דם המכה א' חיק הרקב ;

(לו) ויעבר הרנה במחנה הכא
השמש לאמר איש אל-עירו
ואיש אל-ארצו : (לז) וימת

המלך ויבוא שמרון ויקברו את
המלך בשמרון : (לח) וישטף
את הרקב על ברכת שמרון
וילקו הכלבים את דמו והזנות

רחצו בדבר יהוה אשר דבר ;
(לט) ויתר דברי אחאב וכל-

אשר עשה ובית השן אשר
בנה וכל הערים אשר בנה
הלו איהם כתובים על ספר
דברי הימים למלכי ישׂראל ;

(ס) וישכב אחאב עם אבתיו

וימלך

רשי' . דצקים : (לה) וועמד במרכבה ;
מתחוק ועומד כדי שלא יכירו ישראל
במכתו ויברחו ותחלת נפילה ניסה ;
(לח) וילקו הכלבים את דמו .
ואומר חני שטס נהרג נבות סהרי חמר
הנביא במקום אשר לקקו הכלבים את

דס נבות וגו' : והזנונו רחצו . וכלי הזיין רחצו שם מן הדם כך תירג' וזנהן'
ורבותיני חמרו אחאב חנון היה ועשתה לו חזנל דמות שתי זונות
במרכבתו : (לט) נות הסן . סן ויהי ויאמרו וי

וימלך אחזיהו בנו תחתיו :
 (מא) ויהושפט בן אסא מלך
 על יהודה בשנת ארבע לאחאב
 מלך ישראל : (מב) יהושפט בן
 שלום וחמש שנה במלכו
 ועשרים וחמש שנה מלך
 בירושלם ושם אמו עזובה בת
 שלחי : (מג) וילך בכל דרך
 אסא אביו לאסר ממנו לעשות
 הישר בעיני יהוה : (מד) אך
 הדבמות לאסרו עוד העם
 מזבחים ומקטרים בבמות :
 (מה) וישלם יהושפט עם מלך
 ישראל : (מו) ויהר דברי
 יהושפט וגבורתו אשר עשה
 ואשר גלחם הלואיהם פהובים
 על ספר דברי הימים למלכי
 יהודה : (מז) ויתר הקדש אשר
 נשאר בימי אסא אביו בער מן
 הארץ : (מח) ומלך אין בארם
 נצב מלך : (מט) יהושפט עשר

אניות

ר ש י

פעטערן , אונד זיין זאָהן אחזיהו רע
 גירטע אן זיינער שטעללע .
 (מא) יהושפט , זאָהן אסא'ס , וואָרד
 קעניג איבער יהודה , אים פֿירטערע
 גירונגס־יאהרע אחאב'ס , קעניגס פֿאָן
 ישׂרא . (מב) פֿינף אונד דרייסיג יאהרע
 וואָר יהושפט אַלט , אַלס ער צוררעניג
 רונג קאָם , אונד פֿינף אונד צוואַנציג
 יאהר רעגירטע אין ירושלים ; זיינע
 מוטטער הייס עזובה , טאָכטער שלח'ס .
 (מג) ער וואָנדעלטע אויף דעם וועגע
 זיינעם פֿאַטערס אסא , וויך ניא דאָפֿאָן
 אַב , אונד טהאַט , וואָס דעם עוויגען
 וואָהל געפֿיל . (מד) נור וואָרדען דיא
 דעהן ניכט אַב געשאַפֿט , אונד דאָן
 פֿאַלק אַפֿפֿרטע אונד רייכערטע אימטער
 נאָך אויף דענזעלבען . (מה) אויך
 לעבטע יהושפט פֿרירליך מיט דעם קעניג
 פֿאָן ישׂראל . (מו) דאָן איכריגע פֿאָן
 יהושפט'ס געשיכטע , זיינע העלדענ
 טהאַטען , דיא קריגע , וועלכע ער
 פֿיהרטע , זינד אויף געצייכנעט אין דען
 יאהרביכערן דער קעניגע יהודה'ס .
 (מז) אויך שאַפֿטע ער דיא אייניגען
 קנאַבענשענדער , דיא נאָך אין דען
 צייטען זיינעם פֿאַטערס אסא אים לאַנדע
 בליבען , גענצליך פֿאַרט . (מח) צו זיינער
 צייט האַטטע דאָן לאַנד ארום קיינען
 קעניג , זאָנדערן איין שטאַדטהאַלטער
 רעגירטע עס . (מט) יהושפט ליים אויך
 אייניגע שפּאַנישע שיפֿפֿע או סרויסטען ,

דיא

דפיל : (מה) וישלם יהושפט עם מלך ישׂראל . לפי שהמלחמה היתה בין אסא חביו וצין
 צעשא מלך ישׂראל החקק לומר : (מז) ויתר הקדש . מזהגין ניהוף צפרכסי : (מח)
 ומלך חין צהדום . וימי דוד הנליצ הוא המלך . וכא נכתב לפי שנימי יהורס בנו
 שקילקל צימיו פשע אדום וימליכו להס מולך . הבל צימי יהושפט עדיין היו כפופין
 לו : (מט) כי נשברו חניות . לפי שנתחבר עם אחזיהו

רוא נאך איפיר געהו זאלטען , גאלד צו
 האלען ; אבער דיא פֿאהרט אונטער
 בליב , דען זיא שייטערטען שאן בייא
 עציון גבר . (ג) דאטהאט אחויהו ,
 זאהן אחאב'ס , דעם יהושפט איינען
 פֿארשלאג , אונד זאגטע : מיינע לייטע
 זאלען מיט דען דייניגען איינע שיפֿ-
 פֿאהרט אונטערנעהמען ; אבער יהושפט
 שלוג עם אב . (נא) יהושפט לעגטע
 זיך צו זיינען עלטערן , אונד וואורדע
 בייא איהנען , אין דער שטאדט דוד'ס
 בעגראבען . איהם פֿאלגטע זיין זאהן
 יהורם אויף דעם טהראנע .
 (נב) אחויהו , זאהן אחאב'ס , געלאנגטע
 צוד רעגירונג אין שמרון איבער ישראל ,
 אים זיכעהנטען רעגירונגס יארהרע
 יהושפט'ס , קעניגס אין יהודה , אונד דע-
 גירטע ישראל צווייא יארהרע . (נג) ער
 טהאט , וואס דעם עוויגען מיספיל , פֿאלג-
 טע דעם וועג זיינעם פֿאטערס אונד זיינער
 מוטטער , אונד דעם וועג ירבעם'ס , זאהן
 נבט , דער ישראל צו זינדען פֿערלייטעטע ;
 (נד) דיהנטע דעם בעל , בעטעטע
 איהן אן , אונד ערצירנטע דען עוויגען ,
 גאטט ישראל'ס , פֿעלוג זא וויא עם זיין
 פֿאטער מאכטע .
 בן נבט אשר ההטיא את ישראל : (נז) ויעבד את הבעל וישתחווה
 לו ויבכעם את יהוה אלהי ישראל ככל אשר עשה אביו :

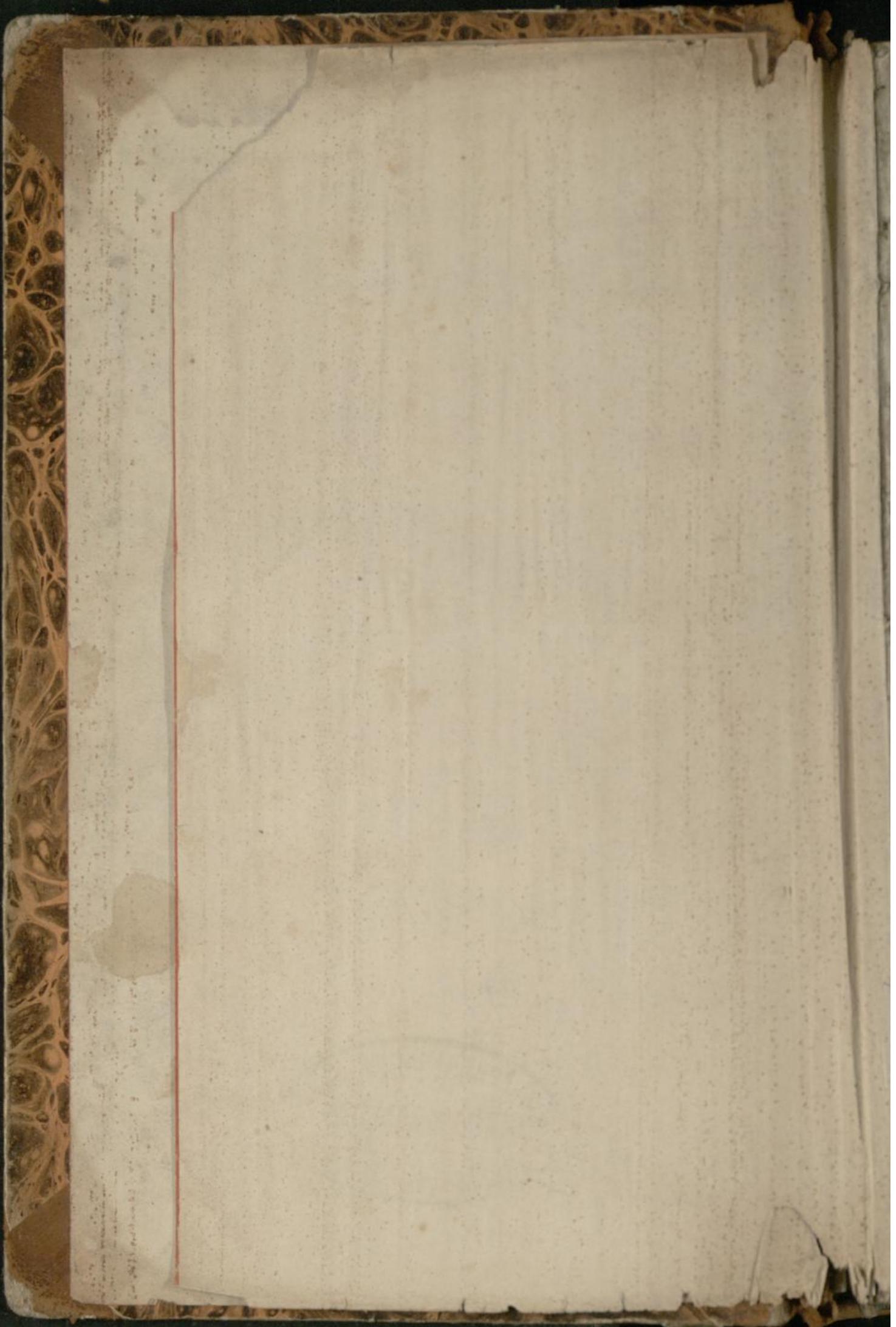
האניות תרשיש ללכת אופירה
 לזהב ולא הילך פינשברה
 אניות בעציון גבר : (ג) אז אמר
 אחויהו בן אחאב אל יהושפט
 ילכו עבדי עם עבדיך באניות
 ולא אבה יהושפט : (נא) וישב
 יהושפט עם אבתיו ויקבר עם
 אבתיו בעיר דוד אביו וימלך
 יהורם בנו החתיו : (נב) אחויהו
 בן אחאב מלך על ישראל
 בשמרון בשנת שבע עשרה
 ליהושפט מלך יהודה וימלך
 על ישראל שנתיים : (נג) ויעש
 הרע בעיני יהוה וילך בדרך
 אביו ובדרך אמו ובדרך ירבעם
 בן נבט אשר ההטיא את ישראל : (נז) ויעבד את הבעל וישתחווה
 לו ויבכעם את יהוה אלהי ישראל ככל אשר עשה אביו :

באור

רשי

וכן מתורגם . (גב) בשנת שבע עשרה
 ליהושפט , והלא בשנת ארבע לאחאב מלך
 יהושפט , ולאחאב מלך עשרים ושתיים שנה ,
 הולא מהם ארבע , כאלו מהם שמונה עשר ?
 אלא שנת שנים ועשרים לאחאב לא שלמה לו ,
 וקנה אותה לבנו . [רד"ק]
 שמלך עשרי' ושתי' וביהושפט נחומר שעמוד בשנ' ארבע לאחאב מולא שכלו ימי אחאב
 בשנת י"ט ליהושפ' וכהן הוא חומר שמלך אחו' בשנ' י"ז ליהושפ' אך בדקתי ומנאתי
 בד'ה למלכי ישראל שהיגו מודקד' צומיין שנותיה' והם עמוד בסוף שנה מונה אותה לו
 בתחלתו וה' נו מונה אות' לו צומקו' אח' . לכך חגי חומו' בשנ' ד' לאחאב' שאח' צעמידתו
 של יהושפט לא נימנית עמו שנה ראשונה של אחאב וכן אתה מולא צרוצס וגם שנה
 שעמוד יהושפט לא נימנית בשנת שבע עשרה הללו :

אחזיהו בן אחאב ללכת אופירה
 לזהב ולא הילך פינשברה
 אניות בעציון גבר : (ג) אז אמר
 אחויהו בן אחאב אל יהושפט
 ילכו עבדי עם עבדיך באניות
 ולא אבה יהושפט : (נא) וישב
 יהושפט עם אבתיו ויקבר עם
 אבתיו בעיר דוד אביו וימלך
 יהורם בנו החתיו : (נב) אחויהו
 בן אחאב מלך על ישראל
 בשמרון בשנת שבע עשרה
 ליהושפט מלך יהודה וימלך
 על ישראל שנתיים : (נג) ויעש
 הרע בעיני יהוה וילך בדרך
 אביו ובדרך אמו ובדרך ירבעם
 בן נבט אשר ההטיא את ישראל : (נז) ויעבד את הבעל וישתחווה
 לו ויבכעם את יהוה אלהי ישראל ככל אשר עשה אביו :

כ
(א) כ
ע

VERLAG
*
BIBLIOTHEK
EPHRAIMSCHER LEHR-
ANSTALT
SETH-RA-MIDRASCH

